

Е. Такайшвили.

О П И С А Н І Е

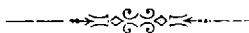
Р У К О П И С Е Й

„Общества распространенія грамотности среди грузинскаго
населенія“.

Т о м ъ II.

Вып. 1—4.

Издание Управленія Кавказскаго Учебнаго Округа.

Т И Ф Л И С Ъ.

Типографія К. П. Козловскаго, Головинскій просп. № 12.
1906—1912.

Перепечатано изъ XXXVI, XXXVII, XXXIX, XL, XLI и XLII вып.
„Сборника матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа“.

Напечатано по распоряженію Попечителя Кавказскаго Учебнаго Округа.

Описаніе рукописей

„Общества распространенія грамотности среди грузинскаго населенія“.

Томъ II.

338 (=3677). Сборникъ разныхъ произведеній изъ Чубниновской библіотеки, рукопись въ 23,5×18,2 сант., въ картономъ переплетѣ, состоитъ изъ различныхъ статей, писанныхъ на различныхъ бумагахъ, разнымъ почеркомъ и въ разное время. Статьи переплетены въ сборникѣ въ такомъ порядкѣ:

1. Жизнь блаженный памяти царя Грузіи Ираклія II, сына Теймураза. ცხოვრება ნეტარ სსენებულის საქართველოს მეუბის ირაკლის მეორის თეიმურაზის ძის. Страницъ 60. Статья писана на хорошей бумагѣ строчнымъ красивымъ письмомъ мхедрули и черными чернилами. Переписчикъ Свимонъ Табидзе исполнилъ работу по повелѣнію Луарсаба, сына царевича Лулона, въ Петербургѣ въ 1845 г., 5-го февраля, о чемъ имѣется подробная записъ въ концѣ: აღვსწერე ისტორია ესე მეუბის ერეკლე მეორესა მე სჯმონ ტაბიძემან. ბრძანებითა ბატონისშვილის იულონის ძის ლუარსაბისათა. წელსა 1845-სა. თუკეს ფებრუარსა 5-სა დღესა სანკტებტობურდის შინს. .Начало: მეუბობა ირაკლი მეორისა მეუბის თეიმურაზის ძისა.

შეძოკლებული ისტორია ირაკლი მეორისათჳს, თუ ვითარითა შრომითა მიიღო მან მეუბობა ქართლისა, რომელსაცა უარდამურებულისათჳს სიმხნისა ძისისა შირველად მოუბობა შაჰნადირ ვახთ მეუბობაჲ, და შუდ შეკერთა მან სვიბტრად რა-მეუბობითი. .Конецъ: ხოლო რომელიცა მოიწია მას ზედა უამსა დამად მოხურებისა ძისისა საქმეა უბედურებითი, და მოვიდა აღამამდხან და აღარისა ტვიფლისი, მისთჳს არა რაჲ დამწერისე უერეთ, ვინაჲდგან მიზეზნი და ვითარებანი განვრცელდებან. Авторомъ этой исторіи Иракліи II является его секретарь Опана Мдивани.

2. Списокъ грузинскихъ рукописей Иверской Лавры на Афонѣ, составленный іеромонахомъ Иларіономъ въ 1840 г., 5 го августа, на 8 страницахъ, писанъ весьма мелкимъ строчнымъ мхедрули. Составитель обращается къ заказчику своему Пармену и въ предисловіи даетъ неотрадную картину

состоянія грузинскихъ рукописей Аѳонской Иверской Лавры. Одишь списокъ грузинскихъ рукописей Аѳона напечатанъ проф. А. Цагарели въ I выш. „Свѣдѣній о памятникахъ грузинской письменности, прил. I. СПБ. 1886“. Онъ помѣченъ 1836 г., но составитель не указанъ. Изъ предисловія нашего списка видно, что грузины просили греческаго архимандрита Серафима доставить имъ списокъ грузинскихъ рукописей Аѳона. Послѣдній обратился письмомъ къ аѳонской братіи и результатомъ явился названный списокъ. Нашъ списокъ разнится со спискомъ, напечатаннымъ проф. Цагарели, въ расположеніи нумеровъ и нѣкоторыми замѣтками. Начало:

მის ძალად ღირსებას უნ ჰაბმენს. სიყვარულით თავისის კვსცემ მარჯვენას შენსა ურ.

ნუსისა გეთხოვსა წიგნებისა, და აღმძრა სიყვარულმან უსწავლელი და უგუნური და კელეჯუკი; აღნუსსე რადენიცა იბოკუბოდა; სიბუკლისაგან და უდროებისაგან გარყენილ არს: მრავალს წიგნს თავი აკლია და მრავალს ბოლო აკლს, ზოგი ნასკეპარი არს და რომელიმე მეთხედი არს, და სხვა ჭიისაგან განრყენილი და სხვა ავაზაკთაგან განურყენილი, ამოხეული. თათრები იევენ მონასტერშიდ ათი წელიწადი, სად სად მიმოყუარეთ ბერძნულიც და ქართულიც. უდროება მრავალ ვერ ქმნილ არს, და ესრეთ მიზეზთაგან წიგნებს მრავალი აკლია და ამისთჳს შემებრ უსწავლელთაგან მხელ არს გამოწვლილვით აღნუსსე; მაგრამ რადენიც შეიძლება ღოჯიითა მამათათა და კენედიკოსითა და ბრძანებისა მონასტრისათა ესრეთ [აღწერე]. თავ თავად წიგნად ამისთჳს არ აღნუსსე, რომ რომელიმე წიგნი თავი ოცდა ათი იყო ოდესმე, აწ თორმეტი არს და სხვა აკლს უდროებისაგან, და სხვა ოცი თავი და აწ ათი თავი ანუ ექვსი, და კად თავებიცა რომელიმე სრული არს და რომელიმე არს და ამისთჳს სრული დაუსწერე და უსრული დაუტევე. Списокъ начинается:

1. სახარება და სხარების თარგმანი. Номеровъ показано 196. Приведемъ еще одну замѣтку: № 173. კლემასხა სრული არს; კასილის წიგნი თავიდამ ბოლომდინ უხაკულლო; დორათეს

წიგნი ანადგენიძე სწავლას და სსსკა წიგნთაგან აღმოკესწერე და წარმოკვეთავენე გაბრიელ არქიმანდრიტის კელით. ადგილი სსცა გარყენილი იყო, არ დაესწერე შიშით, რომ შეჩვენებული ეკთვიმისაგან თუ ვინმე სიტყვა შესტყალოსო.

სსსკა მწკრთ, რომლის მიზეზით ჰქვიანო იუერია სსქართკულოს? აქ ამსზედ წიგნი არ იპოკება. სსსკა რსკდენი ქსართკულია აქ მონასტერში, გებძხასთ. — აქ არის ერთი კენედიკტონ; ერთი ბესარიონ; იპოკება სსკაცა. უბადრუკი იღასარიონ. **Конецъ:** ნუსხს ესე აღიწერას იღასარიონი მღკელ-მონასზონისს მიერ ათონის მონასტერში 1840 წელსს. აგვისტოსს (ე):-

3. Краткія свѣдѣнія о грузинскихъ писателяхъ. მკირე უწეება ქსართკულთა მწკრალთათვის. Статья неизвѣстнаго автора, написана на обыкновенной бумагѣ строчнымъ мхედрули половины XIX вѣка, заключаетъ въ себѣ 35 страницъ; начинается свѣдѣніями о Давидѣ Возобновителѣ, или Строителѣ, и кончается Александромъ Чавчавадзе. Всего 134 параграфа, но въ нѣкоторыхъ параграфахъ иногда приводятся свѣдѣнія о нѣсколькихъ писателяхъ и вообще грузинскихъ дѣятеляхъ. Ни авторъ, ни время появленія статьи не указаны. Она напечатана мною полностью въ первой книгѣ „Сборника грузинскаго общества исторіи и этнографіи („მკელი სსქართკულ“, წიგნი I). Разбирая статью, я пришелъ къ заключенію, что она должна быть написана царевичемъ Теймуразомъ Георгіевичемъ приблизительно въ 1820—1827 гг. Статья, вѣроятно, была заказана Святѣйшимъ Синодомъ или представителемъ Синода, предсѣдателемъ или оберъ-прокуроромъ. Источниками для составленія статьи послужили: „Мѣрное слово“ католика Антонія I, послѣднее четверостишіе поэмы Руставели „Юноша въ барсовой кожѣ“, свѣдѣнія царя Арчила изъ „Арчиліани“ о 13 древнихъ и новыхъ грузинскихъ стихотворцахъ, легенды, сказанія и прочія. Во второй части авторъ болѣе самостоятеленъ и даетъ много цѣнныхъ свѣ-

дѣній о дѣтеляхъ Грузіи XVIII вѣка и начала XIX. Въ особенности очень интересны свѣдѣнія объ ученикахъ католика Антонія I, которые, разсѣявшись по всей Грузіи, занимались преподаваніемъ и имѣли массу учениковъ, уча кто богословію, кто философію, кто исторію, кто математикѣ, кто пѣнію и т. д.

4. О происхожденіи рода князей Эрстовыхъ студента Чубинова. შთამომავლობისათვის გვარისა თვითდა ერისთავთა. სტ. ჩუბინოვისა. Статья написана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и принадлежитъ очевидно Д. I. Чубинову, потомъ ставшему профессоромъ Петербургскаго университета; заключаетъ въ себѣ 4 листа и написана въ 40-ыхъ годахъ XIX вѣка. Въ статьѣ приводятся свѣдѣнія о происхожденіи эрставовъ вообще и въ частности объ эрставахъ кавкаскихъ, арагвскихъ и рачинскихъ. Начало: ძველად საქართველო განუყოფილ იყო 9 სამთავროდ ან საერისთოდ: თეითოეული მათგანი განიგებოდა ერისთავთაგან (ერისთავი შედგებოდა სიტყვათაგან ერი და თავი). Конецъ: სტეფანე ზღაღუკიანი გარდაიცვალა უძვილოდ, ხოლო სიმონს სეკუნდ. მიიღონ ჭეკის შვილი ვაჟი ივანე და ქალი სოფიო.

5. Копія съ гуджара Туласдзе, коимъ царь Багратъ отдѣляетъ цѣну крови этой фамиліи. Копія писана на трехъ страницахъ строчнымъ мхедрули второй половины XIX вѣка. Сличивъ эту копію съ пергаментнымъ оригиналомъ гуджара, который имѣется въ Обществѣ грамотности, находимъ сокращенія и тенденціозное искаженіе даты. Въ копіи показанъ 841 г., и Багратъ названъ сыномъ Ашота Куропалата, тогда какъ въ оригиналѣ дата не сохранилась, рѣчь идетъ только о царѣ Багратѣ безъ указанія имени отца¹⁾.

¹⁾ Текстъ оригинала напечатанъ мною въ „Древностяхъ грузинскихъ“, საქართველოს საქველნი ტ. II, გვ. 16. Броссе въ своемъ Introduction'ѣ даетъ переводъ акта по этой невѣрной копіи. Багратъ упомянутого акта есть Багратъ Великій (1360—1395).

6. Копія двухъ актовъ Бичвинскаго монастыря на 11 листахъ. Начало перваго акта: ჰა ასეღო შვენაერო, იაკობის ნუოფო. Начало втораго акта: მცნება ესე სასჯელი ურწმუნთა მომჯავველი და მოწმუნეთა განმამტვიცებელი. Акты эти будутъ напечатаны въ Древностяхъ грузинскихъ.

7. Копія съ раздѣльнаго акта 1801 г. Она приведена очевидно, какъ образецъ подобнаго акта, и потому въ ней мы не находимъ именъ лицъ, которыя дѣлится. Начало: 1801 წელს სოებრის 12 დღეს, ჩვენ ქვემოთ მოხსენებულთა ხუთთა მძათ თავდთა №№.

8. Матеріалы для грузино-русскаго словаря, собранные Д. И. Чубиновымъ. Выборка сдѣлана изъ актовъ (гуджаровъ), реестръ которымъ приводится тутъ же; на 19 листахъ; письмо строчное мхедрули половины XIX вѣка.

9. Матеріалы для словаря Д. И. Чубинова. Выборка изъ исторіи Грузіи Парсадана Горгиджанидзе на 12 листахъ, письмо строчное мхедрули половины XIX вѣка.

10. Матеріалы для словаря его же. Выборка изъ комментаріевъ къ „Вепхись-ткаосани“ царя Вахтанга VI, на 8 листахъ.

11. Объясненіе словъ „Вепхись-ткаосани“. Выборка изъ „Комментаріевъ къ Вепхись-ткаосани“ царевича Теймураза на 53 листахъ. Письмо строчное мхедрули второй половины XIX в. Писано рукою Д. Чубинова. Заглавіе: განმამტვიცებელისათა მათ მალღისა წარსახათა, რომელნიცა არიან ბეღნი ქართულნი და რომელნიმე შემოტანილნი სხვათა ენათგან ქართულსა ეხსის შს და აქა კუების-ტეოსნის სტიხთა შს ხმარებულ არიან, რომელნიმე ლექსთა ამთგანნი გუარითა აღმოსკვლეთის მესტიხთა მეტაფორასითა.

12. О приходѣ въ Грузію для проповѣди Андрея Первозваннаго и Симона Кашанита, сокращенный рассказъ, писанный на 9 листахъ синей бумагѣ строчнымъ крупнымъ мхе-

друли первой четверти XIX в. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1811 и 1812 гг. Оглавленія писаны буквами заглавнаго хуцური. Заглавіе: მოსლვისათჳს ივერიად და ქადაგების ანდრია ჰდ წოდებულისა მოციქულისა და წისა მოციქულისა სჳმოენ კახანელისა ბრძანებითა ოჴისა დისა და მაცხოვრისა იესო ქრისტესა სათნო ყოფითა ედ ოჯხრწნლისა დდსა მისსა ედ წისა ღისმობულისათა.

13. Метафрасное извѣстіе о приходѣ въ Грузію св. Нины, обращеніи въ христіанство грузинъ и о томъ, какъ въ Грузію доставленъ былъ хитонъ Господень. საეკლესიო მოთხრობა: საფუძველთგან დაწყებისა: მოქცევისათჳს ერთა ივერიისათა. თუ ვითარ იქმნნა განგებითა ღისათა მოქცეჲაჲ საქართველომასა ჰდ ქადაგებითა საღმრთოთა მოციქულთათა და შემდგომად სრულ ყოფისა სამისა საუკუნოსა, თუ ვითარ მოიწია მოციქულთა სწორი ქალწული ნინა და სრულ ჰყო მან: საღმრთოთა ბრძანებითა ქადაგებული იგი მოციქულთა და ნათელს სჳსა სდ ერისა ივერიისასა, რომლისადა ედ უზურესთ მტკიცედ მართლმადიდებლასა: შემოკრებულჲა ისტორიისგან საქართველოს ეკკლესიისა ყოველივე მოკლედ აღმოჩინებითა, და კავრთისათჳს საუფლოსა ონისა ჩნისა იესო ქრისტესა. თუ ვრ მოტანილ იქმნა იგი ქადაგად მცხეთად ედ საუფლოსა მას განებასა: და აღმოცენებად მას ზედა სვეტისა ცხოველს მყოფელისა მირონისა, მეურნასა სულთა და სორცთასა. Писано на такой-же бумагѣ и такимъ же почеркомъ, какъ предыдущая статья, на 13 листахъ.

14. Повтореніе предыдущей статьи другою рукою на синей бумагѣ съ филигранью 1829 г., листовъ 8.

15. Перечень каноновъ, установленныхъ на вселенскихъ соборахъ, пли, лучше, указатель статей постановленій вселенскихъ соборовъ, писанъ строчнымъ мхედрули на 8 листахъ плотной сѣрой бумаги выдѣлки 1830 г. Начало: (წინასიტყვაობის დასასრულში სწერია ესრეთ). აწ უკუტ უფლისა მოწაფეთა და მოციქულთა ოთხმოცდა ხუთნი კანონნი აღწერეს კო-

მენტოლის მიერ: ხ შედგომად მათის თითოეულს უახსა ქმნილთა ვრეზათა, ეს აქა მოხსენებულ არიან.

339 (=2525). Продолженіе Венхисъ-тваосани, рукопись безъ переплета въ видѣ тетрадки in 4°, въ 22×18,5 сантиметра, написана на простой бумагѣ полукруглымъ мхедрули второй половины XIX вѣка и черными чернилами; страницъ 18. Заглавіе: ტაოელისა და მისთავან ინდოთ მეფის სიკვდილის ცნობა. Начало: ქედს ზედან გარდმოადგა მეტად დიდი ქარაკანი. Первый стихъ послѣдней строфы: ჯაკური სკარასმთა ჩვენზედა ქოთაჲ შენატუბთა.

340. Венхисъ-тваосани, рукопись Алексѣя Миріанашвили, въ 34,5×22 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія и первыя слова строгъ писаны красными, но очень блѣдными чернилами. Листовъ 99. Рукопись безъ переплета, дефектна, недостаетъ и въ началѣ и въ концѣ. Текстъ начинается теперь стихомъ: (კოქკა) მიჯნურობის ზირველი და ტომი გვართა ზენის (=27 строфъ изд. Чубинова). Конецъ: მეუეუ, თაჲი მეტრობის მე მისად მოსახსენებლად (=1513 строфъ изд. Чубинова). Въ серединѣ иногда встрѣчаются ободранные листы. Писецъ неизвѣстенъ; время переписки не указано, но судя по бумагѣ и письму, рукопись начала XIX вѣка. Она, вѣроятно, списана съ изданія Вахтауга VI 1712 года. Текстъ этой рукописи не исправный.

341 (=656). Сборникъ разныхъ произведеніи Церковнаго музея, рукопись въ 33×21 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули на 189 листахъ. Писецъ: Давидъ Ивановичъ Ампридзе. Бумага разная; флигрань большей частью — стогъ сѣна съ

цвѣтами вокругъ и 1836 г., ниже цифра 111; въ другой половинѣ листа буквы К. Г. Во второй части рукописи слѣдующія филигранны: буква У въ кругѣ въ видѣ кольца и 1834 г.; буквы В. Ф. и 1835 г., въ другой половинѣ листа К. Н; буква А. Б. и 1832 г. Есть бумага и совершенно новая, фабрики Сергѣева № 4, но текстъ этой бумаги писанъ новою рукою. Рукопись переписана во второй половинѣ XIX вѣка. Нѣкоторыя статьи списаны въ 1861 г., другія въ 1877. Изъ записи въ концѣ Тамаріани видно, что эта часть сборника переписана въ 1877 г. Содержаніе:

1. Вепхись-ткаосани Шоты Руставели (л. 1—120).
Заглавіе: *ამა ამბვისა დასაწყისი ჰირველი მოსახსენებელად მშენიერი სწავლისათვის მოშაირეთას ტარელის და ნესტან დარეჯანის, კეფისის ტეოსანობით იხმობენ (sic).* Текстъ списанъ съ печатнаго изданія. Въ концѣ приведено послѣсловіе Вахтанга изъ двухъ четверостишій, но первое четверостишіе представляетъ грубое искаженіе оригинала:

აწ დაიბეჭდა სტამბაში კითამ ნაწერი სელისა,
ნაწერი ესე ლამაში კითამ სტამბა მთელისა,
სელმწიფის ნიკოლოზის ბრძანებით და სიბრძნით: კეთილ მქნელისა,
და ნაღვწნი ქუთაის სასულეირო მოწაფის მწერალი მიქიაშვილისა.

У Вахтанга мы читаемъ:

აწ დაიბეჭდა სტამბაში ჰირველ ნაწერი კელისა,
უგბილთა ფრად სასწავლო, გონიერთ გულთა თმენისა,
მეფის ვასტანგის ბძანებით და სიბრძნით კეთილ მქნელისა,
და ნაღვწნი მისის მლოცველისა მესტამბე მიქიელისა.

2. Ода царицѣ Тамарѣ поэта Чахрухадзе. ქება თამარ კივისა ჩხრუხადის მიერ თქმული (134—142).

3. Ода Шавтели Давиду Возобновителю, относимая въ древнихъ рукописяхъ къ Тамарѣ, а въ нашей рукописи от-

ნოსენა კჳ царю Арчилу и авторомъ названъ Яковъ Шемокмедскій Дუმбадзе. ჭება კახეთისა და იმერეთისა ბატონისა ღთიკვირგინოსისა და მართლმადიდებელისა მეფის არჩილისა, რომელი იყო ნათესაობით დაკითხანი და სოლომონისი, ბაგრატიონი, მე საქართველოს მეფის კასტანგისა, თქმული გურიელის დუმბადის იაკობ შემოქმედელისაგან (142—149). Въ концѣ переписчикъ оду отнесъ къ Тамарѣ: დაესრულა ესე მეფის თამარის ჭება-შესმანი და გადმოკესწერე მე დავით ივანეს შემ ამირამემ წელსა ჩეოზ-სა, იანვრის—კზ-სა.

4. Юсєбъ-Зилиханіани царя Теймураза I (150—164). Последній листъ писанъ другою новою рукою на новой бумагѣ, но произведеніе все же не докончено, оно прерывается на главѣ: იოსების და ზილისანის ერთგან შეურა და მეფისაგან შეტუობა. Далѣе оставлены бѣлыя листы.

5. Стихотворенія Бєсики и другихъ авторовъ: гарилъ, мухамбазъ и мустазадъ (165—187). Начало: გარილი.

წალკოტს უვაილნი შეებასა,
შეხედენ ღხინს თამაშობასა,
მიეტნენ ნეტარებასა,
სკურტენ ვარდთ იაფობასა.

Последнее стихотвореніе мухамбазъ Бєсики: ან ალვა ხარ ტანადობით ბუღბუღს მიგიგაკ ენა.

6. Аѳантъ-кеба царя Вахтанга VI (187—189). ესრე არის აკებული ამკებელსა აჲ აჭებდეს.

342 (=859). В е п х и с т ь - т к а о с а н и Церковнаго музея въ Тифлисѣ, рукопись въ 32×22 сантиметра, въ ободранномъ досчатомъ перешлетѣ, перекрытомъ кожею, писана на снєватоѣ бумагѣ строчнымъ мхедрули на 130 листахъ. Эта рукопись списана съ печатнаго изданія Вахтанга VI въ 1814 г. рукою Соломона Оникава. Объ этомъ указываетъ

запись въ концѣ, послѣ двухъ заключительныхъ четверостишій Вахтанга: აღწერა წიგნი ესე კელითა სოლომონ ონიკოკისათა, ცოთმძღობისა რასამე შენდობის მოქენე ვაჲ, აღწერა წელსა 1814; ხე[იდ], თიბათვის..

343 (=855). Вепхისტваოსანი Церковнаго музея въ Тифлисѣ, рукопись въ 19×22 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на бумагѣ мелкимъ, краснымъ, полукруглымъ мхедрули и черными чернилами. Оглавленія и первое слово каждой строфы писаны красными чернилами. Страницъ 308, изъ которыхъ поэма занимаетъ 250, а остальные страницы заняты объясненіями словъ въ алфавитномъ порядкѣ. Рукопись переписана 13 апрѣля 1790 г. Дата выставлена въ концѣ въ такомъ видѣ: 17⁴/₁₃90. Стиховъ 1589. На 250-ой страницѣ агростихъ, начальныя буквы котораго даютъ имя „Giorgii“, а конечныя „Ioanv“.

ზონებს შენი სობრძნით განათლებული,
იქმნა რა სემგან შემეცნებულ, ჭი მძამ,
მდენ მოგიძღვენ სიუკარული მუკარულსა,
რომლისა ნიშნად შემნან შემეკარებულმან
მიმკენ აღწერით შესგან შეეკარებულნი.

Какъ видно изъ оглавленія, порядка и количества стиховъ, разбираемая рукопись списана съ печатнаго изданія Вахтанга VI. Для составленія словаря, пользовались, повидимому, комментаріями Вахтанга, но только отчасти ¹⁾.

¹⁾ Пополнивъ свѣдѣнія о рукописяхъ Вепхистваосани описаніями приведенныхъ номеровъ 339—344, мы должны замѣтить, что они ни сколько не намѣняютъ нашего вывода о спискахъ поэмы (см. конецъ описанія № 335).

344 (=164). К а р а м а н і ა ნ ი, томъ I, рукопись Студенческой библиотечки, въ 27×19 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; страницъ 722. Изъ записей въ концѣ видно, что сей Караманіани переписанъ въ Петербургъ въ 1820 г. для царевича Фарнаваза и его жены Анны. Филигрань бумаги: медвѣдь въ кругу съ короною и 1817 г.; знакъ pro patria и 1819 г. Писецъ—Андрей: სსრუელ იქმნა წელს: ჩუკ. იულისის. წ. სამეფოს ქალაქს ზეტრებურდში. ღთო მშვიდობაში და ბედნიერებაში მოახმარე მეფის ქეს ფარნავაზს და მეფის სძლეს ანასს. მკითხველსო, მეც შენდობას მიბრძანებდეთ და ბრალთა ჩემთა მოტოკებას. ანდრია. ეს არის სამი კარი სსრული. Этот первый томъ Караманіани заключаетъ въ себѣ три главы. Начало:

ქ: ამბავი:— ყარამანის თურქთა ენისგან ქართულსა ენას ზედან თარგმნილი ორბელანის სარდლის ძის ქეშექიმბაშის დავითისგან. თუცა არა რიტორთა ენითა შეწუბილი არს, მაგრამ ამისთვის დაკშეკრ თარგმნისა ამას ზედა, ენათგან წიგნი ყარამანის ქართველთა ენას ზედან დღეს აქამომდე არსად იპოებოდა. და აწ ვისცა უკეთ გუნებოსთ გაკეთება, თქვენ გამართედ. Запись эта, вопреки другихъ подобныхъ записей, сообщаетъ, что Караманіани переведенъ Давидомъ Орбелиани съ тюркскаго, а не съ персидскаго языка.

345 (=165). К а р а მ ა ნ ი ა ნ ი, томъ II, рукопись Студенческой библиотечки, въ 29×19,5 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; страницъ 669. Текстъ начинается съ 4-ой главы и кончается пятою. Начало: ყარამანანი. ტომი II. კარა. დ. მეოთხე რაიზაბის ამბავი იწუების აქედამ. Въ концѣ запись, указывающая, что рукопись переписана въ Петербургъ для царевича Фарнаваза и его жены Анны дворяниномъ Андреемъ Алексеевичемъ изъ селенія Хидистави въ 1820 году: ჩუკ. გარდმოკუსწერ დიდს სამეფო ქალაქს ზეტრებურდს ყარამანანი

ესე, ორი კარი სრული არს. დრო, მშვიდობაში მოახმარე სატონი-
შვილს ფანსაოზს და მეფის სძალს აწხას. შეითხუდნო, მეცა შენ-
დობას მიბრძნებდეთ, მათს მონასს საქართველოს აწხაურშვილს,
ხიდისთავის მოსახლეს, აღუქსიშვილს ახდრას.

346 (=3691). *Караманиани*, рукопись въ 21×16 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули конца XVIII вѣка; заглавія писаны красными чернилами. Рукопись содержитъ въ себѣ 4 и 5 главы Караманиани, но въ началѣ недостаетъ 4 страницъ; всѣхъ писанныхъ страницъ означено 493. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги корона съ виноградною кистью и 1786 г. На поляхъ въкоторыхъ страницъ приложена печать съ надписью: *მანა: ღწ ნიკოლოზ* — „рабъ Божій Николозъ“. На оборотѣ переплета поздняя запись, показывающая, что книга принадлежала царевнѣ Ривсимѣ и переплетена въ Петербургѣ въ 1812 г. ეს წიგნი მისის უგანათლებულების მეფის ასულის რეკსიმასია (sic) წელსა 1812-სა სექტემბრის 1-სა დღესა და შეიკრატა წიგნი ესე სანკუტერბურხს ღწ მშვიდობასა და ბედნიერებაში მოახმაროს.

347 (=2645). *Караманиани*, рукопись безъ переплета, въ 22,5×17,5 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули конца XVIII вѣка съ красными оглавленіями. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1796 г. ¹⁾ Рукопись заключаетъ въ себѣ только отрывокъ Караманиани. Оглавленіе текста 2-ой страницы: *აქ გარდაწქმანისაგან აზარიდის მეთილისმის აბკის მბობა*. Послѣдній сохранившійся рассказъ имѣетъ оглавленіе: *აქ ღობი იგი ღობთა ძლეურისა უთარანისა და სარკიხურამანისა ობი ძლეურა და სარკიხურამანისაგან უთარან ფალავანის შე-*

¹⁾ Бумага разбираемой рукописи имѣетъ точь въ точь такую филигрань, какаа приведена у Лихачева подъ 3569, только годъ выдѣлки бумаги тамъ 1798-ой.

ჰერონს კონეც: შვიქს ომა და სავკირელი, რომელ სწავსთ ესკეთ აღწერეს. Листовъ 38.

348 (=2840). К а р а м а н ი ა ნ ი, рукопись въ 33,5 × 20,5 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхედრუи съ красными оглавленіями; переплетъ картонный, перекрытъ черною кожею съ тисненіями. По бумагѣ и пагинаціи рукопись дѣлится на три части: одна часть въ 528 страницъ писана на синей бумагѣ съ водянымъ знакомъ, указывающимъ на 1815 г.; другая часть въ 422 страницы тоже писана на синей бумагѣ выдѣлки 1816 г. Эти двѣ части писаны однимъ и тѣмъ же почеркомъ первой четверти XIX вѣка. Третья часть писана на новой обыкновенной бумагѣ совершенно другимъ почеркомъ, но первой половины XIX вѣка. На первой страницѣ этой части выставлены красными чернилами для обозначенія страницы двѣ цифры 403 и 399 и продолженъ такой двойной счетъ до 653 страницы; остальные 50 листовъ пагинаціи не имѣютъ и текстъ этихъ листовъ служитъ повтореніемъ текста, писаннаго на синей бумагѣ во второй части рукописи; въ общемъ въ третьей части повѣсти 352 страницы, а всего во всѣхъ трехъ частяхъ рукописи 1302. Текстъ начинается безъ предисловія и упоминанія имени переводчика: ქ. ჰორეკელ უამად სწავსეთს შინს იერ კელმწიფე დიდი, რომელს სსხელად თახმურად ეწოდებოდა. კონეც: ეს დევი ღთის ბასხებით დაკით წინასწარ მეტყუელის შვილის სოღომონის დროდინ უნდა ეს ამ სავსან-ჰეკელში იეოსო. ურამანმა მიუგო: ჭეი... Третья, болѣе новая часть рукописи, содержитъ въ себѣ конецъ четвертой и всю пятую главу. Текстъ первыхъ двухъ частей не имѣетъ дѣленія на главы.

349 (=1594). К а р а м а н ი ა ნ ი, рукопись въ 32 × 21 سانت., въ ободрапномъ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ червою кожею съ тисненіями, писана на бумагѣ строчнымъ

мхедрули второй половины XVIII в. Рукопись обильно снабжена рисунками въ краскахъ въ персидскомъ стилѣ, но, къ сожалѣнію, она дефектна, листы разрознены и перешутаны. Всѣхъ рисунковъ 72. Листовъ теперь 147. Филиграны бумаги не одинаковы. Одна изъ нихъ представляетъ лилію въ кругѣ. Рукопись начинается съ 9 тетради. Въ серединѣ перваго листа оглавленіе: *საქუთისაჲსა ჯამბუჯის მცოდნეობა*. Послѣдняя тетрадь по счету 33-я. Эта рукопись и древнѣе и лучше другихъ.

350 (=2364). *Караманіани*, рукопись in folio, въ 36×21,5 сант., въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули, но различнымъ почеркомъ, въ числѣ знаковъ филиграней бумаги попадаются медвѣдь въ гербовомъ щитѣ и 1831 и 1832 годы. Рукопись первой половины XIX вѣка. Листовъ 254. Разсказъ не конченъ и въ концѣ много бѣлыхъ листовъ. Послѣдняя глава заключаетъ въ себѣ разсказъ о Зорабѣ: *რა ზორაბი ასო სათასის ჯიბითა ინდოეთისაკენ გასწიეს ოცს დღეში ინდოეთის სამეფარში შიჯიდენ*. Начало представлено полностью съ предисловіемъ переводчика Давида Сардара Орбеліани. Въ рукопись вложена въ концѣ одна тетрадь изъ другой рукописи Караманіани съ нумераціями листовъ 115—124. Филигрань бумаги этой тетрадки 1813 г.

351 (=38). *Караманіани*, рукопись in folio, въ 36×23 сант., въ досчатомъ переплетѣ, обтянутомъ кожею, съ тисненіями и застѣжками, писана на бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули первой четверти XIX вѣка; филигрань сѣрой бумаги 1821 г., страницъ 592. Писецъ Іосифъ Давидовичъ Чхедзе изъ Сартічалы, который переписалъ рукопись съ оригинала, писаннаго дьячкомъ Іосифомъ Сулхановичемъ. Заказчикомъ былъ кн. Тадія Георгіевичъ Чело-

каевъ. Объ этомъ сказано въ записи въ концѣ рукописи: მებრძანა მე ამათის ბრწეინჯალების თაჲდის თადია გიორგი ძის ჩო-
ლაყოკისაგან ამ უარმანანის გარდმოწერა, და მეც ვიპრომე და ვარდ-
მოვსწერე დიასოქის იოსებ სულხანოკიშის დაწერილის დედნიდამ სრუ-
ლიად. მე სართისქალას მცხოვრებულმა იოსებ დავითის ძემ ჩსვიძემ:
მარტის კზ-სა დღესა. Въ началѣ недостаетъ одного листа. Въ
рукописи всего шесть главъ и въ концѣ переписчикъ ориги-
нала нашего списка заявляетъ, что другихъ главъ онъ
не видѣлъ и не думаетъ, чтобы было продолженіе: ესეც იტო-
დეთ, რომ იტყვიან ამის შემდგომად რამდენიმე კარი უარმანანი ვი-
დეკ იეოს, მაგრა კგონებ, რომ საქართველოში ამის მეტი არ იყო,
თორე ამის შოკნასაც კედებოდი. და არც ამის გარდა შემდგომის
უარმანის ამბავი ზეშირათაც აღარ გამოგონია რა. და ამზედ უფრო
გული დაჯავერე. ან დაკარგულა იქვე არაბში (sic) და ან ამის მთარ-
გმნელს ამზედ მეტი არ უთარგმნია. მწერალი ამისი დიასოქი იოსებ
სულხანოკიში. После этой записи переписчикъ нашей рукописи
приводитъ рассказъ объ убійствѣ чудовища Хосроемъ Шир-
помъ и замѣчаетъ, что сей пространнѣй вариантъ онъ на-
шелъ въ другой рукописи (стр. 585—591).

352 (=2391). Карамачіапи, рукопись въ 20,2
×18 сантиметра, писана на снѣней бумагѣ строчнымъ мхед-
рули съ красными оглавленіями. Она переписана въ 1811 г.
Анною, дочерью коллежскаго совѣтника Егнатія Мдивани, о
чемъ имѣется записъ въ концѣ: აღწერა წიგნი ესე უარმანანის
კელითა კოლეჯკის სოკეტნივის მდივნის ეგნატის ასულის ანასათა:
საკაჲცა სასმენელი და ამაო საკითხავი. შესრულდა თვეს სეკტემბრის
კო, წელს ჩეია. ქკრს უეთ. Листовъ 177. Перелетъ кар-
тонный, новый. Въ началѣ недостаетъ 9 листовъ. Начало те-
кста: ..რომელსა სახელად გორუასშის უხმობდენ. ასეთი ფალავანი
იყო, რომე კეშში მისსა კელისაგან შემსწერებულ იყვნენ. Далѣе 10
строкъ криптографическихъ записей.

Въ концѣ имѣются стихотворенія неизвѣстныхъ авторовъ. Начало перваго:

ცან სომელთა უნაოლესო შვენიებითა აძსთა მზესი,
ბროლ-ლალ მინა არეულო ანუ ედემისა ხეი.

Начало второго:

ცანი ლერწმობს ყოველი სული მისცას ყანდსა გემოვნებსა,
შირი მწყაზრობს, ღაწვი ღაღობს, ზედ კაკ-ზიდფი სუმბულებსა,
ფერიით შროშნობს, სულით გაადობს, ვით ბუღბული ჭიკჭიკებსა,
და წარბი სათობს, თვალი მეღნობს, გიშის სარი მოზღუდებისა.

Начало послѣдняго стихотворенія:

ბუნდოვანს გულს შენ აღმიხნდი დარადა,
აწ ან უწუი, რად გამწითე და რადა!

353 (=4). **Караманіани** Грузинскаго общества исторіи и этнографіи, рукопись въ 36×22 сапт., въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ каленкоромъ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули второй половины XIX вѣка. Оглавленія писаны красными чернилами. Бумага фабрики Сергѣева № 4. Страницъ 1024. Рукопись заключаетъ въ себѣ семь главъ Караманіани полностью. Заглавіе: ამბავი ყარამანისა სმარსულისაგან ქართულსა ენასა გადართავბული ორბელიანისა სანდლისა ქეძიკიბაშისა აკთხდილისაგან, თუმცა რომჳერთა ხანთა მეწეობილი არს, ძეგარამ ამას დაწერთ ქართულსა თარგმანისა ზედა, ვინაიდეგან წიგნი ყარამანისა აქამდინ ან იპოებოდა და ახ ვისაც გეგავთ, საამო სისმენელი: Это заглавіе, приписывая переводъ Караманіани Автандилу Орбелиани, расходится съ другими списками, въ записяхъ которыхъ авторомъ названъ Давидъ Орбелиани. Въ концѣ имѣется записъ, упоминающая о пожарѣ Караванъ-сарая Тамамшева въ Тифлисѣ въ 1874 г., 10 октября.

354. Караманіани Е. Такайшвили, рукопись въ 34×20 сант., въ картошномъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули второй четверти XIX вѣка. Филигрань бумаги буква Б въ гербовомъ щитѣ и 1834 годъ. Страницъ написанныхъ 368. Остальныя страницы до 438 или пустыютъ или завяты другими записями. Рукопись заключаетъ въ себѣ только небольшую часть Караманіани. Она начинается съ оглавленія: *აქი უძებვის ეს წიგნების ახსენი.* Копчается тексть разсказомъ о Гулиджапѣ. *გულიჯანის ახსენი.* Рукопись снабжена рисунками, исполненными въ краскахъ, въ персидскомъ стилѣ. Рисунки очень педурны и занимаютъ цѣлыя листы на стр. 7, 33, 53, 103, 157, 206, 210, 219, 225, 227, 268, 272, 284, 304, 309, 328, 436.

Караманіани фантастическая повѣсть о замѣчательномъ витязѣ Карамашѣ, военачальникѣ царя Ушанга. Повѣсть эта переведена съ персидскаго языка сардаромъ и кешикча-башемъ (министромъ двора) царя Ираклія II Давидомъ Орбелиани. Давидъ Орбелиани жилъ въ 1716—1796 гг., но переводъ былъ, вѣроятно, конченъ во второй половинѣ XVIII вѣка. Изданіе Караманіани начато въ видѣ отдѣльныхъ главъ въ 1875 г. Давидомъ Лазаревымъ и Николаемъ Кобаладзе и кончено въ 1883 г., когда была издана послѣдняя 16-ая глава. Все произведеніе заключаетъ въ себѣ 1487 стр. in 8°. Въ 1888 г. Давидъ Лазаревъ и Едигаровъ приступили ко второму изданію и до сего 1908 г. выпустили 12 главъ. Нѣкоторыя главы вышли 3-мъ изданіемъ, начиная съ 1902 г. Ни одно изъ этихъ изданій нельзя считать удовлетворительнымъ. Съ другой стороны полныхъ списковъ рукописей Караманіани очень мало, и мнѣ еще не приходилось видѣть ни одного списка, въ которомъ было бы всѣхъ 16 главъ. Караманіани любимая книга грузинскаго простонародія. На грузинскомъ языкѣ нѣтъ книги, которая такъ была бы распространена среди простаго народа, какъ Караманіани.

355 (=3683). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 31×22 сантиметра, писана на бумагѣ круглымъ красивымъ мхдерули и черными чернилами; заглавія и первое слово каждой статьи писаны киноварью. Флигрань бумаги: въ одной половинѣ листа три полумѣсяца, въ другой трилистникъ и знаки похожія на латинскія буквы P. A. Переписчикъ и время переписки не указаны, но несомнѣнно рукопись первой четверти XVIII вѣка. Переплетъ картонный, перекрытъ кожею. Каждая часть сборника имѣетъ особую нумерацію. Начальный листъ занятъ сложнымъ рисункомъ второго пришествія Христа въ краскахъ. Нижняя часть рисунка попорчена. Первые 40 листовъ сборника заключаютъ въ себѣ подробный сравнительный указатель статей. Далѣе приведены тексты законовъ въ такомъ порядкѣ:

1. Предисловіе царя Вахтанга VI, შესავალი, 2 листа.
2. Законы Моисеевы, სამართალი მოსესი, 13 листовъ.
3. Законы греческіе, სამართალი ბერძული, 63 листа.
4. Законы армянскіе, სამართალი სომხური, 121 листъ
5. Законы католикосовы, სამართალი კათალიკოსისი, 3 листа.
6. Законы царя Георгія Блистательнаго, სამართალი მეფისი გიორგისა, 9 листовъ.
7. Законы атабегъ Агбуги, სამართალი აბუგისა, 24 листа.
8. Законы царя Вахтанга съ предисловіемъ, სამართალი ბატონიშვილის კახტანგისა, 59 листовъ.

Нашъ сборникъ законовъ, вѣроятно, былъ въ рукахъ Вахтанга: въ послѣдней части нѣкоторыя статьи не приведены и для нихъ оставлены мѣста (например, ст. 185 и 195), а нѣкоторыя писаны рукою самого Вахтанга (например, конецъ статьи 207, стат. 262, 263 и 270). Записи Вахтанга встрѣчаются и въ нѣкоторыхъ мѣстахъ указателя. Въ законахъ царя Вахтанга, или въ его собственномъ уложеніи

270 статей. Въ концѣ указателя статей (л. 39) имѣется за-
пись, изъ которой видно, что указатель написанъ Соломономъ
Магаладзе: *წინდუკისა ამის დამწერი მადლადჲ სოლომონ.*

356 (=107 ზ). Сборникъ законовъ царя
Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 33×20 сантиметра,
въ картонномъ простомъ переплетѣ, писана на синеватой бу-
магѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ. Въ числѣ
знаковъ филиграней бумаги 1810 г. Рукопись первой чет-
верти XIX вѣка. Порядокъ статей такой, какъ въ предыдущей
рукописи, только въ нашемъ сборникѣ нѣтъ указателя и нѣтъ
законовъ Вахтанга VI. Кромѣ того, предъ каждымъ закономъ
имѣется особое оглавление въ видѣ предисловія. Передъ законами
Моисея: *წიგნი სამართლისა გამოკრებული მოსეს მიერ აღწერილთა
სჯულთაგან და განცემული ქართველთა მეფისა იასტანგ მეექვსისა
მიერ წელთა შს. ჩ დ გ. და ჩ დ ი ა.*

Передъ законами греческими: *სამართალი ბერძენთა გარდმო-
ლებული თვით ენისა მისგან ქართულსა ზს უამსა ქართველთა მეფის
იასტანგ მეექვსისასა და განცემული მის მიერ ერთადმი ქართველთასა
უამსა უოფნისა მისისა ბატონიშვილად და განმკედ ქართლისა წელთა
შს ჩ დ გ და ჩ დ ი ა.*

Передъ армянскими законами: *სამართალი სომხური გარდ-
მოლებული თვით ენისა მისგან ქართულსა ზს უამსა ქართველთა მე-
ფისა იასტანგ მეექვსისა. Далѣе повторяются слова предыдущей
записи.*

Передъ католикосовыми законами: *სჯული დადებული იმე-
რთა ერთათვის კათალიკოსთა მიერ ქართლისა მალაქისა და იუსუზუ-
თისა ეკდემოსისათა კრებითა დრედელ-მთავართა ქმნული წელთა შორის
1605 და 1610. Далѣе приведена выписка изъ исторіи царе-
вича Вахушта о духовномъ соборѣ въ Имеретіи въ 1605 г.,
на которомъ были выработаны указанные законы.*

Передъ законами царя Георгія Блистательнаго:

შეგლისდება საქართველოს მეტიის გიორგისაგან, რომელსა ეწოდების ბრწინაულა, რომელიცა განმეუდა წელსა 1318 და იმეუა კიდრე 1346-დმდე.

Передъ законами Агбуги: სჯული დადებული სამცხეს ათაბაგის ბექასი და ზედ დართული მის მისისა აღბულა ათაბაგის მიერ, ათაბაგი ბექა ცნოვრება წელსა 1361 კიდრე 1391-დმდე: ხოლო ათაბაგი აღბულა ცნოვრება წელსა 1444 კიდრე 1451-დმდე, რომელთაცა ქორნიკონთა შორის დადებულ არიან სჯულნი ესე მათ მიერ.

Рукопись сначала принадлежала царевичу Парнавазу, а потомъ Студенческой библиотекѣ. Листовъ 327.

357 (=107 ა). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 33×22 сантиметра, писана на синеватой бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами безъ красныхъ строкъ. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги имѣются 1809 и 1813 тоды. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею. Порядокъ расположенія статей точь въ точь такой, какъ въ сборникѣ № 3683, только передъ сравнительнымъ указателемъ въ началѣ имѣется еще алфавитный указатель.

358 (=3066). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 36×23 сантиметра, въ досчатомъ разбитомъ переплетѣ, перекрытомъ кожею, писана на синей бумагѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ; страницъ 556; въ концѣ недостаетъ одного листа. Порядокъ расположенія статей обычный. Рукопись переписана въ 1809 г. коллежскимъ регистраторомъ Николозомъ Мосесовичемъ Багиповымъ, о чемъ имѣется запись въ концѣ указателя статей: დასრულდა ამხანოთ სარჩევი სამართლის ღვაწლ დადებული მოქალაქის მახესის მის კოლეჯის რელისტრატორის ნიკოლოზ ბაგინოვის სეტემბრის (sic). დ. 4-სა ჩუთ, 1809 წელსა.

359 (=3682). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись въ 30×20 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули рукою М. Броссе. Рукопись списана съ оригинала, хранящагося въ парижской національной библіотекѣ. Оригиналъ былъ писанъ въ 1825 г. тѣмъ же лицомъ, которымъ переписана предыдущая рукопись, т. е. Пиколозомъ Мосесовичемъ Багиповымъ. Запись оригинала копіею сохранилъ: ალექსანდრე მოსესის ძე ტიტულარნი სოკეტნივი ნაკოლარე ბაღიბოვი თებერვლის იეს დაქს ნეკეს¹⁾ წელს... Оригиналъ былъ доставленъ въ Парижъ бывшимъ французскимъ консуломъ въ Тифлисѣ Гамбою. Броссе началъ переписывать рукопись 23-яго декабря 1828 г. и кончилъ 27 февраля 1829 г. На первомъ листѣ Броссе даетъ вмѣстѣ съ французскими записями о происхожденіи оригинала еще слѣдующія грузинскія записи: ქართუჭლი (sic) სამართალი დაწერილი ბრახსეტის შირ კკ დეკემბ. ნეკეს—გ ზ თებერვ. ნეკეთ. Далѣе внизу: დაბ წუდის დაწერილად სამართლის მის. Изъ французской записи видно, что Сень-Мартень отослалъ оригиналъ, конечно по ошибкѣ, въ 1723 г. Разбираемая рукопись служить яснымъ доказательствомъ необыкновеннаго трудолюбія Броссе, который за короткое время сумѣлъ собственноручно переписать столь обширный сборникъ²⁾. Тутъ всѣ законы кодекса Вахтанга представлены полностью въ обычномъ порядкѣ; впереди имѣются два указателя, алфавитный и сравнительный. Передъ вторымъ указателемъ запись изъ той рукописи, которая служила оригиналомъ переписчику парижскаго списка. Изъ

¹⁾ Въ рукописи Броссе эти двѣ буквы связаны, и если это есть подражаніе оригиналу, то вторая буква будетъ ჯ и, стало бытъ, оригиналъ былъ писанъ въ 1825 г.; но Броссе принимаетъ вторую букву за ჯ и въ переводѣ записи на латинскій языкъ даетъ 1826 г.

²⁾ Въ известномъ трудѣ Лаврентія Броссе „Bibliographie analytique des ouvrages de monsieur Marie-Félicité Brosset. Saint-Petersbourg 1837“ объ этой работѣ не упоминается (р. 11—17).

этой записи видно, что сравнительный указатель статей былъ составленъ въ 1750 г. по приказанію царя Теймураза II. ქ. იგი ძველნი სიძიებულნი ვინათგან აღრეკით იუენეს და სსქიროსს უამსა ძიებასა შინა დიდათ დაშურებოდენ მსაჯულ. მოძებნი, რომელსა ხანსა რომელს ადგილს იგი ძიელ სადმე ჳპობდენ, და ასას დიდ შრომა ედგა, მისი ადვილ საპოვნულობისა მიზეზი მებრძანს ყოვლად აძალებულისა ღთიე გვირგვინოსანისა საქართველოს და უაზან-ბორ-სალოს მპყრობელი-მქონებელის, ცხებულის მუთვის თეიმურაზის მიერ, რათა ღოსე რამე შეიძა ადვილ საპოვნულობისა. და აწ მესრეთ ვილკაწე მცირედ რამე: ჟურ აღვრიცხვენ ¹⁾ ძველნი სიძიებულნი და მერმელა ახანაზე გამოკვეთიბენ, რომელი საჩივარ-სამართალნი რომელს ასოზე უნდეს, დახედავს, ამის რიცხვი ძველის სიძიებულის რიცხვიში მიიყვანს და მუნ ჳპობს. მუჟე ადიდეთ სუჟეკით იელისის ა ქვს ულ⁶—ჩ.დ.ნ.

360 (=2565). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 34,2×21,5 сантиметра, писана на синей бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули безъ красныхъ строкъ. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею съ красивыми тисненіями въ видѣ листьвы; имѣются и застежки. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1815 г. Въ концѣ немногаго недостаетъ; страницъ 430, кромѣ указателей, которые заключаютъ въ себѣ 80 страницъ. Порядокъ расположенія законовъ иной, чѣмъ въ другихъ рукописяхъ: за двойнымъ указателемъ, алфавитнымъ и по статейнымъ, слѣдуютъ законы царя Вахтанга, затѣмъ законы Моисеевы, греческіе, армянскіе, католикосовы, царя Георгія и атабегъ Агбуги. Передъ указателемъ на 1-ой страницѣ помѣщена таблица категорій; на 3-ей — вселенная въ видѣ 13 круговъ: въ центрѣ земля, состоящая изъ земли, воздуха, воды и огня, далѣе

¹⁾ Въ оригиналѣ: გვარიცხვენ(?).

სწვდують воздухъ, аэиръ (ეთერი), круги семи планетъ: мთვარე — უამარ; ერმი — ოტარიდი; აქროდიტი — ასპიროზ; ბზე — შამს; არიმ — მარისი; დია — მუშთარი; კონონს — ზოჭალი. Звѣзды указаны небо звѣздъ, კარსკვლავთ ცა, девятая сфера — მეცხრე სქერო и твердь, სძყარო. Указаны также годы обращения планетъ и ихъ символическія изображенія. Далѣе записъ сულით სრავდილომუ суды царство небесное: ცაჲ არს გარე შემტეწლი ყოველთა დაბადებულთაჲ, და მხოლოდ ღთი არს ოდენ გარე შეუსზღურებელი; და უკეთე უყუარს მოსამართლეს სული თჳსი სამართალს სწორეს და ჭეშმარიტს იქმოდეს და სჯიდეს, რომელითაც მკვიდრ იქმნების სასუფეველს შინა ცათას წინაშე ღმრთისა.

აჲ მკალითიცა ჭეყუნისა და ზღვისა ესრეთ მტრუთაჲ არს და არა რასა ზედა მდგომარე, არამედ თაერთ თჳსით მდგომარე ბრძანებითა ღნისთა, და ჭეყრითა გარემუცრული. ესრეთცა იტყუან, ვდ ურთსა ახგლოცთაგანსა ეზურას ძალითა.

რომაელნი იტყუან ცასა ოთხთა ასოთაგან შექმნასა, ხოლო რომელნიე გარეშე ოთხთა (და შდი). იძიე ლექსიეონსა შ.

ჭეყუნასა ჭეშე ოთხნი სქერონი არიან. გარეგან მამათ მთავართა დილეგი არს; ამას შიგნით მეორე სქერო არის უნათლავთ ჩხვილთა სამყოფი; მესამე სქერო საღსინებელი არის და მეოთხე საუყუნო ჯოჯოხეთი.

ჭრომაელნი ესრეთ განმარტებენ. ხოლო ჩვენ ბერძენნი ორსა ადგილსა აღვიარებთ, ერთსა წყალობისასა მართლთათჳს და მეორესა ცოდვილთათჳს: „და ქმსა ღთს ჯოჯოხეთად შთასულმან აღმოიყანსა მუნით მოწმუნენი, ფსნ, 297 ზ“.

Ниже представленъ адъ, состоящій изъ 4 круговъ съ распредѣленіемъ грѣшниковъ по кругамъ. Въ центрѣ тартаръ ტარტაროზი съ Іудею. — იუდა; დაღე ვიჩный адъ, кругъ чистлища, საღსინებელი; кругъ некрещенныхъ дѣтей — უნათლავთ ჩხვლთ დილეგი; кругъ праотцевъ — მამათ-მთავართ დილეგი. Последняя запись грозитъ несправедливому суды адомъ: უკეთე მოსამართლემ უსამართლო ქნას და მართალი სამართალი გაამრუდოს, სული მისი საუყუნოს ჯოჯოხეთს შინა ტარტაროსთანა და იუდას-

თანს ღირსმცა არს. На поляхъ иногда встрѣчаются объясненія словъ.

361 (=3356). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 33×22 сантиметра, писана на синей бумагѣ строчнымъ хуцури и черными чернилами; оглавленія писаны красными чернилами. Флигрань бумаги медвѣдь въ гербовомъ щитѣ, гербъ города Прославля, и 1800 г. Рукопись начала XIX вѣка. Пагинація указана по тетрадямъ; тетрадей 44 изъ 8 листовъ каждая; кромѣ того, въ концѣ имѣется указатель статей изъ 17 тетрадей и одного листа. Писецъ Митрофанъ Григолашвили, который упоминаетъ о себѣ въ нѣсколькихъ мѣстахъ въ такой формѣ: ღლიწურს კელითა მიტროფანე გრიგოლდშვილისათა. Въ концѣ указателя: ღლიწურს კელითა მიტროფანე გრიგოლდშვილისათა. ვინც კა სამართალი გაინახათ, მოძიხებნეთ ღწის გულისათს და თქრ ღმერთ-მწ მაცობსებნათ. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею. Порядокъ расиредѣленія законовъ такой, какъ въ № 3683 сборника. Нашъ списокъ принадлежалъ раньше кн. Кайхосро Георгиевичу Абашидзе, на что указываетъ запись мхедрули въ концѣ текста законовъ царя Вахтанга. ეს სამართლის წიგნი ვნაჴის ქახიხოსრო გიორგის ძის აბაშიძის არს.

362 (=1275). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI, рукопись in folio, въ 33×22 сантиметра; писана на синей бумагѣ строчнымъ хуцури. Досчатый переплетъ рукописи перекрытъ черною кожею съ тисненіями. Въ началѣ недостаетъ одного листа. Страницъ 695. Бумага, почеркъ и чернила одинаковые съ предыдущею рукописью. Писецъ тотъ же Митрофанъ Григолашвили, который переписалъ предыдущую рукопись. Онъ въ нѣсколькихъ мѣстахъ упоминаетъ о себѣ въ такой записи: ღლიწურს კელითა მიტროფანე გრიგოლდშვილისათა. Рукопись пожертвована Обществу

грамотности въ 1886 г, кн. Григоріемъ Гуріели, который въ письмѣ своемъ заявляетъ, что она принадлежала князьямъ Тавдгиридзе. Последніе были судьями или мдиванбегами въ Гуріи и въ Коблетѣ. При последнемъ Гуріели мдиванбегомъ былъ Георгій Тавдгиридзе.

363 (=2). Сборникъ законовъ царя Вахтауга VI, принадлежащій „Грузинскому обществу исторіи и этнографіи“, рукопись in folio, въ 40×25 сантиметра, писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ хуцуритѣмъ же Митрофаномъ Григолашвили, который переписалъ предыдущія двѣ рукописи. Онъ упоминаетъ о себѣ въ записяхъ въ концѣ законовъ Моисеевыхъ, царя Вахтауга и въ концѣ указателя. Последняя гласитъ: აღიწერა კვლითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათ, ვინც კეთილ სამართალი გვასწავს, მოძიებულად დროს გულისათს და თქვნი ღმერთმან მოგვიყენოს. Крѣпкій досчатый переплетъ сборника перекрываетъ черною кожею съ тисненіями; застежки въ видѣ ремней. Рукопись начала XIX вѣка, но писана, повидимому, немного позднѣе двухъ предыдущихъ, ибо въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1806 г., тогда какъ въ двухъ первыхъ рукописяхъ 1800 г. Митрофанъ Григолашвили, какъ видно, былъ большой мастеръ-переписчикъ, который снабжалъ Имеретію своими списками сборниковъ законовъ царя Вахтауга. Всѣ три последніе сборника доставлены изъ Кутаисской губерніи и принадлежали именитымъ фамиліямъ, члены которыхъ состояли мдиванбегами или судьями. Описываемый сборникъ принадлежалъ Григорію Церетели, который подарилъ его имеретинскому мдиванбегу Давиду Чхендзе, о чемъ указываетъ записъ Гр. Церетели на первомъ листѣ послѣ указателя: ეს სამართლის წიგნი წინდით და ნაშნად მიგობრობის შეწირულად მას მოგვიყენოს ღმერთმან და თქვნი ღმერთმან მოგვიყენოს. Изъ другихъ позднѣйшихъ записей выхедрули на этомъ листѣ отмѣтены

смерть владѣтеля Мингрелии Леона Дадіани 1846-го года, августа 1-го; смерть императора Николая I-го 1855 г. 18-го февраля.

На второмъ листѣ съ конца даются свѣдѣнія объ уда-
реніяхъ и знакахъ препианія въ греческомъ языкѣ. На
последнемъ листѣ суевѣріе, связанныя съ утреннею звѣздою:
ესე წიგნი შუქურ-ვარსკვლავის გამოცხადებაზე ილაპარაკებს. — ესე არს
ბორბოტი ვარსკვლავი, რომელიც ღს გამოუცხადა ისუს მღუდელსა და
რქვა: ოდეს ჰირისპირ ივდეს, მგზავრად ნუ სვალთ, ნურას სქმეს ნუ
იმოქმედებო; ოდეს ქვესებულს იყოს, სახლს ნუ ასქენებო, სამირკველს
ნუ ჩაადებო, ნურც ხნამ, ნურც თესაკ და ნურცა რას დარტაკ; ოდეს
ჰირისპირ იყოს, სამირად ნუ განემზადები, ასე რომ ზურთით უკან
მოიგდე ეს ვარსკვლავი, მაშინ განემზადე სამირად. ამ ვარსკვლავით
სძლია ისუ მღუდელმა ძეთა ისრაილისათა, ოდეს კერვთ მსახურებაზედ
იქნენ მიტეულნი. Далѣ свѣдѣнія объ обращеніяхъ луны и
несчастныхъ дняхъ и еще много другихъ записей частнаго
характера. Передъ указателемъ параллельныхъ мѣсть зако-
новъ цѣлый листъ занятъ записями о наводненіи въ Петер-
бургѣ въ 1824 г., о смерти Александра I въ 1825 и воз-
шествіи на престолъ Николая I и его коронаціи въ 1826 г.
Изъ Имеретіи на коронацію Николая I былъ отправленъ кн.
Кайхосро Пашуновичъ Церетели, изъ Мингрелии—дядя вла-
дѣтеля Таріель Каціевичъ Дадіани, изъ Гуріи владѣтель
Мамія Гуріели отправилъ кн. Давида Мачутадзе. Далѣ ука-
зывается, кто какую награду получилъ. Подъ конецъ приве-
дены свѣдѣнія о войнахъ Россіи съ Персією въ 1827 г. и
съ Турцією 1828 г. Все—это факты общезвѣстные и по-
тому записей не приводимъ. Въ началѣ рукописи на 1-мъ листѣ
тоже много записей. Изъ нихъ отмѣтимъ: смерть моца-
метскаго архимандрита Герасима Лорткишанидзе 1825 г.
ჩუკე-სა წელსა თებერვლის 6-სა დღესა კვირაიკეს უიჯად (sic) და
უსნეულოდ მიიტკალა მოწამეთისა არსიმანდრტი გერასიმე კვირით
ლორთქიფანიძე, რომლისა აღსასრულ იქმნა მსიღუკელთა განსაკვირვო და

საოცარ; смерть патера фра Бенедина 1823-яго года; ფრან ბენედინე ჰატონი გარდინგულა ქუთაის ჩუკუ წელს მისის კვ.სა.

364 (=2771). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись въ 31×20 сант., писана на бумагѣ строчнымъ крупнымъ и отчетливымъ хуцური съ киповарными оглавленіями. Рукопись состоитъ изъ 7 тетрадей въ 8 листовъ каждая. Последняя тетрадь запята указателемъ статей, конхъ 253. Писецъ Маркозъ, который упоминаетъ о себѣ въ нѣсколькихъ записяхъ въ концѣ указателя: ღო აცხოვრე და შეიწავლე წყალობის შენისთვის უღირსი მარკოზ. Переплетъ досчатый, перекрытъ кожей съ тисненіями; онъ уже пострадалъ. Заглавіе написано почеркомъ мхедрули, не современнымъ рукописи: თქმული და ნაღვაწი და სასიძობისი სეტარად სახსენებელის მევის კახტანგის უამს უფლის წყალობის მისისას, რომლისა სუკუნოდ იუგნ ხსენებ მისი. შესავალი ზირკელი. Затѣмъ идетъ первое предисловіе Вахтанга. Послѣ 204 статьи слѣдуетъ второе предисловіе. Дата не указана, но рукопись несомнѣнно первой половины XVIII вѣка. Филигрань бумаги три полумѣсяца съ нѣсколькими буквами; въ другой половинѣ листа буквы С. F. съ короной надъ ними.

365 (=51). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись въ 32×17 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями, тетрадей 8 изъ 8 листовъ каждая; переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожей съ тисненіями. Предисловіе и оглавленіе, какъ въ предыдущемъ померѣ. Рукопись переписана въ 1794 г. протоіереемъ Соломономъ, о чемъ упоминается въ записи въ концѣ указателя: დიდება ღმრის სრულმყოფელსა. უნის კეთილისას უკუ: მისს. კ. ჭკს. უმბ. უღირსი დეკანოზი სოლომონ შენდობის მოქმე. Филигрань бумаги: два четырехконечныхъ кре-

ста въ солнечномъ дискѣ; кругомъ буквы: Е. С. Г. Н. П. Ш и 1791 годъ. Статей въ нашемъ спискѣ 270.

366 (=543). Уложеніе царя Вахтанга VI, рукопись въ 20,5×16 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и съ красными оглавленіями; переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею съ тисненіями; разбитъ; въ концѣ недостаетъ одного листа; послѣдняя статья 265-ая. Филигрань бумаги: медвѣдь съ короною на головѣ и 1787 г. Рукопись конца XVIII вѣка.

367 (=2691). Уложеніе царя Вахтанга VI, рукопись въ картономъ переплетѣ, въ 22×17 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями. Она переписана въ первой четверти XIX вѣка: въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1809 г. Статей 170; страницъ 196, но въ началѣ недостаетъ одного листа, въ концѣ тоже недостаетъ: далѣе буквы з оглавленіе не идетъ по дефектности.

368 (=1410). Уложеніе царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 22×18 сантиметра, писана на бумагѣ круглымъ мхедрули и блѣдными чернилами; оглавленія красныя; въ началѣ недостаетъ, въ концѣ тоже. Какъ видно изъ оглавленія, въ этотъ уложеніи было 192 статьи, но сохранились только 286. Рукопись второй четверти XIX вѣка. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1834 г. Листовъ 56.

369 (=1459^s). Уложеніе царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради, въ 22×17 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули второй четверти XIX вѣка: филигрань бумаги между прочимъ 1825 г. Рукопись дефектна; она заключаетъ въ себѣ предисловіе Вахтанга и первые 15 статей. Писанныхъ листовъ 7.

370 (=1459b). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 20,5×17,5 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; дефектна. Содержитъ въ себѣ 172 статьи съ предисловіемъ и указатель отъ буквы յ до զ. Филлигранъ бумаги медвѣдь съ короною и 1788 г. Рукопись конца XVIII вѣка и, вѣроятно, писана тѣмъ же лицомъ, кото́рый переписалъ № 543, выше нами описанный. Тетрадей сохранилось 6 изъ 8 листовъ каждая, да еще оглавленіе изъ 3 листовъ.

371 (=2316). Сборникъ разныхъ произведеній, рукопись въ 22×16,5 сантиметра, писана на спичей бумагѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ; страницъ 190. Переплетъ досчатый, перебитъ кожею, съ тисненіями; имѣетъ застежки изъ ремней. Переписана рукопись въ 1825 г. Иосифомъ Аваловымъ, о чемъ имѣется запись въ концѣ: აღმწერი ამ წიგნის იოსებ ავალავი ვითხოვ უცთომის მოტეკებს 1825 წელს, ივლისის 25 დღეს. Бумага выдѣлки 1824 г. Содержаніе:

1. Уложение царя Вахтанга VI съ предисловіями и указателемъ статей (1—123), содержитъ 270 статей. Въ записи въ концѣ переписчикъ сообщаетъ, что онъ когда-то переписалъ уложение Вахтанга, но въ томъ великомъ оригиналѣ недоставало статей 225—238; теперь же во всей книгѣ онъ статьи представилъ полностью: აღმომკითხველნი ამის წიგნისა, მაჰეს ზიტეი მოსსენებდ თქვენდა და საუწუ არს უდ გარდმოკსწერე წიგნი ესე სსსამართლოა, რომელსაჲ დროსა შინა, და აქლდა დიდებულს მას დედანს ცამეტი მუხლი, რომელიცა რინსვის მიერ ვერ არს ცნობად სვე—დამ ვიდრე სღ⁶—დმდე და ახლა კელვჯუჯუ შესრულებისათვის წიგნის ამის, რათა წარმოკითხულნი სჭირებისათვის მიიღებდენ ვრცელს სსსამართლოს. აღმწერი წიგნის ამის იოსებ ავალავი.

2. Краткая история Грузии католикоа Антонія I. საქართველჲს მეფეთა შთამამკლობრთათჳს (124—153).

3. Описание сопредѣльных съ Грузіею странъ Давида Ректора Алексѣева Месхіева. Въ предисловіи авторъ заявляетъ, что онъ исполняетъ просьбу (върѳотн Антонія католикоа) и составляетъ сіе географическое описаніе: მე უცირესი ვინმე ძე აღექსის და თელავი ქალაქისა სემენურის (sic) რეკტორი დაით მოვასხსენებ მეზრ თსოვისა მათისა და რომლითამე საქართველჲს მეზობელთა მკარეთა ადგილთა ამის უკვე წერილითა აღუწერ თქვენსა დეკლარაციურებ, რომელ არს ინსტრუქცია. Запись эта не оставляетъ сомнѣнія, что авторомъ статьи является Давидъ Ректоръ, а не Антоній I католикоа.

4. Письмо Авгаря, правителя Эдессы, къ Иисусу Христу, отправленное при посредствѣ Ананіи въ Іерусалимъ. ეპისტოლე ავგაროზ მთავრისა ქალაქსა ედესიისსა, რლი მიუწერა ოჯსა ღთსა ჩნსა იესო ქესა და წარსცა ახანას შრ მოციქულისა იერუსალიმს (164—168).

5. Копія письма, отправленнаго изъ Іерусалима, къ императору Тиверію правителемъ Іудеи Публиемъ Лентуломъ, содержащая краткія свѣдѣнія о Христѣ. პირი წიგნისა წარუნიღებულისა იერუსალიმით ტიბერიოზ იმპერატორისა მიმართ ჭეშღო ლენტოლო ჭურასტანისა მთავრისაგან. მოკლედ ამბავნი იესო საზარეველისანი. ხ ეპისტოლე ესე იმარსვის ჭრომს ბატონთა ექსარინელთა მონასტრებსა შინათ წიგნსა საცავთა. ხოლო ლათინურისაგან ენისა გარდამოღებულ ქილიპეს ვისმე ლათინთა სუცისა (169—171).

5. Душеспасительное учение (172—183). Начало: ეთა ქეს მორწმუნეთა ერისა კალი გავქეს, რომ მარადღე თქვენის სულის სარგებელს გასწავლიდეთ და თქვენც ეს კალი გავქესთ, რომ მოხსენებულს გუღსმოდგინედ ისმენდეთ და უურს მოუგდებდეთ:-

6. История Грузии, написанная французскимъ генераломъ Карломъ и переведенная съ французскаго на русскій языкъ господиномъ Проревтомъ, а съ русскаго на грузинскій кн. Тархановымъ въ 1782 г. ისტორია საქართველჲს. აღწერილი

ქრისტიანის ლენსადლ კარლას მიერ. ხელთა თარგმნილი ქრისტიანულითა რუსულად უფლისა შრომუკეთისაგან. ხ რუსულითა ქართულსა ესესა ზედა თარგმნილი თავადისა თარგმნილისაგან წელსა. 1782 (184—190).

372 (=206 ა). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись без переплета, въ 20×16 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули первой четверти XIX вѣка. Филигрань синей бумаги — медвѣдь въ кругу съ короною и 1813 г. Въ началѣ недостаетъ. Уложение начинается съ 10-ой статьи. Последняя статья 270. Рукопись состоитъ изъ 5-ти тетрадей, въ каждой тетради по 12 листовъ. Указателя статей нѣтъ.

373 (=206 ბ). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 21×17 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; состоитъ изъ 9 тетрадей въ 8 листовъ каждая. Филигрань бумаги знакъ pro patria и 1825 г. Рукопись начала второй четверти XIX вѣка. Статей 270. Въ концѣ имѣется алфавитный указатель, доведенный вслѣдствіе дефектности только до буквы შ (ш). Начало: დასაწყისი მეფის კახტანგის სამართლის. Предисловіе сохранилось.

374 (=206 გ). Уложение царя Вахтанга VI, рукопись безъ переплета, въ 22×17,5 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями. Въ числѣ знаковь филиграней бумаги 1843 г. Рукопись переписана въ 1844 году, какъ видно изъ записи въ концѣ (стр. 109): განსრულდა დოჯება დემართსა სამ. ჩემდასა წელსა. Статей 278, но послѣднія добавлены [изъ греческихъ законовъ. Начало: წიგნი სამართლის მართლი და ქრტი თქმული კახტანგ ქართველთა მეფისა მიერ. Далѣе слѣдуетъ второе предисло-

ვით Вахтанგა: ვერ ეს გაშინვეთ და მოკასსეხეთ მეუკეთა და მსა-
ჯუღთა. Страницъ 109, не считая указатели, въ которомъ
20 страницъ.

375 (=2457). Предисловіе и сравнитель-
ный указатель статей сборника законовъ
Вахтанга, рукопись безъ перенлета, въ 31×22 сант.,
писана на бумагѣ алфавитомъ мхедрули первой половины XVІІІ
вѣка, на 36 листахъ. Предисловіе занимаетъ два первыхъ
листа и писано строчнымъ мхедрули, безъ красныхъ строкъ.
Флигрань этой части бумаги три полумѣсяца. Указатель пи-
санъ круглымъ мхедрули съ красными оглавленіями и съ
красными начальными словами. Начало: ქ. დასხადმოთგანეკ დაძ-
დებელმან საფუძველთა ქვეყნისათმან. Начало указателя: ზანდუკო
სასამართლოს წიგნისა სრული.

376 (=875). Уложение царя Вахтанга VІ
Церковнаго музея въ Тифлисъ, рукопись въ 22×17 сант.,
писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными огла-
вленіями. Перенлетъ досчатый, перскрываетъ черною кожею съ
тисненіями; имѣетъ застѣжки изъ ремней; страницъ 16; въ
концѣ имѣется указатель статей и далѣе записъ, которая
показываетъ, что рукопись переписана въ 1801 г. 1-го фев-
рала священникомъ Свимономъ для сестры пмеретинскаго ца-
ря Соломона II Маріи: აღესრულა ძლითა ღრთისათა, ღრთ მთა-
ხმაროს მეფის სოლომონის დაჲს ბატონის შვილს მარიამს. და ვინ-
ცა კაი სამართალი გახინო, შენდობა უბრძანეთ შრომისათვის ცო-
დვილს სვიმონ სრულეს ჩუჲს. თვეს თებერვალს. :- Статей 263.

377 (= 296). Уложение царя Вахтанга VІ
Церковнаго музея въ Тифлисъ, въ 21×17 сант., писана на
спней бумагѣ строчнымъ мхедрули конца первой четверти
XIX вѣка. Флигрань бумаги медвѣдь въ гербовомъ щитѣ и

1823 г. Переплеть досчатый, перекрыть черною кожей съ красивыми тисненіями. Въ началѣ имѣется запись, изъ которой видно, что рукопись переписана въ 1825 г., 3-яго сентября: სსხელთა ღთასთა მიუყავით ხელი წერად სამართლის წიგნისა გახტანგ მეფისისა წელსა ჩუკე. სუენდუმბრის გ. Предисловія нѣтъ; статей 264, но послѣдняя статья взята изъ греческихъ законовъ. Въ концѣ оглавленія недостаетъ одного листа; въ рукописи всего 42 листа.

378 (=4580). Уложение цари Вахтанга VI, рукопись въ 22×17 сант., въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ полукруглымъ мхедрули съ красными оглавленіями. Въ концѣ имѣеть указатель и затѣмъ запись, изъ которой видно, что рукопись переписана въ 1846 г., 7 января: დაწერა სამართლის წიგნი ქორანიკონს ჩუკე წელსა, ანუარსა ზ-ს. Рукопись, какъ видно изъ записи рукою текста на первомъ листѣ, принадлежала и, быть-можетъ, переписана Максп-меломъ Верагвелидзе: ღმერთთა აცოცხლე ჰატონი (sic) ამისი მაქსიმელ კერაკელიძე და მეტყვე აცხოვნე სსსუფუკულსა შესსა ამან. უკეთე შეცთობა ისილოთ, ნუ მწუკვთ. უშნ თქუნც შელ ოს. Оглавленіе: სამართალი, გახტანგ მეფისა მიერ თქმული. თავი ა.

Первая глава изъ шести листовъ заключаетъ въ себѣ предисловіе или, лучше, первую статью греческихъ законовъ. Далѣе начипается Уложение Вахтанга безъ предисловія. Статей 294, но послѣднія 8 добавлены изъ греческихъ законовъ.

379 (=107 გ). Уложение цари Вахтанга VI Студенческой библіотеки, рукопись въ 21×16 сант., писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули и съ красными оглавленіями; страницъ писанныхъ 156; переплетъ картонный, перекрытъ коричневою кожей съ красивыми тисненіями; статей 268; послѣдняя статья содержитъ формулу присяги еврея. Филigrань бумаги знакъ pro patria и 1808. Переписана

рукопись въ Москвѣ въ 1809 г., 2-го января, рукою Андрея Алексишвили, о чемъ имѣется запись въ концѣ: წელს 1809 ეკენისთვის: ბ: აღიწერა სამეფოელს ქალაქსა შინა მოსკოვისასა წიგნი ესე სასამართლოსა, მეფის კანტარისკან გაკებული, ხელთა აღექსი-შვილის ანდრასითა. ვითხოვ, მეითხველთ შენდობა მიბრძანოთ. ანდრას (это слово написано вязью). Въ началѣ и концѣ имѣется много пустыхъ листовъ, на нѣкоторыхъ приклеены старинныя гравюры, взятая изъ русскихъ изданій. Такъ, мы тутъ видимъ: судъ Соломона; избіеніе дѣтей; Іосифъ открывается братьямъ въ Египтѣ и прочая.

380 (=11). Уложеніе царя Вахтанга Е. Такайшвили, рукопись въ 20×17 сент., въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули второй половины XIX вѣка: бумага выдѣлки 1831 года: страницъ 158; статей 270. Послѣ указателя въ концѣ приведены 372, 131, 138, 401 статьи греческихъ законовъ. Рукопись пожертвована мною „Грузинскому обществу исторіи и этнографіи“ и означена № 11.

381 (=1). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI „Грузинскаго общества исторіи и этнографіи“, рукопись in folio, въ 35,5×24 сент., писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули первой четверти XIX вѣка. Филигрань бумаги—изукрашенный большой гербовый щитъ съ изображеніемъ улья внутри. Въ другой половинѣ листа буквы M. W. G. P. и 1810 годъ; страницъ писанныхъ 573. Переплетъ досчатый, перекрытъ черною кожею съ стисненіями; имѣеть застежки. Порядокъ расположенія законовъ такой: въ началѣ алфавитный указатель, потомъ сравнительный указатель статей; затѣмъ слѣдуютъ въ порядкѣ законы Моисеевы, греческіе, армянскіе, католикосовы, царя Георгія, атабега Агбуги и царя Вахтанга. Писецъ неизвѣстенъ.

382 (=12). Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI Е. Такайшвили, рукопись in folio, писана на обыкновенной бумагѣ императорской фабрики въ Петербургѣ со знакомъ буквы Н съ короною; письмо строчное мхедрули второй половины XIX вѣка. Рукопись состоитъ изъ отдѣльных тетрадей. Первая тетрадь изъ 15 листовъ заключаетъ въ себѣ алфавитный указатель; она писана не рукою текста; далѣе слѣдуетъ сравнительный указатель статей въ 64 страницы; потомъ идутъ въ порядкѣ законы Вахтанга (63 стр.); законы царя Георгія (16 стр.); законы католикосовы (14 стр.), изъ нихъ два листа писаны рукою текста, пять листовъ писаны другою рукою, но заключаютъ въ себѣ всѣ статьи; законы греческіе (83 стр.); законы армянскіе (стр. 15—142); въ началѣ недостаетъ одной тетради изъ 14 страницъ. Рукопись пожертвована мною „Грузинскому обществу исторіи и этнографіи“ и означена № 12.

Сборникъ законовъ царя Вахтанга VI былъ изданъ впервые въ русскомъ переводѣ Правитель. Сенатомъ въ 1828 г. на основаніи четырехъ разновременныхъ переводовъ: комиссіи генерала Ртищева, царевича Миріана, генерала Вельяминова и генерала Ермолова. Во второй разъ Сборникъ былъ изданъ въ Тифлисѣ въ 1887 г. А. С. Френкелемъ подъ редакціею Д. З. Бакрадзе. Текстъ перваго изданія оставленъ въ послѣднемъ изданіи безъ измѣненія, но дополненъ приложениями и подстрочными примѣчаніями редактора и снабженъ обстоятельнымъ предисловіемъ издателя. На грузинскомъ языкѣ были изданы проф. Д. Чубиновымъ Уложеніе царя Вахтанга въ 1846 г. въ 1-ой части его Грузинской хрестоматіи (стр. 394—455) и законы атабега Агбути въ грузинской же хрестоматіи 1863 года (стр. 208—233). Полный сборникъ законовъ Вахтанга собирается издать теперь „Грузинское общество исторіи и этнографіи“ на основаніи разобранныхъ выше списковъ.

383 (=1141). Шатбердскій сборникъ, изъ коллекціи рукописей Алексѣева-Месхіева, пожертвовавшей послѣднимъ бібліотекѣ Общества распространенія грамотности среди грузинскаго населенія въ 1888 г. ¹⁾; рукопись въ 28×24 сан., in folio средняго формата, написана на хорошемъ пергаментѣ частью (стр. 1—255) заглавными церковными буквами грузинскаго алфавита, „асомтаврули“, частью (стр. 256—588) строчными, „пущхури“. Чернила черныя, но названія статей и главъ, а иногда и начальные буквы и строки писаны киноварью. Инициаловъ очень много, по всѣ безъ украшеній. Единственными украшеніями служатъ приведенныя на поляхъ въ началѣ статей вычерченныя киноварью буквы **ჲ** (начальная буква имени Христа) и звѣздочки. Унциальное письмо, писанное цѣликомъ одной и той же рукой, крупное, красивое и легко разбирается. Эта часть рукописи писана въ два столбца, по 27 строкъ въ каждомъ столбцѣ. Другая часть сборника, писанная строчными буквами, носитъ слѣды трехъ различныхъ почерковъ, соответствующихъ тремъ лицамъ, которыя, согласно послѣсловію, принимали участіе въ перепискѣ сборника. Письмо этой части рукописи не вездѣ крупное, но всегда красивое, четкое и легко разбирается вездѣ, гдѣ только чернила не выцвѣли и пергаментные листы не слишкомъ поизносились. Къ сожалѣнію, въ нѣкоторыхъ мѣстахъ пергаментъ сильно пострадалъ отъ времени и стихій, нѣкоторые листы сохранились наполовину, какъ напримѣръ 60 и 127-ой; въ иныхъ мѣстахъ чернила выцвѣли, въ другихъ слова и фразы нарочно выскоблены. Вторая часть нашего манускрипта тоже писана въ два столбца отъ 26 до 33-хъ строкъ въ каждомъ. Пагинація

¹⁾ Перечень этихъ рукописей былъ напечатанъ Н. Марромъ въ газ. Иверія за 1888 г. №№ 236, 238, 239, 240, 254, и имъ же былъ указанъ впервые, что въ этомъ кодексѣ имѣется краткая хроника (Обращеніе Грузин), которую онъ и списалъ для себя.

идеть по тетрадямъ черезъ каждыя восемь листовъ церковными заглавными буквами на поляхъ сверху и снизу. Подъ грузинскими буквами нумерація тетрадей обозначена и строчными армянскими буквами поздняго происхожденія. Судя по числу тетрадей (ихъ всего 38), манускриптъ долженъ былъ заключать въ себѣ 304 листа, изъ коихъ теперь налицо только 289 (страп. 578), недостающіе 15 листовъ пропали изъ слѣдующихъ тетрадей: одинъ изъ 6-ой (статья О сотвореніи челоуѣка); по одному листу изъ 11 и 13-ой (ст. О драгоценныхъ камняхъ); одинъ изъ 17-ой (хропографическія извѣстія); три изъ 21-ой (О концѣ міра Ипполита), одинъ изъ 27 (Слово Ипполита о вѣрѣ. Здѣсь старый листъ вырѣзанъ и приклеенъ бѣлый новый листъ); по одному листу изъ 29, 30, 31, и 33-ой (Обращеніе Грузинъ). Последняя 38 тетрадь теперь состоитъ изъ 4 листовъ. Неизвѣсто, заключала ли она въ себѣ все восемь листовъ съ самаго начала; но, судя потому, что послѣсловіе теперь обрывается недоконченнымъ, въ концѣ недостаетъ по крайней мѣрѣ одного листа. Видимо, рукопись довольно долго лежала безъ переплета, а потомъ при переделкѣ листы были перемѣшаны между собою. Этимъ и можно объяснить то обстоятельство, что нѣкоторые листы пергамента встрѣчаются теперь не на своихъ мѣстахъ, а послѣдній листъ, немного почернившій отъ времени, оказался послѣ переплета предпослѣднимъ. Рукопись теперь въ крѣпкомъ досчатомъ переплетѣ, обтянутомъ кожей съ тисненіями. Съ внутренней стороны доски переплета обиты нестрой, узорчатой персидской матеріей. Остатки застежекъ въ видѣ кожаныхъ ремней сохранились до сихъ поръ. По содержанію, какъ сказано, рукопись представляетъ сборникъ различныхъ трудовъ въ слѣдующемъ порядкѣ:

1. О сотвореніи челоуѣка Григорія, епископа Нисскаго.

თქმუბოჯლო წდისა და ნუჯარისა მამისა ჩნისა: გრიგოლი:
 ნოსკელ კპისკოპოსისაჲ: კაცისა: შესკმისათჳს: ან მიეწუას: ძმისა:

თჳსის: ჰეტრეს: კესკჳსის: სეპსტოელს: (стр. 1—96; 145—156; 109—121).

Статья эта начинается письмомъ Григорія къ брату своему Петру, епископу Севастійскому, и раздѣляется на 30 главъ ¹⁾.

Въ этой части рукописи, на стр. 84, на полѣ внизу строчными буквами, по рукой текста, читаемъ:

ქე შეიწყალე მწერალი იოანე.

„Христе, помилуй писца Ювана“.

Въ концѣ этой части сборника, на стр. 121, на полѣ внизу, строчными буквами и рукой текста читаемъ:

ესე კაცისა შესაქმნე დაიწერა დედითა იშხნისაჲთა: ვინ იკითხდო მწერლისა[თჳს] [ტერ]თხეკა უნთ.

„Эта (статья) „О сотвореніи челоуѣка“ переписана съ Ишхнійскаго ²⁾ оригинала. Кто будетъ читать, пусть благословитъ писца“.

2) О двѣнадцати драгоценныхъ камняхъ Епифанія Кипрскаго. კმათჳნაჲ. კჳმარელისა: თქმულა თოჯალთაჲ: (122—144; 97—108; 157—214) ³⁾.

Въ этой части сборника на стр. 180—181, на полѣ внизу, рукой текста, строчными буквами и киноварью читаемъ:

¹⁾ Начало и конецъ каждой статьи приведены мною въ грузинскомъ изданіи (საბი ისტორიული ხრონიკა 1890) и тутъ не считаю нужнымъ повторять ихъ. Тридцатая глава этой статьи издана М. Джапашвили въ книгѣ: მწერლობა მე-IX-X საუკუნისა 1891. ტფილისი. Она же повторена въ приложеніи изданія აღმდგინე того же года. Статья названа издателемъ სამკურნალო ტრაქტატი—„Медицинскій трактатъ“, что дало поводъ проф. Цагарели полагать, что Джапашвили нашель новый медицинскій или анатомическій трактатъ (см. Свѣдѣнія о памятникахъ грузин. письм. в. III, стр. ХХI).

²⁾ Ишхнійскій, или Ишханскій храмъ, теперь обращенный въ мечеть, лежитъ въ Турецкой Грузіи, въ Тортумскомъ уездѣ, въ 15 верстахъ отъ русской границы, прилегающей къ Тавускерскому участку Ольгинскаго округа. Ишханъ входилъ въ составъ древней области Тайка или Тао.

³⁾ Извлеченія изъ этой статьи напечатаны М. Джапашвили въ XXIV выи. Сборника матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Рецензію на эту статью см. у Н. Марра въ IX томѣ „Византійскаго Временника“.

რცა ქე იჲ მეოჲეოჲ ერთა ღებდბლთა წყლადთ მოიკსენე ამის წიგნისა მწრლი დღესა მას ადგომისასა.

„Господи Иисусе Христе, царь рожденныхъ, помяни милостью переписчика этой книги въ день оный воскресенія“.

На стр. 214 рукой текста и строчными буквами читаемъ: ქე შწყულე იგახე ამისი მწერალი.

„Христе, помилуй Иована, переписчика этой (книги)“.

3. Физиологъ, или Нравоописание звѣрей изъ кнпгъ св. Василия, епископа Кесарійскаго ¹⁾. ძვეტათჲს: სახის: სიტყოჲჲ: წიგნთაგან: თქმლი: წდის: ბსილი: ებისკ²ჲსასა: კესარიელისაჲ: (215—239 ²).

Изъ приписокъ этой части отмѣтимъ: на стр. 217, на полѣ внизу, рукой текста, кпноварью и строчными буквами:

¹⁾ Физиологъ приписывается и другимъ отцамъ церкви, Епифанію Амаросію, Григорію Назіанзину и проч., хотя ни одному изъ нихъ онъ не принадлежитъ.

²⁾ Грузинскій текстъ Физиолога былъ впервые отпечатанъ мною съ разбираемой рукописи. А. Хахановъ посвятилъ грузинскому Физиологу статью въ Актахъ XI-го международнаго съѣзда ориенталистовъ въ Парижѣ 1897 г. и во II-мъ вып. „Очерковъ по исторіи грузинской словесности“ (стр. 325—336). Болѣе научное обследованіе грузинской и армянской редакцій Физиолога принадлежатъ Н. Я. Марру (Тексты и разысканія по армяно-грузинской филологіи, кн. VI. Физиологъ. Армяно-грузинскій изводъ. Грузинскій и армянскій тексты, исследованъ, издалъ и перевелъ Н. Марръ СПБ. 1904). А. Хахановъ пришелъ къ заключенію, что грузинская редакція не можетъ находиться въ близкомъ родствѣ съ армянскимъ *Физиологомъ*. Н. Я. Марръ, наоборотъ, такъ резюмируетъ свое исследование:

1) Дореѣдшій до насъ грузинскій текстъ *Физиолога*, сохранившійся въ Шатбердской рукописи X-го вѣка, есть переводъ съ армянскаго.

2) Армянскій текстъ, служившій подлинникомъ грузину-переводчику, въ свою очередь, былъ переведенъ съ греческаго.

3) Извѣстныя списки армянскаго текста *Физиолога*, въ томъ числѣ древнѣйшій Хировашатскій 1223-го года по Р.Хр., лишь отчасти позволяютъ возстановить первоначальный армянскій текстъ.

4) Грузинскимъ переводомъ въ общемъ лучше сохраненъ древній армянскій *Физиологъ*, тѣмъ дореѣдшимъ до насъ армянскими его списками.

5) Текстъ греческаго подлинника армяно-грузинскаго извода не повѣдѣ VI-го вѣка: а) армянскій переводъ съ греческаго, по всей вѣроятности, дѣло VI-го или VII-го вѣка, в) грузинскій переводъ съ армян-

თქმის: ჰეტრეს: ებსკჷსის: სებასტიელს: (стр. 1—96; 145—156; 109—121).

Статья эта начинается письмомъ Григорія къ брату своему Петру, епископу Севастійскому, и раздѣляется на 30 главъ ¹⁾).

Въ этой части рукописи, на стр. 84, на полѣ внизу строчными буквами, по рукой текста, читаемъ:

ქე შეიწუალმ მწერალი იოკანე.

„Христе, помилуй писца Іована“.

Въ концѣ этой части сборника, на стр. 121, на полѣ внизу, строчными буквами и рукой текста читаемъ:

ესე კაცისა შესაქმმ დაიწერა დედითა იშხნისაჲთა: კინ იკითხდო მწერლისა[თჷს] [კურ]თხეკა უნო.

„Эта (статья) „О сотвореніи челоѣка“ переписана съ Ишхнійскаго ²⁾ оригинала. Кто будетъ читать, пусть благословитъ писца“.

2) О двѣнадцати драгоцѣнныхъ камняхъ Епифанія Кипрскаго. ეპიფანმ. კვზრელისა: თქმლი თოჯალთაჲ: (122—144; 97—108; 157—214) ³⁾).

Въ этой части сборника на стр. 180—181, на полѣ внизу, рукой текста, строчными буквами и киноварью читаемъ:

¹⁾ Начало и конецъ каждой статьи приведены мною въ грузинскомъ изданіи (სამი ისტორიული ხრონიკა 1890) и тутъ не считаю нужнымъ повторять ихъ. Тридцатая глава этой статьи издана М. Джанашиви в книжкѣ: მწერლობა მე-IX-X საუკუნისა 1891. ტფილისი. Она же повторена въ приложеніи изданія აღუდგინე того же года. Статья названа издателемъ სამკურნალო ტრაქტატი—„Медицинскій трактатъ“, что дало поводъ проф. Цагарели полагать, что Джанашиви нашель новый медицинскій или анатомическій трактатъ (см. Свѣдѣнія о памятникахъ грузин. письм. в. III, стр. XXI).

²⁾ Ишхнійскій, или Ишханскій храмъ, теперь обращенный въ мечеть, лежитъ въ Турецкой Грузіи, въ Тортумскомъ уездѣ, въ 15 верстахъ отъ русской границы, прилегающей къ Тавускерскому участку Ольгинскаго округа. Ишханъ входилъ въ составъ древней области Тайка или Тао.

³⁾ Извлеченія изъ этой статьи напечатаны М. Джанашиви въ XXIV вып. Сборника матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа. Рецензію на эту статью см. у Н. Марра въ IX томѣ „Византійскаго Временника“.

ორ ქე იჯ მეოფეო ეთა დბდბლთა წელაბთ მოიკსუნე ამის წიგნისა მწრლი დღესა მსი ადგომისასა.

„Господи Исусе Христе, царь рожденныхъ, помани милостью переписчика этой книги въ день оный воскресенія“.

На стр. 214 рукой текста и строчными буквами читаемъ: ქე შწელა იკანე ამისი მწერალი.

„Христе, помилуй Ювана, переписчика этой (книги)“.

3. Физиологъ, или Нравоописание звѣрей изъ князь св. Василия, епископа Кесарійскаго ¹⁾. *ჰეეტათჳს; სხისს; სიტყოჯჳ; წიგნთაგან; თქმლი; წდის; ბსილი; ებისკუჳსას; კესაროკლისაჳ; (215—239 ²⁾.*

Изъ приписокъ этой части отмѣтимъ: на стр. 217, на полѣ внизу, рукой текста, кпноварью и строчными буквами:

¹⁾ Физиологъ приписывается и другимъ отцамъ церкви, Епифанію Амвросію, Григорію Назіанзину и проч., хотя ни одному изъ нихъ онъ не принадлежитъ.

²⁾ Грузинскій текстъ Физиолога былъ впервые отпечатанъ мною съ разбираемой рукописи. А. Хахановъ посвятилъ грузинскому Физиологу статью въ Актахъ XI-го международнаго съѣзда ориенталистовъ въ Парижѣ 1897 г. и во II-мъ вып. „Очерковъ по исторіи грузинской словесности“ (стр. 325—336). Болѣе научное обследованіе грузинской и армянской редакцій Физиолога принадлежитъ Н. Я. Маррѣ (Тексты и разысканія по армяно-грузинской филологіи, кн. VI. Физиологъ. Армяно-грузинскій изводъ. Грузинскій и армянскій тексты, изслѣдованъ, издалъ и перевелъ Н. Марръ СПб. 1904). А. Хахановъ пришелъ къ заключенію, что грузинская редакція не можетъ сходиться въ близкомъ родствѣ съ армянскимъ *Физиологомъ*. Н. Я. Марръ, наоборотъ, такъ резюмируетъ свое изслѣдованіе:

1) Дошедшій до насъ грузинскій текстъ *Физиолога*, сохранившійся въ Шатбердской рукописи X-го вѣка, есть переводъ съ армянскаго.

2) Армянскій текстъ, служившій подлинникомъ грузину-переводчику, въ свою очередь, былъ переведенъ съ греческаго.

3) Извѣстны списки армянскаго текста *Физиолога*, въ томъ числѣ древнѣйшій Хировашатскій 1223-го года по Р.Хр., лишь отчасти позволяютъ возстановить первоначальный армянскій текстъ.

4) Грузинскимъ переводомъ въ общемъ лучше сохраненъ древнѣй армянскій *Физиологъ*, чѣмъ дошедшими до насъ армянскими его списками.

5) Текстъ греческаго подлинника армяно-грузинскаго извода не позднѣе VI-го вѣка: а) армянскій переводъ съ греческаго, по всей вѣроятности, дѣло VI-го или VII-го вѣка, в) грузинскій переводъ съ армян-

ქმ. შუწულს ბერაი მწერალი ამის წიგნისაჲ: და შეუდგენ უნი ცოდვანი მისნი ს⁶.

„Христе, помилуй Берая, перепищика этой книги, и прости ему всё грѣхн, амишь“.

На стр. 239, на полѣ, внизу, кпноварью и строчными буквами:

სამებოა წო უღისა ძმერობელო წულ⁶ით მოხედენ ამისსა მწერალსა გლ⁶სკსა შეოხებოთა რწეულისა შენისა წღ⁶სა ბასილ მთწო⁶ ებსკ⁶ მსისაჲ[თა].

„Св. Троица, Вседержитель, яви милость бѣдному переписчику этой (книги) предстательствомъ выбраннаго Тобою архіепископа Василія“.

4. Статья, заглавіе которой нарочно выскоблено, по которой заключаетъ въ себѣ трудъ Епифанія Кипрскаго „О мѣрахъ и вѣсахъ“ (240—246¹). За дефектнымъ заглавіемъ въ этой статьѣ слѣдуютъ: введеніе; о твореніяхъ шести дней и седьмомъ днѣ; колѣна (родословіе); еврейскій алфавитъ съ названіями и начертаніями еврейскими; перечень 27 ветхозавѣтныхъ книгъ по-грузински и по-еврейски (resp. арам.) по числу 22 буквъ, изъ коихъ пять парныя; объясненіе этого дѣленія съ подробностями; о мѣрахъ „ксет“ и „мод“; о дѣленіи Псалтыри; общее разсужденіе объ изоб-

скаго (въ подлинномъ по опискѣ съ греческаго), повидимому, дѣло конца VIII-го или начала IX-го вѣка.

6) Переводы съ армянскаго на грузинскій продолжались и по возникновеніи еллинофильскаго направленія въ армянской литературѣ.

7) Позднѣйшими списками древнихъ памятниковъ армянской литературы нельзя пользоваться безъ текстуальной критики ни для какихъ научныхъ построеній, при чемъ въ дѣлѣ возстановленія древнихъ армянскихъ чтеній древне-грузинскіе переводы съ армянскаго представляютъ лучшее подспорье.

¹) Статья эта тоже издана М. Джапашвили подъ названіемъ სსწავლო წიგნი—„Учебная книга“ въ цитованномъ нами изданіи მწერლობა მე-IX—X საუკუნისა, ტფილისი 1891. Рецензію см. у Н. Марра въ IX томѣ „Византийскаго Временника. У Марра мы беремъ краткій перечень содержанія этой и слѣдующей за этимъ статьи.

раженіи алфавита; объ алфавитѣ греческомъ (заимствованіи его и усовершенствованіи). Съ какого языка и когда эта статья переведена, еще не выяснено. Н. Марръ полагаетъ, что переводчикъ, если даже онъ переводилъ съ греческаго, зналъ по-спрѣйски или по-еврейски.

5. Родословныя и перечни съ нѣкоторыми историческими свѣдѣніями, безъ особаго начала, въ такомъ порядкѣ: а) патріархи, родословная съ Адама (247—248); б) судьи (248—249); в) цари со времени плѣненія (249—251); г) персидскіе цари (251—252); д) Александръ Македонскій (252—253); е) Птоломей (253—? Здѣсь отъ листа, образующаго двѣ страницы 253 и 254, отрѣзана половина, съ которою отпали конецъ списка Птолемеевъ и начало списка римскихъ императоровъ); ж) римскіе императоры, включая Константина, о которомъ авторъ останавливается болѣе подробно и перечисляетъ всѣ событія, имѣвшія мѣсто въ его царствованіе (255); з) византійскіе императоры, начиная съ Константина, доведены до Θεодосіа III (715—717) рукою тебета, а потомъ, какъ видно, позднѣйшею рукою наполовину заглавными, наполовину строчными буквами съ пропусками продолжены до Никифора Кривошеина (963—969).

6. Семь различныхъ толкованій Ипполита (256—433):

а) Толкованіе Ипполита къ благословіямъ Моисеевымъ по отношенію двѣнадцати родовъ (256—284). *აპოლიტეს: გნმარტებაჲ: ეურთხუკათა მათოჯს: მოსესათა: ათარმეტათა: მიმართა: ნათესავთა: კსს.*

б) Сочиненіе св. Ипполита о благословіяхъ, кои Иаковъ благословилъ двѣнадцать патріарховъ (284—314). *წდისა: აპოლიტეს: თქმული: ეურთხუკათა. მათოჯს: აკობისათა: ვრ იგი: ათარმეტნი ნახეტნი: აეურთხნა.*

в) Толкованіе о Давидѣ и Голиаѳѣ, сказанное Ипполитомъ (314—357). *თქმული აპოლიტესი: დნოსჯს: და კოლადაისჯს: განმარტებაჲ:*

г) Толкованіе „Пѣсни пѣсней“, сказанное блаженнымъ Ипполитомъ (327—357). ნეტარისა აპოლიტეს თქმული თარგ-მანებაჲ ქებაჲ ჭებათაჲ: ¹⁾.

დ) Сказаніе блаженнаго Ипполита о скончаніи времени, сочиненное по священнымъ книгамъ, о Христѣ и антихристѣ (357—390). ნეტარისა აპოლიტეს თქმლი აღსასრულისათჳს უმთეს-სა თქმლი წიგნთაგან წთა ქესთჳს და ანტიქრისტჳს.

ე) Слово св. Ипполита о вѣрѣ (390—410). სიტყუა: წდის: აპოლიტისი: საწმინდოებისათჳს:—

ж) Образъ обѣта, сочиненіе святого и блаженнаго отца нашего Ипполита архіепископа (410—433). თქმული წდის

¹⁾ Эта статья вмѣстѣ съ русскимъ переводомъ издана проф. Н. Марромъ въ книгѣ: Тексты и разысканія по армяно-грузинской филологіи, книга III. Ипполитъ. Толкованіе Пѣсни пѣсней. Грузинскій текстъ по рукописи X вѣка. Переводъ съ армянскаго (съ одною палеографическою таблицей). Исслѣдовать, перевелъ и издалъ Н. Марръ. СПб. 1901. Въ названномъ трудѣ сообщаются нѣкоторые данныя и о всѣхъ другихъ шести толкованіяхъ Ипполита, помѣщенныхъ въ нашемъ сборникѣ. Между прочимъ, въ 21 параграфѣ приведены начало и конецъ каждаго толкованія съ русскими переводами. Поэтому мы и не считаемъ нужнымъ повторять ихъ. Толкованія Ипполита въ христіанской литературѣ цѣнятся весьма высоко, но сохранились только въ отрывкахъ на греческомъ, сирійскомъ, славянскомъ и армянскомъ языкахъ, а на грузинскомъ языкѣ въ разбираемомъ сборникѣ они предлежатъ въ полномъ видѣ или, по крайней мѣрѣ, въ болѣе полномъ видѣ, чѣмъ они до сихъ поръ извѣстны на другихъ языкахъ. Такъ, напримѣръ, по словамъ Марра, весь извѣстный до сихъ поръ текстъ Толкованія Пѣснопѣсней, собранный въ одно цѣлое успіями ряда специалистовъ, открывавшихъ ихъ по частямъ на разныхъ языкахъ, равняется 750 строкамъ грузинскаго текста нашего сборника, тогда какъ другал, до сихъ поръ неизвѣстная часть Толкованія грузинскаго перевода, обнимаетъ 870 строкъ. Грузинскій текстъ Ипполитова Толкованія Пѣсни пѣсней, по изслѣдованію Н. Марра, переведенъ съ армянскаго языка и, вѣроятно же всего, до IX-го вѣка. Старый армянскій переводъ, впрочемъ, не сохранился; имѣется только отрывокъ. Въ армянскомъ языкѣ имѣется Толкованіе Пѣсни пѣсней Вардана (издано Марромъ въ упомянутомъ трудѣ). Варданъ, по словамъ Марра, видимо пользовался Толкованіемъ Ипполита, но подлиннаго текста Ипполитова Толкованія въ его трудѣ вовсе нѣтъ, а замѣчается только нѣкоторое вліяніе Ипполита.

და ნეტარისა მამისა წინისა ანოლიტესი მოწკარ ებსკეჰსისაჲ სისტალთქუმიისაჲ:

Здѣсь, на стр. 433, рукой текста слѣдуетъ запись:

წო მამო ანოლიტე მეოხ ეუჲ მამსა იოვანეს წე ონისა წინისა ოჲ ქს ესე ერთი წიგნი მითითა სწესითა დაიწერა ვინ იკითხვიდეთ უღოცნიდით:-

„Св. отецъ Иполитъ, будь ходатаемъ за Ювана передъ Господомъ нашимъ Исусомъ Христомъ: одна эта книга (Толкованіе Иполита) написана его иждивеніемъ. Кто будетъ читать, тотъ пусть сотворитъ для него молитву“.

7. Обращеніе Грузинъ въ христіанство (434—500). მობგუჲჲ ქართლისაჲ.

Текстъ первыхъ двухъ пергаментныхъ листовъ „Обращенія Грузинъ“ по причинѣ блѣдности чернилъ возобновленъ позднѣйшею рукою. Проверка доказываетъ, что это возобновленіе сдѣлано довольно точно и аккуратно¹⁾.

На стр. 471, на полѣ впису рукой текста и киноварью читаемъ: ქე შე ბერაჲ მწერალი. „Христе, помилуй писца Бера“.

¹⁾ Произведеніе издано мною впервые въ книгахъ: სამი ისტორიული ხრონიკა, ტფილისი 1890 и ახალი ვარიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა, ტფილისი 1891. (Рецензію на первый трудъ Н. Марра см. въ Зап. Вост. Отд. Импер. Русск. Арх. Общ. т. VI, стр. 357—362). Промахи и недосмотры мои отмѣчены въ книгѣ М. Джанашивили აღვადგინე, ტფილისი 1891. Первая часть Обращенія издана была потомъ Θ. Жорданія въ книгѣ: ქრონიკები და სხვა მასალა საქართველოს ისტორიისა და მწერლობისა, ტფილისი 1893. Русский переводъ Обращенія Грузинъ въ христіанство помѣщенъ мною въ XXVIII вып. „Сборника мат. для описан. мѣстн. и племенъ Кавказа“. Критическому разбору памятника, кромѣ моего предисловія къ грузинскому изданію, были посвящены: статья А. Хаханова—„Источники по введенію христіанства въ Грузинъ“ въ I т. 3 вып. „Древностей Восточныхъ“ Моск. Арх. Общ. (Въ этомъ трудѣ повторены почти всѣ выводы, къ которымъ я пришелъ въ предисловіи своего грузинскаго изданія, но такъ, что для читателя не ясно, мѣѣ или автору статьи принадлежатъ эти мѣѣнны) и статья И. Джанахова—Происвѣдническая дѣятельность св. Андрея и св. Нины въ Грузинъ (Журн. Мин. Народ. Просв., январь 1901 г.).

г) Толкованіе „Пѣсни иѣсней“, сказанное блаженнымъ Ипполитомъ (327—357). ნეტარისა იპოლიტის თქმული თარგ-მანებაჲ ქებაჲ ჭებთაჲ: ¹⁾).

д) Сказаніе блаженнаго Ипполита о скончаніи времени, сочиненное по священнымъ книгамъ, о Христѣ и антихристѣ (357—390). ნეტარისა იპოლიტის თქმული აღსასრულისათჳს უძმე-სა თქმული წიგნთაგან წთა ქესთჳს და სტექქსთჳს.

е) Слово св. Ипполита о вѣрѣ (390—410). სიტყუა: წდის: იპოლიტისი: სასწმუნჯეობისათჳს:—

ж) Образъ обѣта, сочиненіе святого и блаженнаго отца нашего Ипполита архіепископа (410—433). თქმული წდის

¹⁾ Эта статья вмѣстѣ съ русскимъ переводомъ надана проф. Н. Марромъ въ книгѣ: Тексты и разысканія по армяно-грузинской филологіи, книга III. Ипполитъ. Толкованіе Пѣсни иѣсней. Грузинскій текстъ по рукописи X вѣка. Переводъ съ армянскаго (съ одною палеографическою таблицею). Изслѣдовалъ, перевелъ и издалъ Н. Марръ. СПб. 1901. Въ названномъ трудѣ сообщаются нѣкоторые данныя и о всѣхъ другихъ шести толкованіяхъ Ипполита, помѣщенныхъ въ нашемъ сборникѣ. Между прочимъ, въ 21 параграфѣ приведены начало и конецъ каждаго толкованія съ русскими переводами. Поэтому мы и не считаемъ нужнымъ повторить ихъ. Толкованія Ипполита въ христіанской литературѣ цѣнятся весьма высоко, но сохранились только въ отрывкахъ на греческомъ, сирійскомъ, славянскомъ и армянскомъ языкахъ, а на грузинскомъ языкѣ въ разбираемомъ сборникѣ они предлежатъ въ полномъ видѣ или, по крайней мѣрѣ, въ болѣе полномъ видѣ, чѣмъ они до сихъ поръ извѣстны на другихъ языкахъ. Такъ, напримѣръ, по словамъ Марра, весь извѣстный до сихъ поръ текстъ Толкованія Пѣсни иѣсней, собранный въ одно цѣлое усиліями ряда специалистовъ, открывавшихъ ихъ по частямъ на разныхъ языкахъ, равняется 750 строкамъ грузинскаго текста нашего сборника, тогда какъ другая, до сихъ поръ неизвѣстная часть Толкованія грузинскаго перевода, обнимаетъ 870 строкъ. Грузинскій текстъ Ипполитова Толкованія Пѣсни иѣсней, по изслѣдованію Н. Марра, переведенъ съ армянскаго языка и, вѣроятно всею, до IX-го вѣка. Старый армянскій переводъ, впрочемъ, не сохранился; имѣется только отрывокъ. Въ армянскомъ языкѣ имѣется Толкованіе Пѣсни иѣсней Вардаца (издано Марромъ въ упомянутомъ трудѣ). Варданъ, по словамъ Марра, видимо пользовался Толкованіемъ Ипполита, но подлиннаго текста Ипполитова Толкованія въ его трудѣ вовсе нѣтъ, а замѣчается только нѣкоторое вліяніе Ипполита.

და ნეტარისა მამისა წინისა იპოლიტესი მთჳსარ ებსკოპოსისაჲ სსსც
აღთქუმისაჲ:

Здѣсь, на стр. 433, рукой текста слѣдуетъ запись:

წო მამა იპოლიტე მეოს ეუჳ მამას იოჳანეს წუ ონისა წინისა
იჳ ქს ესე ერთი წიგნი მათითა სტესითა დაიწერა კინ იკითხვიდეთ
უღლგვიდით:-

„Св. отецъ Иполитъ, будь ходатаемъ за Ювана передъ
Господомъ нашимъ Исусомъ Христомъ: одна эта книга (Тол-
кованіе Иполпта) написана его иждивеніемъ. Кто будетъ
читать, тотъ пусть сотворитъ для него молитву“.

7. Обращеніе Грузинъ въ христіанство (434—500). მოქ-
ცუჲა ჭართლისაჲ.

Текстъ первыхъ двухъ пергаментныхъ листовъ „Обра-
щенія Грузинъ“ по причинѣ блѣдности чернилъ возобновленъ
позднѣйшею рукою. Проверка доказываетъ, что это возоб-
новленіе сдѣлано довольно точно и аккуратно¹⁾.

На стр. 471, на полѣ внизу рукой текста и киноварью
читаемъ: ქე უჳ ბერაჲ მწრალი. „Христе, помилуй писца Берая“.

¹⁾ Произведеніе издано мною впервые въ книгахъ: სამი ისტორიული
ხრონიკა. ტფილისი 1890 и ახალი ვარიანტი წმ. ნინოს ცხოვრებისა. ტფილისი
1891. (Рецензію на первый трудъ Н. Марра см. въ Зап. Вост. Отд. Имп.-
Русск. Арх. Общ. т. VI, стр. 357—362). Промахи и недосмотры мои от-
мѣчены въ книгѣ М. Джанашивили აღუაღინე. ტფილისი 1891. Первая часть
Обращенія издана была потомъ Θ. Жорданія въ книгѣ: ქრონიკები და სხვა
მასალა საქართველას ისტორიისა და მწერლობისა. ტფილისი 1893. Русскій пе-
реводъ Обращенія Грузинъ въ христіанство помѣщенъ мною въ XXVIII вып.
„Сборника мат. для описан. мѣстн. и племенъ Кавказа“. Критическому
разбору памятника, кромѣ моего предисловія къ грузинскому изданію, были
посвящены: статьи А. Хаханова—„Источники по введенію христіанства
въ Грузинъ“ въ I т. 3 вып. „Древностей Восточныхъ“ Моск. Арх. Общ.
(Въ этомъ трудѣ новаторы почти всѣ выводы, къ которымъ я пришелъ
въ предисловіи своего грузинскаго изданія, по такъ, что для читателя не
лишно, мнѣ или автору статьи принадлежатъ эти мнѣнія) и статья И. Джа-
вахова—Проповѣдническая дѣятельность ап. Андрея и св. Нины въ Гру-
зинъ (Журн. Мин. Народ. Просв., январь 1901 г.).

8. Жизнь и провидѣніе Св. Якова, епископа Пизибійскаго (500—515). ცხრობა: და გზებზე: წრის: იაკობის: არ: ებსკვს: იქმნა: ქლქს: ნსხობინს:

9. Толкованія на Псалмы Давида Епифанія Кипрскаго. თარგმნბა: დწითის: ეხსლმნებოსა: (515—581). Эти толкованія начинаются письмомъ Дачи, переводчика названныхъ толкованій съ армянскаго языка, къ Стефану, епископу Тбетскому. Такъ какъ это любопытное письмо бросаетъ нѣкоторый свѣтъ на исторію перевода священныя книгъ на грузинскій языкъ, то я приведу его здѣсь безъ измѣненія:

პირველი: სიტყვა: მიწერილი: დახისი: სტეფანესა ნეტარის: მტრერელ: ებსკვსის:

ღიბისა მამია წო ებსკვს სტეფანე ქეს გამოარჩეულა მამფალა: გლასან ღი არს გამოგანინა შნ კეთილად მიწემსად წნდა და მეურნადად სულეიუად: აღმაშენებულად წნდა: მარჯალ გზის მინდა ხილვაჲ შნი კურნებისათჳს სსლმაბათა სულისა ჩემისათა: ად სიშოროსისაგან და რედესებისაგან უცალოაუებისა ჩემისა კერ ღირს ვიქმენ თაყენისცემად შნდა: აწ შენდობა იყავნ სემდა:

ამისთჳს რად წიგნითა მოგიძენებ განსაკითხავს ამს ჩემსა წო ღთისათ: მარჯალ უამითგან გულ მოდგიენდ კეძებდ[ი] თარგმანებასა ოწითას:

წიგნსა მას არღი დაწერა წ მან მამამს წნმან ეპიტანე კვბრულ ებსკვსსმან და არა ვბოკე ქართულად: ბერძენთა ენითა ვბოკე და კერ შეუძლე ცნობაჲ ვა წყაროსს მიუწუდომელსა და ოასსს [დაფარ]ულსა: მეამე ვბოკე სომხურითა ენითა წერაღი სდ მითჳე ბერძენლითა განგებთა: და მითჳე რიცხვთა შემოწმდა სომხეთათჳს: და შემეშინა თარგმანებად: არ დიდი ბრალობაჲ შეეითხეუვის თარგმანთა არნი არა განუკრძალნენ:

და სლად უჩუეთუ ვისჳე პირველად ეთარგმანოს: მეორედ თარგმანებული წინააღმდეგობად გამოხსნდების ვა აკვლამსი იგი და სჳმაცოსისაჲ:

და ამით არა კერ არს: ს მე არა ვბოკე პირველ თარგმანებული: და ამისთჳს მცირედი ესე გემოს ხილვაჲ გამოკთარგმნე: და წწ ღთის

მოუყარების შინის განსაკითხავად მიგვიღუეს: ხალხი შინ მსგავსად მოცემულის მგის სიბძნის შინის განვიტის და ვერ თუ იყოს შინ შინ დახეობენ შინ ეკლესიას: და უკუეთუ არა ღირს რამე იყოს წიგნი ესე დაწვ და სიუცობ სეში დაფარს: და მე მამილს და შევიხნო:.

ხო მე ას ერგასისთა მათგან სავითხვთა შინ შჯდნი ხო გამო- მისუძან არა არს აღმოთქენი ოდეს სდ და თხიერ ბრძანების შინის არდა რა კელ გეყოი გდს არა გრს თუ მატეს რამე სისუიდელი და გმურებოდი: ანუ თუ რუდად დაკმურები და ბრძობაჲ შემქმთსიუევის: არ დიდი წიგნი არს თარგმანი ას ერგასისთა მათ ფთაჲ: არღნი დაწუნს კლამძან ღთისძინ დთ სღის მარ წდის შეთხზნა ბრ- ბიონი ქებისაჲ: და დადგა იგი თხემს ზან ეკლესიისას სიძლეველად მტერისა:.

ამის წდის მამის სინის კბითხეს თარგმანებული უღსაჲ კე- თილად და განგებულად გუჩუენებს: თუ ვინ არიან ზან წაწერილი იგი: ანუ ვინ აკუნებს: ასაფის და მეთა უარსითას და ედილოქმის: და სსუათა შემსსმელთა:.

ანუ ოდეს და რამესათჳს თქემულ არიან ანუ რამე ძალი აქეს სწწხელთას მის და მუგლის წერსა: და იღეს თითოკეულად გუ- სიუენებს:

არღისაჲ არა დასების უთიერა იოტა ოდენი არღს არა კეთილად გნგვმარტებს: ვან იგი მოცქლთა წთა ორის თას ისადილეს ვიდეს ტბის მის ტიბერიისას ას ერგასის და სიბითა თეწითა:.

ესობჲ სისსდ წა მამთ მთავარი კბითხეს შესზაკებს თეწთა მათ და სიდილებს უღთა მარწმითა არა არიან წიგნი იგი იწნთანი: ზურ და მადლ სდმართა წის შინა ეკლესიას:

ხო მე მსგავსად ძალის ხემის მცირედნი ესე ასერგასისთა მათ- გან შინ მოგიღუენენ: ოჯგუეთუ ვერ არს გნსრულებაჲ სიწმიდემან შინმან განსრუელენ: მე ურადლაკების ხემისგან ვერა არს შემდეგულ ვარ: თუ რამე არა ვერ იყოს: ზემო მოკუნებულს მისებ დაწვთ და მე შენობაჲ მომადლეთ: და კსენებულმცა ვან ღოცკათა შინა შენთა ღირსო მამო ან.

„ Первое письмо (слово), написанное отъ Дачи Сте- фану, блаженному Тбетскому епископу.

Достойный отецъ, св. епископъ Стефанъ, Христомъ выбранный мампалъ, благословенъ Богъ, который явилъ тебя добрымъ пастыремъ, духовнымъ врачомъ и строителемъ нашимъ.

Многимъ путемъ желалъ я лицезрѣть тебя для уврачеванія недуговъ души моей, но, по дальности (разстоянiя) и по неимѣнiю времени вслѣдствiе заботъ моихъ, я не удостоился поклоненiя тебѣ. Теперь прости меня за то, что я нискомомъ препровождаю тебѣ этотъ мой (трудъ), подлежащiй твоему обсужденiю. Божiей святой, съ давняго времени ревностно искалъ я толкованiя на псалмы, книгу, которую написалъ св. отецъ Елифанъ Кипрскiй, но не нашелъ на грузинскомъ языкѣ; нашелъ на греческомъ, но не могъ понять, какъ источникъ недосыгаемый и талантъ сокрытый; потомъ нашелъ на армянскомъ языкѣ, писанное точь въ точь тѣмъ порядкомъ и тѣмъ же числомъ, какъ и греческiй оригиналъ. Позавидовалъ армянамъ, но побоялся перевести, ибо неосторожные переводы подвергаются большимъ нареканiямъ. А если кто перевелъ раньше цѣликомъ, то вторичный переводъ покажется протестомъ [противъ перваго], какъ переводы Аквилы и Симакоса, и потому не слѣдуетъ (переводить).

Но я не нашелъ первичнаго перевода, а потому это немного—да будетъ тебѣ отрадно видѣть—перевелъ и представилъ тебѣ, боголюбящему, на судъ, а ты, соответственнo дарованной тебѣ мудрости, разсуди и, если окажется достойнымъ, пусть утвердится тобою въ церкви нашей, а если что-нибудь недостойнымъ окажется, то книгу эту сожги и ошибку мою скрой и меня обличи, и я покаюсь.

И же изъ 150 (псалмовъ), подлежащихъ (твоему) обсужденiю, выбралъ только семь, которые цѣликомъ переведены, и помимо вашего приказанiя я не дотронуся (до остальныхъ), пока не узнаю, съ пользою ли хоть сколько-нибудь я трудился, или, если трудъ мой плохъ (если я плохо трудился),

я подвергнусь обвиненіямъ, потому что велика есть книга, „Толкованіе на 150 псалмовъ“, псалмовъ, которые перо Божье написало: Давидъ сочинилъ сокровище (ծանձօռեօ¹⁾) иѣсней при посредствѣ Св. Духа и положилъ во главѣ церкви для пошранія врага“.

Указавъ затѣмъ, что Толкованія Епифанія все хорошо и мастерски объясняютъ, авторъ нисѣма продолжаетъ:

„А я, сообразно силѣ моей, это немного (т. е. толкованіе на 7 псалмовъ) изъ 150 препроводилъ тебѣ, если есть пужда докончить, то пусть докончить его твоя святость, я, но не имѣю времени, шчего не въ состояніи сдѣлать. Если что-нибудь найдете не такъ, какъ слѣдуетъ, то, какъ сказано выше, сожгите его (мой трудъ), и меня простите, и да буду упоминаемъ въ твоихъ молитвахъ, достойный отецъ!“

На стр. 541 рукой текста имѣется приписка:

Եւ ի իմ քն իմ ցանկեցեմ եղև ճանաչել:

„Господи Иисусе Христе, успокой душу Дачи“.

Въ концѣ толкованій, на стр. 575, на полѣ, внизу, почеркомъ текста есть замѣтка:

ճանաչել յօրոգմանս լեյ եւ յարեանս յնոսպան զն եւ իմ քն իմ ցանկեցեմ:

„Что (т. е. толкованіе на псалмы) перевелъ Дачи съ армянскаго языка, Богъ да возвеличитъ его душу“.

Толкованій имѣется на слѣдующіе псалмы: 1, 2, 3, 4, 5, 9, 17, 44, 45, 46, 47, 48, 49, и 50. Въ концѣ этой части труда читаемъ:

ճանաչել: իմ քն իմ ցանկեցեմ: յօրոգմանս: յնոսպան: յարեանս: յնոսպան:

„Хвала Тебѣ, Христе, окончено толкованіе на псалмы, написанное (сказанное) св. Епифаніемъ“.

¹⁾ βραβείον — проміл, награда.

Затѣмъ приведено письмо Дачи (Mr)увельскому¹⁾ епископу Антонию, которому онъ и посвящаетъ свой трудъ. Вотъ это письмо:

ძაწუბრლი: დახისა: [ძაწ]ოჯუელა: ებასკოპოსისას: ანტონისას:.

კერ თუ იყო ანუ არა ნამდვილია ამით გონებითა ჩემითა ესე ფურცებ ვუკა და შდა შექწირ²⁾ ღწისთა ღწისთა და კვედარები სიწმიდესა შენსა არა განსძორთო სატუთოგან ჩემთა ეპუანსქოა მტერისა და მოძვინო ჩემზს ართი ეგე მადლისა შწისა და განახათლო ბნელი გონებისა ჩქსა და ეტურაგან კეთილ მექმენ მე და მიწუარ კელი მარჯუენე ჩემა და ელოძენოსად მიძლოდე მე წე ჩემსა და განძველენ მე გრუხნი იგი მხიად³⁾ სკაღნი და მამძეკლე მე თემ[ს]ოლოარიონსა⁴⁾ მას სამეუფოსა და გამოძითსოვე მსჯუელისაგან ზატაკი გწთავისუფლებისა არა გწვერე მე კელთა⁵⁾ მათგან სამახელთა წოებსკ მსო ღიოსად გამოჩენს ვკასი ეგე სძმადლოა და სძმართლად მივიღებენს დროატი სძმრთი კელმწებდა გაჭუს მკნეო გწმთავისუფელე მე მწბსგან ცოდვისა:.

„Письмо Дачи (Mr)увельскому епископу Антонию.

Слѣдовало или вѣтъ отъ свойства моего разума, (но) и все-таки такъ сдѣлалъ и тебѣ, богодостойный мужи, посвятивъ (трудъ мой), и умоляю свитость твою удалить отъ словъ моихъ нареканія (ეპუანსქოა ?) враговъ, излить на меня источникъ благостей твоихъ, просвѣтить тьму разума моего, быть добрымъ другомъ для меня, держать правую руку мою, быть путеводителемъ моимъ и провести меня черезъ тѣ бривизны, трудно проходимыя, и привести меня къ блаженному тому царству, и выпросить у Судьи удостовѣрenie (ზატაკი) моего освобожденія (отъ грѣховъ), чтобы я могъ удалиться

¹⁾ Подъ мруведями или, правильнѣе, мроведями извѣстны были въ старину русскіе епископы.

²⁾ Это слово повторено выше строки другою рукою и другими чернилами.

³⁾ Буква, заключенная въ скобкахъ, написана сверху строки другою рукою и другими чернилами.

⁴⁾ Въ оригиналѣ читается ვებსა.

отъ страшныхъ тѣхъ мѣсть (ади)! Святой епископъ, достойно носишь ты священническій наплечникъ (ვაგსი) и достойно принять тобою священническій жезлъ (ჯრატა); имѣешь власть и освободи меня, доблестный, отъ рабства грѣхѣ!“

Послѣ этого приведено послѣсловіе переписчика или главнаго редактора нашей рукописи, которое, къ сожалѣнію, не цѣликомъ сохранилось. Вотъ это послѣсловіе:

ქ. სსხელის წდის სამეძისის ქადაგებულსო ზეცადამო ქებულსო და დღისო წხის ძაღვლით მიძღუარსო ნეტარისო გრიგოლ ხოსელ კბისე მისო და ღიარსო კბილანე კუზრულ მძძო და მთავარო და განთქმულა წო ბასილ მწყემსო უღთა მარწმნეთაო: და დღლი იზოლიტ: წწწწწსო გამოიუთქმელთა მადლთა მეცნიუად მეტყუელსო: დიდად განსაკურებულსო კაცსო: ზოგნიღსო გუღითად ორისად წოდებულსო მონად ქესა:-

სამკუდრებულსო: სულის წდისს[ო] ონცა გამოიწინებულსი: და დაფარულსი სიბრძნისსი გამოგინცხდსა: და სული წოფელი განისადა გუამთა თქნთა:

და დაწყებნით კელესიას ქესსა: ზიარად ზიარდთა წიგნთა: თარგმანებანი: და შესხისი წდის და უღდ დღისის ღთისმობულისსი: და წწ გუაწყუეთ წესი აწინდელის ქაკვისაჲ: ღთის მსახურებით: და მოსაკებელი: ნეტარის მისი საუკუნოჲსი სასოკუბით ცხარებოსა.

გან ხილული: დაუმტკიცეთ გულის ხმის მყოფელთა: გან თქუა დასიელ. საკურებლან წწწწწმნ: მამის გამობრწინებენ გულის ხმის მყოფელსი იგი გან მბრწინებულსაჲ. სამყაროჲსაჲ.

და ოღთა კეთილად ხელ უკეს დაუნჯებაჲ ზეცის სიმიდრეთაჲ წარებთა ქესსა მონაკებთაჲთა და ქეელის საქმის მათისა ასოკნბჲ.

გან სესტო ოხრის წე ღთისა და კაცთა უღთა აღიმღვლებს მიბადებებდ მათა დაღაცათუ გლასაკ ვინმე იყოს. გან წერილ აას: მედგარო კმსკაკსე უბსკეელსა: და შებმა უუკ უფაროჲსი ძალისა მწნისა: ოღი აას მომცემელი ძალისაჲ:

ამისთჳს მეცა არა დაფუარე სწარაფაჲ სულისა ნემისაჲ: მიზეჲითა საკლუელეანებოსაჲთა: და შეუდეკ კეთილსა გულს მოდგინებასა:-

მე ცოდვილი და უნასმეველი უღათა მოწესეთაჲ: იოვანე ბუბია: და გაგასრულე წა ესე წიგნი: კაცის შესაქმნელ: და მეორედ წიგნი თუბლთაჲ: და ხახის მეტყუელი: და ანოლიტე: და ქართლის მოქცევაჲ: და ცხოვრებაჲ ნეტარის მის: და დედლის მღვდელთ მოძღუროსაჲ აკობ ნსლობნელისაჲ: და თარგმანებაჲ ზაგთარე უწინა დროისა:—

მოკლევჭებითა [და თანადგომითა] დედის მძის ხემის მიქელის და მძის ხემის დროითათა: და სხუად არაჲ არავის წინავეს თხზიერ სივლასხაკის ხემის: და შეკვირე მსტბურდს სავთიველს წდის: დროს მძობლისსს: არსსსცა მის აქ[ვიზა]რდე:

სალოცველად სულის წმის ცოდვილის: და მძობელთა ხემ[თა] და სალოცველად მევეთა ჩ[უხნთა] ბაგრატ^(?) მეფის და უღათა შვილთა მთათავს: და გვედრები უღათ ვინცა იმსხერებდეო წის ამს . . .

Въ этомъ послѣсловіи, послѣ длиннаго обращенія къ отцамъ церкви и ихъ восхваленія, перенесчикъ продолжаетъ:

„Сего ради и я не скрылъ стремленія души своей по причинѣ недостатковъ и послѣдовалъ доброму ваченію сердца, я, грѣшный и послѣдній между всеми законниками, Іованъ Берай, и окончилъ священную книгу сію: „О сотвореніи чловѣка“, во вторыхъ, книгу „Объ образѣ (животныхъ) Исполита“, „Обращеніе Грузин“, „Жизнь блаженнаго и великаго священнослужителя Ікова Икзибійскаго“ и „Толкованіе на нѣкоторыя псалмы Давида“—содѣйствіемъ брата моеи матери Микаели и брата моего Давида, и больше никто никакого участія не имѣеть, кромѣ меня бѣднаго, и принесъ въ даръ Шатберду, въ которомъ получилъ воспитаніе, для благословенія души моеи грѣшной и родителей моихъ, и для благословенія царей нашихъ—царя Баграта и всѣхъ сыновей его—, и умоляю всѣхъ, которые будете служить въ святой сей (обители)“... (дальше недостаетъ).

Изъ записей, сдѣланныхъ позднѣйшею рукою, заслуживаетъ особеннаго вниманія одна приписка на первомъ листѣ пергамента; она сдѣлана гражданскими буквами весьма стариннаго письма и читается такъ:

ქ: ქ[უ]: ღთო: [ა]ღადე: დადებთ: სუგნოთ: ან[ა]. ანა
ანდის: იმისებთ: და ს[ე]ნათ: შობის: წიგნი: ესე: ანათ მს-
თის: მიწ: მლაგელებს მიქლსათ:

„Христе Боже, прославь величіемъ вѣчнымъ эристава
эриставовъ Квирике, по приказанію и указанію котораго
переплетена книга сія рукою молящагося *за него*, праха ихъ
Микаеля“.

Занись эта по палеографическому характеру мхедрули
не позднѣе XI вѣка. Подъ именемъ Квирике извѣстны кахе-
тинскіе правители и цари. Ихъ было четыре: Квирике I
(929—975), Квирике II (929—975), Квирике III (1010—
1029) и Квирике IV (1084—1102). Если кому-нибудь изъ
кахетинскихъ царей принадлежитъ эта занись, то онъ дол-
женъ быть Квирике III, котораго, по словамъ грузинской
лѣтописи Картлис Цховреба, царь Багратъ III взялъ въ
плѣнъ и держалъ его при своемъ дворѣ. Но возможно, что
наша занись относится къ кому-нибудь изъ тао-кларджетскихъ
эриставовъ, о которомъ у насъ нѣтъ свѣдѣній.

Выше этой заниси вязью гражданского позднѣйшаго
писма, вѣроятно, рукою Давида ректора, владѣтеля этой
рукописи, сдѣлана надпись:

ესე წიგნი: დეკანოზის: ალექსიძის: დეკანოზი.

„Эта книга принадлежитъ протоіерѣю Алексидзе. Протоі-
ерей“.

А ниже той же самой заниси совершенно другой рукою
гражданскаго писма читаемъ:

ღმერთის მშობლისა ეს წიგნი დამოცანი პირ[ა]თ[ა]ნ[ა]სის
(туть гражданскою вязью, тождественной съ первой, приба-
влено: ესე წიგნი) პეტროსის სიძისათ. უკეთუ არა დაადე. თხრო-
კით სულიერი სარგებელი რათა მიემთხვეს სულიკას ქრ[ი]სტ[ი]ან[თ]ს[ა].

„Да дастъ Богъ во здравіе пользоваться этою книгою
владѣтелю, протоиоцу Димитрію“.

„Если не оставите... просите нищи духовной, чтобы удостоиться спасенія земнаго“ (?)

Затѣмъ на стр. 86, на полѣ внизу, строчными церковными буквами позднѣйшаго письма читаемъ: Մ. Եւ զճ զաւոր. նմա... Յեզեկորդ քթնտա ճլջ քսլ սսլդաճնա... [Լուո]ն մմոնճնա. զճ Մո Մը Ճո քքճքճն ճՆ.

„Св... я недостойный изъ всѣхъ... пожертвовалъ этотъ Шестодневъ церкви... [Божь]ей Матери. Пресвятая, помилуй грѣшнаго Эвдемоса“.

На стр. 565, на полѣ внизу, греческими крупными буквами читаемъ:

ΚΗΥΡ ΙՃ ΧՃ Ο ΘΕΟΣ ΕΛΕΟΣΗ ΜΥΣ.

„Господи Исусе Боже, помилуй насъ“.

Наконецъ, въ концѣ книги сохранился небольшой клочокъ бумаги, на которомъ, вѣроятно, рукою Давида ректора гражданскими буквами написалъ перечень статей, которыя можно найти въ нашей рукописи.

Եւ օճոյքնս Մոցնս ճմս ննս Մորոնն քսլ: 1 քթնտա ճլջ. 2 օճլոյտքս ցանճարտքն. 3 ճորճքտո տղալո ցանճարտքն. 4 սսննս Ելոյքնճլջն. 5 նննս Ճնոյքնս ճս քորոլնս մոքթրոյս ճս սնքն. 6 ճսլոտննս տսրքնն.

Выше этого другой рукою прибавлено: քննալոյ ճս Եւրոլոյս ճնճննն ճրնն ճմ Մոցնն ճս նրոնոլոլոյսցս ճնճնննոլոյսն քք նոյոլոլոյս Մոլոլոլոլոյս.

„Въ этой книгѣ находятся слѣдующія статьи: 1) Шестодневъ, 2) Толкованіе Ипполита, 3) Толкованіе на 12 камней, 4) Фзіологъ, 5) Жизнь и Обращеніе Грузии и проч., 6) Толкованія на псалмы. Да еще заключаются въ этой книгѣ греческій и еврейскій алфавиты и хронологія отъ Адама до царя Нинифора“.

Въ нашемъ сборникѣ имѣются еще приписки или записи на армянскомъ языкѣ. Однѣ изъ нихъ позднѣйшія, строчнымъ круглымъ письмомъ. Сюда относятся нумерація те

традей армянскими буквами, выставленными на нижних полях подъ грузинскою нумераціей начальными буквами, и далѣе записи, указывающія на количество тетрадей и мѣсто, занимаемое тѣми или другими листами (стр. 361, 571). Другія записи древнія и современны сборнику. Сюда относятся: армянскій алфавитъ инициальнаго письма на полѣ 557 страницы. Въ другой записи на слѣдующей 559 страницѣ сказано: „Месрсабъ (Месробъ) дѣласть эти буквы“ (повидимому, намекъ на изобрѣтеніе Месропомъ армянскихъ буквъ). Въ слѣдующей записи на той же страницѣ сказано: „Богъ да благословитъ меня, писца Берая. Аминь“. На полѣ 568 страницы помѣщено начало Господней молитвы по-армянски. Эги и другія армянскія записи разобраны и изданы съ палеографическою таблицей П. Марромъ (Тексты и раз. кн. III, стр. XVIII—XX).

Первый вопросъ, который невольно рождается въ насъ относительно этого сборника,—это вопросъ о времени, къ которому долженъ быть опъ отнесенъ. Извѣстный грузинскій археологъ Д. З. Бакрадзе, обратившій вниманіе на важность значенія этого сборника, категорически отнесъ его къ IX в., т. е. ко времени царствованія Баграта I (826—876'). Съ легкой руки покойнаго археолога Бакрадзе укоренилось убѣжденіе о принадлежности этого манускрипта къ IX в., и всѣ тѣ, которые до издавія мною „Трехъ хроникъ“ упоминали объ этомъ сборникѣ, относили его къ IX в. Но найденное мною лѣтомъ 1889 г. въ деревнѣ Земо-Чала Пархальское четвероевангеліе, переписанное тѣмъ же самымъ Іованомъ Бераемъ, который является переписчикомъ Шатбертскаго сборника и не разъ въ немъ упоминается, отодвигаетъ время написанія разбираемаго сборника на цѣлое столѣтіе впередъ и служитъ лучшимъ доказательствомъ,

1) См. грузин. газету „Иверія“ за 1889 г. № 6. и Древн. Ист. Грузин до X в. на груз. языкѣ. Тифлисъ 1889 г. стр. 57—58; 2, 9—221.

какъ мы должны быть осторожны въ опредѣленіи времени древнихъ рукописей безъ датъ. Одна изъ многочисленныхъ записей Пархальскаго евангелія гласитъ въ переводѣ:

„Во имя Отца и Сына и Св. Духа, ходатайствомъ Святой и Превеликой Божіей Матери, Приснодѣвы Маріи, силою Животворящаго Честнаго Креста, ходатайствомъ святого и блаженнаго пророка Іоанна Крестителя, ходатайствомъ и помощью святыхъ преславныхъ апостоловъ и святыхъ пророковъ, ходатайствомъ святыхъ евангелистовъ — Матвея, Марка, Луки и Іоанна, — предстательствомъ святыхъ мучениковъ, достойныхъ архіереевъ и блаженныхъ отцовъ — удостоился я бѣдный Іоаннъ, по прозванію Берай, окончить св. сіе четвероевангеліе содѣйствіемъ Св. Духа и помощью Богооблеченныхъ людей, въ благословіе души моея грѣшной и ради своего собственнаго поученія и въ благословіе духовниковъ моихъ, и въ благословіе каждаго изъ насъ, духовныхъ и свѣтскихъ, и въ благословіе царей нашихъ — Богорожденнаго Баграта, царя грузинскаго, Давида магистроса, Сумбата, эристава эриставовъ, и Богомъ дарованныхъ дѣтей ихъ. Христе, прославь всѣхъ ихъ своими щедротами во вѣки вѣковъ!“

„Съ этого времени всѣ тѣ, которые удостоиптесъ чптать и служить по св. сему евангелію, помяните душу мою грѣшную въ святыхъ молитвахъ вашихъ. И всѣмъ намъ вмѣстѣ даруй, Боже, добрые вѣка, и всѣ да удостоипся царствія небснаго, и да удостоипся услышать желанный тотъ гласъ Іисуса Христа, Бога нашего. Слава Церкви, слава Отцу и Св. Духу во вѣки вѣковъ, аминь!“

„Написано въ лѣта отъ сотворенія міра 6577-ой, обращеніе было тринадцатое, корониконъ 193“.

193 корониконъ тринадцатаго обращенія (780+193=973) и 6577-ой годъ отъ сотворенія міра по грузинскому счету (6577—5604=973) одинаково равняются 973 году

послѣ Р. Х. Значить, Пархальское евангеліе переписано монахомъ Шатбердскаго монастыря Іоанномъ, по прозванію Бераемъ, въ 973 г. Берай является переписчикомъ и разбираемаго нами сборника, стало-быть, этотъ сборникъ не можетъ быть переписанъ ранѣе X вѣка ¹⁾. Лица, упомянутыя Бераемъ въ припискахъ Шатбердскаго сборника и Пархальскаго евангелія, по нашему мнѣнію суть: царь Багратъ II Регвенп (958—994), Давидъ куропалатъ, который какъ видно, въ 973 г. носилъ еще званіе магистроса. Магистросомъ онъ упоминается еще въ одной афонской рукописи, подъ названіемъ „Рай“, переписанной въ 997 г. ²⁾. Сумбатъ эриставъ эриставовъ, упоминаемый вмѣстѣ съ царемъ Багратомъ и Давидомъ магистросомъ, долженъ быть Сумбатъ Артануджскій, сынъ Давида мампала, который по Исторіи Сумбата, сына Давида, умеръ въ 988 г. ³⁾. То обстоятельство, что Ивацъ Берай въ припискѣ Шатбердскаго сборника не упоминаетъ вмѣстѣ съ царемъ Багратомъ II-ымъ Давида магистроса и эристава Сумбата, заставляетъ думать, что Шатбердскій сборникъ переписанъ Бераемъ раньше Пархальскаго евангелія, когда Давидъ куропалатъ былъ молодъ и не игралъ никакой роли, ибо мы знаемъ, что потомъ настоящимъ правителемъ и вершителемъ грузинскаго царства былъ Давидъ куропалатъ, а Багратъ носилъ только званіе царя.

384 (=2785). Сборникъ разныхъ произведеній, рукопись in folio, въ 32×22 сантиметра, писана

¹⁾ Подробныя свѣдѣнія о Пархальскомъ евангеліи вмѣстѣ съ палеографическими снимками см. въ XII вып. Матеріаловъ по Археологіи Кавказа Моск. Арх. Общества, стр. 139—151.

²⁾ Цагарели. Свѣдѣнія о пам. груз. письменности, вып. I, стр. 89—91. Бакрадзе. Исторія Груз. до X вѣка, на груз. яз., стр. 244.

³⁾ Е. Такайшвили. Источники грузинскихъ лѣтописей. Три хроники, стр. 151.

на бумагѣ круглымъ красивымъ мхедрули и чернымъ чернилами; оглавленія и начальныя буквы нѣкоторыхъ параграфовъ текста писаны кнповарью. Досчатый переплетъ перекрѣтъ коричневою кожею съ красивыми тисненіями. Листовъ 225. По содержанію рукопись представляетъ копію первой части Шатбердскаго сборника. Въ ней приведены первыя пять статей названнаго сборника (О сотвореніи чловѣка Григорія Нисскаго; О 12-ти драгоценныхъ камняхъ Епифанія Кипрскаго; Физіологъ; О мѣрахъ и вѣсахъ Епифанія Кипрскаго и Родословныя и перечни) да одна лишняя статья, взятая изъ другой рукописи, „Ученіе Іоанна Златоуста о второмъ пришествіи“. თქმული წმიდასა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა იოანე რქობირისა სწავლანსა სარგებელნი სულთანი, რომელი განსდვიძეს კაცთა შიშის უფლისსა, კსენებისათვის მეორედ მოსლვისა უფლისა ჩუენისა იესოს ქრისტესა:—

Начало текста: ცხორება: ყოველთა: წმიდათა: და: მართალთა: მოთმინებითა: განსუენებულ: და: განბრწყენებულ: არს: ამისათვის: ჳ: კაცო: გიუვარდინ: მოთმინება: კითარცა: დედა: ძლიერებისა: კითარცა: ფსალმუნი: კვასწავებს: და: გვეტუვის: დაუთმე: უფალსა: დაიცვენ: გზანი: მისნი:—

Конецъ: მოარწმუნებო: ისმინეთ: ქრისტისანებო: ყურად: იღეთ: არს: ზღაპარსა: კიტუვი: არცა. სიზმარისა: არამედ: სსქესა: რომელი: უეჭუელად: ყოფად: არს: და: მოვიქცეთ: მცირედ: ბოროტისკან: და: კქათ: კეთილი: რათა: მოწყალე: კეთო: მსჯული: იგი: სსშინელი: ჩუენ: ზედა: რომელი: იგი: კიძებს: მიზეზსა: ცხორებისა: ჩუენისასა: რათა: ღირს: მეუნეს: ჩუენ: საუკუნოთა: მათ: კეთილთა: რამეთუ: მისსა: შუენის: დიდება: უკუნითი: უკუნისამდე: ამინ: .
Далѣе позднею рукою приведена дата, указывающая на январь 1304 г.: ახნკარს: . ნტდ, но эта дата невѣрная, поздняя и не должна имѣть для насъ никакого значенія. Къ сожалѣнiю, отъ послѣдняго листа рукописи сохранилась только треть, прилеенная къ новой синей бумагѣ, и потому послѣсловіе переписчика не цѣликомъ приведено. Въ уцѣ-

лѣвшеі часті послѣсловія перечислены всѣ статьи, вошедшія въ сборникъ, и далѣе прибавлено, что сборникъ переписанъ по приказанію цари Георгія: აღიწერა: და: სრულ: იქმნა: წიგნი: ესე: კცთა: შესაქმე: ექესთა: დღე: სასის: მეტყუელებს: კურთხევა: და: ცხარება: ათორმეტთა: ნათესავთა: და: ათორმეტთა: თუაღთა: არონისთა: და: სსუანი: სწავლანი: იოვანე: ოქროპირისანი: ბრძანებითა: მეუისა: გიორგისთა: რომელსა: სუროდს: მრავალთა: საღთოთა: და: სამეცნიეროთა: წერილთა: კითხვას: და: თარგმანება: რათა: განმარტებულად: გამოიძიოს: ღთივ: წერილნი: რომელსა: შეუკრებეს: გუელს: მისს: უოკელი: სწავლა: და: მეტ. . . Подъ царемъ Георгіемъ этой записи, вѣроятно, разумѣется Георгій XI (1675—1695). Что первыя пять статей разбираемой рукописи списаны съ Шатбердскаго сборника, въ этомъ нельзя сомнѣваться: во-первыхъ, расположеніе статей то же самое, что въ Шатбердскомъ сборникѣ; во-вторыхъ, по тщательномъ сличеніи обнаружилось, что все то, что недостаетъ въ Шатбердскомъ сборникѣ, недостаетъ и въ нашей рукописи, и для нихъ оставлены мѣста; въ-третьихъ, всѣ тѣ кресты и украшенія, которые мы находимъ на поляхъ Шатбердскаго сборника, повторены копистомъ и въ нашей рукописи. Но почеркъ и бумага разбираемаго сборника неодинаковы: большая часть писана на тонкой бумагѣ безъ филигранн и текстъ каждой страницы въ рамкѣ изъ разноцвѣтныхъ чернилъ. Конецъ и меньшая часть въ серединѣ писаны на плотной бумагѣ безъ рамокъ. Филигрань этой бумаги три полумѣсяца. Въ общемъ не подлежитъ сомнѣнію, что рукопись ХVII вѣка. Она теперь разбита, дефектна, въ началѣ недостаетъ текста первыхъ четырехъ страницъ Шатбердскаго сборника, и статья „О сотвореніи челоуѣка“ начинается словами: ბუნებისათვის ქვეყნის კრთ ნაწილად. Далѣе 13 листовъ попорчены и подправлены спней бумагою въ началѣ ХІХ вѣка. Филигрань спней бумаги 1800 г. Рукопись приобрѣтена мною покупкою для Общества грамотности. Теперь ясно,

что въ Шатбердскомъ сборникѣ во второй половинѣ XVII вѣка были тѣ же дефекты, которые наблюдаются въ настоящее время. Кромѣ того, не прочитаны и пропущены копистомъ тѣ строки Шатбердскаго сборника, которыя выцѣпли или попорчены. Напримѣръ, пять строкъ изъ статьи „Физиологъ“. Въ XVII вѣкѣ въ алфавитѣ мхедрули еще не былъ установленъ знакъ для выраженія *z*, и потому вмѣсто этой буквы встрѣчается знакъ похожій на *1* заглавнаго хуцури (см., напримѣръ, листъ 163 гесто). Знакъ *z* на томъ же листѣ выражается посредствомъ хуцури; въ другихъ случаяхъ употребляется знакъ, который, повидимому, представляетъ вязь изъ *η* и *o*.

385 (=2266). Агаѳистъ креста и корони-
коны, миниатюрная рукопись, въ 15×7,5 сант., писана на лошевой бумагѣ весьма мелкимъ строчнымъ хуцури и черными чернилами; оглавленія писаны киноварью, текстъ заключенъ въ бордюръ, исполненный золотомъ. Сохранившіеся листы составляютъ отрывокъ цѣлой книги. Всего сохранилось 8 листовъ, изъ которыхъ шесть заключаютъ въ себѣ агаѳистъ креста, *დაჟუჯდამუღო ჳრისა*, двѣ — хронологическія записи или корониконы, *ქრონონკონი*, и одна — указатель евангельскихъ чтеній для разныхъ случаевъ, *სასაუბუღო*. По почерку и бумагѣ рукопись начала XVIII вѣка. Запись мхедрули на 12-ой страницѣ указываетъ на 1702 годъ: *ადამს აჟეტ შვიდო ლთს ორას სთო, ქეს აჟეტ ლთს შვიდას ორი, შვის მოჴქეჴს თოთხმუგო, მოკვარის ცხრას, ქვნი ტუ*, но эта запись не современна рукописи. Последний хронологическій фактъ корониконовъ относится къ 1707 году, и такъ какъ корониконы писаны рукою текста, то рукопись не могла быть переписана раньше этого времени.

При этомъ номерѣ рукописи хранятся еще два листа другой рукописи, представляющей изъ себя объясненіе упо-

требленія короняконовъ съ вруцелѣтомъ и кругами, составленными тифлисскимъ митрополитомъ Николаемъ Орбеліани, свѣдѣніи аѣа ქორონიკონისა, თუ კითარ ვერ არს, ყოველივე, რუკონისი პისანი ვესმა მელკიმъ почерკომъ строчнаго мхედრული, ვეროთნო, პერვოი პოლოვისი XVIII ვѣკა. Составитель круга, указывающаго на порядокъ чтеній евангелія, апостола и пѣснопѣвній, тифлисскій митрополитъ Николай, упоминается въ записи перенепечкомъ: ეს გრგვალე მროკელ ყოფილი ტფილელი მიტროპოლიტის ობხელის ძის ნიკოლოზის გამოღებულა. შენდობას გთსკოთ, ვინც ნახოთ, მრავლის ქართო გამიკეთებია. მე ვნახე და აქ დაესწერე სახმარ იყო ამ ქორონიკონისა.

Хронологическія записи, о которыхъ мы упоминали выше, обнимаютъ событія съ 1634 по 1707 годъ и писаны всѣ рукою текста. Ихъ мы считаемъ нужнымъ привести сполна.

ქორონიკონი.

რზყ: როსტომ მეფე გაბატონდა:-

რზრ: არხილ მეფე დაიბადა:-

რზრ: როსტომ მეფე მიიწვალა და მეფე შანსაჲს გაბატონდა:-

რზზ: მეფე შანსაჲს და კათალიკოზი დომე[ნ]ტი მიიწვალენ სეკდენბურს:

რზზ: მეფე გიორგი გაბატონდა ანკარას და ამაჲ ქორონიკონს სეკდენბურს თუთა ბატონიშვილი, გურჯელის ასული, მიიწვალა:-

რზდ: დედოფალი როდამ მიიწვალა ივლის: იბ:

რზე: დედოფალი მარამ მიიწვალა:-

რზვ: დედოფალი თამარ მიიწვალა:-

რზზ: ლუარსაბ ისპანს წავიდა:-

რზრ: ლეკან და ბატრატ ისპანს წავიდენ მარტს: მ:

ამჲ ქორონიკონისა მეფე გიორგი გაბატონდეს იმერეთს. მეფეს ერეკლეს მისცეს ქართლი. ლეკან და ბატრატ უნათს გაგზავნეს და ლუარსაბ ქარამანს. ბატრატ უნათს მოკუდა:

რზზ: მამის: კგ: წავიდა ქართლიდან ქახოსრო ისპანს:-

რზრ: მარტის: მ: მეფე გიორგი ისპანს ჩავიდა: ამჲ ქორონიკონისა სულეიმან ჩავიდა ისპანს:-

- ԲՄԻ:** ნონბერს: კა: გიორგი მეფეს ქირმანი მისცეს.
ამჟე ქორთინკონს აგჯსტოს ლუასსაბ მოკუდა. მეფეს გიორგის მამის სახელი დაარქეს შანჯაგზ. ქირმანს ლუას გავზანეს საფრად და ბულუქებსე გაქმარჟვა:—
- ԲՄԶ:** მეფე შანჯაგზ და ლუას სისტანს ბულუქებსე შეებნენ, გაქმარჟვათ. ათხასი თაჟი მისცეს. ექნმა ცხენი და სალათა და კმალი გავგზანა ორთაჟ ძმას:—
- ԲՄԸ:** აგჯსტოს: კტ: ლუას ქირმანიდამ დაიბარეს, მდივან-ბეგობაჟ მისცეს, სახელი გამოუჯვალეს, შანჯეღისახ დაარქეს:—
- ԲԿԱ:** სეღლიძან მოკუდა მარტის: იკ:
ამჟე ქორთინკონს მასის: კთ: მეფეს შანჯაგზს ქართლი და სპასლარობაჟ მისცეს, ლუას ვანიშინად ქართლში გავზანეს და ქაიხოსროს მდივანბეგობის ვანიშინობაჟ მისცეს, სახელი გამოუჯვალეს, სოსრო დაარქეს:— და ერეკლე მეფე ქართლიდამ წაიყენეს, ყულარაღასობაჟ და კახეთი მისცეს:
ამჟე ქორთინკონს ყინდაარი მისცეს მეფეს შანჯაგზს:—
- ԲԿԲ:** კახეთი მისცეს ერეკლეს შჯლს:—
- ԲԿԳ:** ლუას ქართლიდამ დაიბარეს. ვასტანგს ვანიშინობაჟ მისცეს:—
- ԲԿԴ:** ერეკლეს შჯლი კახეთს გამოისტუმრეს:
ამჟე ქორთინკონს ექნი ძაშათს წავიდა, ისპანს სოჯა დაგდო ნაიბად, ისპანი მიბარა:—
- ԲԿԵ:** ძაშათის გზაზე შიმშილობაჟ იყო. მარტის: ი: ქაიხოსროს ვარს სახელი უბრძანეს:
ამჟე ქორთინკონს ისპანს მათიდამ გავზანეს ქაიხოსრო საფრად, საიბობაჟ და ტარულობაჟ ისპანისა მისცეს. ისპანი აშლილ იყო, სოჯა და ექნას სასახლე საეჭვებისათ. შიმშილობაჟ შექნილიყო და ღთათ ეკელს კარგა გაარიგა.

Въ Въ ЛѢТО
коро- ОТЬ
внконъ. Р. X.

Переводъ.

322—1634. Царь Ростомъ воцарился.

336—1648. Царь Арчилъ родился.

- 346—1658. Царь Ростомъ преставился, и Шахъ-Навазъ воцарился.
- 364—1676. Царь Шахъ-Навазъ и католикось Доментій преставились въ сентябрѣ.
- 367—1679. Царь Георгій воцарился въ январѣ, и въ этотъ же корониконъ, въ сентябрѣ, принцесса Тута, дочь Гуріели, преставилась.
- 369—1681. Царица Родамъ преставилась, іюля 12-го.
- 371—1683. Царица Марія преставилась.
- 372—1684. Царица Тамара преставилась.
- 367—1679. Луарсабъ отправился въ Испаганъ.
- 376—1688. Леванъ и Багратъ отправились въ Испаганъ марта 8-го.
Въ этотъ же корониконъ низложили (съ престола) царя Георгія въ Имеретіи. Царю Ираклію дали Картлію (Карталинію); Левана и Баграта отправили въ Герать, а Луарсаба—въ Кирманъ; Багратъ умеръ въ Гератѣ.
- 384—1696. Мая 23-го Кайхоеро отправился изъ Картліи въ Испаганъ.
- 385—1697. Марта 8-го царь Георгій прибылъ въ Испаганъ. Въ этотъ же корониконъ Сулейманъ прибылъ въ Испаганъ.
- 386—1698. Ноября 21-го царю Георгію дали Кирманъ.
Въ этотъ же корониконъ, въ августѣ, Луарсабъ умеръ. Царя Георгія назвали именемъ отца, Шахъ-Навазомъ. Левана отправили въ Кирманъ чапаромъ и онъ одержалъ побѣду надъ булудчами.
- 387—1699. Царь Шахъ-Навазъ и Леванъ сразились въ Сепетанѣ съ булудчами, побѣдили, отрубили 400 головъ. Шахъ послалъ обонимъ братьямъ коня, халатъ и шапку.

- 389—1701. Августа 28-го Левана вызвали пзъ Кирмана, пожаловали въ мдиванъ-беги, перемѣнили имя, назвали Шахъ-Кули-Ханомъ.
- 391—1703. Сулейманъ умеръ марта 16-го.
Въ этотъ же корониконъ, мая 29-го. царю Шахъ-Навазу отдали Картлію и *должность* спасалара, Левана отправили джанишиномъ (правителемъ) въ Картлію, а Кайхосро назначили джанишиномъ надъ мдиванъ-бегами, перемѣнили ему имя, назвали Хосро. Царя Ираклія взяли изъ Картліи, отдали ему *должность* куларагаса и Кахетію. Въ этотъ же корониконъ царю Шахъ-Навазу отдали Кандагаръ.
- 392—1704. Кахетію дали сыну Ираклія.
- 393—1705. Левана вызвали изъ Картліи. Вахтанга пожаловали въ джанишины.
- 394—1706. Сына Ираклія препроводили въ Кахетію.
Въ этотъ же корониконъ шахъ отправился въ Мешедъ; въ Испаганѣ онъ оставилъ набомъ Ходжу и поручилъ ему Испоганъ.
- 395—1707. На дорогѣ къ Мешеду былъ голодъ; марта 10-го войску Кайхосро приказали грабить.
Въ этотъ же корониконъ Кайхосро отправили изъ Мешедъ въ Испоганъ чапаромъ; ему дали *должность* набба и таруга Испогана. Въ Испоганѣ были неурядицы. Ходжу и дворецъ шаха побили камнями; наступилъ голодъ, и съ Божіей помощью онъ (Кайхосро) все хорошо устроилъ.

386 (=1638). Историческія выписки и хронологическія данныя о грузинскихъ

ц а р я х ъ, рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in folio, на 8 листахъ, писана строчнымъ мхедрули конца первой половины XIX вѣка. Филлигрань бумаги 1847 годъ. На 1-ой страницѣ приведены краткія свѣдѣнія о царствованіи и дѣятельности царя Ираклія II; стр. 2—6 содержатъ въ себѣ свѣдѣнія о родопачальникахъ, правителяхъ п царяхъ Грузіи отъ Нои до царя Парнаваза, съ указаніемъ хронологическихъ датъ; на стр. 6—12 приведенъ списокъ царей и правителей Грузіи отъ Фарнаваза до Георгія XII, съ указаніемъ важныхъ событій и годовъ начала вступленія на престолъ каждаго царя. Хронологическія данныя взяты изъ исторіи царевича Вахушта. Вообще всѣ эти выписки новаго почти ничего не содержатъ. Начало 2-ой страницы: შებდგომად წყლით რქუნისა ნოეს ძის აფუტისკან იუო მესამე თაობა თარგამოს. ამას უსწვნე რქუნი ბენი, რომელთაცა ნაწილსა მათსა ქმნუნხსსა უწოდა საკლეობითა მათითა.

387 (=2502). Списокъ грузинскихъ царей и правителей и хронологическія данныя о Грузіи, рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in folio, на 10 листахъ, писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули и чернымъ чернилами; начальныя буквы церковныя. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1841 годъ. Рукопись конца второй четверти XIX вѣка. На 1—2 страницахъ приведенъ перечень царей отъ Фарнаваза до присоединенія Грузіи къ Россіи, съ указаніемъ года вступленія на престолъ каждаго царя. Списокъ обнимаетъ только картлинскихъ царей и правителей. Хронологія взята изъ исторіи Вахушта. На стр. 3—12 приведены хронологическія данныя Вахушта отъ 1201 года по 1753 годъ.

388 (=2939). Генеалогическая таблица грузинскихъ царей, исполненная въ краскахъ на

ცბალომ ლისტჲ. Таблица начинается съ Адама и Евы и доведена до послѣдняго грузинскаго царя Георгія XII. Она составлена Вахтангомъ Леоповичемъ Баграціономъ и нарисована весьма искусно и красиво ученикомъ VII-го класса Исеемъ Іосифовичемъ Сулхановымъ, о чемъ имѣется надпись внизу: ქართუ ესე შეთხუელ არს ვასტანგის მიერ ლეონის ძისა ბაგრატოვანისა, დახატულ არს მეშვიდე კლასის შეგირდის ასე იოსების ძის სულხანოვისგან. Таблица имѣеть внизу оглавленіе: საქართველოჲს ანუ ივერიის შთამომავლობაჲ, თუ ვისის ტომისგან არიან მეფენი მისნი ბაგრატოვანადმდე. ამა წინამდებართა ხითა იცნობების პირველის მეფის ფარნავაზიდაჲ ვიდრე მირიან სოსლოვანამდე და მერმე მირიანიდგან ბაგრატოვანამდე და ბაგრატოვანადმდე რუსეთის მყოფობელობამდე. Таблица XIX вѣка.

389 (=2938). Списокъ епископовъ, архіепископовъ, католикосовъ и экзарховъ Грузіи съ 318 по 1821 годъ, съ указаніемъ годовъ святительства каждаго изъ нихъ, рукопись на листѣ бумаги, писана круглымъ мхедрули и черными чернилами; списокъ составленъ, какъ видно, въ концѣ первой четверти XIX вѣка, ибо филигранями бумаги служатъ: подражаніе знаку pro patria, буквы К, Ф, М, И и 1819 годъ. Свѣдѣнія, вошедшія въ нашъ списокъ, взяты изъ Картлис-Цховреба и исторіи Грузіи царевича Вахушта. О католикосахъ, которые теперь извѣстны изъ „Обращенія Грузіи“ и изъ другихъ источниковъ, въ немъ нѣтъ и помину. Замѣтка утверждаетъ, что съ 663 г., со времени католикоса Тавора, до 1089 года, т. е. до католикоса Іоанна, въ Грузіи вслѣдствіе смуть будто совсѣмъ не было католикосовъ: ამ თაბორიდაჲ ვიდრე იოანე კათალიკოსამდე არღარა ვინ იყო კათალიკოსნი, ვინამთგან იყო ქვეყანათა აღრეკა ვიდრე დაჲით აღმაშენებულამდის და ამ დაჲით აღმაშენებულმან დაადგინა კათალიკოსი იოანე.

390 (=3860). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись изъ Чубиновской библіотеки, въ 21×16 сантиметра, писана на хорошей лощеной бумагѣ красивымъ, кругловатымъ, мелкимъ мхедрули и черными чернилами. Оглавленія писаны кинноварью. Рукопись въ досчатомъ переплетѣ, обтянутомъ коричневой кожей, и заключаетъ въ себѣ 600 страницъ. Въ это число не входятъ 16 листовъ, потомъ добавленныхъ въ началѣ, на которыхъ бывший владѣлецъ рукописи царевичъ Теймуразъ помѣстилъ выписки изъ древнихъ историковъ и указалъ въ заголовкѣ каждой статьи, въ какомъ мѣстѣ или подъ какимъ короникономъ ту или другую статью слѣдуетъ помѣстить для пополненія свѣдѣній исторіи царевича Вахушта и вообще грузинскихъ лѣтописей. Эти выписки съ нѣкоторыми измѣненіями цѣлкомъ вошли потомъ въ древнюю исторію Грузіи, составленную самимъ царевичемъ Теймуразомъ и изданную Д. Чубиновымъ въ 1848 г. въ Петербургѣ. Тексты этихъ выписокъ соотвѣтствуютъ стр. Исторіи Теймураза: 149, 64, 66, 102, 105, 108, 109, 125. Кромѣ того, нѣсколько исправленій и добавленій написаны на поляхъ рукой самого Теймураза (см. стр. 43, 44, 52, 54, 60, 106, 107, 108, 161, 275).

Разбираемый трудъ Вахушта заключаетъ въ себѣ древнюю исторію Грузіи до раздѣленія на три царства, географію Карталинни и исторію Карталинскаго царства послѣ раздѣла. Эта исторія кончается въ нашей рукописи на 495 страницѣ 1744-ымъ годомъ. Остальныя 498—577 страницы рукописи заключаютъ въ себѣ продолженіе исторіи Грузіи, приписываемое царевичу Давиду Георгіевичу. Бумага и почеркъ этой части рукописи другіе, чѣмъ первой. Одна часть этого продолженія подъ названіемъ „Продолженіе исторіи Кахетин“, *შედეგო კახეთის ცხოვრების*, издана Д. Чубиновымъ

по нашей рукописи во II томъ Картлисъ-Цховреба, Спб. 1854, стр. 501—516; другая часть, стр. 536—577 рукописи, или исторія Грузинъ отъ 1800 до 1818 г. еще не издапа ¹⁾). Тапимъ образомъ наша рукопись заключаетъ въ себѣ произведенія царевича Вахушта, царевича Теймураза и царевича Давида. Текстъ исторіи Вахушта, судя по почерку и бумагѣ, писанъ во второй половинѣ XVIII вѣка, а про-

¹⁾ Впрочемъ, въ 1906 г. вышла приложеніемъ къ журналу „Моамбе“ за 1905 г. книга подъ названіемъ „Матеріалы для исторіи Грузинъ, собранныя царевичемъ Давидомъ Георгіевичемъ и его братьями, 1744—1840 гг.“ — მასალები საქართველოს ისტორიისათვის შეკრებილი ბატონიშვილის დავით გიორგის ძისა და მისი ძმებისა 1744—1840 წ.წ. თეილისი, 1906. Текстъ изданъ по рукописи М. Сабинина, которая имѣется теперь въ библиотекѣ Грузинскаго общества исторіи и этнографіи № 25. Заглавіе рукописи гласитъ: ნანდვილ ისტორია ესე, აღწერილი მეფის გიორგის პირშშოს ძისაგან დავითის მიერ, ისტორია ესე ასლად შედგენილი ქართლის ცხოვრებისად“, т. е. „Вѣрная сія исторія написана старшимъ сыномъ царя Георгія Давидомъ. Исторія эта вновь составлена по образцу „Картлисъ-Цховреба“. Въ предисловіи къ указанному изданію М. Джаланшвили справедливо замѣчаетъ, что книга эта цѣликомъ не могла быть составлена царевичемъ Давидомъ, ибо въ той же рукописи на 203 страницѣ сказано, что первенецъ царя Георгія и наследникъ Карталинн умеръ 10-го мая 1819 г., а исторія доведена до 1840 г. Поэтому, заключаетъ М. Джаланшвили, Давидъ могъ писать эти „Матеріалы“ до начала 1819 г., а послѣ этого „Матеріалы“ были продолжены его братьями, напиримѣръ, Багратомъ, который въ рукописи во многихъ мѣстахъ упоминаетъ о себѣ въ собственноручныхъ записяхъ. Миѣ кажется, что и до 1819 года Багратъ и его братья (если только послѣдніе принимали участіе въ составленіи этой исторіи, что впрочемъ не доказано) многое внесли въ названныя „Матеріалы“. По крайней мѣрѣ болышею половиною тѣхъ свѣдѣній, которыя мы находимъ въ указанныхъ „Матеріалахъ“, совершенно отсутствуютъ въ текстѣ нашей рукописи. Свѣдѣніями нашего текста составитель или составители „Матеріаловъ“ пользовались только какъ однимъ изъ источниковъ. Очень часто и въ тѣхъ частяхъ, которыя трактуютъ объ одномъ и томъ же событіи, тексты этихъ двухъ рукописей не покрываютъ другъ друга.

долженіе и дополненія писаны въ первой четверти XIX вѣка. Изъ другихъ записей царевича Теймураза укажемъ на приуроченіе языческихъ боговъ грузинъ къ греческимъ богамъ: *ოზმეზ*, *სხე აზმაზ* — *ოუპატეა*. „*Ормуздъ* или *Армазъ* — *Юпитеръ*“; *ზადენ* *სხე ზადენ* — *აპოლონ*. „*Задень* или *Заднень* — *Аполлонъ*“; *გაიმ* — *მერკური*. „*Гаимъ* — *Меркурій*“; *გაცი* — *სილვან*, *ჭუის დი*. „*Гацн* — *Сильванъ*, богъ лѣса“. მეფემამ 4 თვანხავომ აღაშენა ციხე ზადენისა და აღმართა კერპი ზადენად წოდებული, ესე არს წვიმის მომცემელი და სულოფთა აღმომცემებული, გაიმ და გაცი დაფარულთა გამომცემებლნი. „*Четверый царь Парнаджомъ построилъ крѣпость Задень и воздвигъ идолъ подъ названіемъ Задень. Это богъ, дающій дождь и взрастающій плоды; Гаимъ и Гацн — боги, открывающіе сокровенное*“.

На слѣдующей страницѣ Теймуразъ приводитъ рѣчь баварскаго короля при врученіи ордена Баварской короны госюдину Эйнару въ 1828 г., 9 сентября новаго стили, и внизу дѣлаетъ примѣчаніе, что извѣстіе выписалъ изъ Академической газеты въ Петербургѣ въ 1828 г. 26 сентября. Въ 1836 г. Теймуразъ поѣхалъ въ Германію и повезъ съ собою описываемую рукопись, какъ видно изъ его записи на 3-мъ листѣ: *ეს ჭართლის ცხოვრება თანა მქონდა გერმანიაში რომ წაველ წელს 1836-სა. მეფის მე თეიმურაზს*. Другія записи той страницы указываютъ на генеалогію хановъ странъ, окружавшихъ Грузію.

ქ. თათალიძის დაზახნდისა იყო ჰმზას გუარისა, მამას ერქვა ჭუსეინ-ალი-ხან. „*Паталиханъ дербентскій былъ изъ фамиліи Амзы; отца звали Усеинъ-Али-ханомъ*“.

ქ: მამად-ეული-აღა არის სელახისა შირვა-მამათ-ხანის შვილი დაირახანის შვილის შვილი. *Мамадъ-Кули-ага, сынъ саліанскаго Мирзы-Мамадъ-хана и внукъ Дари-Асана*.

ქ. მუსტაფეასან არის აღახანის შვილი. *აღახან იყო ჭვი*

მკვლად ელსხნის შვილი, სარქვაროღლები, ნადირშას უკან იშოკნეს ამით შამხისის ხსნობა. „Мустафа-ханъ—сынъ Агасъ-хана, а Агасъ-ханъ былъ сынъ Аджп-Мамедъ-Элхана Саркаръ-оглы. Шемахійскимъ ханамъ они сдѣлались послѣ Надиръ-шаха“.

ქ. მკვლად ასან-ხან არის ჭუსეინ-ხანის შვილი, ჭვო-ჩაღაბის გუბერისა, ესენი არიან ყარაქუშიმოღღლები, აჯო-ჩაღაბის ძმა ტუნტურას უოფილა გათათრებულა. „Мамедъ-Усейнъ-ханъ—сынъ Усейнъ-хана, изъ рода Аджп-Чалаба. Этп—Карахешившъ-оглы. Отецъ Аджп-Чалаба былъ тертеръ (армянскій священникъ), принявшій мусульманство“.

ქ. შაჰბაზ-ხან და აჭმათ-ხან ხოის ხსნები იყვნენ რუსტამ-ხანის შვილები დუნბული: ეს რუსტამ-ხან იყო სეღ-ჯოხიანი ელი აღაჯ-ლი-ნადიშასი. „Шахъ-Абасъ и Амашь-ханъ были хойскіе ханы, сыновья Рустемъ-хана, изъ Дунбы(?). Этотъ Рустемъ-ханъ былъ полицейскимъ чиновникомъ Агаджи-Надиръ-шаха“.

ქ. ფანახან იყო ნადირშას ჯარში, სარიაჯალი. „Папа-ханъ былъ барышникъ (сариджали) Надиръ-шаха“.

ქ. შიად-ოღლები არიან ოჯახნი. „Зіадъ-Оглы—это одно семейство“.

ქ. კრეკნის ხანი არის ყაჯარის გვარით. „Эриванскіе ханы изъ фамиліи Каджаровъ“.

თართუზ კქიმას დაწერა ყარაძანისი. „Караманіани (фантастическій персидскій романъ, переведенный въ XVIII вѣкѣ на грузинскій языкъ) написалъ врачъ Тартузь“.

При распределеніи должностныхъ лицъ въ царствованіе царицы Тамары, Теймуразъ счелъ нужнымъ прибавить къ свѣдѣніямъ Вахушта:

და კეზირად და მდივანთ-უხუჯასად დაადრგინა ანტონი გელოანი, კაცი მკნებური. ეს მკელში გნასე. „А визиремъ и начальникомъ мдпвановъ (секретарей) поставила (Тамара) Антоція Геловани, человекъ ученаго. Это я нашелъ въ старой (Картлисъ-Цховреба)“. Свѣдѣніе, приводимое Теймуразомъ, находится только

въ одномъ спискѣ К.-Ц. Вахтанговской редакціи Румянцевскомъ и въ копіи съ этого списка, имѣющейсѣ въ Чубиновской бібліотекѣ ¹⁾). Изъ этого видно, что подѣ старой Картапсѣ-Цховреба Теймуразъ разумѣеть списки К.-Ц. Вахтанговской редакціи, въ отличіи отъ Исторіи царевича Вахушта, которая носитъ названіе тоже Картапсѣ-Цховреба. Поэтому мнѣніе, будто Теймуразъ называетъ старой К.-Ц. довахтанговской редакціи въ отличіи отъ списковъ Вахтанговской редакціи, я считаю ошибочнымъ.

Въ концѣ рукописи тоже имѣются записи царевича Теймураза (578—601), одна изъ нихъ на шести страницахъ заключаетъ въ себѣ исторію прихода аргонавтовъ въ Грузію, которая тоже вошла въ древнюю исторію Грузіи самого Теймураза (стр. 85—100). Далѣе приведенъ перечень грузинскихъ царей съ самого начала до Георгія XII съ указаніемъ количества лѣтъ каждаго царствованія (590—595). Хронологія взята у Вахушта. Другія записи заключаютъ въ себѣ историческія замѣтки и выписки изъ газетъ относительно Отечественной войны 1812-13 годовъ. Въ своей исторіи Грузіи Теймуразъ держится того мнѣнія, что горы Кавказа въ древнѣйшія времена населены были потомками Картлоса (мифическаго родоначальника грузинъ). Какъ бы въ оправданіе этого предположенія онъ приводитъ одну эпитафію, найденную московскимъ купцомъ въ горахъ Кавказа, недалеко отъ Моздока, и сообщенную имъ Петру Кебадзе:

ჭ. ესე მცირე შემოკლებული მოთხრობა იროსოდასი ზეტრე ჭებამეს ერთს ვაჭართან ეხას მოსკოვს, რომელსაცა რომ გადმოწერას საფლავიდან მასდროგის გადმოთ. და ვლადიკავკასიის მხარეს კავკასიის მთის ვალთებში ძველი ნაქალაქარები ბური არის ძველთა ქართლისიანთა, და მუნ საფლავი იგი ეპოვნა მას ვაჭარსა. ასე წერებულ იყო: კეთილ-ბედნიერებითა იროსოდა, ძე თვარნაოზისა, მთავრობდა ქალა-

¹⁾ См. name „Описание“ подъ № 132.

ქსა ამას და ეპურა სსზოგადოას სეთ ქალაქისა და პატრიარქულ იქმნა საფლავითა ამით სსზოგადოს მიერ სეთასა ქალაქისათა (უქსეკლად იროსადა უოვილ არს ერთი მამასხლისთაგანი ივერელთა, ესე იგი გიორგიელთა ქართლოსიანთ ნათესაობისაგან). მეუვის ძე თემურაზ.

Эпитафія гласила: „Съ добрымъ счастьемъ Иросода, сынъ Парнаваза, главенствовалъ въ семь городѣ и ему подчинялись жители пяти городовъ, и онъ былъ почтень этой моголою (т.е. надгробнымъ памятникомъ) жителями пяти городовъ“. Теймуразъ разъяняетъ, что Иросода, безъ сомнѣнія, былъ одинъ изъ мамасахлисовъ (старшинъ) иверійцевъ, т.е. грузинъ, изъ потомковъ Картлоса. Въ горахъ Кавказа, по заявленію Теймураза, городищъ много.

Исторія и географія Вахушта дошла до насъ въ автографѣ, хранящемся въ Азіатскомъ музеѣ Императорской Академіи Наукъ. Трудъ Вахушта въ цѣломъ оконченъ, судя по замѣткѣ въ концѣ автографа, 20 октября 1745 г. въ Москвѣ на Прѣсиѣ. Автографическій сборникъ царевича Вахушта заключаетъ въ себѣ слѣдующія статьи:

1. Слово къ читателямъ, для чего трудъ сей предпринять. *მკითხველთაჲს სიტყვა, თუ რასათჲს არს შრომა ესე.*

2. Нравы и обычаи грузинъ. *ზნენი და ჩვეულებანი საქართველასანი.*

3. Исторія Грузинъ съ древнѣйшаго времени до ея раздѣленія на три государства и пять княжествъ, или до 1469 года. *ცხოვრება საქართველასი.*

4. Предувѣдомленіе для читателей. *უწება მკითხველთათვის.* Эта статья служитъ предисловіемъ для второй части исторіи Грузинъ, которая объимаетъ исторію отдѣльныхъ царствъ и областей, на которыя распалась Грузія.

5. Географическое описаніе современной Картліи, или Карталини.

6. Исторія Карталини съ 1469 по 1745 г.

7. Описаніе и исторія Эретиі, Кахетіи, Кухетіи, Тушетіи и Дидоэтіи.

8. Описаніе Осетіи и горцевъ Кавказа.

9. Описаніе выдающихся мѣстъ Самцхе-Саатабаго.

10. Исторія Самцхе-Саатабаго.

11. Описаніе Имеретіи съ Абхазіею и Мингреліею (Эгриси).

12. Исторія Имеретіи, Абхазіи и Мингреліи.

13. Хронологическія данныя, обнимающія важнѣйшія событія въ Грузіи и въ сосѣднихъ странахъ съ 1201 по 1755 годъ.

14. Синхроническая таблица грузинскихъ царей и католикосовъ и европейскихъ и азиатскихъ государей, царей, королей и папъ съ 302 г. до Р.-Х.

15. Указатель мѣстностей и именъ царей и правителей, упоминаемыхъ въ книгѣ.

16. Сравнительная таблица грузинскаго коровикона и греческаго счисленія, начиная съ 5508 г. отъ сотворенія міра.

17. Грузинскій календарь и пасхалія.

При описаніи нижеслѣдующихъ списковъ трудовъ Вахушта мы будемъ указывать вышеприведенныя номера статей.

391 (=4545). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись въ 34×22 сантиметра, въ досчатомъ переплетѣ, обтянутомъ черною кожею съ тисненіями, писана на свей бумагѣ строчнымъ разборчивымъ мхедрули и черными черпилами; оглавленія и примѣчанія писаны киноварью. Заглавіе написано буквами хуцури: ისტორიას გეორგიისა, ანუ ყოველისა საქართველოსა, ქმნილი ვახუშტის მიერ ბაგრატიონისა, ვახტანგ მეფის ძისა. Рукопись начинается статьей „О нравахъ Грузіи“. Начало: ტომობა და უთამბავლობა ქართველთა (эти слова писаны заглавными ху-

ყური и კიწოვარუ). ნაკის ძის იაკობის თქლისიგან კიდრე ქართლისისა და ძმთა მისთამდე და განყოვილებანი მათნი და მუთა მათთა. აჲ წმეტათის კიწყოთ მუწლადაძმ ასლადდე სქართუწლაძესათა. Далѣе порядокъ чередованія текстовъ исторіи и географическихъ описаній обычный, какъ въ автографѣ.

Послѣ „Хронологическихъ данныхъ“, которыя доведены до 1753 г., помѣщена синхроническая таблица царей, папъ и правителей всѣхъ европейскихъ государствъ, древнихъ и новыхъ. Таблица эта въ началѣ дефектна, въ концѣ не докошена. Далѣе помѣщенъ списокъ селъ и деревень Грузіи по ущельямъ. Стало-быть, наша рукопись заключаетъ въ себѣ первыя 15 статей полнаго собранія труда Вахушта. Рукопись окончена 15 февраля 1826 года священникомъ Димитріемъ Окродзе, о чемъ имѣется записъ въ концѣ: სიგელ იქმნა სადიდებელად ღმრთის უკველის მკურანბელის უფლის უკველთა ძლათას; თათქის აუბერუელას 15 დღეს: 1826 წელს. მუწდელი დიბიტრი ოქროძე. Въ рукописи 450 страницъ. Старая пагинація показава по тетрадамъ арабскими цифрами.

392 (=4734). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись in folio, въ 34×21 савтметра, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и съ красными оглавленіями. Переплетъ картонный, обтянутый зеленоватою кожею съ золотымъ бордюромъ по краямъ, но онъ теперь ободрапъ; рукопись имѣетъ кромѣ переплета картонный футляръ. Филигрань бумаги: въ первой половинѣ листа левъ на заднихъ лапахъ въ овальномъ щиту съ короною; передними лапами левъ опирается на якорь; въ другой половинѣ листа буквы: О, Ф, М, И, и 1823 г. Даты не имѣетъ, но рукопись переписана, по всей вѣроятности, въ концѣ первой четверти XIX вѣка. Пагинація показана по тетрадамъ буквами мхедрули; всѣхъ тетрадей 53, въ тетради 8 листовъ. Рукопись содержитъ въ себѣ первыя

12 статей полного труда Вахушта. Впрочемъ, 12 статья, исторія Имеретіи и Мингреліи, не докончена и прерывается словами: სოფო შემდგომად კარას ჩიქოანის სიკუდილის ნაცო-
ლანი მისი და დედინაცვლი გიორგი ღიშარტანისა, დისწული შო-
შიტა ურსთავისა, შეითო გურთელმან გიორგიმ ცოლად და ამთ
კამო მტდელობდა პირველ ოდიშის და აწ უმეტე იმერეთსაცა.

393 (=3486). Исторія и географія Грузіи и царевича Вахушта, рукопись въ 36×22,5 сантиметра, въ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ коричневою кожею съ тисненіями, писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули. Оглавленія первой части писаны блѣдными красными чершилами; остальной текстъ чернымъ. Филигрань бумаги первой части знакъ pro patria, а второй изображеніе льва. Рукопись содержитъ въ себѣ: II—XII и XV статьи полного сборника произведенія Вахушта. Листовъ 246. Она закончена перепискою въ 1817 году, 25 іюня, о чемъ имѣется замѣтка въ концѣ: აღწერა ქართველთ-ცხოვრება ესე თთუზსა ივნისს: კე: დელს. წელთა უფლისათა სეიზ. აღწერა სე-
ლითა შერეოდნების ივან ალექსანდრეს მის უარდახოვისათ.

Переписчикомъ по этой записи является Иванъ Александровичъ Жардановъ, или Жордановъ, по профессіи переводчикъ (по-русски онъ расписывается такъ: Иванъ Жордановъ). Въ другой записи писецъ заявляетъ, что его бабушка была дочь Маміи Гуріели, Дареджанъ, а мать Марія, урожденная княжна Мхелдзе. Онъ съ четырьмя своими слугами, по словамъ той-же записи, умерли отъ повальной болѣзни въ 1813 году: მე არა მეოლელი მამა-ძმებისა, რამეთუ მესწრა განსაცდელი საშინელთა წელთა ქვეს ჩე ივ-სა თვეს მას მომსრელმან სენმან მოსწევადნა ბუბია სეში უგანთლეპ-ულესისა მამია გურთელისა ასული დარეჯან და დედა სეში თავადისა მსეიძის ასული მარამ ოთხითა ქვეშევრდომთა მათთა. აღმოძვეითსკულნო, ვითსოვ შენდობა უბრძანოთ ორთა მათ.

394 (=3668) Исторія Грузин царевича Вахушта, рукопись въ 33,5×22 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на синей бумагѣ строчнымъ мхедрули и чернымъ чернилами; оглавленія нѣкоторыхъ статей писаны заглавными хуцурн и красными чернилами; Бумага разная; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги имѣется знакъ pro patria и 1809 годъ. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Статьи расположены въ такомъ порядкѣ: сначала приведенъ указатель оглавленій (л. 1—8), затѣмъ хронологическія свѣдѣнія съ 1201 по 1755 г. и 1793 по 1815 г.г. (9—20), затѣмъ синхроническая таблица царей (21—31), далѣе слѣдуетъ указатель названій мѣстностей (31—38), статья о царствѣ Самцхе-Саатабаго и ея распредѣленіи между епископами (35—36). საათაბაგოს თუ ვინ ვისნი სამეფოსნი ანანი; статья о правахъ и обычаяхъ грузинъ (37—47), потомъ исторія Грузин до раздѣла (47—123) и, наконецъ, предисловіе ко второй части исторіи Грузин (124—128). Последнія три главы имѣютъ отдѣльную пагинацію и содержатъ въ себѣ 164 страницы. Общее заглавіе книги: ისტორიის ვკორგისს ანუ უკვლის საქართველოს, ქმნილი ვსუჟის მიერ პეტროპოლისს, ვსტანუ მიჟის მისს.

395 (=3969). Исторія и географія Грузин царевича Вахушта, рукопись въ 33,5×22 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на синей бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули и черными чернилами. Оглавленія писаны киноварью и заглавными буквами хуцурн; тетрадей всѣхъ 37, въ тетради 8 листовъ. Бумага разная; въ числѣ филиграней бумаги попадаются знакъ pro patria и 1814 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка и содержитъ въ себѣ V—XII статьи полного труда царевича Вахушта. Разбрасываемая рукопись составляетъ вторую часть предыдущей

рукописи; написана тою-же рукою, какъ предыдущая, и имѣть одинаковый съ нею переплетъ. Пагинація тоже составляетъ продолженіе пагинаціи предыдущей рукописи; начинается 165-ымъ листомъ и кончается 451-ымъ.

396 (=1470). Исторія царевича Вахушта, рукопись въ 33,5×31 сантиметра, въ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ черною кожею, написана на бумагѣ строчнымъ мхедрули; оглавленія и пачальныя буквы писаны заглавными хуцури и кшоварью; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1835 г. Рукопись второй четверти XIX вѣка. Она заключаетъ въ себѣ только статью о правахъ грузинъ и исторію Грузіи до конца царствованія Георгія VII († 1407). Листовъ 86.

397 (=3672). Исторія Грузіи царевича Вахушта, рукопись въ 33,2×21,7 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ коричневою кожею; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами, безъ красныхъ строкъ. Рукопись заключаетъ въ себѣ только 24 писанныхъ листа и объимаетъ статью о правахъ грузинъ и исторію Грузіи до обращенія Миріана въ христіанство. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1814 и 1819 годы. Рукопись первой четверти XIX вѣка.

398 (=1467). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта, рукопись въ 34×22,5 сантиметра, въ разодранномъ картонномъ переплетѣ; писана на свѣей бумагѣ некрасивою скорописью мхедрули и черными чернилами. Въ числѣ знаковъ филиграней свѣей бумаги 1811 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Листовъ 466. На первыхъ двухъ листахъ приведена статья: „Примѣръ страшнаго воплощенія“. ჰგალობის სწამებულის განკობა.

ციელებისა. *Начало*: ხლითა რათამე შეერთებითა არსებისა მოძარბთ კაცთასა იქმნა განკორცეულებსა სიტყუსა, ხოლო ჩუშნ მაცალითის მოძლებთა სიტყუსა განკორცეულებისათა წინდადებულ-კვეთთ წერილი სიტყუსა, რამეთუ მოძგონებლობითისა საუნჯისაგან გონებისა ხილული რამე სედვთა გონიურითა, რომელი თანს მეოფ არს გონებისა ედ შეუხურობელი ადგილისაგან და სიდაობითა დაუსახუშლი სიტყუსა რამე, რომელი შუს გონებაჲს მარადის მშობელჲს მისმის, ხოლო ოდეს იყო გონება, მარადის მშობელი-იყო სიტყუსა, და ოდეს იყო სიტყუსა, მის შობილი გონებისაგან და თანამეოფი მისა. Изъ произведеній Вахушта нашъ сборникъ обнимаетъ статьи I—XII. Последняя статья, т. е. исторія Имеретин доведена только до 1683 года.

399 (=2440). О т р ы в о к ъ г е о г р а ф ი ი Г р у з ი ი царевича Вахушта, рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради, in folio; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами; начальныя буквы церковныя; въ числѣ знаковъ филиграней спвей бумаги 1816 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка; написанныхъ листовъ 9, пзъ впхъ на семи приводится географическое описаніе Карталиви до провинціи Сабаратиано, აღწერა აწინდელის ქართლისა, а на двухъ — отрывокъ изъ нравовъ и обычаевъ грузинъ, имено глава объ выдающихся родахъ въ Грузіи, აწინდელი ქართლის მთავართა გვართათვის, о грузинскихъ династіяхъ, მეფეთა გვართათვის, и затѣмъ свѣдѣнія о первомъ мужѣ Тамары и о царствованіи царя Александра, строители Мцхетскаго храма.

400 (=1557). О т р ы в о к ъ и з ъ г е о г р а ф ი ი Г р у з ი ი царевича Вахушта и о войскахъ, которыя собираются подъ знаменемъ Руставскаго епископа; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in 4°; писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули въ 1852 г. священникомъ

Петромъ Таблиевымъ. Въ тетради всего 20 написанныхъ страниць. Орывокъ географіи (стр. 1—14) заключаетъ въ себѣ описаніе Цукета и Чара, აღწერილობა წუქეთისა და ჭარისა. Оригиналъ, съ котораго этотъ отрывокъ былъ взятъ, былъ переписанъ въ 1784 г. священникомъ-пѣвцомъ Георгіемъ Хелашвили. Объ этомъ имѣется замѣтка въ концѣ статьи: კახეთში ბატონიშვილის გაკეთებული ქართლის ცხოვრებადამ გარდ-
მოეწერა სუცავისძეობებელსა გიორგი ევლასვილსა, მასისს კზ, ჩღვდ,
და მუნით გარდმოკსწერე მღუდელმა ჰეტრემ: ჩენ ბ-ს წელსა, იან-
ურის კთ დღეს.

Другая статья есть собственно копія съ акта, коимъ кахетинскій царь Давидъ, прозванный Имамъ-Кули-ханомъ, опредѣляетъ въ 1722 г. порядокъ сбора войска подъ знаменемъ руставскаго епископа (стр. 15—20). Копія списана священникомъ Петромъ Таблиевымъ въ мартѣ 1852 г., о чемъ имѣется замѣтка въ концѣ:

ესე წემო აღწერილი, თხოვითა უდ სამღუდელოს რუსთაველ
არსიეპისკოპოსის ზოსიმესითა, გარდმოინუსსა გუჯრისაგან, რა-
მელი უბოძებეს მევესა დაკითს იმამ-ეული-ხან ზედ წოდებულსა,
შეკრულისაგან წიგნად, ბოლოდ დადებულის ჭეშმარიტებით, ვითარ
იგი ეწერა უწეს ჭეშმარიტებაჲს, მარტის გ, წელსა ჩდი, მისაილ
(ეს სიტყვა ჩართულის მსგავსათ სწერია). ნამდვილიდან გარდმოიწერა
ჩენ ბ-სა წელსა, მარტის ა დღეს. მღუდელი ჰეტრე ტაბლიევი ¹⁾.

401 (=1444). Отрывокъ исторіи и географіи Грузіи царевича Вахушта, рукопись теперь безъ переплета, въ 20×16,2 сантиметра; писана на хорошей дощеной бумагѣ красивымъ мелкимъ строчнымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія, начальныя буквы, коронкины и нѣкоторыя фразы писаны глинварью.

¹⁾ Эта копія напечатана нами въ III томѣ „Древностей Грузинскихъ“. საქართველოს სიძველენი, III, № 530.

Огь вѣкогда цѣльной и хорошей рукописи сохранилось только 11 листовъ, которые заключаютъ въ себѣ статью о правахъ п обычаяхъ грузинъ (стр. 17—20). Послѣдній листъ содержитъ въ себѣ послѣсловіе переписчика, изъ котораго видно, что рукопись переписана въ 1779 г., 8 апрѣля, рукою раба архіепископа Виссаріона Гогіею: სიტყუა ღისაო, შებიწუაღუ მე ცოდვილი მთავარებასკობისის ბესარიონის მონა სუოფილი (sic) გოგია, რომელმან აღესწერუ ჰირველ სწავლასს შინა ჩემსა ქართლის ცხოვრება ესე თთუჭსა აწილსა წ, ქარისტეს აქათ ლდოთ. ქართულსა უაზ. Заглавіе нашей книги исполнено красивою вязью п киноварью: ტომობა და სამომკელობა ქართველთა და ცხოვრება მათი, რომელსა ეწოდების წიგნსა ამას ცხოვრება ქართლისა.

402 (=2410). Исторія и географія Грузин царевича Вахушта, рукопись въ 19×16,5 сантиметра; писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями п корониконами. Переплеть картонный, перекрытъ синеватою кожею съ тисненіями; страницъ 636. Рукопись содержитъ въ себѣ первыя шесть статей полнаго труда Вахушта, причемъ въ концѣ недостаетъ и исторія Карталинѣ прерывается словами: მამან ლეკეთათ ლტოლელი ყანის ძედ წოდებული წარვიდოდა ისმელთა შინა და ეტოე . . . Примѣчанія, которыя должны были быть писаны на поляхъ, помѣнены вездѣ посреди текста. Филигрань бумаги—подражаніе знаку pro patria и буквы Е. Д. Рукопись по почерку п бумагѣ второй половины XVIII вѣка. Текстъ нашего списка обнаруживаетъ большое сходство съ текстомъ № 281 рукописи. Въ тѣ свѣдѣнія о грузинскихъ писателяхъ п переводчикахъ священнаго писанія, которыя мы находимъ въ № 281, повторены въ тѣхъ же мѣстахъ п въ нашей рукописи. Впрочемъ, въ нашемъ спискѣ имѣется одна

аттестация относительно католика Николая Херхеулидзе, которая отсутствует в других списках ¹⁾.

403 (=186). История и география Грузии царевича Вахушта, рукопись in folio, вь 29,7×20 сантиметра, безъ переплета, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули конца XVIII вѣка. Оглавленія писаны красными черпилами. Филигрань бумаги: вь одной половинѣ листа изображеніе птицы, а вь другой буквы А С съ высокимъ крестомъ между ними. Рукопись содержитъ вь себѣ первыя семь статей полнаго собранія труда Вахушта, вь концѣ недостаетъ, и исторія Кахетіи прерывается словами: *ახილა რა სიამაყე ესე კასთა ხ.ხ.ხ.ხ მან (ბუკან.ხ.ხ), აწეო მოწამლვით და რომელთაზე ცხადადცა სიკვდილი, ამისთვის კასთაცა აწეეს კრძალვა.* Вь рукописи 23 тетради, вь тетради по 8 листовъ; первый и послѣдній листы первой тетради, восьмая тетрадь полностью и вь концѣ еще три листа прибавлены потомъ, взаменъ пропавшихъ, и текеть ихъ писанъ позднею рукою. Вь послѣдней тетради 7 листовъ. Особыхъ вариантовъ, сколько можно судить по бѣглому просмотру, нашъ списокъ сравнительно съ печатнымъ не даетъ.

404 (=4990). История и география Грузии царевича Вахушта, рукопись in folio, вь 35,5×29,3 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ красивымъ мхедрули и чернымъ черпилами; оглавленія и начальныя буквы писаны киноварью и вязью заглавнаго хуцури; рукопись вь картонномъ переплетѣ, перекрытомъ коричневою кожей съ золотымъ бордюромъ по краямъ; она переписана вь г. Баку вь 1816 г. священникомъ Давидомъ Инанашвили, о чемъ

¹⁾ Она напечатана мною вь книгѣ: „Археологическія путешествія и замѣтки“ на груз. языкѣ. არხეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი, წიგნი პირველი, ტფილისი 1907. გვ. 101.

იმწებთა ვაჟისა დაჟიჟი წელსა 1816-სა, თთუწსა იკლისსა 26-სა, დიდუბა დმურთისა ვოკელთა სრულა მეო-ფულსა, კელითა მღუდლისა დაჟიჟი იხისსაჟიჟისათა. მკითხუწლთაგან შუნდობისა მოჟქისათა. Перениска начата 6-го октября 1815 года, судя по записи на первой страницѣ: ვიწვე ოკდობობისა 6 ბაჟიჟი წელსა 1815, კონჩენა 26-го іюля 1816 г. Фигу-рань бумаги знакъ про patria. Страницъ 624. Рукопись содержитъ въ себѣ первыя 15 статей полного собранія труда Вахушта, да, кромѣ того, въ началѣ книги помѣщенъ прекрасно составленный указатель статей на 24 особыхъ страницахъ. Не все въ этомъ сборникѣ принадлежитъ царевичу Вахушту. Напримѣръ, царствованіе Ираклія II дополнено спеціальною исторією этого царя Омана Мдивана. Посреди рукописи вклеена чудно исполненная въ краскахъ генеалогическая таблица грузинскихъ царей отъ Адама до послѣдняго грузинскаго царя Георгія XII-го. Оглавленіе таблицы такое, какое мы привели раньше при описаніи рукописи подъ № 388. Другая записъ указываетъ, что первоначально генеалогическая таблица грузинскихъ царей была составлена царемъ Вахангомъ VI-ымъ, но на ней не было генеалогіи картлосидовъ и хосрондовъ, а равно и имеретинскихъ и рахетинскихъ владѣтелей. Этотъ пробѣлъ, по словамъ записи, восполненъ на сей таблицѣ. Таблица составлена въ г. Баку 1822 г., 22 февраля: ესე ბაგრატიონთ ნათესავთ ჩთა-მომავლობა (sic) ვიდრე თჳსადმე შესთსზა განსკვნებულმან მეფემან ვახტანგ, ჰემან ლევანისამან, არა უამს განაგებდა ქართლსა ბიძისა თჳსისა გიორგი მეფისა წილ, არამედ არა იყო მას ზედა ქართლო-სიანთა და ხოსროვანთა შთამომავლობა და არცა იმურთა და კანთა მეზატრინეთა, ხოლო ჩვენ ქარტისა ამისთჳს ესრეთ გჳგუიით, ვითარცა არს წინამდებარედ ამას შინა ქორონიკონთა მოწმობითა, ესრეთ ძალ ვიდრეით და თუ ვინმე კელ-ჰეოს სხჳს უმართლესად და უმკობესად ქმნად მოწმობითა და ქორონიკონითა, სვენ არა ვართ დამაყენებულ და არცა წინააღმდეგობ, ვინამთგან სიმართლედ და ჭკუშმართებუბა გზს არს

სიუჟეტისა წყნაისა. ესე ქართს დასტულ იქმნა ბაქოში წელს 522-სა, ჭებერელის 22-სა შესრულდა.

405 (=4735). Исторія и географія Грузіи а ревича Вахушта; рукопись in folio, въ 33,5×22,5 сантиметра, писана на синей бумагѣ строчнымъ мелкимъ мѣдури съ красными оглавленіями. Переплетъ досчатый, тѣпущый коричневою кожею съ красными тисненіями; писанныхъ страницъ 399. Въ числѣ знаковъ филпграней маги 1818 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Она включаетъ въ себѣ первыя семь статей полного труда Вахушта. Впрочемъ, исторія Кахетин не докончена въ нашемъ спискѣ, а прерывается на исторіи Бежанъ-хана словами: მის იწყო მოწამლეით და რომელთაჲ ცხადად სიკუდილი, ამისთვისითაცა იწვეს ვრძალვა (=пзд. Чубинова ქარ. ცხ. ტ. II, стр. 128). Далѣе приведена исторія происхожденія Багратидовъ или, лучше, неалогія Багратидовъ отъ Адама до Гурама (стр. 368—369). Начало этихъ свѣдѣній взято изъ Картлисъ-Цховреба, а не изъ исторіи Вахушта. Далѣе въ нашемъ спискѣ приведена исторія царя Праклія II Омана Шдивапа (стр. 370—399). Въ концѣ другою рукою четверостишіе:

შევეო შენის გარდაცვალებით აწ ჩვენ მოგვეცა დიდი ურჯანი,
უოკელთა შენთა და შორიელთა კერლარ ვისილეთ ნათელთ
ბრუნჯანი,
შენს ქვეყანასა, სიტყვიერ მყო, დაეცა ბნელი უკუნ-ბრუნჯანი,
თვალნი დაბინდდეს, გულნი დაკვიდნეს, ვაკვეს სიტოცხლისა
ფრად მდურჯანი.

406 (=4736). Исторія и географія Грузіи а ревича Вахушта, in folio, въ 30×20,5 сантиметра, писана на бумагѣ строчнымъ мѣдури и съ красными оглавленіями. Переплетъ досчатый, перекрытый коричневою ко-

жею съ тисненіями и застежками въ видѣ ремней. Рукопись заключаетъ въ себѣ первыя семь статей полнаго собранія труда Вахушта. Въ концѣ исторіи Карталии имѣется запись, изъ которой видно, что переписка рукописи начата протоіереемъ Михаиломъ 15 го апрѣля и кончена 4-го іюня 1785 г.:

აღმწერი წიგნისა ამის უღირსი ხუცესი დეკანოზი მიხაილ. მო[კ]ევე წერდა თთუწას აზრდის: აჲ: და განასრულე მიიბათჯს დ, რომელ აქნება დღე ორმოცდაათი, თუ მეტ-საკლებობა ქპოვით, ს-გობელ ნუ მეოფთ, ამიტომ, რომელიც დედანი იყო, იმ დედანზედ ხაკითხვით და განსწრებით და შემოწმებით ქმნიდა არს და მანც რომელიც ღუქსი პოვით ცთომილი, მოხუცებულობის მიზეზა აქნების, რომელიც კიუჲ ამ ყამად წლისა 23 და თვისა დ, ქეს გაკორციელებითგან ხლნე, ქეს: უოგ:

До этого мѣста рукописи пагинація означена по тетрадамъ буквами мхедрули; всѣхъ тетрадей 42, въ тетради 8 листовъ; далѣе текстъ географія и исторіи Кахетин и Эрети не имѣеть пагинаціи, но овъ занимаетъ 72 страницы. Исторія Кахетин и въ этой рукописи не докончена и прерывается на томъ же словѣ, какъ и предыдущая рукопись, которая, повидимому, списана съ разбираемой рукописи. Записи позднейо рукою имѣются въ нашей рукописи, но въ нихъ ничего достойнаго вниманія не находимъ. Тримя выше описанными списками пользовался Д. Бакрадзе при изданіи древней исторіи Грузіи царевича Вахушта.

407 (=4545). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта; рукопись in folio, въ 34×21,5 сантиметра, писана на бумагѣ красивымъ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями. Переплетъ досчатый, перекрытый червою кожею съ тисненіями; страницъ 436. Переписка рукописи кончена 15-го феврала 1826 г. священникомъ Димитріемъ Обродзе, о чемъ имѣется запись въ концѣ:

სრულ იქმნა სადიდებულად ღთისს ყოველისა მწერობელისა, უფლისა ყოველთა ძალთასა, თთჳსსა ფებერვალსა 15 დღესა, 1826 წელსა. მღუდელი დიმიტრი ოჭროაძე. Рукопись содержит въ себѣ I—XV статьи полного собранія труда Вахушта.

408 (=281). Исторія и географія Грузин царевича Вахушта; рукопись in 4°, въ 20×16 сантиметра, писана на бумагѣ мелкимъ строчнымъ мхедрули; оглавленія, нѣкоторыя фразы, корониконы и буквы писаны кншварью, остальной текстъ черными чернилами. Переплетъ досчатый, перекрытый красною кожею. Пагинація показана по тетрадамъ арабскими цифрами; тетрадей 37, въ тетради 8 листовъ. Рукопись переписана въ Петербургѣ въ 1774 г. и окончена 24-го января; оригиналомъ послужилъ экземпляръ, переписанный секретаремъ Николаемъ Магалашвили, о чемъ имѣется запись на послѣднемъ листѣ: მადლამუილის ნიკოლას მდიანის ნაწერს დედაზე გადასწერე წელსა ხლოდ, 1744, თთჳსა ანგარსა 24 სანკტ-პეტერბურსს. Рукопись содержитъ въ себѣ I—V статьи полного собранія труда Вахушта, да, кромѣ того, въ концѣ приложенъ списокъ грузинскихъ царей съ указаніемъ хронологическихъ датъ, кто сколько времени царствовалъ. Въ концѣ исторіи варталинскихъ царей имѣется слѣдующая замѣтка, писанная рукою текста:

ხოლო ესე ქართლის ცხოვრება ზირველვე მეფეს ვასტანკს თჳთ კვეთებინა ქართლის მეოფობასა და მერმე რუსეთს ძველთა გუჯრებთა და ცხოვრებათა და მოხუცებულ მახსოვარ მეცნიერთა საქართველოს კაცთაგან დიდის გამოკვლეუით და გამოძიებით გულს მოდგენედ კვეთებინა, რომ საქართველოს ცხოვრება ნოეს შვილის იეფეთის ქართლისი დამ აქმომდე, რა როგორს ყოფილს, ან მეფენი ვინა მისდარან და ან რა უამები და დრონი ყოფილან. ბატონიშვილის ვასუშტის თანხლებით კვეთებინა და აღარ დასცაღებოდა თანამდებობისაგან სიკვდილისა. მერმე მეფე რომ ასტრასანს გარდაცვალებულ იყო, ბატონიშვილს ვასუშტის შეესრულებინა და არს აქ მეფის ირაგლისამდე, და ამას

ოქით რაც იქნეს ქვეყნის სამს სეპარატიულობას შინა, მატონებო მუქ-
მადლო აღწერონ.

„А сію Карталисъ-Цховреба составлялъ сперва самъ царь Вахтагъ въ бытность свою въ Карталиин, а затѣмъ въ Россіи на основаніи старыхъ гуджаровъ (актовъ), лѣтописей и стариковъ-грузинъ, помнящихъ (событія) и ученыхъ, съ большимъ рвеніемъ и съ тщательнымъ разысканіемъ и изслѣдованіемъ разрабатывалъ, что составляетъ жизнь Грузіи отъ Карлоса, сына Яфета, сына Ноя, до настоящаго времени, что какъ было, или какіе цари сидѣли, или какія были времена и эпохи. Онъ разрабатывалъ ее при участіи царевича Вахушта, но не успѣлъ докончить по причинѣ неизбѣжной смерти. Затѣмъ, когда царь преставился въ Астрахани, царевичъ Вахуштъ докончилъ, и доведена она здѣсь до царя Ираклія, а что послѣ этого случится въ странѣ сей Грузіи, пусть опишутъ лѣтописцы“.

Эта замѣтка повторяется еще въ одномъ спискѣ „Исторіи и географіи Грузіи царевича Вахушта“, который я нашелъ у кунца Габаева и который переписанъ Давидомъ Ректоромъ въ 1813 г. ¹⁾ По существу замѣтка эта не заключаетъ въ себѣ ничего невѣроятнаго. Участіе царя Вахтагъ въ составленіи исторіи и географіи Грузіи, выпущенной потомъ царевичемъ Вахуштомъ, болѣе чѣмъ правдоподобно. Царь Вахтагъ создалъ цѣлую историческую школу въ Грузіи; онъ редактировалъ грузинскій лѣтописный сборникъ Карталисъ-Цховреба, дополнилъ его двумя продолженіями, издалъ сборникъ грузинскихъ законовъ, велѣлъ составить статистическое описаніе Грузіи, издалъ Дастуль-дамаль, или дворцовый распорядокъ и правила для всѣхъ должностныхъ лицъ. Онъ не могъ не задаться цѣлью составить болѣе до-

¹⁾ Описаніе этого цѣннаго списка, въ которомъ имѣется еще много другихъ статей, см. въ моемъ этнографическомъ путешествіи по Грузіи, т. I, С.-Петербургъ 1907, стр. 67—95.

стусную для всеобщаго пользованія исторію, чѣмъ лѣтописный сборникъ Картелис-Цховреба, и, видимо, работала надъ составленіемъ исторіи совмѣстно съ своимъ сыномъ Вахуштомъ.

Разбираемый списокъ труда Вахушта нѣсколько отличается отъ другихъ. Въ немъ иначе распределены свѣдѣнія о грузинскихъ переводчикахъ священныхъ книгъ, имѣются замѣтки, которыхъ нѣтъ въ другихъ спискахъ, и въ концѣ находимъ прибавки, или продолженіе, которое не принадлежитъ, конечно, Вахушту. Все эти отличія указаны мною въ книгѣ: *აბსკულავთური ძეგლები და შენიშვნები, წიგნი პირველი*, 33. 96—100.

409 (=380). Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта; рукопись in folio, въ 54,5×21,5 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ черною кожею съ тисненіями, писана на сѣрой бумагѣ красивымъ, мелкимъ строчнымъ мхедрули и съ красными начальными буквами хуцури; страницъ 609. Переписана рукопись въ 1831 году въ Тифлисѣ; переписка кончена 14-го октября. Объ этомъ имѣется запись въ концѣ: *სრულ ოქმს მდლითა ღმრთისათა, ოცდამდრის 14-სა, წელსა 1831-სა ტფილისში*. Бумага разная; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги первой половины рукописи 1822 г., а во второй половинѣ 1827. Въ началѣ помѣщенъ прекрасно составленный алфавитный указатель главъ и собственныхъ именъ, въ остальномъ рукопись содержитъ въ себѣ II—XV статьи полнаго труда Вахушта.

Исторія и географія Грузіи царевича Вахушта издавалась разновременно и по частямъ. Въ 1842 г. Броссе издалъ отдѣльно географическое описаніе Грузіи съ переводомъ на французскій языкъ подъ заглавіемъ: *Description géographique de la Géorgie par le tsarévitsch Wakhoucht, publiée d'après l'original autographe, par M. Brosset, membre de l'Académie*

Imperiale des Sciences. St.-Petersbourg 1842. აღიწერა საქართველოს ისტორიის კავშირის მიერ, მის სამ-
დელოს დამატებითი აკადემიის ბროსესტის-გან. Географическому
описанію въ этомъ изданіи предшествуетъ статья „О нравахъ
и обычаяхъ Грузіи“. Въ концѣ приложены шесть картъ,
исполненныхъ по чертежамъ Вахушта, но съ французскою
транскрипціею. Въ 1904 редакція грузинскаго журнала
„Могзаурп“ издала вновь подъ редакціею М. Джанашивили
грузинскій текстъ географіи Грузіи Вахушта, причемъ ре-
дакторъ списалъ текстъ съ автографомъ. ისტორიის კავშირ-
საქართველოს გეოგრაფია. დაიბეჭდა კავშირის ისტორიის
სკლასიკური დეპარტ. რედაქცია მ. გ. ვახუშტისა. გამოცემა უწინაღ
„მოგზაურისა“. ტფილისი 1904. Еще раньше М. Джанашивили
издалъ отдѣльными брошюрами описанія отдѣльныхъ частей
Грузіи, Самцхе и Карталиніи. Въ томъ же 1904 г.,
когда вышло второе грузинское изданіе, Кавказское Отдѣ-
леніе Императорскаго Русскаго Географическаго Общества
издало географію Вахушта на русскомъ языкѣ въ переводѣ
М. Джанашивили съ его введеніемъ и примѣчаніями. „Ца-
ревичъ Вахушти. Географія Грузіи. Введеніе, переводъ и
примѣчанія М. Джанашивили. Записки Кавказскаго Отдѣла
Императорскаго Русскаго Географическаго Общества, книжка
XXIV. Тифлисъ 1904“. Древнюю исторію Грузіи отъ начала
до раздѣленія ея на три царства и пять княжествъ, т. е. до
1469 года издалъ Г. Д. Картвелишвили въ 1885 г. подъ
редакціею и обширными примѣчаніями Д. З. Бакрадзе.
გამოცემა გ. დ. ქართველისთვის. კავშირის საქართველოს
ისტორიის განმარტებული და შეკვებული ასევე შექმნილის არსეოლოგიურის და
ისტორიის ცნობებით დ. ზ. საქართველოს მიერ. ნაწილი ჰორეკლი.
ქველა საქართველოს საზოგადო ქართთ. ტფილისი 1885. У Д.
Бакрадзе не было въ рукахъ автографа Вахушта при изданіи
этого труда; поэтому текстъ его не всегда соотвѣтствуетъ
автографу, а изъ „Слова къ читателямъ“ Вахушта выпу-

цена часть. Въ остальномъ это изданіе очень хорошее: въ подстрочныхъ примѣчаніяхъ, занимающихъ добрую половину книги, Бакрадзе внесъ все, чѣмъ только могъ пополнить и пояснить текстъ Вахушта, главнымъ образомъ, конечно, внесены въ примѣчанія выписки изъ трудовъ Броссе. Изданная затѣмъ Д. Бакрадзе „Исторія Грузіи съ древнѣхъ временъ до X вѣка“. ისტორია საქართველოსა (უძველეს დროდამ მკ-X ს-ის). დასასრულამდე), ტფილისი 1889, содержитъ въ себѣ большею частью повтореніе тѣхъ свѣдѣній, которыя вошли въ примѣчанія при изданіи исторіи Вахушта. Для начинающихъ изученіе грузинской исторіи „Древняя Исторія Вахушта“ съ примѣчаніями и дополненіями Бакрадзе является пока лучшимъ пособіемъ.

Вторая часть исторіи Грузіи Вахушта, т. е. исторія царствъ Картлпскаго, Кахетпскаго, Имеретпскаго, исторія Самцхе-Саатабаго и хронологическія данныя съ 1201 по 1745 г., издава Академіею Наукъ подъ редакціею профессора Д. Чубниова во II томѣ Картлпс-Цховреба, ქართლის ცხოვრება, დასრულებილ მკათცხრამეტ სკეუბამდეს. ნაწილი მეორე. გამოცემული უ. ჩუბინოვისგან. სანკტ. პეტრობურგს, 1884. Французскій переводъ этой части исторіи Вахушта вошелъ во II-ой томъ Histoire de la Géorgie Brosses. St.-Petersbourg. 1856. Предисловіе исторіи Вахушта Броссе совершенно напрасно помѣстилъ въ I томѣ Картлпс-Цховреба, имъ же изданномъ въ 1849 г. Французскій его переводъ см. у Броссе въ Hist. de la Géorgie, I partie (р. 1—13). Предисловіе Вахушта никакого отношенія не имѣетъ къ I тому Картлпс-Цховреба.

Хотя трудъ Вахушта сохранился въ автографѣ, но списчаніе текста автографа съ другими списками явилось бы далеко не напраснымъ трудомъ. Кромѣ многихъ цѣнныхъ добавленій, разъясненій и примѣчаній, внесенныхъ въ текстъ другими лицами, въ этихъ спискахъ попадаются и такія

извѣстія, которыя, повидимому, принадлежать Вахушту, но почему-то не попали въ автографъ.

Автографъ Вахушта конченъ перепискою въ Москвѣ 1745 г., но отдѣльныя его части появились, вѣроятно, раньше, а матеріалъ для труда былъ подготовленъ еще въ Грузіи. О значеніи, которое имѣлъ для грузинъ трудъ Вахушта „Исторія и географія Грузин“, свидѣлствуютъ многочисленныя его списки и всеобщая его распространенность.

410 (=37). Исторія или Картлисъ-Цхovreба Сехніи Чхендзе и Папуны Орбеліани, ქართლის ცხოვრება სეხნის წიგნისა და შაჰუნა ორბელიანისა: рукопись Студенческой бібліотеки, въ 34,5×22 сантиметра, писана на бумагѣ скорописью мхедрули; текстъ писанъ черными чернилами, заглавія красными. Переплетъ новый, картонный, красивый. Всѣхъ страницъ 315. Изъ нихъ исторія Сехніи Чхендзе занимаетъ 65 страницъ, а исторія Папуны Орбеліани—250. Каждая исторія имѣетъ свою отдѣльную пагинацію арабскими цифрами. Писецъ Георгій Садзегурели. Время переписки 1846 г. Начало исторіи Сехніи Чхендзе:

ძლიერებითა ღვთისათა ვიწყო ცხოვრება მეივეთა, მსძენელთათვის არა უნდომითა ახბითა, უცხოთა ქუჩყანათა, არა მარტივად ქართლისა ჩვენისა, სემის თჳალით ნახული და ზოგიერთი მნახვითაგან სმენითა:

იყო მეივე ესე სახელადიდუბული, სვე ამალღებული, კელძი-
ფობითა სიფადარი, ახილბარობითა სმასჳეტი; ღამქარა ცხოვრებითა ზე
აღმატებული, ოთხთავე ვიდეთა ქუჩყანისათა ზარკანსდით ვმა გან-
ფენილი.

Конецъ: ამჳე [უგზ] ქორანიკონსა, მარტისა ინდოეთზედ გაემარ-
ჯვა ამჳე უახსა და დამორჩილდა ინდოეთის სემჳიფე და მოართვა
მრავალი. დასასრული სეხნის წიგნის ისტორიისა

Начало исторіи Папуны Орбеліани:

წინადაც კიდრე აქამოდე აღწერილ იყო. ანბანი ესე ქართლი-
სანი აღმწერის ამის ჩხეიძის ძე სესხისაგან (sic) და კვლარ აღწერა
შდ ანბანი და მომკვდარიყო. მე ვაპუნს ორბელიანმა სელ-კეჟუჟ პირ-
კვლად რათა არა დაიწყოებელ იქმნას ესე კითარნი ანბანი და მეორედ
შემდგომნი ჩვენნი მოისსენებდნენ ოდეს უამისა კითარებასა და
ქველუბათა.

Конецъ: „დაუხვდა მეუვე ერეკლე ლეკის ჯარსა, ამოსწვიტეს
ლეკნი, წაართვეს ნაშოკარი. წამოკიდა კიდევ დაღისტინდამ ქვეკოიო
და ჩხენოსანი ლეკის ჯარი და აიკსო ზემო ქართლი ლეკის ჯარითა.
აოხრებდნენ და მიჭქონდათ ურიცხვი ტუეჟ და საქონელი“.

Въ концѣ рукописи читаемъ: „სრულ იქმნა ძალითა ღვთი-
სათა წიგნი ესე მცირედი ქართლის ცხოვრება სულითა გიორგი სამე-
ტურელისათა, რომელი გთხოვით უმდაბლესად მსტიასანთა მკითხვე-
ლთა, ევეთუ ნაწერსა ამას შინა ცთომილება რამე ისილოთ, სუ
მწევიოთ, კინაიდგან წიგნისა ამის დადასნა შინა ესრედ ეწერა, კითარ-
და მე აღმიწერია.—სრულ იქმნა წელსა 1846-სა, თვესა ნოემბრისა,
რიცხვით მეათკანამეტესა დღესა, ჰეტრებულსა შინა“.

„ღმერთმან მშვიდობით, სიღოცხლით, დღეგრძელობით და მრავალ
მკითხველობით ახმაროს წიგნი ესე საქართველას მეფის ირაკლის ძეს
ფარნავაზს“.

„Окончена силою Бога книга сія Малая Картлисѣ-Цховреба
рукою Георгія Садзегурели, который смиренно просить
честныхъ читателей не проклинять его, если въ семь текстѣ
найдете какія нибудь ошибки, пбо въ оригиналѣ такъ же было
написано, какъ я переписалъ. Окончена въ 1848 г. въ но-
ябрѣ, числа 18-го, въ С.-Петербургѣ“.

„Богъ да дастъ пользоваться этою книгою во здравіи,
въ долгоденствіи и въ многочестіи сыну грузинскаго царя
Ираклія Фарнавазу“.

Грузинскій текстъ исторіи Сехніи Чхендзе и Папуны
Орбеліани изданъ профессоромъ Чубиновымъ во II томѣ
Картлисѣ-Цховреба стр. 307—474. Французскій переводъ
помѣщенъ во II томѣ Hist. de la Géorgie Brosse. Чубиновъ

при изданіи пользовался спискомъ Академіи Наукъ, переписаннымъ въ Тифлисъ въ 1773 г. рукою сына протоіерея церкви Благовѣщенія Давида. Нашъ списокъ составляетъ особый вариантъ, замѣтно отличающійся отъ печатнаго текста. Главнымъ достоинствомъ нашего списка, который слѣдуетъ называть спискомъ царевича Фарнаваза, составляетъ указаніе короникововъ, которые зачастую пропущены въ печатномъ изданіи. Четверостишіе, приведенное въ изданіи Чубинова на стр. 343, въ нашемъ списокѣ пропущено. Сехніа Чхеидзе и Папуа Орбелиани были современниками описываемыхъ имъ событій. Лѣтописи ихъ обнимаютъ періодъ времени отъ 1659 до 1773 г.

411 (=3671). **К а р т л ი ს ჯ ხ ვ რ ე ბ ა ს ე ხ ნ ი** **ჩ ხ ე პ დ ზ ე** **ი** **პ ა პ უ ა** **ო რ ბ ე ლ ი ა ნ ი**, ქართლის ცხოვრებას სეხნას წიგნისა და ჰეპუნა ობიექტისა, изъ Чубиновской библіотеки; рукопись in folio, въ 35×21,7 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мелкимъ мхедрули половпны XIX вѣка; заключаетъ въ себѣ 212 страницъ, изъ которыхъ исторія Сехніи Чхеидзе занимаетъ 67 страницъ. Списокъ этотъ есть не что иное, какъ копія списка Академіи Наукъ, послѣсловіе котораго повторяется и въ разбираемой копіи: სრულ იქმნა ძალითა ღთისითა წიგნი ესე მცირე ქართლის ცხოვრებას ხელითა სარების საყდრის დეკანოზის მის დავითისათა. აღმომკითხულთ ბეჭედრებით, უკეთუ ნაწესსა ამას შუ ხელს ცთომილებს იხილოთ რამე, სუ მწიკით, არამედ კურთხევის ქოთრდეთ ჩემთვის. თქვენ უზრუნველად იქმნებით და მე დიდათ შემწე შექმნება. თუეს აგვისტოს, რაცხვის ღ, ქვის უდა:-

Кто списалъ нашу копію, неизвѣстно.

412 (=197 s). **Исторія** **царя** **Ираклія** **II**, сына **Теймураза**, **Омана** **Мдивана** **Херхеулидзе** подъ заглавіемъ: **მეფობა ირაკლი მეორისა, მეფის თეიმურაზის ძისა;**

рукопись Студенческой библиотеки, in 4°, въ 21,5×17,4 сантиметра, писана на бумагѣ краснымъ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; заключаетъ въ себѣ 67 страницъ. Писецъ и время переписки не указаны, по рукописи по почерку и бумагѣ первой половины XIX вѣка. Начало: შემოკლებული ისტორია ქართლისა, ირაკლი მეორისათვის იწეების, თუ ვითანის შრომითა მიიღო მეფობა ქართლისა, გასწა შდ მოეზამა გარდამატებელისათვის სამხნისა მისისისა კახთ-მეფობაჲ შაჰ-ნადირ. ხოლო შდ შეკერთსა სკიპტრამა რა-მეფობით. Конецъ: ხოლო რომელიცა მოიწია მას ზედა ესმის ღამად მოსტე-ცებელობისა მისისა საქმეჲ უნდუე უბითა და მოკიდა აღა-მანამად-ხან და აღაონისა ტფილისი და მასთვის არ რაჲ დამიწურეს ჟურეთ, განხატვან მოწყობნი და ვითარებანი განხრტეულდებანი. Исторія Омана Херхеулидзе, секретаря царя Ираклія, напечатана во II томѣ Картлис-Цховреба Д. Чубиновымъ. Французскій переводъ его помѣщенъ во II томѣ Hist. de la Géorgie Brosse.

413 (=197 б). Исторія царя Ираклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in 4°, въ 22×18 сантиметра, писана на бумагѣ скорописью мхедрули безъ красныхъ строкъ; заглавія и начальныя буквы церковныя; страницъ 34. Въ концѣ указаны время опустошенія Тифлиса Ага-Магометъ-ханомъ и годъ смерти царя Ираклія II. Рукопись первой половины XIX вѣка. Заглавіе: ცხოვრება საქართველოს მეფის ირაკლი ბ-ისა:

414 (=197 გ). Исторія царя Ираклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради in 4°, въ 23×17,5 сантиметра, писана на спией бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными оглавленіями; въ концѣ дефектна и текстъ прерывается словами: ხოლო მეფობისა ამისა რომელი დაესწურე ძლეუნი სსხულდობ

კვანძებზე ოცდაათამდინ უმეტესიცა. Страницъ 50. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1814 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка.

415 (=197 ლ). Исторія царя Праклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ перешлета въ видѣ тетради in 4°, въ 22×17,2 сантиметра; писана на синей бумагѣ строчнымъ вульгарнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ, всего 15 листовъ; текстъ не доконченъ и прерывается словами: ოცდაათი კვანძი მეტი სდის (sic), დაბრუნდნენ განაჯიკებულნი, მოვიდნენ ტიზღის (sic). Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1818 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Текстъ испорченъ.

416 (=1559). Исторія царя Ираклія II Омана Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ перешлета въ видѣ тетради in 4°, въ 22,1×17,5 сантиметра, писана на бумагѣ мелкою скорописью мхедрули безъ красныхъ строкъ; листовъ 12. Заглавіе: შემოკლებული ისტორია მოქმედებათათვის მეფის ირაკლის ბ-სა. Въ концѣ имѣются три четверостишія, восхваляющія царя Ираклія II; удачныѣ другихъ первое четверостишіе:

ნეტარ მას დროსა, ოდეს შენ იყავ დაფუძნებული,
აღესილი მადლის წყაროთი და სიბრძნით განათლებული,
შემკული ყოვლის კეთილით და ესრეთ განბრწყინებული,
და ვინ არ გიტაროს მეფე ირაკლი აწ ასე განუღებული.

Рукопись переписана въ 1879 г. съ экземпляра рукописи іеромонаха Іосто. Переписчикъ называетъ себя священникомъ, но имени не называетъ: ეს ისტორიული მოკლე მოთხრობა მეფის ირაკლისა ბ-სა გადავსწერე რვეულისაგან, რომელიც ეკუთნოდა იერომონასს იოსტოს, ხოლო მას გადაეწერინებინა სხვისთვის . . . ხოლო ნამდვილი ამის დედანი კი კერსად ვერ ვიპოვნე, თუმცა რაც შემქმლა ვეცადე; ვისგან არის აღწერილი, ოდის აწერა..

ან რა დროს ეკუთვნის ამის დამწერი, უკველა ესენა დამტანა უცნობლად, გაიფასვებული მდგელი, 1879 წელსა, თებერვლის 21-ს დღესა.

417 (=4740). Исторія царя Ираклія II Омапа Мдивана Херхеулидзе; рукопись безъ перешлета въ видѣ тетради in 4°, въ 22×18 сантиметра, на 61 листѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ. Заглавіе нѣсколько пное, чѣмъ въ другихъ рукописяхъ:

ქ. შემოკლებული ისტორია ცხებულის მეფის თეიმურაზისა და მისა მისისა მეფის ირაკლი მეორისა, თუ ვიანართა შრომითა, ღვაწლითა და მხნურითა მოაზებდობითა მიიღო მეფობა ქართლ-სამეგრელოსა და გულრიფშისა ირაკლი თეიმურაზის ძემან. **Конецъ:**

ქვს უზგ. განმეორდა უჯარი აღამასმად-ხან, რომელმანცა მოსწვა და აღაოსრა თბილისი გვირგვინოსანი ქალაქი წელსა 1879, თვისს სექტემბრის ია, დღეს სამშაფათს. **Этотъ списокъ исторіи Ираклія II совершенно иначе редактированъ, чѣмъ печатный текстъ и вышеописанныя рукописи исторіи Омапа Мдивана, но редакція поздняя. Сама рукопись, судя по бумагѣ и почерку, второй половины XIX вѣка.**

Въ концѣ краткій конспектъ исторіи Грузіи отъ Ноя до послѣдняго царя Георгія XII, съ указаніемъ года вступленія на престолъ каждаго царя.

418 (=3667). Исторія Грузіи царевича Вахтанга Иракліевича, Студенческой библіотеки; рукопись въ 22×17 сантиметра; въ картономъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули первой четверти XIX вѣка; страницъ 186. Полное заглавіе: ისტორიები აღწერა ღირსთა ხრომისა შემთხვეულებათა საქართველოს შინა, აღწერითა წსეობათა და წვეულებათა მსახლობელთათა მის ქვეყნისა, თხზული საქართველოს მეფის ირაკლის ძის ვახტანგის მიერ. „Историческое описаніе достоамятныхъ событій Грузіи,

სქოპანიემქ პრავოვქ ი იბუჩაევქ ობიტატელეი თოი სტრანი, სოქნიენოე სიშიოქ გრუზინსკაგო პარე ირაქლია ვახტანგოქ“. **Начало:** ზირკულად უკვე მამა ქართუელთა იყო ქართლოს და მამა ქართლოსის შთამამაულობისაგან იქმნა ვინმე მთელიბუღად საქართველოსის, გაინა არა სხელითა მეუობისათა. **Конецъ:** ხოლო მიიგვალა (სოლოდომონ ზირკული მეფე იმერეთისა) შობითგან თვისით მეოფეა წელსა ორმოცდა მეცხრესა აშოშლექსით, წელსა ჩღჰე. აშრილის კტ.

419 (=2567). Исторія Грузіи царевича Вактаंगा Иракліевича; рукопись въ 22×17,5 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули первой четверти XIX вѣка. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1811 г.; страницъ 183. Эта рукопись лучше первой, и текстъ нѣсколько отличается въ изложеніи отъ текста предыдущей рукописи, что можно видѣть и изъ начала: ზირკულად უკვე იყო მამად-ქართუელთა ანუ მთელიბუღად და ანუ შეკრებილებათა უმთავრეს გვამად ქართლოს და მსგავსად ამისავე იყვნენ შთამოობანი ამისნი, ესე იგი მთელიბუღად ანუ შეკრებილებათა მთავრად და არა სხელითა მეუობისათა ვადრე მეფისა ფარნავაზ ზირკელისა.

420 (=2518). Краткая исторія Грузіи католика Антонія II; рукопись въ 15,2×10,5 сант. на 22 листахъ, въ картонномъ переплетѣ, обтянутомъ зеленою кожею, писана на тонкой лощеной бумагѣ мелкимъ строчнымъ хуцури и черными чернилами; оглавленія писаны киноварью. Рукопись, судя по почерку и бумагѣ, второй половины XVIII вѣка. Исторія католика Антонія II очень краткая; она написана по просьбѣ кизлярскаго коменданта генералъ-майора Фрундорфа, повидному, на память и дѣлится на 16 главъ или словъ. **Заглавіе:** მისსა მალალ მსულელობასა ღენარად-მაიორს ივან ლეკოვისს ეაზლარის კამენტარს (читай კამენტარს) ფროუნდოფს შე უღირსი ანტონი კათალიკოსი

სრულიად საქართველოს მოკსსეუბ მათვან ბრძანებულსაძებრ
თსოკისა, რომელიცა დალათუ შრავალ განსადელელ შემთხვევისაგან
დავიწყებით სასელსი მევეთა საქართველოსათანი თვთო თვთოდ
არლარს მასლოკან, მავან სახელოკანთა მევეთა სახელნი, ანუ ვარდაცვა-
ლებანი მევეთა გუართანი და ანუ განყოფანი ნათესავთანი სამ სა-
მეფოდ, ესენი არიან რომელნიცა ძებლთა შინა მატანეთა საქართვე-
ლოსათა წარმეკითხვან.

სიტყუა შირველი. შირებლად ვიდრემე მამა ქართლისა და ეო-
კელთა მათ ქართველთა, ესე იგი ქართველთა, იმერთა, კახთა და
ვაკახთა, რომელთაცა ეოკელთა მათ ეწოდების ქართველი, იყო ქარ-
თლოს. **Конецъ:** კვსთქუათ კვალად ესენა, ვითარმედ დედა ირავლი
მეორისა, რომელი არს დღეს მევედ კახთა, ასული იყო მეფისა
ქართველთასა ვახტანგ მეოთხისა და და მეფისა ბაქარისა.

ხოლო მეუფესა მას საუკუნეთასა უსრწხელსა, უხილავსა, მხო-
ლოსა ბრძენსა ღთსა ჰატევი და დიდებუ უკუნითი უკუნისამდე ამინ.

421 (=3670). Краткая исторія Грузин
католика Антонія II; рукопись Чубинновской
библиотеки, въ 26×21 сантиметра, въ картонномъ переплетѣ,
писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ красными огла-
вленіями; страницъ 30. На первомъ листѣ заглавіе: სან-
ტრელის უწმიდესის საქართველოს კათოლიკოზ-პატრიარხის მეფის
იასეს მის ანტონისაგან აღწერილი ესე გამოკრებილი ქართლის ცხო-
ვრება. Оглавленіе первой страницы: საქართველოსა მევეთა
ქმთამომავლობათათვს. Рукопись переписана въ Петербургѣ
Григоріемъ Багратиономъ въ 1822 г. 15-го сентября для
царевича Миріана Иракліевича, которому переписчикъ по-
святилъ хвалебные стихи въ концѣ:

დიდის ირავლის მეორის მეფის ძეო,
ბრძენტათვს მზეო, მირიან საკელ გძეო,
ეოკელთა კეთილთა ჰაზრთა მარადის ძეო,
მცირ მამურლობით გვერდით ბხელთათვს დღეო.
სსოკისა ღირს-მეოთ, ერდგულ მეხრანის ძეო.

ოქება უმცირესი დისწული კროლ ბატონო. წელს
ჩეკბ-ს, სეკემბრის იეს დღეს, სანტ-პეტრობურღს.

422 (=1989). Сборникъ разныхъ произведе-
ний; рукопись безъ переплета, въ 30,5×21,5 санти-
метра, писана на бумагѣ строчнымъ мхედрули и черными
чернилами; оглавленія писаны красными чернилами; страницъ
40. Рукопись переписана въ 1821 г. священникомъ Іоси-
фомъ Іашвили, о чемъ имѣется записъ въ концѣ: აღწერა
კვლითა იოსებ აშვილისათა, ჩეკა წელს. Въ разбираемой
рукописи имѣются слѣдующія произведенія:

1. Краткая исторія Грузин католикаса
Антонія II (стр. 1—17). Въ концѣ имѣется записъ
переписчика: აღწერა შა წიგნისა ისტორიისა იოსებ აშვილი
კათიკო პეტროპოლის მოტკეპას. ჩეკა წელს იუნიც. კ. დგესა
(sic).

2. Описаніе сопредѣльныхъ съ Грузіею
областей или владѣній Давида Ректора Месхи-
швили (стр. 18—24). Оглавленіе: მე უმცირესი ვინმე მე აღუ-
ქსანდრესი (sic) და თელავის ქალაქის სემინარიის რეკტორი დავით
მოკსსენებ მებან თხოვის მათისა და რომელთამე საქართველოდის
მეზობელთა მკართა ადგილთა ამის უეჭურ წერილთა აღწერა თქვენსა
ლეოლოგიურებ, რომელ არს ისტორიუქტია. Описаніе начинается
съ Ахалцихской области, აღწერა ახალციხისა, и кончается
описаніемъ дѣль Керимъ-хана, აღწერა ქერიმ-ხანის საქ-
მებისა.

3. Письмо Авгаря, владѣтеля Эдессы, къ
Іисусу Христу, отправленное при посредствѣ Ананія въ
Іерусалимъ и отвѣтъ Христа Авгарю. ეპისტოლე ავ-
გაროზ მთავრისა ქალაქს ედესიისისა, რომელი მიეწერა უფალს
ღმერთის ჩვენს იესოს ქეს და წარსცა ახანას მიერ მოციქულის
იერუსალიმს (25—27).

4. Слово о пользѣ душъ или душевнасительное учение безъ особаго заглавія (29—35). **Начало:** უოკელთა ჭრისტეს მიაწმუნის უარის კალი გაქეს, რომ მარადე თქენის სულის სარგებელს გასწავლიდეთ და თქვენც ეს კალი გაქვით, რომ ხვენს მოხსენებულს გულისმოდგიხედ ისმენდეთ და უუარს მოუგდებდეთ. **Конецъ:** მარად დღე გაქენდეს თვალთა წინაშე სიკვდილის შესის ხსენება და მეორედ მოსვლის უფლისა შიში და არა ჭსტოდო უოკლადე და ესრეთ კეთილად რა იქნოდე, მაშინ მაქმთსეო ცხოვრებასა სუეუნებას.

5. Копія письма Публія Лентула, правителя Іудеи, къ императору Тиверію о дѣлахъ Іисуса Назарейнина (35—36). შირი წიგნის წარვლიხებულისა იერუსალიმით ტიბერიანს იქრატორის (sic) მიმართ ქუბლითა ლეტულთა ჭრისტისანისა შთავრისგან. მოკლედ ჰამბახნი აესო ნაზარეკელისანი, ხოლო ეპისტოლე ესე დაიძარსეს ჭრომის ბატონთა კესარიელთა მონსტურისა შინათა წიგნისა სცავთა, ხოლო ლათინურისგან ენისა გარდმოლებულ ფილიპპეს კისძე ლათინთა სუცისა.

6. Исторія Грузинъ французскаго генерала Карла, переведенная съ французскаго языка на русскій господиномъ Проревтомъ, а съ русскаго на грузинскій языкъ княземъ Тархановымъ въ 1782 г. (37—40). ისტორია საქართველოსა აღწერილი ივრანციცის ღუნუალ კარლას მიერ, ხოლო თარგმნილი ქრანციციელით რუსულად უფლის შროკუეთისგან, ხოლო რუსულით ქართულსა ენისა ზედა თარგმნილი თავადის თარსხორისგან 1782. **Начало текста:** ღაწუება შირველი საქართველოსა ვითარებისა თავისა. თავი მოთსრობისა.

საქართველო არს ფრიად კეთილი ადგილი, გარნა ტეიანი, კლდიანი, მთა-პარინი, შეს არს ფრიად მთელი ჰაერი, წყალნი არიან ფრიად მარგებელ, ნყოფიერებისა უოკლისა კეთილ მომცემ, ხოლო მიწისა და ანუ ხისა არს მდანი მრავალ-გვარი, კვლად არიან ტეილნი წყალნი სისარგებლო კაცთა. **Конецъ:** მქუდათა დაილევის-თეს. ოდეს მოკუდების მადგანი (sic) ჭალი ანუ კაცი დიდთა გქართა,

იქმანენ შერებებსა თარაღსა ქალნი და კაცნი და იწიგებენ თავთა რეძასა და უიარღლსა და უკლად ქალნი მოიგლეჯენ თავთაგან სავსარეკლასა.

Описываемая рукопись видимо послужила оригиналомъ для другой рукописи, описанной нами подъ № 371, въ которой повторены всѣ статьи нашей рукописи и прибавлено еще въ началѣ уложеніе царя Вахтанга VI. Она переписана четырьмя годами позже нашей.

423 (=2515). Описаніе нѣкоторыхъ событій отъ Рождества Христова и по грузинскому коронному, съ указаніемъ числа мѣсяца, აღწერა რომელთაჲ შესდობილთა საქმეთა ქრისტეს აქეთით და აქათგლის ქრონიკონით და თეს რიცხვთ; рукопись безъ переплета въ видѣ тетради in folio; писана на снѣгй бумагѣ полукруглымъ мхедрули и черными чернилами; страницъ 8; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1816 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. По содержанію она представляетъ хронологическій перечень фактовъ Восточной Грузіи и сосѣднихъ странъ съ 1659 по 1791-ый годъ. Текстъ рукописи съ переводомъ на русскій языкъ и примѣчаніями напечатанъ нами въ XXI выпускѣ „Сборника матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа“.

424 (=1488). Краткія свѣдѣнія о карталицкихъ царяхъ Багратидахъ; рукопись безъ переплета въ видѣ тетради in 4°; писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули и черными чернилами; въ рукописи всего три исписанныхъ листа; въ числѣ знаковъ филиграней бумаги 1803 г. Рукопись начала первой четверти XIX вѣка. Въ разбираемую рукопись вложенъ другой влочокъ бумаги, на которомъ иною рукою приведена генеалогія царей мухранской вѣтви и ихъ потомковъ. Оба текста разбираемой рукописи изданы мною на грузинскомъ языкѣ въ I томѣ

„Древностей грузинских“ подъ № 202, საქართველოს საქველანი, ტომი I, გვ. 239. Привожу полное заглавіе рукописи: მოკლედ მოთხრობა ქართლის მეუკეთათჳს ბაგრატიონთა, თუ რომელნი იყუებენ და ანუ ვითარნი რა საქმენი ჰქმნენ, თჳნიერ სსქათა ვრცელთა აშვაკთა მათთა მოკვიკვირებთ აქა. „Краткій разсказъ о карталинскихъ царяхъ Багратидахъ; какіе были цари и какія дѣла совершали, за исключеніемъ другихъ подробныхъ извѣстій, упомянемъ здѣсь“.

425 (=1291). Исторія Грузин Александра Головина; рукопись in folio, безъ переплета, писана на бумагѣ скорописью мхедрули и черными чернилами; страницъ 237. Она переведена съ русскаго печатнаго изданія Леваномъ Корганвили въ 1875 г. Русское изданіе вышло въ Тифлисѣ 1864 г. საქართველოს ისტორია შედგენილი ალექსანდრე გოლოვინის მიერ რუსულს ენაზედ 1864 წელში და რუსულიდან გადმოთარგმნილი ლევან კორგანვილის მიერ 1875 წელში.

426 (=4988). Сборникъ разныхъ произведеній, изъ библіотеки Ильи Чавчавадзе; рукопись въ 29,5×20,5 сантиметра, въ разбитомъ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ кожею съ тисненіями; писана на лошеной бумагѣ красивымъ, круглымъ мхедрули и черными чернилами. Оглавленія и первыя слова каждаго четверостишія писаны киноварью. Рукопись дефектна: нѣтъ ни начала ни конца. Доски переплета съ внутренней стороны обиты печатнымъ манифестомъ императора Александра I о присоединеніи Грузин къ Россіи 1801 года. Разныя произведенія этого сборника писаны различною рукою; даты нѣтъ, но по почерку и бумагѣ большая часть сборника XVIII вѣка. Содержаніе:

1. Вещись-ткаосани Шоты Руставели съ продолженіемъ Нанучи Цицишвили и съ обычными вставками для руко-

писей XVII вѣка; въ началѣ недостаетъ 4 страницъ и текстъ теперь начинается стихомъ: ვისაც რა ბედანი მისცეს, დასკურდეს და მას უნებოდეს.

2. Повѣсть Оманіани съ простымъ оглавленіемъ: ამბოისა დასაწიისი, რომელი მიერთიჯან მოიღოს სიტყუამან მოსსენებად. Повѣсть писана тою же рукою, какою писанъ Венхисъ-ткаосани, т. е. рукою XVII вѣка. Это — лучший и наиболее древній изъ всѣхъ списковъ этой повѣсти, которые нами описаны подъ №№ 88, 89, 90, 91 и 93. Она недавно поступила въ бібліотеку Общества. Одно четверостишіе предисловія, оказывается, посвящено восхваленію Шаха-Аббаса, въ царствованіе котораго произведеніе, вѣроятно, и появилось; но это четверостишіе такъ искажено въ другихъ позднихъ спискахъ, очевидно, намѣренно, что въ немъ имени Шаха-Аббаса не упоминается. Вотъ это четверостишіе:

ქიხოსროვის შედგება შებაზ ერანს მედომია,
უნხე დაიჭურა ქუეყანა ერან-თურანის ზომია,
სსკათა მეფეთა კეზირნი ნადავ კურცა სხდომია,
და ეს თვით მარტო იქს უეელსა, ტკბების თუ გინდა მწერომია ¹⁾.

Вторая прозаическая часть Оманіани въ разбираемой рукописи заканчивается стихами:

გარკი მელექსე თვითოსა ვარკ ვაცთა მაქებარია,
ფირდაუსტ როსტომ მტერზედა, ვით ტრედზედ მაღლით ხარია,
ტარიელისთვის რუსთველსა უშკენის საუბარია,
და მათ საფერად ვერ გაქე, ამაღ ვარ სავმოხარია.

ყარაქოილ, მზექაბუკ ვით ბინდსა გაუმზეობდა,
თვით შუქსა ჭყენდა ქუეყანად, მისთა მჭურეკთათვის მზეობდა,
იგი შეეპეო რომელსა უოკელსა ზესთა მზეობდა,
და დიდნი მეფენი მის წინა სამონოდ მონამზეობდა.

¹⁾ Сравни съ предисловіемъ рукописи, описанной нами подъ № 88. „Описаніе“ т. 1, стр. 567. Содержаніе повѣсти см. тамъ же, стр. 574—580.

დღენი მისცა შეუმოკლდა, გკანად ისიც არანია,
უწინდელი კელმწიფენი ჩინ-მასხინი არაზია.

და ეს იტოდეთ, ჯოჯოსეთსა ჩვენთვის კარი არ აზია ¹⁾.

ღმერთსა კიოწმებ ამისთვის, ეს სიტყვა ჩემგან გულისა,
სოფელი მოკუდიანებელი შემცუფელი არის რჯულისა,
რომელიც თქმულა წინათგან ამაღლებელი სულისა,
და ჩემგვიერი ნათქვამი აწ ნახეთ თქვენცა თქმულისა.

Последнія три листа повѣсти Оманіани добавлены въ нашей рукописи позже другою рукою и на другой бумагѣ.

3. Иосебъ-Зплиханіани въ переводѣ царя Теймураза I. Заглавіе: კარი ჰირველი. ამა ამისა დასაწყისი, მიჯნულთ ამაჰი, სმარსულისგან ქართულად ნათარგმანები მეფისა თეიმურაზისგან და ლექსადან მისგანვე თქმული. სუფუკითამც ეოს ღმერთმან, ამინ. Эта часть рукописи писана на толстой хорошей бумагѣ пною рукою, чѣмъ предыдущая часть; текстъ заключенъ въ рамкѣ изъ цвѣтныхъ чернилъ; въ концѣ недостаетъ, и произведеіе прерывается четверостишіемъ съ такимъ началомъ: შეებრალა იგი ქალი, ვითაც იყო მოაჭრუნეს. Эта часть рукописи, судя по почерку и бумагѣ, вѣроятно, первой половинны XVIII вѣка.

427 (=1507). Да ступа малъ ²⁾ царя Вахтанга VI-го, или правила объ управленіи царскимъ дворомъ и инструкціи для служащихъ, დასტულამალი მეფის კატანგ მუქისის; рукопись въ 21,5×17 сантиметра, въ ободранномъ картонномъ переплетѣ, перекрытомъ коричневою кожей; писана на бумагѣ строчнымъ мхედრული съ красными оглавленіями; исписанныхъ страницъ 189. Рукопись переписана въ Тифлисѣ въ 1821 г., марта 10 го; объ

¹⁾ Въ этой стонѣ и въ оригиналѣ три стиха.

²⁾ Въ печатномъ изданіи „Да ступа малъ“, но въ рукописяхъ вездѣ находимъ форму „Да ступа малъ“.

этомъ имѣется запись въ концѣ: აღიწერა ქალაქის მისს ტფილისს, წელს განსიატეკლეშიდგან სიტყვას ღთის 1821-სა, სოლო ქართულს ქორანიკონსა ფთ-სა, მარტსა თქმსა 10-სა. Въ июль того же 1821 года книга была куплена въ Петербургѣ царевичемъ Багратомъ Георгиевичемъ отъ Ювела Алексидзе, какъ видно изъ записи Баграта въ концѣ: ესე დასტურდაჲ ვიეიდე აღექსიძის აოკელისგან მე მეფის ქმ ბავრატმან 1821, თქვას ივლისის 8 ს.ჰ.ბ. Ювель Алексидзе, вѣроятно, и переписалъ рукопись. Затѣмъ рукопись попала въ библиотеку Платона Юсселиана. Съ этой рукописи напечатанъ текстъ Дастуламала Вахтаंगा Петромъ Умикашвили въ Тифлисѣ въ 1886 г. დასტურდაჲლი მეფის ვასტანგ მექქისის, რედაქტორ-ობით ჰეტრე უმიკაშვილისა. ტფილისი 1886.

428 (=3684). Д а с т у л а м а л ь царя Вахтаंगा VI-го; рукопись въ картонномъ переплетѣ, въ 22,2×17,5 сантиметра; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули безъ красныхъ строкъ; страницъ 177. Рукопись переписана въ 1842 г., 15-го августа Юсифомъ Назаровымъ, о чемъ имѣется замѣтка въ концѣ: დასტურდა დიდება ღთის: 1842-го (sic) იოსებ ნაზაროვისგან: მარიანობისთვის (sic) 15. На поляхъ рукописи много замѣтокъ, большею частью заключающихъ въ себѣ объясненія словъ, писанныхъ рукою профессора Д. Чубинова. Последняго 42 параграфа въ нашей рукописи нѣтъ.

429 (=1738). Д а с т у л а м а л ь царя Вахтаंगा VI-го; рукопись въ 31×21,5 сантиметра; писана на хорошей бумагѣ полукруглымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія, вѣкоторыя фразы и слова писаны киноварью; нагнация показана по тетрадиамъ буквами мхедрули; тетрадей 10; въ тетради по 8 листовъ, кромѣ послѣдней, въ которой по дефектности 5 листовъ. Переплетъ картонный, перекрытый кожей съ тисненіями. Рукопись принадлежала

сначала Сулхану Мдивану Туманишвили: კ: წიგნი სულხან მდინასა ზრის, потомъ Дарчи Бебутову: ქ: ესე წიგნი მოგასრთვი. სიბრძნემან მამისამან, მხოლოდ შობილმან ჰემან ღრისამან, უნ კეთილმან ღონ მოგანაქოს სეკვარდამითა: წყალობითა სიწინა კეთილბო უყალო თავადო ღახინ ბე-უთოვო. Эти позднія записи имѣются на первой страницѣ. Затѣмъ рукопись поступила къ Д. Баградзе отъ Реваза Эристова. Писецъ и время переписки не указаны. Флигранью бумаги служатъ три полумѣсяца; рукопись несомнѣнно первой половины XVIII вѣка. Знаками препинанія служатъ по двѣ точки послѣ каждого слова. Последнія два листа заключаютъ въ себѣ дефектный указатель статей. П. Умикашвили пользовался этой рукописью при своемъ изданіи, но, къ сожалѣнію, не положила ея въ основу изданія, какъ болѣе древнюю, а указалъ въ приложеніи варианты. При изданіи Умикашвили въ рукописи, видимо, была записъ переписчика, который указывалъ, что оригиналъ былъ у него дефектенъ; многіе листы были изорваны, но затѣмъ нѣкоторые мѣста были добавлены (изданіе Умикашвили, стр. VI). Теперь листа съ такою записью въ рукописи не находимъ.

430 (=4532). Дастуламалъ царя Вахтанга VI-го, даръ А. В. Бутателадзе; рукопись въ 32×22 сантиметра; писана на бумагѣ красивымъ круглымъ мхедрули и чернымъ черпилами; оглавленія, начальныя буквы и нѣкоторыя слова писаны киноварью. Переплетъ досчатый, перекрытый черною кожею съ тисненіями. Рукопись дефектна; въ началѣ недостаетъ вступленія, затѣмъ недостаетъ §§ 9—12. Въ концѣ указатель параграфовъ, но недостаетъ; изъ 222 параграфовъ указатель обнимаетъ только 164. Въ нашей рукописи нѣтъ совсѣмъ „Дастуламала царицы“; для нѣкоторыхъ параграфовъ указаны только заглавія, но текста нѣтъ; см. §§ 19,

ტენას ნაცვლას; 39, გატყხილას კიდის რიგი; 42, გუთნის კვების მკის და ლეწვის სარჯი ასე არის; 75, ისრაიმის (этого параграфа и въ печатномъ нѣтъ); 105, მუშის რესუმი, 106, მოლაშების (этихъ двухъ параграфовъ и въ печатномъ нѣтъ), 107 მერქიოვეთ სუცის, ქლიფთორის და მერქიოვების (нѣтъ и въ печатномъ). Въ концѣ безъ оглавленія приведенъ рукою текста списокъ лицъ съ мусульманскими именами, и неизвѣстно, какой главы отрывокъ онъ представляет; ни въ печатномъ изданіи, ни въ другихъ изданіяхъ этого списка нѣтъ; затѣмъ слѣдуетъ указатель. У писца при перепискѣ былъ въ рукахъ, видимо, не одинъ оригиналъ, ибо онъ иногда указываетъ и варианты, напримѣръ, სხვაში ეს რაი შაური მუსტოვის ეწერა (стр. 116). Всѣхъ страницъ въ рукописи 232. Бумага разная; филигранью одной части бумаги служить корона съ виноградною кистью и съ цѣлою строчкою неразборчивой латинской надписи. Рукопись первой половины XVIII вѣка и, вѣроятно, древнѣе всѣхъ вышеописанныхъ рукописей Дастуламала.

431 (=4975). Сборникъ разныхъ произведеній; рукопись in folio, безъ переплета; писана на хорошей бумагѣ полукруглымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія писаны кироварью. Филигрань бумаги: въ одной половинѣ листа левъ въ овальномъ щитѣ съ короною; въ другой половинѣ буквы A, O, и 1818 г. Въ нѣкоторыхъ частяхъ рукописи попадается бумага со знакомъ pro patria. Рукопись первой четверти XIX вѣка; перписанныхъ страницъ 217; въ серединѣ много чистыхъ листовъ. Содержаніе:

1. Жизнь и дѣянія св. Давида Гареджийскаго. (1—34) ცხოვრება და მოქალაქეობა წინას და დრო შემოსილის მამის წინას დაჟთ გასეჟელის. მამო გვაგურთხენ (გვწენ). Эта статья писана строчнымъ хуцури.

2. Мученичество св. царицы Кетеваны, сказанное въ стихахъ княземъ Димитріемъ Іагоровичемъ Багратіоновъ. (35—50). წამება წმინდის ქეთევან დედოფლის ლექსით თქმული ნინაჲ დიმიტრი იაკორისის ბაკრატიონისგან. Первое печатное изданіе этого труда вышло въ Петербургъ въ 1819 г.

3. Житіе сирскихъ отцовъ: Іоанна Зедазнійскаго, Давида Гареджійскаго, Шіо Мгвимскаго, Іесея Цплкванскаго и Автонія Мартковскаго (51—61).

4. Обращеніе въ христіанство царя Міріана и всей Грузіи святою и блаженною матерью нашею евангелисткою Ниною (62—116). მირიან ხოსროისნი. მოქცევაჲ მეფისაჲ და ყოველისა ქართლისაჲ წმიდისა და ნეტარისა დედისა ჩუენისა ნინო მოციქულისა მიერ. Статья кончается царствованіемъ Багара, сына Міріана. მეოცდა მესუთე მეფე ბაქარ, ძე მირიანისი ხოსროისნი.

5. Жизнь царя царей Давида, сына Георгія, прозваннаго Возобновителемъ (117—157), ცხოვრება მეფეთ მეფისა დავითისა, გიორგის ძისა, რომელი იყო სამოცდა-მეათურამეტე შვილიშვილთაგანი დავით წინასწარ-მეტყუელისა, რომელსა ეწოდა აღმაშენებელი. ესე იყო ქართლისა და აფხაზეთისა მეორმოცდა მე(ე)ქვსე.

6. Исторія царя Вахтанга Горгасала (158—216), მეოცდაათსამეტე მეფე კახტანგ ძე მირდატისი ხოსროისნი. Четыре послѣднія статьи нашего сборника взяты изъ Картлисъ-Цховреба Вахтанговской редакціи. Книга принадлежала сначала Луарсабу Мегвинетхуцесову; пріобрѣтена была отъ протоіерея Димитрія Окроева за рубль 20 коп. ижеиდე დიმიტრი დეკანოზის ოქროებისგან, მიჯნ 1 რუბ. 20 коп.

432 (=2692). Житіе св. Нины, ცხოვრება წმიდა ნინოსი; рукопись въ 21,5×17 сантиметра; писана на синей бумагѣ строчнымъ мхედрули; содержитъ въ себѣ 104 страницы; въ простомъ новомъ переплетѣ; послѣдніе листы ободраны. Въ концѣ свѣдѣнія изъ метафраста св. Нины католикоса Арсенія, которая кончается словами на ободранномъ

ЛИСТЪ: სოლო ვითარ იგი ჰირველ იუწებს ასნი სოფელნი სასიყდელად მირონის ამის წილ განუწესა სი დრატკანი. სოლო შემდგომად მისსა კუალად ესოდენ განახინეს, რათა სსხელით მოახსენებოდის ჰატრიაჟი ანტიოქელი ქართლსა. **Последніе 4 листа** (изъ нихъ два первыхъ ободраны) содержатъ въ себѣ Житіе св. Марины. **Рукопись начала XIX вѣка:** въ числѣ знаковъ филиграней бумаги показанъ 1802 г.

433 (=2453). **Метафрастъ св. Нины;** рукопись безъ переплета, въ 22×18 сантиметра; писана на синей бумагѣ скорописью мхедрули; содержитъ въ себѣ 24 листа. Въ концѣ прибавлены свѣдѣнія изъ метафраста св. Нины католикоса Арсенія. **Рукопись начала XIX вѣка:** въ числѣ знаковъ филиграней бумаги показанъ 1811 г.

434 (=220). **Сборникъ разныхъ произведений;** рукопись въ 22×18 сантиметра; писана на бумагѣ скорописью мхедрули, всего 24 страницы; безъ переплета. **Содержаніе:**

1. **Метефрастъ св. Нины** или, лучше сказать, дополнение къ метефрасту св. Нины, выписанныя изъ Картлисъ-Цховреба, съ указаніемъ страницъ изданія Броссе (стран. рукописи 1—12). Въ концѣ свѣдѣнія изъ метафраста католикоса Арсенія.

2. **Книга о семи смертныхъ грѣхахъ;** сочиненіе митрополита Николая Орбелиани (стр. 13—24). Книжка была переписана и предназначена для изданія Георгіемъ Окромчеловымъ въ 1878 г. **Начало:** ესე არს შვიდთა მამაკვანებულთა ცოდვათა უპირველესა, თქმული ნიკოლოზ მიტროპოლიტისა ორბელიანისა.

435 (=4284). **Метафрастъ св. Нины;** рукопись на 24 страницахъ; безъ переплета; въ 21×17

сантиметра; писана на бумагѣ строчнымъ хуцури въ два столбца, по 28 строкъ въ столбцѣ, съ киноварнымъ заглавіемъ въ началѣ. Въ концѣ тѣ же свѣдѣнія, что и въ метафрастѣ католикоса Арсенія. უწეუბაჲ ჯერ არს, თუ მეუენბ ქართლისანი ვაითნა ტომნი იუენეს ი თ. დ. Рукопись переписана Алексѣемъ Бакрадзе во второй половинѣ XIX вѣка. Переписчикъ сообщаетъ, что владѣлецъ оригинала торопилъ его перепискою, и потому просить прощенія за погрѣшности: ღრუ შუ ამისი მწერალი ალექსი ბაქრაძე. ძმანო, ამისი დედანი სხუსა იულ და მასქარიდა და სიხქარსთ წარესწერე და ნუ მწუეკთ სიხქარი-სათოჯს; ვინც შენდობა ბრძანოს, ღმერთმან იძისცა შეუნდოს:— Текстъ этой рукописи полнѣе текстовъ предыдущихъ рукописей.

436 (=244). Сборникъ разныхъ произведений; рукопись безъ переплета, въ 21×17 сантиметра, безъ начала и конца; писана на бумагѣ скорописью мхедрули и съ киноварными оглавленіями; всѣхъ листовъ 234. Флигрань бумаги подражаніе знаку pro patria и 1815 г. Рукопись первой четверти XIX вѣка. Содержаніе:

1. Житіе св. Екатерины. Въ началѣ недостаетъ 14 страницъ; текстъ теперь начинается: ცეცხლსა შინა უენებელად ცეცხლისა მისჯან არცალა თუ.

2. Успеніе Богородицы (13—52), безъ конца. თუცის აკვისტოსის ათხუთმეტის მიცვალება წმიდის ღრთის მშობელისა.

3. Житіе св. Нины (53—122), безъ пачала, отъ словъ: კახადუეიელი სახელით ზაბულონ, რომელი ვახსენეთ შესავალსაჲ, მიიწია რომედ წინაშე მეუვისა. Въ концѣ историческія свѣдѣнія изъ метафраста Арсенія.

4. Жизнь и дѣяніе Андрея Салоса (123—232). Начало: ძმანო ჩემო საუერაღუნო ღვთისანო, въ концѣ недостаетъ. Текстъ прерывается черезъ 4 строчки послѣ словъ: სული-სათოჯს ვაცისა ვითსკაჲ: რაჲ არს სული ვაცისა. ვინც მცირედ ამის ჯურისათოჯს. არამედ ეგრეთ ვარ სიწმინდემან შენმან.

437 (=3238). Обращение въ христианство царя Мираиа и всей Грузіи и житіе св. Нины, მოქცევა მირიან მეუვისა და მისთხა ყოვლისა ქართლისა წმინდისა და ნეტარისა დედისა სვენისა ნინო მოციქულისა მიერ; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради, въ 22×17,5 сантиметра; писана на сѣрой бумагѣ строчнымъ мхедрули; страницъ 48; въ концѣ недостаетъ; послѣдняя глава сказаніе Авіатара о постройкѣ церквей, თქმული მისივე (აბოთრისა) აღშენებისათვის ეკლესიათას. Начало: პირველად უკვე ვახსენოთ ცხოვრება წმინდისა და ნეტარისა დედისა სვენისა და ყოვლისა ქართლისა განმანათლებლისა ნინო მოციქულისა ი თ. დ. Конецъ: ხალხი მე სიღონაა მღვიმარე ვიყავ და იგი დგა სულ-განშურობით. ესე ესე რა მოადგა ქაბუგი ერთი ნეტარისა მას ყოვლად ნათლითა შემკობილი ბლანდნილი ცეცხლისა ზეწართა და რქვან რამე სიტყვანი, ხალხი იგი დაეცა პირთა ზედა თვისთა და ქა . . . Житіе это обычной редакціи; рукопись XIX вѣка.

438 (=3048). Отрывокъ изъ обращенія царя Мираиа и Житія св. Нины; рукопись безъ переплета, въ видѣ тетради, въ 23×17 сантиметра; писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули съ книжварными оглавленіями; всего 14 страницъ. Начало и конецъ какъ въ предыдущей рукописи, но въ серединѣ много листовъ недостаетъ. Филигрань бумаги: олень подъ картушемъ; надъ картушемъ большая корона; буквы Р, Ф, С, Я и 1781 г. Рукопись конца XVIII вѣка.

439. Сборникъ разныхъ произведеній; рукопись Челишскаго монастыря (въ Рачинскомъ уѣздѣ Кутаисской губерніи), въ 26×17,5 сант.; писана на бумагѣ крупнымъ строчнымъ хуцури и черными чернилами. Оглавленія, а иногда инициальныя буквы писаны книжварью. Переплетъ досчатый, обтянутый коричневою кожею съ тисне-

ніями; онъ немного пострадалъ, какъ и вся рукопись, которая дефектна. Содержаніе рукописи:

1) Обращеніе Грузіи въ христіанство, მოქვეყანა ქრისტიანობისა (листы 1—42), т. е. краткая хроника съ подробнымъ жизнеописаніемъ св. Нины, какъ въ Шатбердскомъ сборникѣ; статья эта дефектна, въ началѣ недостаетъ двухъ листовъ.

2) Сказаніе о рожденіи Господа нашего Іисуса Христа въ Вифлеемѣ. შობისათვის ონის წინის იჯ ქს ბეთლემის შა. გნსნ შშო (л. 42—48). Начало текста: სხილწასის შის ათარმეტათ შთ ტომთასა. იყო იაკობი მდიდარი. ფად და შესწირვიდა ღთსა მსსუჭრწელთა მრსობღთა და იტყოდა გღსა თსისა. ედ იყოს ნაბეტნავ შესწირავი წი უფროს უღისა ერისა. მოტყუებდისთს ცოდვათს ნემთსა და უნსა ერისა. ონის შრ ღისა საღსინებლად წდა. Статья кончается приходомъ волхвовъ для поклоненія Христу, а послѣднія 11 строкъ составляютъ акависть Божьей Матери, который дефектенъ и прерывается словами: გნს კარაო ღიკ აღშენებულა. ონის შრ თსითა ზირითა ეგრასა ღი კტთა. გ' სს სსკემელეო უჭრ...

Эти двѣ статьи нашего сборника писаны однимъ почеркомъ; имѣютъ отдѣльную пагинацію заглавными буквами хуцури по тетрадамъ; въ тетради по 8 листовъ. Писецъ этой части рукописи, повидимому, какой то Василій, который въ концѣ Житія Нины упоминается въ двухъ записяхъ рукою текста: ბსლს შწ ღწ. წო ნანო უშლე ბსლისა თღთა. Время переписки этой части рукописи съ точностью трудно опредѣлять. Бумага безъ филигранн. По палеографическимъ признакамъ рукопись по нашему XIV—XV в. Изъ записей позднею рукою въ этой части рукописи отмѣтимъ: внизу на поляхъ 2 и 3 листовъ крупнымъ, но некрасивымъ строчнымъ хуцури: წ. ამ წიგნისა შეკვზმკის თუკდობისა: და მისთა მშობელ: კრმილს: შურას: შწ: ღწ თითო: თითო: ფურცელ შემაყრბა — „Переплещую сію книгу Тевдосію (Θεოდосію) и ея

родителей Ермила и Шурію да помилуеть Богъ, собрала по отдѣльнымъ листамъ“. Тою же рукою на полѣ 9 листа verso: წმიდა: ნინო მოციქულა მკობ მუკ: მასკსა შს: თვდოსიას— „Св. Нина, апостоль, бѹдь утѣшительницею уповающей на тебя Тевдосіи“. На полѣ 27 листа внизу тою же рукою: ცოდვილს: თვედოსიას შს ღწ დედას მისსა ანოსიას შს ღწ— „Грѣшную Тевдосію, да помилуеть Богъ; мать ея Аносію да помилуеть Богъ“. Внизу на поляхъ 24—25 листовъ строчными красивыми буквами хуцური: სწლსა მონაზონსა გერმანეს ეზდაველიძეს ძეს და მისსა მეუღლეს და დედა მამათა, მამათა და დათა, შვილთა და მის წყლთა შს ღწ ან: . — „Душу монаха Германа Ездавелидзе, его жену, родителей, братьевъ, сестеръ, племянниковъ и племянницъ да помилуеть Богъ, амянъ“. Эта запись, повидимому, XVII в.

3) Жизнь св. Георгія и пѣснопѣнія въ честь его (листы 1—17). Въ началѣ недостаетъ 4 тетрадей, изъ 8 листовъ каждая; недостаетъ, кромѣ того, и въ концѣ и въ серединѣ. Въ 5 и 6 тетрадяхъ въ общемъ недостаетъ трехъ листовъ, а отъ 7-ой сохранились только 4 листа. Эта часть рукописи и по бумагѣ и по черниламъ позднѣе первой части, письмо строчное хуцური, но крупнѣе первой части. Она вѣроятно писана во второй половинѣ XVI в. На полѣ 2-го листа Тевдосія просить св. Георгія быть ходатаемъ предъ Богомъ для нея и ея родителей. წმიდა გოგი ცოდვილს თვე(დო)სიას და: მისთა: დედამათ მკობ კე(ა)კ: წინბე: ღწ. Начало дефектнаго текста: რწლისა და სკვრელებისა შთისა. რ სჯეს ანს უნ კელსია და სწლი სკვრელებითა მისითა და ქვლის შქმედებითა. ვს ნაჲ ვწსეუღვითა. და ქწნა უუვალითა. და ზღვს კიდე ქვითა. Текстъ разбираемой статьи въ нашей рукописи кончается чтеніемъ изъ евангелія Луки. სსრბა ღკსი. ქქა რწ უნ რწ აღიაროს ჩ მდა წე კწთა. მემწნა კწისამნ აღიაროს იგი წე ანკელაზთა ღწისთა. Въ концѣ чтенія замѣтка другою рукою, въ которой сказано, что чтеніе изъ евангелія

въ честь Георгія полностью приведено ниже, т. е. въ слѣдующей статьѣ, и затѣмъ авторъ замѣтки Дертуди просить Бога помплованія для себя: სრული. სამოციქულო: ბოლოს სწერის. გისი: შკ. ღო შკ: დერთული (последнее слово ниже написано).

4) Мученичество св. Георгія и пѣснощвія въ честь его. თა აზილსა კვ წმბა წის და დღლისა და დიდისა მთვრ მწმისა გისი: გკს მმო:— Особая рукопись съ отдѣльною пагинацію (листы 1—72). Въ началѣ текстъ немного попорченъ. Съ 38 листа начинается чудеса св. Георгія: სურველბა და სწელი წის მთვრ მწმისა გისი იყო რე იგი სთელს ამს შს ვლ წამბისა. Въ концѣ недостаетъ; мѣстами въ серединѣ недостающіе листы пополнены позднѣйшею рукою весьма некрасивыми строчными буквами на грубой бумагѣ (листы 20, 33, 35, 46). Эта часть рукописи, вѣроятно, писана въ первой половинѣ XVI в. Писецъ—монахъ Окропиръ, который упоминаетъ о себѣ въ концѣ жизнеописанія св. Георгія (л. 38): შთითა მდლითა ფდ ცდოლსა ამისსა დამწერლსა ბერსა აქროპირს. შს ღ: На полѣ 38 листа Тевдосія, перецлевшая рукопись, снова упоминаетъ о себѣ: ამ: წიგნისა: შექმბკს თეედოსიას: და მისთა: დედ ბმთა შს ღნ: წმიდაო: გი შემწე ბეუკ: ცოდვილს.

Такимъ образомъ, разбираемый сборникъ состоитъ изъ разныхъ рукописей, перецлетьныхъ вмѣстѣ Тевдосіею, повидимому, въ XVII вѣкѣ. Нашъ сборникъ былъ найденъ въ Челншскомъ монастырѣ архимандритомъ Амровсіемъ Хелая, который посвятилъ ему обстоятельную статью на грузинскомъ языкѣ въ I томѣ „Древней Грузіи“ (ძველი საქართველო. ტ. I. ტეილისი 1909). Важное значеніе этого сборника заключается главнымъ образомъ въ томъ, что онъ сохранилъ тѣ мѣста „Обращенія Грузіи въ христіанство“, которыхъ недостаетъ въ Шатбердскомъ сборникѣ; но и помимо этого въ деталяхъ этихъ двухъ текстовъ „Обращенія“

столь много разницы, что мы считаемъ необходимымъ представить параллельно ихъ тексты въ томъ видѣ, какъ они сохранились въ оригиналахъ. Попорченныя и неразборчивыя слова и буквы мы заключаемъ въ большія скобки [], а добавленныя по смыслу въ малыя ().

Ш а т б е р д с к і й т е к с т ь .

ქ. მოქცევაჲ: ქართლისაჲ:

ზირველ ოდეს ალექსანდრე მეუკემს ნათესავნი იგი ლითაის შვილასნი: წარქცინა: და შეკადნა იგინი კეღაროს მას ქუნასა: იხილნა ნათესავნი სსრტიენი ბუხთურქნი მსხდომარენი მდინარეს ზს მტკუარსა: მიხუევით ოთხ ქლქდ და დაბნებო მათი:~

სარგინე ქლქი: კასში: ურბნასი: და ოძრკა: და ციხენი მათნი: ციხს დიდი სარგინისაჲ: უფლის ციხს კასშისა: ურბნასის და ოძრკის:

და უკვრდა ალექსანდრეს და ცნა ო ებოსელთა ნათესავნი იუვნეს ელს კორციელსა ჭამდეს: და სმარე მათი არა იყო მეუღარსა შეშჯამდეს.

და ვერ ეძლო ბრძოლაჲ მათი მეფეს: და წარვიდა.

მაშინ მოვიდეს: ნათესავნი მბრძოლნი: ქალდეველითაცან გამოსხმულნი ჭონნი და ოთხთუეს ბუხთურქთა: ოღლისკან ქუნასა სარკითა: და დასხდეს იგინი ზანავს:

და ეპურთ იგი ოღ სარკითა აქუნდა: ჰრქვან მას ხერკი: და შემდგომად რაღენისმე უამისა: მოვიდა ალექსანდრს მუფს ელის ქუნისაჲ: და დალეწნა სამნი ესე ქლქნი: და ციხენი და ჭონთა დასცა მახული:

შ სარგინეს ქლქსა ებრძოლა: ათურთმეტ თათებ და დადგა სარგინეს დასვალით ვერძო და დასცა ვენაკი და რომ გამოიღო: ქსით: და დასხნა კაცი მერუეენი: და სტაგითა რუისაჲთა: დაჰრქვან ადგილსა მას ნასტავისი:~

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

და შერბე გამოიღო სარგანე თუთ დაურეს და შერბე აქმნეს:
და თანა ჭეკანდა აღექმნდრეს შერბეს: აზოა მწ არან ქართლას
შერბესა: და: მას შერბობა მცხეთაჲ სარგამად: და სარგვარი დაუღვა
მას ჭერეთი: და კვრის წყალი: და სომხითა: და შიას ცროლისა:
და წარვიდა:

ჩ ესე აზოა წარვიდა: არან ქართლად მამის თვისის. და
წარმოიყვანა. რვაჲ სხელი და ათი სხელი მამამყოქთანს: და
დაჲდა ძევე მცხეთას: და თნა ჭეკანდეს კერზნი ღონად გაცი და კაი:

წ: ¹⁾ და ესე იყო ზირველი შერბე მცხეთას შინა: აზოა მწ არან
ქართველთა შერბისა: და შერბესა:-

ძ: და შერბეგომად მის დადვა თარნაჲს: ამან აღმართა:
კერზი დიდი ცხვის ზნ და დასდვა სხელი მისი არმაზი: და შერბეს
ზღუდე წელით კერძო: და ჭრქვან არმაზ:

ჭ: და შერბეგომად მის დადვა შერბედ სარგამად: ამან აღმართა
კერზი აღმის: გზას ზნ: და აწყო არმაზს შერბობად:-

ც: და მის შერბეგომად შერბობდა შირვან: და აღმართა: და მის
გზას ზნ წინარზ: და აღმენს არმაზი:-

ძ: და შერბობდა თარნაჲსი და აღმართა კერზი სხადეს მისას ზნ
და აღმენს [ცხვი]:-

ჭ: და შერბობდა არს[აჲ] ²⁾ (და მან) ქალქსა ზღუდენი შერბენს.

ზ: და შერბობდა არიკ რნ შიდა ცხვი აღმენს არმაზს:

ტ: და შერბობდა ბრატმან რღსა ზე მცხეთას ქალქი დაეწყო.

თ: და შერბობდა შირვან: და მან აღმენს მცხეთაჲ ქალქი:

ი: და შერბობდა არსეჲ: რნ კასია შერბურა: და აღმის ცხვი:

კანკო.

ონ: და შერბობდა რაჲ რნ რადიურთათ მცხეთაჲ კაიშორა: და
შერბობაჲ თრად კაიჲ თრნი შერბენი დასდეს იაჲრ: და აჲრ:-

ონ: და შერბობდა ქარრამ: არმაზს: და მცხეთას ბრატმან და
ამათაჲ შამთა: ჭერანნი შერბედეს მცხეთას და დასდეს:

¹⁾ Числовые буквы написаны в оригиналѣ книжварью надъ ини-
циальными буквами и знакови не имѣють.

²⁾ Отъ начала до этого слова текстъ возобновленъ въ оригиналѣ
черными чернилами.

Ш а т б е р д с к і й т е к с т ь .

ი^გ: და შეფობდა იმიერ ფარსმან და ამიერ კაოზ:

ი^დ: და შეფობდა იმიერ არსაკ და ამიერ ამასხაერ.

ი^ე: და შეფობდა იმიერ ამასასან და ამიერ დერუკ:

ი^ვ: და შეფობდა იმიერ ფარსმან ქველი: და ამიერ ფარსმან ვაზ:

ი^ზ: და შეფობდა ამიერ ¹⁾ რაკ და ამიერ მირდატ: და ამასახე მოაკლდა არმაზი სმეუფო და მცხეთას ოდენ იყო შეფობაჲ:

ი^წ: და შეფობდა ლადამი: და დღე: წ:

ი^თ: და ფარსმან: წ: და ამასასან: კან: და რუკ მართალი:

ი^ბ: ვახე: კ^კ: ბაკურ: კ^დ: მირდატ:

ი^გ: ასოგურ: კ^ე: ლუკ მამია კ^ზ მარჯანისი: ესე ოცდა რვათა შეფენი ქართლს შინა წარმართნი:~

და იყო დღეთა კასტანტინე შეფისათ: ქეს აღმაღლებათგან: სმან და მკათესა წელს: იყო ლუაწლი ბრძოლისაჲ მტკრთავან და ფ^დ ერუდელს შეფეს კასტანტინეს: ძეს კასტანტინის: და გულ-გდებულ იყო ურვათავან კასტანტი კეისარი:~

იყო ვინმე კაცი ეფესელი: და წარმოთქვა წ^ე შეფისა ვ^დ ქუანენი იგი ჰრომნი და ე^ლნი ჰინდონი: და ვინცა ვის აქეს: მკუელი იგი ახალი ქეს წ^დლისაჲ: ძელითა ჯ^დთა და მისითა სსოკუბათა სძლევენ მტკრთა ძლიერად:

მას: ჟამის აღიძრა შეფ^მ გუნდებითა: და წარავლის მოყვანებად კ^ბსკანთა: ი^წმით: ანტიოქიათა: ჰრომითა: და ალექსანდრიათა: და ნათელ იღო მან თავადმან და დედამან მისმან: ბანაკითურთ:

Ч е л и ш с к і й в а р і ა н т ь .

. . . [ადე]გზხა ²⁾ გ^ლსა მისსა. სიერ^ლდი ქ^სი. და წარავლის მთავარი ერთი მოყვანებად ეზისკანტონითა ი^წლ^მისათა. და ანტიოქისთა და ჰრომისთა. და ალექსანდრისათა. და ნათელ იღო მან და დედამან მისმან ვ^დლ^ატ. ბანაკით^ეურთ შ^რით. ს^ს ამითა ჟამითგ^ზ. მკათესა წ^ეელს

¹⁾ Должно быть имир.

²⁾ До этого слова недостает въ Челишскомъ вариантѣ.

Шатбердскій текстъ.

მთა ჟამათგან შკათესა წყელსა: წარვიდა ჰელენე იშმდ: ძაჲსად
ზატოისნისა ჯრისა: და შკათოასმეტესა წყელსა ივლტოდა დედაკცა
ვინმე შეუეთა ევადგი: სასელათ რიფსიმე რლსამე მიხეზისათს:
დედა მძუძითურთ:

და იყო მისთანა ტუეე ერთა დედაკცი შუენიერი: სასელათ
ნინო: რლასა საქმშ მისი გამოიძია ჰელენე დედოფალმან: და იყო
იგი ჰრომა მთავარა: და თუთ მოეულო გზად თსა: და კქმნეს
კურნებანი და მოწეუნელ იყო საბერძნეთს: და ჰმოდურდიდა მთავარსა
მას რიფსამეს:

და ვნ წარმოივლტოდა რიფსიმე ზდუად: გაღნე და ნანო და
სხუანი ვინმე მათ თნა გამოვიდეს არეთა სომხითისათა: საყოფელს
ორდატ მკოვისსა: და იგანი იმარტულნეს შუნ:

Челпшскій вариантъ.

წარვიდა ელენე დედოფლი. იშლმდ მოძიებად ჯრთა. და მე. აე სს
წყელსა ივლტოდა დედაკცი ვინმე შეუეთაგანი ავადგი რისა სხელა
რიფსამე. რისა მიზნისათს რისმე. და დედამოძითრთ. და
მასთანა იყო ტუეშ ერთა დედაკცი მოძიშია ღისაჲ. შუნსაიერი და
ქმნელ ეთლი. და [მს]ჰგეს შვლსა. მოვრთასა და სხელა მისი
ნინო. რისა საქმე გამოიძია ელენე დედოფლსა. და თუთ მოეულო
გზად თსი. და კქმნეს კორნებანი მრვლნი. ძლითა ქსითა. და
მოწეუნელ იყო საბერძნეთად. და მოდრიდა მთვრსა მს რიფსამეს
ვნ წარმოივლტოდა თანა ჰევეს გაიხე და ნინო. და სხუანი იგა
მთათსა. და გამოვიდეს არეთა. სომხითისთა სყოფელითა. თრდატ
მეოვისთა და იგნი იმარტულნეს(sic) მონ ორდატ. მეოვისაგნ. ურშეოც
და ცხრ[ანი] სლნი. ს ნინო დარსა განგეძითა ღისთა. და
წარმოემრთა. მთა კერძოე ჩრდოლოსათა და მოვიდა ღდსა
მდინარესა სნ მტეუარსა. და მოჰევა მტეუარსა მდინარისსა
დასავადთა მცნეთად ქალქად დიდთა შეუეთა სავდუმთსა. და
იყო [კერძოე ოვარულად] სამ წელ ალოცკვად [ოვარულად] ღისა

Шатбердскій текстъ.

ხ ნინო ღამთა და წარმოქმართა: მათა კერძო ჩრდილო-
სათა: და მოვიდა მდინარეს მტკვარს: მოჰყვა და მოვიდა მცხეთად:
ქაქის დიდსა მეფეთა სჯდომელს: და აუო სმ წელ ეგრეთ: ილო-
ცვიდა ფარულად: ადგილსა ერთსა სქობურვალსა ბრძამლითა მკუ-
ლისაჲთა:-

და სქემსა სხსტ ჯ: ნსხსლეკისაჲ: და მუნ დადგრა და ილო-
ცვიდა: და ადგილი იგი იყო ზღუდესა გარტგან: ხ მათ მკუთაღთა
ადგილი არს ზემოღს ეკლესიის საკურთხეველისა ადგილი.

[დ]ა მეოთხესა წელსა იწყო თქემად ქუ დ: და მკუელი: და
[თქა რ] ვნოვე ცთომსს მინა ჩრდილო-ღს ესე ქენაჲ: და შეეკესესა
წელსა არწმუნა [ცოლსა] მეფისსა ნანს: [სე]ნსა მინა მისსა და
მეძუდესა წელსა მეფესა არწმუნა: საწაულითა (sic) ქუს მიერთა:
და მწრაფელ ადამენა ეკლესიაჲ: ქუემო სამოთხესა მინა: და სუეტო
იგი იყო ძელისაჲ რი თუთ აღემართა: და ვა აღამენეს ეკლესიაჲ
წარავლიანს მცქელი: და წიგნი ნინო-ღსი საბერძნეთა: მეფისა კოსტან-
ტინესა: თხოვად მდღელთა: ხ იგინა მწრაფელ მაიწინეს:

Челпшскій вариантъ.

მრ ადგილსა ერთსა მკუთაღთა სქობურვალსა. და სქემსა. ნს-
ხლეკისა ჯი და აღმართა იგი მოწ. და ილცვიდა მ[აღუ]ლი. და
აწ მთ მკუთაღთა ადგილი ზემოღს ეკლესიასა. საკურთხეული არს. და
მეოთხესა წელსა. იწყო ქადაგებე და ხარებე. ქს დისა სჯღისა.
და თქა რ ვნოვე ცთომსს მს ფრიაღს ჩრდილო-ღსა ქენაჲ. და
მექესესა წელსა არწმუნა. ნანს დედულსა ცოლსა მეფისსა სენსა მს
მისსა. და მეძუდიესა წელსა არწმუნა მირიან მეფესა სსწლითა ქს
მრითა. და მსწრაფელ ადამენა ეკლესიაჲ. ქუემო. სამოთხესა მს ძელისა
და სუეტო იგი ზესთოსნი რი თუთი აღემართა. და აღამენეს ეკლესიაჲ
და წარავლიანს მეფემს მოციქლნი. და წიგნი ნინო-ღსი საბერძნეთად.
მეფისა კოსტანტინესსა. თხოვად მდღელთა ხ მოციქლნი იგი
მსწრაფელ მიიწინეს. წე მეფისა და ვა იხღსა იგნი მეფემს.
მწაღელ მაიგიოთხსა და ამობორს უუა. დიმილით. და უწნეს წიგნი

Шатбердскій текстъ.

და მასცა შეეკმან იოვანე ეპისკპსა: და არა მდდენა და ერთი დიაკონი: და წიგნი ელენე დედოფლისაჲ და ხატო მაცხოვრისაჲ: და ძელი ცხრობისაჲ ნინოელისა:

და ვა მოვიდეს საიელი მოადო მირეან შეეკმან: და დედოფალმან: და ენ სახლმან. მათმან.

იოხავეს ხტ: რა შექმნან ვრა: 1)

Челншскій вариантъ.

მეუვისა და ნინოსა. ხ ვა ცნეს მიზნი მანდუისა მათას. განახრეს სიხრლითა დიდითა და ადგეს მსწრაფლ. საედრასაც მათას. მეუე კოსტანტინე და ელენე დედოფლი და ზირ დეკითა თაყნას ცეს მეუეებსას ქსის და კდ აქმარსხეს ზე და აღიუერხეს კლნა მათა. ცად მათ და აღავსხეს თლნი მათნი ცრქელითა მკარგულათა. და დადად ევეს [კმით] მადლითა. და აქქეს დამე შნდა ქე დო რა ესრთ სათხო იხინე და ეთა კმა ევეს ანა.

მშინ მეუემნ კოსტანტინე თუხითა კლითა აღწერას ეპისტოლეჲნი. თლითა შესხმითა და მრულითა გხნითა შეამეო და მკვიდრად სსფლისა თნა ზიარაჲ ძმაღ მასსა სხელსდვა. ეგრთვე ელენე აღწერას ეპისტოლეჲნი ორნი ერთნი ხანა დედოფლისთს და ერთთა ხანასთაჲნი. წისა. და მანცა ეგრთვე მრულითა შესხმითა. და გხნითა და სანატრელ უწოდა დედოფლსა ხანას ხ ნეტრსა ნინოს ელენე სორვილითი უწოდდა დედოფლად და თუსსა სწორად. და სწორად წითა მოციქოთა და დაბეჭდეს ეპისტოლეჲნი იგი ხ მეუემნ წარავლინნა ეპისკოპოსი ინი. და ორნი მდდენი და ერთი დიაკონა: და ხატო მაცხოვრისა. და ძელი ცხრობისა და სხუაჲ წიგნები ელენე დედოფლისა ნინოსთს. და წარვიდეს. და ვა მიიწინეს. ნათლსა იდეს სხლსა. ვა წისა სამუბისსა. მირიან მეუემნ და სანა დედოფლმან. და ელმან ზალატბანაკმან მათმან იოხავეს. ხე ეპისკოპოსმან და ნინო. რა შექმნან ვრა. და ძიება ევეს ხაროთა. და ზოვეს ხე ერთი მდგომარე ბორცისა ვა კლდისასა. რლსა თორცელი მისი არაოდეს დასცუიოდა. და სოლ

1) Тут недостает одного листа, но текст сохранился въ Челншскомъ вариантѣ. См. ниже.

Шатбердскій текстъ.

გინდა ცხორებაჲ ჩნი და კსნაჲ ჩნი კმპაკისკან: და ადგი-

Челишскій вариантъ

აჴმომ იყო ხე იგი და შეწნიერი იჴდ. ვა მადლითა ქე შექმნილი და ადგილი იგი ბორცოი შეუვალი იყო კლდისკნ. და უთხრეს მეფეს და ეპისკპსსა. ხ შეფენ წარგზავნა ქე თნი რეუ. და მთავარ დიანი. იხილეს შეწნიერად დგომად ხის მის. ხ ფორცლუყუდა ჟამთა არისთა. და იტყოდა მთავრ დიანი იგი მთკლეს. დაჴათისსა. ვდ ესე ხე არს დანერგული თა წარსულსა კლდისსა ზეკარდამითა ცუარიითა მორწყული. და ფორცელნი მისნი არა დასცუკუნ უკე.

და უბრძნა ხორთთა. მოყუტად ხის მის და შექმნეს სხე მტოისნისა ჴის. ვა ასწვა მთავრ დიანომნ. სემუჴამად შექმნეს ხის მის ტანისკნ. სხნი ჴრნი. და აღმართხეს. მცხეთას ვა სწეოთა. მცირეს შა მოკლედ აღწერილსა. შა წიგნსა. ქართლისა მოქცევისსა. გრული დიანობისა შა აღწერილსა. და ერთი ჴოართ აღმართა. მირიან მეფემნ. მთასა ჴა. მადნარისსა რღეს ჴქეიან. თხოთისსა. და ერთი იგი მახლობლად მტოისნისა ჴისვე და წარაკლინსა მირიან მეფემნ და ითხოვნა. სემეძმეთით. ქვისა მთელენი და კართთ ხორთნი. და მოსცნა მეფემნ და წარმოჴიდეს ერთშეთს და დადვეს სძირკული ეკლესისა. და დაუტოვეს ფერკთა ფიცარნი მაცხორისნი თნისა ჩნისა იჴ ქსნი. და წარმოჴიდეს მხგლისს. და დადვეს სძირკულენი ეკლესისა და დაუტოვეს სამსკლენი. და ესრეთ მოჴიდეს მცხეთად. და იყო მეფემნ შენებად ქვითა ეკლესიასა გარეობისსა. და ვა ცნა მეფემნ რ დადვეს. სძირკული მღ ერთშეთს და მხგლისს. და დაუტოვეს მთ სსორგლენი იგი ფიცარნი. და სამსკლენი. აღიუსო ურკითა. და დაჴენსა საქმე მოსწრაჴეობისა ვე არა ისწვა მთავრ ებისკოპოსისკნ ვდ შა თნა არს ამს ქლქსა შა სამთელა ქსი. ედ ზეკარდმოქსორილი რი ჴრის მტომლთა შა განიკვეს. და კურთთ იგი ამათ იხუნდრეს. ჩრდილთსა ამს ქლქსა შა დაფარეს და აწ მუნენი შთანი არიან. ვინ უწეის თუ ადგილიცა იცოდენ. ხ ჟამი მისი მერმე არს უდეს გამობნდეს დიდბით ქენასა ჴა. ეგრთვე ხალენი ედიასი აქავე დამარ-

Шатбердскій текстъ.

ღის მისგან: ბნელისა: ოდეს იგი სამოსელი შნი ებრაელთა შო წარმოეც: წდით ქლქით აზ^რით: უცხოთა ამთ ნათესავთა ქლქად:

რ^ე ჯ^ერტყმასა შნის ამს ქლქის: მეფობდეს მამხი ჩ^ენნი: და წარემართა მეფ^ე და ე^ი ქართლი: ქ^ეანობასა მოწრაფებითა დ^ეითა:~

მაშინ ნეტარმან მან დედაკაცმან ნინო თქუა: ე^ნხლ არს დ^ე და მამა ო^ღლისა ჩ^ენისა ი^ნ ქ^ესი: რ^ენ მოაგლინა სიტყუაჲ წ^ე მისი: ცათა მადალთაჲთ: თათ ძლიერისგან სუდრის კარდამოსრული ქენად. მადბლად: უეჭუად შობად: კორციელად: თესლისგან დ^ეთისა: დედაკაცისგან მარტად შობილისა წ^ედისგან და უბიწოღს რ^ე სთნო

Челпшскій вариантъ.

ხელ არს:~

და აღიგნო სისარღითა მეფე. და შეის მოხად[ნა] უთა ჭ^ერითა და ჭ^ეითხა თუ ნამდღ^ელვე. და შო ადჯარეს მართლი და არა უარეუეს. და თქეს ვ^დ აქეთ წარვიდეს ელიოზ მცხეთელი და ღანგინოზ განისელი. და თაღუნავ. და მისაგლ. და კუართისა მის თქეს წილით ხუჭდრუმად ამთი. ჩ^ე ადგალი იგი უარეუეს. შ^ენ განმხარლდა მირიან მეფე. რ^ეეს ეაწუა. ვ^დ ჰ^ელ მოწეგნილ იყუ. კუართი იგი ქ^ესი. იზ^ღლით მც^ეხიად. მადლობდა დ^ე და იტეოდა ე^ნჩ შ^ენ ო^ღ ი^ნ ქ^ე თე დ^ეის ც^ექელისაო. რ^ე შ^ენ ჰ^ელვე გენება კ^ენხად ჩ^ენი ემშაკისგ^ენ. და ადგოლისა მისგ^ენ ბ^ენლისა. უდეს იგი სამოსელი შ^ეი წარმოეც ებრაელთა ამთ წ^ედით ქლქით აზ^რლით უცხოთა ამთ ნათესავთა ქლქად რ^ე ჯუარტომის შ^ენსა ამს ქლქსა მ^ენი ჩ^ენნი მეფობდეს.

და ამის ზ^ე დიდად გ^ელსმოდგინე იქმნა მეფე და წარემართა ქენობისა ზ^ე უქც^ელად. ნებითა დ^ეისთა ე^ით სობრძხელებით მისით. შ^ენ სხატრელმ^ენ მან დელოფლმ^ენ ნანა. თქა ე^ნხლ არს დ^ე და შ^ემაჲ ო^ღისა ჩ^ენისა ი^ნ ქ^ესი რ^ენ მოაგლინა სიტყუაჲ წ^ე მისი ზ^ეციით მად^ელით. თათ ძლიერისგ^ენ. სუდრისა. ქენასა ზ^ე კორციითა იშვა. თესლისგ^ენ დ^ეთისა. და ქ^ეწლისგ^ენ შ^ერმის წ^ეისა. და ო^ღ.

Шатбердскій текстъ.

ყო მას: და ამით მიხეზითა: ცხორებამ ჩნა შექმნა.

და ეი ცასა ქუეშე მყოფი განსათლას: და უმეტეს მას მამრო მორწმუნენი აცხენს: რ იშვა ვს კაცო: ზეტოე ეცა ვს ღწ. ნათელ აღო ვს მსხურმან ვინიე სჯულისამს: წყლისა და მიწისგწ:

ჩ მამით და სულათ წდით ზგჯარდამო იწამ: და აღად: ჳწს ეცუა დაეულა და აღდგა: აკდა მთავე სიმადლეით მამის თანა: და მომავალ არს დიდებითა: რღს მექნას კალამად ამენითა:

და ვს ესე თქუა: წაროყვანს აკამ მდელა: სბერძნითიოთ მოსრულა: და ერისთავი ერთი წარუდა: და აღდგა: წამუნს და მოუწოდა მოუღლით: ჳართალელთა: და ფხოელთა და წოდგანელთა: და უქდაცა სარწმუნოებამ: ქტო: ჩ მთი განუყარეს თავი:

და ერისთავის მტარედ წარჳმართა მსხელი: და მამით მოსცხეს კერძნი მათნი დალქწად: და გარდაუდა: ერწუდ და აღდგა: ჟალკოს.

Челишскій вариантъ.

წათა რი სთხე ეყო მწ. ამით მიხეზითა. ცხრემ ჩნა შექმნა და ეი ცასა ქუეშე მყოფი განსათლას და უმეტეს მასს მრო მორწმუნენი აცხენს. რ იშვა კაცო და ზეტოე ეცა ვს ღწ არს და ნათელ აღო ვს მსხურმან სჯულისმ წყლისა და მიწისგწ ჩ მთი და სდით წით. ზგჯარდამო იწამ, და აღად ჳწს ეცუა დაეულა და აღდგა. და აღკდა მსვე სიმადლეის მამის თანა და კდ მომავალ არს დითთა სმინლითა, რღს მექნის კალამად. ანითა და ვს ესე თქუა დელოფდმს წარუდა და უენს ჳეეებოდა სხატრღსა ხინოს. და წაროეზნესე მთ თან მოავარ ენსკობოსა და მდღწა და ერისთავი და წარუადეს და აღდგეს წამუნს და მოუწოდეს მოუღლით. ეთ ჳართალელ ფხოელთა წადგანელთა. და შემაგრით ერთ ურაცხვი. მწს აღდგა წად და სხატრდი და განმსათლებლა ხეტარი ნანა. დეკად ჩნა. აღაძნსა კწნი ღწს მწ და მოუწოდა შემწედ წს ღწს მშობღსა. და კდ განართხა კელი ერის მრო. და უქდაცა. სარწმუნობამ მას ღწს. ჩ მთ ზაროტუესხეთა ვს ესმ ქდაცებამ უცხოდ განოყრეს თგნი და ზარნი გარე მთიქცხეს. და აღრქენდეს კდითა მითთა წწას ხინოს

Шатбердскій текстъ.

დაბასა კდქმს. და ნათელსცა ერწოთაანკლთა: და უყარელთა: ესმა ესე და კარდაკრბეს თომუთა: რ'ნა უკუნახაღსკელ იზოვნეს. თრდატ მეთემან მთაეყანხა:და მთახალხა:

და ხახა მთავიდა კხოეთა და დადგა კაწარეთს: და მთახალხს კხოელნი და სოჯნი ერთიერთი მათით: და კარდავუდა კახეთა: და დადგა ქცელ დაბას: და მთაეყანხა კაცნი მთავარნა: და მთახალხა:

და დასსეულდა და წარმოემართა მცხეთად: და ვ'ნ მთაწა კხოეთას: დაბას რ'ლის ჰრქან: ბოღანა: ვერღარა უძლო სღავად:

და მთაწადეს უყარმთა ქლქით: რეკ ძ' მეთვანა და სლამშ ცოლი მისა: და ასული მისა: და ზ'ნ ადგეს მთურნედ: და მთუვლანეს. მცხეთათი მეთემან: და ცოლმან მისმან ხსნა: იოვანე მთავარებსკ'ჰნა ხილვად. და წარუვანებად: ხ' მან არა იხებ: ა'დ დაჰქედრა იაკობ მღდელი: რ'ს შემდგომად შ'ნის მან დააბერას სიყდარა:

Челишскій вариантъ.

თ'ს ხ' კმანოდა დედოფ'ლავსკი. ხ' ხახა თბრძმს ერასთავს. რ'ნ წარმართის მცირედ მახუღა მ'თ ზ'ს. და ვ'ნ მემბ უევეს მამთ მისცხეს თავნი მ'თნი. ხათღის ლებას და დადექნეს კერძნი მ'თნი. და წარვიდეს ერწოდ. და დადგეს კდამს. დაბას ჟაღუოს. და ნათელსცა ერწოთა თანკლთა. ხ' უყარელთა რ'და ესმა ესე მემანდეს. და თომუთს კარდაკრბეს. რ'ი კ'დ მთაეყანხა მთახალხს და ხახა ა'დ წარვიდა. კაუხეთად და დადგა კაწარეთს და მთახალხს კაახხი და სეჰნა. არა'თრთა მ'თით და ა'დ კარდვიდა დიდად კახეთად. და დადგა სხნ-ტრლი იკი. ქველ დაბას. და მთაეყანხა კაცნი მთვარნა ამთვე მეთვთა ხათქენი. და ნათელსცა და კანმოარა ხათლვაჲ მ'თა. ხ' მ'ს ჟ'ნ ვინათკან. დასსეულდა და წარემართა და მთაწა კოხოეთად. დაბას რ'ლის კწადების ბოღანა. და ვერღარა უძლო ს'ღავად და ესმა ესე მეთემან. და ფ'დ მქწხედეს და მსწრთელ მთავადეს უყარმთა ქლქით. რეკ ძე მეთვის და სლამი ცოლი მისი და ასოღა მ'თა ზ'ნ დაადგეს მურნედ. და მთავდეს მეთე და ხანა დ'დოღა და ი'ნე მთავარებ-სკ'ანო. კათხვად და წარუვანებად მცხეთად ხ' მან არა იხებ ა'დ მქჰედრა

Шатбердскій текстъ.

და მის წე მისცა წიგნი იგი ჰელენს დედოფლისა მოწერილი: რი მიუწერა ნინოჲს: დედოფლობით: და მოცქლად და მანარე-ბულად შეეშვა:

და ძელი ცხობისაჲ წარმოეცა დედოფლისა ნანაჲს და შეწირა ჟამი იოჲანე: და აზიარა ნინო: კორცსა და სისხლსა ქმსს: და წარიღო ესე საგზლად სწლის:

და შეჰვედრა სული თჳსი კელთა ღრისთა: ქართლად მოსლ-კითვან მკათხუამეტესა წელს: და ქეს აღმალეპითგან: ტქმ: წელს: დასაბამითგან: ჭქმ: წელს:

მამინ შეიძრეს ორნი ესე ქლქნი: მცხეთაჲ და უჯარმაჲ: და უნი ქართლი: სიგუდილისა მისისთჳს: და მოკიდეს: და დაჰმარეს: ძლევიო შემოსილი გუმი მისი: ადგილსაჲ ოზ ბუდს დაბასა კხო-თისსა:

Челишскій вариантъ.

იაკობ მღწელი მიუგეს. და ებისკოპსსა. რა მდ მისსა მან დაიურანს (sic) საუდრი მცხეთისა. და მისცა წიგნი სალომეს ელენე დედოფლისა. რი მიუწერა ნინოს მოციქულობით. და მანარელობითა შეშვობილი და ძელი ცხობისაჲ ნანა დედულსა მიანიჭა. და შეწირა ჟამი მთვარეობისკომს.

და აზიარა სანატრული ნინო. განმაცხოველებლსა სისხლსა და კორცსა ქსს. და წარიღნა საგზლად. სუკონოდ. და შეჰვედრა. სელი თჳსი კელთა ორისთა და მიიძინა ძილი იგი სანატრული და აწ მოხრის ჩნთს. წე ღრისა: .

ქართლს მუსლიკითგან მისით უცდა მკათხუამეტესა წელსა და ქს აღმალეპითგან. სამს ოცდა ათურამეტესა. წელსა. დასაბამითგან ხორთათას. რვას. ოცდა მკათხუამეტესა. წელსა ამო ჟმთა ზე იქმნა მიცვლბაჲ წისა და სანატრლისა ღრისისა დრის და განმანათლებლისა. ჩნისა ნეტრისა ნინოსი.

მშნ შეიძრეს ურნიჲჲ ესე ქლქნი მცხეთაჲ. და უჯარმაჲ. და ერთადელი ქართლი სიგუდილისა მისისთჳს. მოკიდეს და დაჰმარეს.

Шатбердскій текстъ.

და წარვიდა მირჯან მეფებ და ენი ერი: რ იქმოდეჲს: ზემოას ეკლე-
სიასს ქეთთა და განიშორეს შეოახესს წელსა: და მოკუდა მირჯან
მეფებ და დაეიფლა: საშუაღას სუეტსა სამხროთას ჩრდილოთ კერძო:

და მას სუეტსა შინა არს ნაწილი სუეტისაჲ მის ცხოველისაჲ:
და შეორესს წელსა მოკუდა ცოლი მისი ნანა: და დაეიფლა დასავალით
კერძო მასვე სუეტსა: სადა მირჯან მეფებ დამარხულ იყო:

და დაჟდა მეფედ ბავურ ძებ რეკისი: და მოკუდა. იოვანე ების-
კანსი: და დაჟდა იაკობ მღვდელი იგი მუნიავე მოსრულია: მთავარ-
ეზსკენსდ:

და ოცდა მესამესა წელსა აღმართებიოთგან ზატიოსნისა ჟრისა:
შეექმნა კუბაჲ რეკ: და შეიქმნა საფლ[ავი] ქუემოსა ეკლესიასს:

Челншскій вариантъ.

ძლეკითა შემოსლი გუამი მისი ადგლსავე თსსა. ბაღს. სოფლსა
კახეთისსა და ვრ შესაძლებელ არს თქომად. თო რაუდენთა ცრე-
მლთა ანო რაუდენთა გოჯებათა საღმრთელთა აღმოიტყოდეს შეფე
და დედელი.

ნ მეფე) არა განუმარა სფლავს მისსა წა ვე ბანაკითრთ
მისით ვე შუიდ დღემდი და იყო კრბაჲ დიდ ძლი რ კარსებსნი
მრვლნი აღესრლებოდაეს. მაღლითა ქსითა და სეტარ არიან
რნი აღასრლებდენ ესენებსა მისსა. რ დიდსა მადლსა დირს
ექმნებიან. ნ მეშუდესა დღესა შეწირეს ჟამი. სფლავს ზნ მის წი-
სასა და წარვიდა მეფე მირიან და ენი ერი. რ იქმოდეჲს ეკლე-
სიასს. ზემოას. და განასრლეს შეოაცესა წელსა და შეოცდა ერთესა
წელსა. მოკდა მირიან მეფე. დაემარხა. საშუაღას ეკლესიისსა. სუტ-
ტისა კერძოსა მის სამხროთისსა ნ ჩრდილოთ კერძოსა მრ
სუტტსა შა არს ნაწილი სუტტისა მის ნათლისა ცხოვლისა და
მოარესსა წელსა მოკდა სნატრლი ნანა დედელი. მოარედ
დაჟდა მეფედ. ბარკ. მე რეკისი. და მოკდა. ინეტა ები-
სკენსი და მისწლ დაჟდა მღვდელი რი ენება ნინოს. მთვარ-
ეზისკენსდ. და მესამესა წელსა აღმართებიოთგან ზატიოსნისა ჟრისა
შექმნა კუბოჲ. რეკ. მოკდა. და დაემარხა ცოლითრთ. ქუემოსა ეკ-

Шатбердскій текстъ.

და მოკუდ(sic) რუკ: და დაქმანს ცალითურთ: და შემდგომად მის მკათესა წელს ამხ ბაკურ დაიწყო: წილანის ეკლესიას: და განიშორა: ოცდა მკათხუთმეტეს წელს: და მოკუდა და დაეფლა ქუეშის ეკლესიას: და დაჯდა მეფედ ძმა მისი თრდატ: და მოავარ: ებისკოპოსი იყო ნურს: სომეხთა კათალიკოსის დიკონი იომ:~

და მეფემან რუმსოვის რუმ კამოილო: და ეკლესიის საფუძველი დაჯდა: და მის ზევე: ნურსის კახეთისს: ეკლესიამ აღიშენა: განსრულებით:

და შემდგომად მის დაჯდა ვანახბაკურ მეფედ: და მისზევე სპარსთა მეფის მარხანდანი შემოვიდეს სივნიეთა: და იგი კიდარდ (sic) უკუდა: და მოავარ ებისკოსი იყო იგივე იომ:

და მამან მოვიდა: ქრამ ხუარ ბორ ზარდ: სპარსთა მეფის ბიტახში: ტვილისად ქლქდ: ციხედ და ქართლი მისს ხარკს შედგა: და სომხითი და სივნიეთი: და ტუასპურაგანი:

და მის ზღ აღიშენეს აზნაურთა წმ იგი ეკლესიამ მცხეთას. და დაიმთავრეს (sic): დიდს მს ეკლესიას სოფლებითა და ქარდაგბითა ქართლს შინა:

და მის შემდგომად მეფობდა: ბაკურ ძე თრდატისი: და მოა-

Челпшскій вариантъ.

დესიას. და შდ მის ს. ამხ ბაკურ მეფემან შემან რევისმან. დაიწყო წილანის ეკლესიას. და განსრულა. უცდა მკათხუთმეტეს წელს. მოკდა და დაეფლა. ქუეშის ეკლესიას. მესამედ დაჯდა ძმა მისი. თრდატ. მან მთურეპისკოპოსი იყო ნურს. და მეფემან. როსთავისა. რუმ კამოილო. და კახეთის ნურსის ეკლესიამ აღიშენა. და მეოთხედ მისს ვანახბაკურ. და მის ზე სპარსნი შემოვიდეს და მეფე კიდარდ უკუდა. მამან მოვიდა ხუარ სპარსთა მეფის ვანახბაკი. ტვილის და შდ ციხედ და ქართლი მისს ხარკს შედგა და სომხითი და სივნიეთი. და ტუასპურაგანი. ხ ამის ზე აღიშენეს. აზნაურთა ეკლესიამ გონის მცხეთას და მათლეს დიდს მს ეკლესიას. სოფლებითით. და მხოთედ მეფობდა იე თრდატისი მთურეპისკოპოსი იყო

Шатбердскій текстъ.

ვარებისკ³ჴსი იყო ელია: და ამან აღაშენა ეკლესიაჲ ბოღნის და იმიერ განჴადა და განაახლნა არმაჴსნი სმარსთა შიშისათჴს:

და მისა შემდგომად შეუთბდა ფარსმან დისწყული თრდატისი: და მთავარებისკ³ჴსი იყო სჴმიონ:

და მისა შემდგომად შეუთბდა შირდატ: და ესე წარაიყვანა ზიტიახშმან ვარაში: ბაღდადს: და მუნ მოკუდა:

და მისა შემდგომად შეუთბდა. არხილ: და მთავარებისკ³ჴსი იყო იონა: და მაშინ: დაეცა ქუემოჲ ეკლესიაჲ: და იონა მოიგვალა კარეუბნის ეკლესიას: და სუეტი იგი ცხოველი თანა წარმოიღო:

და მისა ზს³ აზნაურთა სტეფანე წ³დ აღაშენეს: არაგუს ზ³: და მოკუნი მოკუეათს მოგობდეს: ცეცხლის მსახურებისა ზ³:

და მისვე არხილას³ ღათინი მთავარებისკ³ჴსნი გარდაიგვალნეს:~

და მერმ³ შეუთბდა შირდატ და მთავარებსკ³ჴსი იყო გლონოქორ: და ესე მთავარებსკ³ჴსი ერისთავადცა იყო ბარაზბოდ ზიტიახშისაგ³ ჩართალს: და ჰქერეთს:

და მისა შემდგომად შეუთბდა დიდი კახტანგ: გოლგასარი: და მთავარებსკ³ჴსი იყო: იოველ: მაშინ წარაიყვანეს კახტანგ სმარსთა და შემდგომად რაოდენისამე უამისა მოიქცა: და მთავარებისკ³ჴსნი იყო მიქაელ:

Челинскіи вариантъ.

მ³შნ ელია. ამან აღაშენა ეკლესიაჲ ბოღნისსა: მუქსე ფაჴსმნ. მე. წ. შირდატი. მე. ზ. არხილ. და მთავარებისკ³ჴსი იყო იონა. და დაეცა ქოუნ³მოჲ ეკლესიაჲ და იონა მიიგვალა. და სო³ტი იგი ცხოველი თ³ წარმოიღო. და მისსა შ³დ აზნაურთა აღაშენეს სტეფან³ წ³დ არაგუსს ზ³ შ³თ უამთა უთ³სნი მთავარებისკ³ჴსნი გარდაიგვალნეს. და მე. თ. შირდატ. მთავარებისკ³ჴსი იყო. ბოღნოქორს. და ესევე იყო ერისთავადცა. ბარაზ ზიტიახშისეგ. შ³დ მის³სა მე. ო. შეუთბდა. კახტანგ გოლგასელი და მთავარებისკ³ჴსი იყო იოველ მ³შნ წარაიყვანეს კახტანგ სმარსთა და შ³დ რაოდენისამე უამისა

Шатбердскій текстъ.

და მან მამთხუა ივერჳი ზირსა შეივისსა: ვასტანკს:

ხ შეივემან წარავლინსა მოციქულნი სსბერძნეთა და აიხოვა შეივისგან და ზატრეაქისგან კათალიკოსა.

ხ მან მოსცა ზეტრძ კათალიკოსა: და თანა ჴევანდა მას სსმოკელ მონაზონი წა და ღირსია: და აღაშენა ჴეჳემოჲ ეკლესიაჲ ვასტანკ შეივემან. და დასუა ზეტრძ კათალიკოსა: და ესე იყო ქართლის მოქტევითგან. რ. ბ. წელსა: შეივენი კარდაცვალებულ იევენეს: ათნი და მთავარ კებისგ ჳსნი აიტამეტნი. ხ ზარკელი კათალიკოსი იყო ზეტრძ.

და ამისა შემდგომად შეივობდა დახი უჳარშელი: და კათალიკოსი იყო სსმოკელ: და მისაზე ტფილისს ვანნი დასხდებოდაეს. და მრმ წა ეკლესიაჲ აღაშენეს და კათალიკოსი იყო ზეტრძ.

და ამისა შემდგომად. შეივობდა ბაკურ ძე დახისა: და კათა.

Челишскій вариантъ.

მოიქვა და მთავარუბასკსი იყო მიქელ. ამან მამთხუა ივერჳი გორგოსლსა. რისათს მიზეზისათს. და განამო ეკლესიისგნ. მრმ შეივე აღივსო ვლისწყარომითა. მრულითა და ექვა ივერი ზირისა მისსა და განიზრჩეიდა მრულითა ბორტთა დამკობად ქენობისა. ადღონ რლსა არავისი ჴნეიკს წარწყმედაჲ მიუვლენა გლსა მისსა კთლი განზარჩეა. აღდგა და განიზურნა კლნი თსნი დისა მრ და თქა დბჲ შნდა ქე დო. რამე არს სსქე ესე და კეჳჲ მისცა მტურსა და მსწრაფელ წარავლინსა მოციქულნი სსბერძნეთად. და აიხოვა. შეივისგნ და ზატრეაქისა კათალიკოსი და მოსცეს კათალიკოსი შტე. და თნა ჴევანდა. სსმუქელ. მონაზონი კცი წა და ღირსი და აღაშენა. ჴეჳემოჲ ეკლესიაჲ ვასტანკ შეივემან. და დასუა მონ შიგნ შტე. კათალიკოსი და ესე იყო. ქართლისა მოქტევითგნ. ას სსმოკელა მეთესა წელსა. მრმ კარდაცვალებულ იევენეს შეივენი ათნი და კათალიკოსნი ცამეტნი. აქადგნ იწყეს კათლიკოსთა მამად ჳტკრობად ვლი კათლიკოს იყო შტე. ვასტანკ შეივისა იე. და მე. ია. შეივობდა. დახი. და კთლიკოსი იყო სსმოკელ. ამისსაზე ქლქსა თბილის კცნი დასხდეს და მრმ წისა ეკლესია აღაშენეს. და მე. იბ შეივობდა.

Шатбердскій текстъ.

ლაკობია იყო სომეხი.

და მისა შემდგომად შეუობდა ფარსმან და კათალიკობია იყო: თავიანთი: და მისსევეჲ ჩამაგა: ვ: და მისსევეჲ სპარსთა შეუობამ მცხეთად მოვიდა. და შექმეოთა: ქართლი და ქალაქნი და წარვიდა:—

და მისა შემდგომად შეუობდა ფარსმან სს^ა: და კათალიკობია იყო დასბია: მკდრი მცხეთელი: და აქამოგან ორთა სხელთა აღადეს კათალიკობიამ: მცხეთელთა მკდრთა: და მისვე შეიანს^აჭ^ა: კათალიკობია იყო ევლან^აჭ^ა:—

მაძინ: მოვიდა: ნეტრა: ¹⁾ აოვანე წა წადენელი: შუკა მდინარით ასურეთისამთ. იგი და თორმეტნი მოწაიენი მისიანა მოვიდეს:

და მისა შემდგომად: შეუობდა ბაკურ: და კათალიკობია იყო მაკარი: და მისა სევეჲ ვარსქენ ზიტთანში იყო: და შუქანაჲ იწამა ცურტავს.

და მისა შემდგომად კათალიკობია იყო სომეხი: და შერძე სი[მ]ონ ნეტრ^აჭ^ა: და მის ბაკურისევეჲ დაესრულა შეუობამ ქართლისამ:—

Челпшскій вариантъ.

ბაკურ. ძე დანისი. და მე. იგ. ფარსმან. და. მე. იდ. სს^ა ფარსმან. და კათალიკობია იყო სს^ა. მეუიღრი მცხეთისა. აქამოგან ორთა სხეთა დაიპურეს ქათალიკობამ მეუიღრთა მცხეთისთა.

მ^აშ მოვიდა. იე. შედადნელი შუამდინარით იგი და თორმეტნი მოწაიენი მისნი ქართლის მოქრეთოგ^{ან}. მეურსესსა წელსა. და ამისსა შ^ა. მეუდა ბაკურ. და კათალიკობია იყო მაკარი. და ამის შე. მოშანიაჲ იწამა წორტავს. ამის ბაკურისზე დაესრულა შეუობამ ქართლისა და ვ^ა შეუობამ დაესრულა. ქართლს შ^ა სპარსნი განმლოებდეს და ერთი და სომხითი დაიპურეს. ს^ა ქართლი უმეტესად დაიპურეს და კავკასიანთა შევიდეს და კარნი უსეთისნი. იგნეს. და ერთი დიდი კარი უესთავე და ორნი დკალეთს. და ერთი ზარქ^აუანს. დორმობეთისსა. და იგი მთიორ^ანი. გომარ^ად^ად დადგანეს. და ს^ას^ა ვინმე გ^ანი დაიდგანეს

¹⁾ эти три слова написаны заглавными буквами и киноварью.

Шатбердскій текстъ.

მამინ მცხეთაჲ ათხელდებოდა: და ტფილისი ეშენებოდა: არმა-
ზნი შემტარდებოდეს და კალაჲ განდიდებოდა.

სმარსნი უფლებდეს ქართლს: და სომხითს: და სივნიეთს: და
გუანსურკანს:

და კათალიკოზი იყო სამოკველ: და ნელადრ^ტ შეკრ^ბა ქართლი:
და განახინეს ერისთავად გუარამ და მე[რ]მე კურანზლატადცა [იყო].

ამს და[დ]ვა საფუძველი წტიოსნისა ჯ^მ და ამისაწყვე იყო კათ[ა-
ლიკოზი] [ს]ამოკველ სს^მ და ტფილ[ისისა] შკუდრთა დიდსა ეკლე-
სიასა დაწყეს: ნახევარსა იქმოდჲ ე^ი ერთი: და ნახევარსა ერისთავნი:
და კათალიკოზი იყო სართლომე:

და მისა შემდგომად ერისთავობდა სტეფანოზ: ძ^ტ მისი: ძმაჲ
დემეტრესი: და იქმოდა ეკლესიასა ჯ^რისისა:-

მამინ ჩამოკლო ჰერაკლ^ტ მეფემან ბერძენთამან: და უკმო
ციხისთავმან: კალათი ტფილისისაჲთ: მეფეს ჰერაკლეს. ვცნობ-
ტობით:

ნ მან ფერკი დააწერა და დანიელ მოიღო და მოაძია სტეჲ

Челишскій вариантъ.

მთ^კრად. წანარეთისა ეკეს და მორჩ^ლბჲ დასდევს მისი. და უღეს
ურავლე მეფე მოვიდა. მ^შნ დაიმკონეს სმარსნი. და სმარსთა ხაზა-
რეთისა კანნი შე^ქმნეს და ხაზარნი მოტყუვნეს. ესე აღწერილი გამო-
კრებოლად არს. მ^შნ სმარსნი ოფლებდეს ქართლსა და სომხითსა და
სივნიეთსა. და გუანსპორკანსა. და კათ^{ლიკ}ოზი იყო სამო^ტლ. მე. ი^ბ.
და ნელადრ^ტ შეკრ^ბა ქართლი. და ერისთავ განახინეს. გუარამ დიდი:
ესე იყო წ^{ლი} ერისთავი და მე^რმე კურანზლატადცა იყო ამან
ერისთ^კმნ დადვა სამირკუ^ტლი წტიოსნისა ჯ^რისა და თფილისისა
დადის ეკლესიასა ნახევრსა იქმოდეს ერისთ^კნი და ნახევრსა ე^ი ერთი.
და კათალიკოზი იყო. ი^დ. სართლომე.

მ^შნ ჩამოკლო ურავლი მეფემან ბერძენთამან და უკმო ციხის
თემან. კალათ თბილისთ მეფეს ურავლეს. გამოზრსკად. ნ მან ფერკი
დააწერა. და დანიელი წიგნი მოიღო და მოაძია სიტყ^ჲ ესე ვ^დ

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

ესე: მოვიდეს ვატი იგი მზის დასავლისაჲ: და შემუსრნეს რქანი ვერძისა მის მზის აღმოსავლისსა.

და შევეძან თქა: უკუეთუ ჩემთვის ესრეთ იყოს სიტყუაჲ შე მიგაგო მისაგებელი შნი: და დაუტევა ჯობლო ერისთავა ბრძოლად: და თუ წარვიდა ილდადს ბრძოლად სუასრო შევისა:

ხ ა მ ა ნ ჯობლო მცირეთა დღეთა შემდგომად კალაჲ გამოიღო: და ციხის თავი იგი შეიქნეს: და ზირი დრახუნითა აღუვის: და მერმტ მთიელსა ტყავი გაჭკადა და შევეს უკუანს მისწია გარდინს: ვარს გრიგოლისსა შინა:-

წარვიდა ჭერაკლე და შემუსრა ბაღდადი: და შეიქნეს: სუასრო შეუტ და მოღუბად სცა ძელი ცხორებისაჲ: და იწყო ბრძანებით მტრებად იწმის: და მოდისტოს დასუა მატრიაქად. და წარმოვიდა აქადთვე შემდგესა წელსა: და გე მოსვლადმტ მის: ტფილისს სიონი განეშორა შეჯდრთა: ხ ჯრისა ეკლესიასა აკლდადა:

ამან ჭერაკლტ ტფილისს და მცხეთას და უყარმას განავლინსა

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

მაშნ მოვიდეს. კახი (sic) იგი მზისა დასავლისა. და შემოსრნეს რქანი იგი ვერძისა მის მზისა აღმოსავლისნი და თქა ერაკლე უკთო ესე ესრთ იუოს. სიტყუა წყელისა ჩემთს. შე მიგაგო მრწობლი მისაგებელი. შნ დაუტევა ჯობლო. ერისთავი კალას ბრძოლად. და იგი წარვიდა. ბაბილოვანდ ბრძლად სუასრო შევისა. ხ ამან ჯობლო. მცირეთა დღეთა შა. კალა. გამოიღო და იგი ციხის თვი შეპურა. დრახუნითა. აუესო. და მერმე ტყავი გაჭკადა და შევეს უკან მისწია:-

მივიდა ერაკლე შევე ბაბილოვანს და შეიპურა სუასრო შევე. და შემოსრა ბაღდადი. და ბაბილოანი. და მოღუბინა ძელი ცხორებისა. უკმოიქცა და იწყო ბრძანებითა. ღისთა შენებად იწმისა ¹⁾.

და მოდისტო დასუა მატრიაქად და წარვიდა კად მონკე და გე მოსვლადმე ტფილისს სიონი გაასრლეს. ხ ჯრისა ეკლესიასა აკლდა. ამან ერაკლე შევემნ ტფილისს და მცხეთას. და უყარმოს განავლინსა ჭადგინი რა უხი ქვანები ეკლესიათა შა შემო-

¹⁾ Противъ этихъ строкъ на полѣ рукою текста написано: ვინაჲს ღო ზენარ.

Шатбердскіи текстъ.

ქაღვნი რა ენი ქქანენი ქაღქთა შნა ეკლესიათ მისა შემოკრ-
ბენ და ენი მოკუნი. და რეჩხლის მისხუნნი: სრუ მოინათლენ. სრუ
მოისრენ:

ნ მათ ნათლის ღებამ არა სხებეს ზაგუეთი თანა აღერანეს
ქქანეთა: ვადს ელათსა წარმართა მხვლი: და ეკლესიათ მისა
მდინარენი სისხლისნი დიადეს:

ნ ჰერაკლე განწმიდა შჯელი ქქანი და წარვიდა. და ერისთობდა
ოკოვე დიდი სტეფანოზ: და კათალიკოზი იყო ბართლომე მქორედ:
და შემდგომად ერისთობდა ჯანესე: და მისხსტ სმნი
კათალიკოზნი იგვანეს იოანე: ბაბილა: თამარ:

და მისა შემდგომად ერისთობდა: სტეფანოზ ძმ მასი და
ამსი ცასიშორა ჯრასა ეკლესიაჲ: და დადეს კრებამა ჯრს. ჯრო-
ბასა: ერთ თოვე: და ტიფლისს დაჯდა სტეფანოზ: და კათალიკოზი
იყო სიმოქელ: და მისხსტეე ეენიან:

და ჩამბავი მოკდა ედ ბელადი ავარებისა დაიბურესი: და მისი-
თქს ბერძენის ქქანა ჯარის აჭიადეს: და წართლეს სბერძენეთა:

და მისა შემდგომად ერისთობდა: გურამ გურამზლასტი: ყ: და
გურამ ერმაჲ: ს: და მერმე არმუშს გურამზლასტი: ს: და კარასი

Чолпшскіи вариантъ.

კრებენ და ენი მოკონი. და რეჩხლის მისთარნი სხო მოინათლენ
სხო მოისრენი. ნ მათ მინათლვამ არა. ინდომეს ზაგუეთი
თანა აღერანეს ვადის ერთ სნა წარმართთა. მქორმნი იკდა
მახვილი და ეკლესიათ შნ მდინარენი სისხლისნი დიადეს. და ცან-
წმიდა ერაკლე მიემს სჯორლი ქქანი და წარვიდა. ერისთობდა (sic).
სტეფანოზ. და კათალიკოზი იყო ბართლომე. იგი შემდგომად. ერისთობდა
აღანესის და მის ზე სმნი. კათალიკოზნი. იგვანეს. ივ: იზ. თა-
ბორ. და ბაბილე. იტ. ამის შდ ერისთობდა. სტეფანოზეე ძმა
მასი. და კათალიკოზი იყო სიმუტლ. და ეენიან. და აჭა. ამბუი მოკდა
ედ ბელადი ავარისთა დაიბურესი ამისთს ქქანისაჲ ესე ვლივე
ბერძნთა კარასა აჭიადეს. და წარვიდეს ამისსა შდ ერისთობდა
გურამ. გურამზლასტი და გურამ ერმაჲ. და მერმე არმუშს
გურამზლასტი და მერმე კარასხაგორ. ახმტკოზი. რს განასხუნნი

Шатбердскіи текстъ.

ბაკურ: აზა ზატრაკითხი: ონ განბანელნი მოაქვანს: ო: და მერმე: ნერსე და ძენი მასნი:

ფილიპე: ონ: სტეფანოზ: ობ: ადრნესე: ოვ: გუარამ: ოდ: და ბაკურენა ძმ იაღდადისი: ოე: და ძენი ადრნესესნი: სტეფანოზ: ოე: და აშოტ კურაზლავთა: ოზ: და გუარამ: დიდნი ერასთაენი: ესთენ იუენეს:

ხ კათალიკოზნი: ოღ კენახსითუან მოპართ იუენეს: თაგფანაგ: ვ: ევლადე: ნ: იაკვლ: გ: სამოკელ: დ: გეორგი: ქ: კურიონ: ჳ: იზიდ-ბოზიდ: ჴ: თზ: ლ: ზეტლ: ო: ესე ცისანი ცოლასსნი: იუენეს: მერმე მამა: ვ: იახნე: ნ: გრიგოლ: გ: ვლემენტას: დ: სანქს: ქ: თადედე: ჳ: სამოკელ ჴ: კურიდე: ლ: გრიგოლ: ო: სამოკელ: ო: გეორგი: ონ: გამრთელ: ობ: ილარიონ: ოვ: არსენი: ოდ: ეკსეფი: ოე: ბასილი: ოე: მიქელ: ოზ: დავით: ოლ: არსენი: ოთ:

ხ [ოღეს დას]როჯლო სრბაა თუსა სარწმოჯ-ნოჯებსა: ჴნ: წიღისა. სამებისსა: წნ და სსატრალმს: დედუკელმს სისა: ოლი გუქმს მსსარებელ გულოთ წნთა და მღსინებელ სეღთა და კორგთა წნთა:

Чединскіи вариантъ.

მოაქციენს და ქენსობა ასწკა. უნებლით, და მერმე სერსე დიდი, და ძენი მისნი ფილიპე და სტეფანოზ, ადრნესე, და გუარამ დიდი, ბაკურიანი, და ძე ბადადის, და ძენივე ადრნესესნი, აშოტ და გორგენ ესე დიდნი ერასთენი, იუენეს, ოლ: ხ ¹⁾. კათალიკოზნი ონი თვაბითუან იუენეს, თაგსთაგ, კნ, ავლადი, კონ, იაკვლ, კვ, სამოელ, კდ, გონ, კე, კურიონ, კვ, იზიდოღ, კზ, თე კლ: ჳტე: კთ, ესენი ცოლასსნი იუენეს, ხ ვომლად კენახსითუან მოლმართ, იუენეს კათალიკოზნი, მუ, ხ ამისა შდ ვინცა შეიცვლებოდის, კთლგითენი იწეებოდის.

და ოღეს იგი წნ სრბაა თსი აღასრლოთ სარწ-წმო-ნო-ე-ბ-ს-ა ჴნ წისა სამებისსა სეტარმს და სსატრალმს

¹⁾ Вл. оригинал: Г.

Шатбердскій текстъ.

ვრ განიშორას ერთი ესე: სამეუფოა ქენა ჩრდილოა:

Челишскій вариантъ.

დედაცმნ ნინო. რი გ უჭქმნა მასრებლ გლთა წნთა. და ემბას სოლთა და კორცთა წნთა. გუაუწყა წნ მამაკაცებორ ერთასსბა წრისა სამისი რი არა დააყენა დედობრიგმნ ბონებამს და არცა უმღრებამს. კორცთამს დაგანრგოლა გზათა მთ სლკად ფიცრლთა. და ძხელთა. არცა სიმრავლემნ წყლთაწნ. და არცა უცხუჭბამან. და არცა უმეცრებამს ენისმს. და უცხოთა მთ შა ჯღრუკამან. არცა უცხუჭამს. ად ვა დედაკრცა ვისმე შველთ მოწყრეს. წარჯღრა ვინმე. შველი. სეონარლი და მრგლ ყამ ესმის მის. სეონარლისა შორისა ქენისა ფოიფა და სიუჟ-არლისა მისისგნ აღიმრის და განმარტნის ვა ურბმს ფოთნნი თუისნი და ბრალეებით რინ და კოიებნ და ჰკითხუნ ერთა მოგზაროთა გზას მის ქენისსა. სადა იგი უწყებოლ არს ფოფა შველისა თვისა. ეგრეთვე წა ესე. და სანატრელი დღეცი იკითხვიდა ქალქს ამს. ჩნსა და კოიებდა. ჩნსასა სლთა წნთასა ვრ იგი განა-შუჭმნა ჩრდილოა ესე ქენაა. მცხეთაა. დიდთა მეფეთა საჯდო-მელი. მოვიდა და ნეტარი ესე. დღეცი და არწმონს ერთა მარ-თლი აღსარებმა. შამე ძე და სლი წა. ნათლის დებმა. სიკდელი და აღდგმა. და შდ სიკდლისა უკონდაებმა და ცხორბმა. და მეორედ მოსლვამა. მისა დრისა ქენად მართლთა ცხრებად წ ცოდვლთა შორის გებმა. რლ მიაგოს ქნ მეოფემნ დრისმს. რ მისი არს სოიგე ურთი ურე და მერმცა. ან:

და იყო მთვე ყამთა შა მიზრიან მეფისთა ჩრქს მოინათლოა სოჯი დღეცი და მისტნა მთვრნი მრავლნი. კლსა შა ნინოსასა ბოდსშა. გუბნ მშონან:

აღიმრას შორითა სლთთა. და სორვილითა წრისა სიონისა გათ-ლივე ეკლესიითა რი იგი წრისა ნინოს მრ მოენიჭა სოფლსა ცხო-ბად ნათლი ქტი. მამს დღეცი იგი სოჯი წარმოკეპართა ხილვად-და თაყნისცემად წრისა სიონისა. და წრისა მახრებლისა მოცქელთა სწო-რისა ნინოსი და სლვასა მს მისსა შა იტყრდა მოწლედა. ვრ მშთა წნთა ვრ გლისა გამევეს გზაა ესე ქტი. რი იგი გუთხხრინ ვა-

Шатбердскій текстъ.

მცხეთისა მუკუთა სიმუფოა არქმუნა ყლთა აღსასრუას (sic) მამისა და
Челншскіи вариантъ.

ქართა ზრამთა და ბურმენტა ედ წინი მუკუნი ესრთ მუფობენ და
ესრთ არიან. კელეისინი და ჳწ ქსსა თაყუანის ცემწ და ეწ მესმის
მდის შევისუარო ცრემლითა ცხელეთა ეწ სისხლითა ხ აწ თლითა
ხემითა ვინლე ნათლი გამობრწყინებდა. წამართთა ჳწ ხ აწ რამე
შესწირო შნდა სიონ წო გარსა თო ესე. ედ შესწირო თჳი წი
შნდა შეღითრთ და ნათესავით სრწმონობით წით. და მეორედ ქლქნი
გნინ ბარათიანი და დაბაჟ დიდი. ბოდისი შნდა შესწიონხე. და არ-
ღარა აღკდა ეტლსა ჳწ ად ტურთნი მისნა შიშუჭლნი მიწასა და ქვა-
თა ჳწ მოკიდოდეს და მოიწია მდინარესა ჳწ არაგვისა. და მდიდროდა
მდინარე იგი ფედ და უკან იქეოდეს; მისორნი იგი მისნი უნი მარ-
თლჳენ.

ხ დდფლი ტირილით იარებოდა კიდესა მდინარისსა. ეწ
ურამჟ დომოსთჳნ დედისა თსისა ეგრეთ სორჳიელ იყო ხილვისათს
სასორჳისა თსისა. და დარსა დედოფლი მარტოჟ. ჳწ მდინარესა.
და ხედვიდა იოგნე მთავარ ეპისკოპოსი და უნი ერი მცხეთისაჟ და
იტყოდეს ედ ერთთა დიდითა მოკიდა ვინმე. წუწლსა იმიერ. დაჳე-
ნესდეს. რა ადრან გამოსლჳაჟ. ხ მან სარწმონამს (sic) დდფლმს.
იღწა ღის მრთ. და აღკდა ერთსა საკდაარსა. და შევიდა წუწლსა
მს და განზდოდნა იმიერ და აძიერ ეწ ჳდდე. და განავიდა უენე-
ბლად და მიეგებოდეს მს ერნი ეკლესიისნი. და მუფნიცა და სლო-
მე. უყარმჳელი (sic) დედიული და უნი მიეგებოდეს მს და შემოვიდა
იგი მტრლი ეწ აქოს სუჭჳულუმე მოსწმონხეთა. და უდეს შემოვიდა.
საყდრად აღდგა მუფე. ელტ ბანავითორთ მისით და მთავარ ეპისკოპოსი
ერთრთ. და შევიდეს ეკლესიად. და ყუეს ლიტანიჟა და ლოცჳა.
რ ჳარისა მისუნ ქლქი იგი მრწდა. და ეკლესიას მისწარაჳედეს
(sic). რ პეროკავარი. დდფლი ქართლისა ერთსთვისა დედაჟ იყო.
არქისი და ჳარი. დიდი იყო მს დდესა შა და მოიდეს ჳი. და
ლოცჳა წისა მამისა მთორეპისკოპოსისუნ და ხედვიდეს სსწლოთა მრ
და საეგირეღბთა ხილვითა ჳარგანკდილ იქმნა დედფლი. მშწ მოი-
ლო დედფლმს წივისი წისა ნინოსი წე მეფისა. და ინე მთავარეპის-

Шатбердскій текстъ.

ძისა და წდისა სღისაჲ. ნათლისღებითა მოსლჳაჲ ქესი: და შობაჲ

Челишскій вариантъ.

გაძსმნ ბოდისით დაბით ზ უწინარეს მიწვეწოლ იყო მოწ წე წისა
ნინოსსა. დაწერილი იყო ესრეთ: მეფესა მირიანს მოაწმონესა ქსსა
და თნა შეერთებულსა. წთა მეფეთასა და სრწმონუჭბსა წისა სამე-
ბისსა და თაყუანისცემსა ჟისა. მისისსა. მოგმაღლენინ შნ ღწ ცცით
გარდამო რა ცუარი გარდამომავლი სიმრავლე წულობისა გარემოს ბანა-
გსა და შაგნ. ჰაღტსა. და ყლსა ერსა თქნსა ზა იყენ. სიჭადლ ჳი
ქსი. და სლი ქს ჰირისა ორსა აწ.

აწ ესე რა მე მოკლე სანასები ქართლისაჲ. ზოგადი ადგილი
მთთა და ბრთა და აღესრლე სასრბ(ა) წი. და ვბოვე შეწენაჲ
ორსა. მწი და შეიწინარეს ყთა ქადგბჲ ჩემი. და მისცნეს
კერძნი მთნი ცცნლსა. დასაწყვლად და მოაქცეს ცთომთა მრთგნ.
და მოიღეს ნათლი და თაყუანისცემე წისა. ჟისა და ჟურ-
ცმორლსა. შეოდგან ყღნი რისათს შნდა ჟურ არს სისრლი
მეფეო. და დიდების მიცემე ყთა შემოქმდისა. ღისა ზ დღეთა შთა
მოხედნა ღწ ქენსა ამს ნაპრლსა ერთსა ჩრდილოსსა. რისა მთანი
დაეყარნეს ნისლსა ცოდვისსა და კელნი აღმოჩნსა ცთომისსა. ვინაჲცა
დღე ღამეღ. და ნათლი ბწლად და სოფედა მს შა სოფელისა მხურ-
ბლი იგი მთწი რი ქროდა ჳურიისა სღითა და შთაბნეკდა ყთა
სოღთა ვაცთასა ჟწსთად. რი განიოტა ოწ სღითა ჰირისა მისსათა.
ქენით და სირცსუილეჯლი მიიკლტის ადგლთა ბწლსთა. წ შნ ზა
გამობრწინდა ნათლი სამსრისა და მზე სიმრთლისა. ქე ღწ დბითრთ
მისით რისა ასლი გემოჲ გისილაჳს. ზ ტკბილ არს. ოწ და ნათ-
ლის ღებითა ქე შეგომოსიეს. და ქეჭმე ფრთეთა მისთა საგრლსა
განისწბ. წ მე ეს რა მოვიწიე. ქენსა ვოხეთისსა და დაბასა ბოდის-
სა. და აწ კსენებოლმცა არს დღფლი ეგე სოწვი. ზ აღიძრა ეგე
შოჯრითა სღთთა. დაღეწად კერძთა და მოქცევად ერასა შთისა. სე-
რისთეოსა და წარავლინნა მსწრაფლ. სივნიელად ძმისა და ასოღისა.
და გუასპორაგნად. სტერეონისსა. და მოიყვანნა იგინი და ნათლს იღეს
ყთა. ბოდს შა. და იცნეს ღწ და ძალი მისი გღის კმა ყვეს ზ იგი
თავადი არს შემოქმდი ყისა დაბადებლისა და ადიდებნ მმსა და ქს

Шатбердский текстъ.

წიდასგან ქალწლის: ნათლისუბაჲ: და სიკუდილი ქესი: და აღ-
დგომა მეუღრეთით:

Челпшский вариантъ.

და წა სწასა და სწულაობდენ მშთა მთთა ცთომთა შა წასწრლთა
და ესე ყწნი მოისწრათიან მანდა მოკსნებლსა მს ქლქსა და
შეწინარებოლსა მეფესა და დბითა სავსესა მს ტამასსა დწსსა
წი აღაშენა დწ სასწაღ. სუგანოდ ქუნასა ზწ სადიდბლად
სახელისა მისისა. და ხილუა სუტტსა მს წა. წი მეღვმწ
დწმწ ადილო და ცით სმო (sic) თჯით დაამყარა. საწისსსა
ზწ. და თაწნისცემად ჳწ მს. წა წი აღმწრთა ბორცოსა
მს მეარსა კლდესა. შეუყვლსა. და მაყუალთაცა მთ. წწნი
ისიღწეს თლთა. თქნთა. მს შა. და მოუძღუნ დწ აბთ აქეთ. და
მანდა. წ უღის მოკიდეს დედოფლი ესე სოჯი დბა და ჰტივი თქნისა
ჰსტივისებრ წინა უწნეთ და გუალსა მიაღწნეთ და ყწი სსწწნი ოთ-
ხწნიოთ. და ყწი სავუირეღნი საქმნი და კორწებანი უწუწწნიოთ. წა
უწყოდენ ძალი მისა დწსა. და შეწკნაჲ მისი მოწწმარეთაჲ. და აწ
ამსგე ყწ მოაშრეკით სემდა წა ეგე მმადმოწრი და მწყემსი კთლა
სამწესოთა სწლიერთა წა წარმეზავწოს და მომცეს სავწალი სწლისა
სემისა წ მოკიდას და მოიწია ყამი დღისა დაღუგწისა და მწისა სე-
მისა. დავსებისა. წ აწათო დღე და მწე შეიცვალეზიან. წესთა ზწ
მთთა. ად მე დღესა დაუღამდები. და იგი ჰგია უწე. ად ყწსა ზწ
დბლ და კწლ სახელი წისა სამებისა აწ:-

და იყო ჳწ მიწინეს იგი მთწწნი. კრითა მრავლათა. მცნეთად
ქლქად. დიდად და დიდებოლად. აწლად ¹⁾ წდად სიონად. სასწლად
დწსა. და ჳწ იწლწეს სავუირეღწნი. სწწწნი და კორწებანი. მრავ-
ლნი წ მრავლნი ბრმანი ყოფილიყწეს და იყწეს მხედრელ კერტვე
სწნთწწ თუითო სწეთა კსწწნი და განკვარწებლნი დგეს და ადიდებ-
დეს დწ. წ მეფე და ცოლი მისი. და ყწი ქლქი მონ იყო. და იწმწე-
ბოდეს გრეგუგწინნი ქლქსა შა. ქებისა და მადლობისანი დწსა მწ.
და მდინარწნი ცრმლთანი დიოდეს ყწსა კაცსა. მწწ შემწწონდეს
ყწსწნი იგი მთაწწნი. და ყწვე კერ იკადრებდეს თლთა მთთა ჳე

1) Въ оригиналѣ: აღლოდ.

Шатбердскій текстъ.

შემდგომად სიკუდილისა უგუდაუბაჲ და ცხორებაჲ: მეორედ
Челишскій вариантъ.

ანდჳად ანდ ცრემლითა ლოცვასა და კედრებსა დნისა შესწორვდეს: კან
ძღუწნისა და რწნი სხეულ იყუნეს. მთ თნა. მყის იქმნის ცოცხლ
და უგნებლად. ადიდებდეს მშ სს მესა და სლსა წისა. და წარისწრა-
ფდეს ნინოს თნა. ნათლისა დდისა და ნათლისა მომცემლისა. სლწად
დდისა მთისა.

რ იყო ნეტარი იგი მძიმედ საღმობთგნ მისთა მშნ მოუწოდა
აბიათარს ასტირონ მთგრმნ. გოასპარტენლმნ. ივაროლად და ჳქა. მხო-
წყე სერლო შნ არა ჳორიათა მდდლი იყვ. წილით ხუწდრბლი.
მკუიდრი რ. არინ წელნი ვინათგნ მშმნი თქნნი აქა მოვიდეს. ოვგ. და
ბაგენისნი იყუნით არა სადა კის ასძია მთგანსა ქებაჲ ქენეთა. ნ
აწ ეს რა შნ გხედგ. შნ და ასოლსა შნსა რ ყირე დაგიტყეობის და
ყი ერი ში სიტყჳითა შითა განგინსეგია. და ხე იგი უშწნი დაგიცემია.
და ბაგინი დაგიძეობია და უფორს ყთასა ხ(ა)რ შნ მოსწრაფე. ქს
მსახორებისა ქადაგ. აწუტეგ და ასწაკე. და მნებაგს სძენად ძალი სიტყთა
შთა მოგო აბიათარ და ჳქა მოგედინ შნ აქა და ყლნი მთგრწნი წე
მეფისა და წარმთქნე სტყენი. საჭმეთაგბრ. და შემოკრბეს ყლნი წე
მეფისა და იყო სიტყად აბიათარ უწყებოლ იყე შნ ასტირონ მთგრო
და ყნისა ქენისა მთაგრთა. რლ მეგმნ თჳით იცის მე ნათესავი ბენია-
მენისი ვარ. სჯდლითა მოსეს მრითა წურთილი ვლ ავდ წიგნთა ყი
ჩნი ნათესავი. და (ა)რიან წიგნნი ჳორიათნი მრკლნი ოვდ ჳდა უწყინოდ
შეკლენ კითხვასა მათსა. ამისთს ესე მიკუირდა. გონებსა ხემსა თო
ყნი წიგნნი აყუნებდეს ყლსა სხორასა და მისედედ. გრწნა დნისა ერ-
თისა და მერმე მოციქულთა მთ მათი მიკუირდა. ესე ყლი შდ. ქსი
და მისთჳინ სიკდლი. და მერმე მიკუირდა სტეფანისი და ვკლს კდის
მივიწიე სიღრმისა საჭმთა. მთთასა ესე ყნი წიგნნი ამისთს წამებდეს.
კდ შეცვლებად იყო სჯდლი. და სჯდლის მდბლი. მოსლწად იყო ქენად
დნი მსგავს კრთა. ლიტონთა. ყამთა აღსწრლსა ვლდ ქწისგნ შობაჲ.
და წყლითა ნათლის ღებე, ჳრწმე დაფლჳაჲ მნათობთა დაბნლეიჲ.
სამარესა დადებე და აღდგომაჲ დღესა მესამსა. და წცად აძაღლბე და

Шатбердскій текстъ.

მოსლჳაჲ მისა ღმ ჭუნად: მართალთა ცხოვრება. და ცოლვილთა შურის გებაჲ. ო მისა არს სუფევაჲ უკი უკე და მერმეტა ან ¹⁾):

კრ მოიწია ჭუნასა კხოეთისასა: დაბასა ბუდს: დასხეულდა სხეულებითა მით რლთაცა მოცაკულა:

მაშინ შეუკრბეს მეფენი ჭუნისანი: და მთაკარნი დედებითურთ: და სიმრავლქ ერთა ძლეერთაჲ: ო ჰსედვიდა უნ კაცი ზირსა ნინოჲსსა კცა ზეცისა ანგელოზისასა:

Челпшскій вариантъ.

კდ მოსლჳაჲ მითჳე კორცითა. განსჯად ერთა დაბადებლთა ესე უნ სემითჳე წიგნთა მაჳეჳეს კტად და განსენ კებისტლნი ჰაჳეუ ნათესისა ჩრსნი და კდის კმანჳეუ სიბრძნე მასა, და მოკლეოდდი გამოკსნასა ჩემისა. ჰღასა მისენ მოსაწყიანებლისა ჰროითა სჳლისა. ხ იტჳოდა ღნი ზირითა წწყლთათა. და არა რწმენა აწ მონითგნ დასცხრეს და დადომდეს დღესითგნ ჭესამდე. არიან წელნი სამს ოცდაათოთხმეტ. კინამთგნ ღნი არღარა ეო მოსუდგა ილთა ზა და ვიჳა დაკეირკებლ. ო არაგინ იეო მოძლრ და მსმენელ. და მკითსკლი ამს ჭუნასა. კე დღესამდე. უდეს მოსედნა ღნი ჭუნასა ამს ჰართლისსა. მეკდინა დედაკვი ერთი უბიწოჲ. მეოდროჲ მოშიშებითა უბრლოჲ წა ღთ შე- მოსლი წა ნინო. დდაჲ ჩნი მისგნ კსლენ საკეირკელებნი. კორნებთანა. და ნიშნი სარაქლნი და სსწდნი სსშინდნი ამის სუტისა აღმართებსა, და ჰრის აღდგომსა და კდ მჳეულთა მთ მისთა სჳ- ცხრულთა. კდის შეკრწონდი და ვიჳემენ. მოწაჳე მოწფისა მისისა. ასო- ლისა ჩრსა. და ნათლ ვილე მე და ნათესკმნ სემმნ. მრავლმნ და ვა- დიდებ მამას და ძესა და წა სლსა. აწ და მდის.

და უკეირდა ოდ მთკრსა ასტრიონს სიტჳა. ივი, აბიანთარ: მდდლისა. და ადბდა ღნი ერთა საკეირკელებითა მისთათჳს.

და კა მოკლეო წნი და სხანატრელმნ ნინო. სხანასკუბი ესე ჰართ- ლისა და მოიწია ჭუნასა კხოეთისსა. დაბასა რლსა ჰჭეიან ბოდისი დასხეულდა სხეულბითა დიდითა. რილთაცა შეისუტნა.

მშნ შეკრბეს მეფენი. ჭუნისნი დედებითურთ. და უწმებით, და სიმრავლე ერთა მრკლთა. ო სედვიდეს ზირსა ნინოჲსსა. კა ზირსა

¹⁾ Текстъ послѣднихъ трехъ параграфовъ возобновленъ.

Шатбердскій текстъ.

და სცუეთადეს მცირეს მას და ძუელსა სამოსელსა მისსა მთხუ-
კითა სარწმუნოკებით და იძულებით ეკედრებოდეს: ეწა იგი დე-
დოფაღნი გარემო მისდომარენი რღთა დამოსდიოდეს ნაადღუნნი
ცრემლთანი. თუაღთაგან მათთა. განშორებოსათს მოძღურისა მოღუ-
წისა: და სნეულთა მჟურნაღისა კელოკნისა:

ეტუოდეს დედოფალი საღომე უყარმელი და ჰეროჟაჟი სიგნი-
ელი და მათთა: ეწი მთავარნი ჰკითხვიდეს ¹⁾ მას და ეტუოდეს: გინაჲ
ანუ ვრ მოშუერ შნ ჭუნსა ჩნსა: მაცხოვრად ჩნდა ანუ სადაჲ იყო
აღზრდაჲ შენი დედოფაღო: მაუწყე ჩნ საქმე შენი: რაჲსა იტყუ
ტუეუობასა: ტუეუთა მესხელა: სანატრელა:

ბ ესეჲსა გუსწავიეს შნ შრ ვდ უოფილ არიან წწყუღნი ჰირ-
ველ მოსღკადმდტ მისა ღთისა ჭყანად:-

და მერჲ მცეჭლნი ათორმეტნი და გლად სამეოც და ათორმეტნი:
და ჩნდა არაჲნი მოაკლინა ღნ: გარნა შენ და ვრ იტყუ ვდ
ტუეუ გარი მე ანუ ვა ჰინდოეთს (sic) თუ:

Челпшскій вариантъ.

ანგღზისსა და სცუშთდრს სასამოსელსა მისსა. მცირე მცირესა მუსა-
მთხუჭვლად. სრწმონებით და იძოლებით.

შ შნ ეკედრებოდეს ეწი აგი დდფღნი. გარემოს მისსა. რღთა
გარდამოსდიოდეს. ცრემლნი მწარენი თღთგნ შთთა. განშორებოსთნ:
მოძღურისა თსისა. და მოღწისა მის. სნეოღთასა. და უსსუიდლოდ
მეორნაღისა ეწასა. და ეტუოდეს დდფღნი. საღომე. უყარმელ. და
ჰეროჟაჟი. სიგნელი. და შთათნ: ეწი მთვრნი. ჰკითხვიდეს და
ეტუოდეს. დდფღო გუითნრ ვრ მოხუჭდ ჭუნსა ჩნსა განმათაი-
სუფელბდდ სღთა ჩნთა ანო რისა ნათესაისა ანუ რთა მშობღთაჲ
და გორესნენ კერპთმსწრებოსენ და გუიქნე ჩნ ღი რნ დაგუ-
ბადნა. ანო სადათჲ იყო აღძრჲჲ ში გუაუწყე ერიკე დდფღო.
საქმე ში ვრ იტყუოი ტუეჭობსა. ტუეჭთა მესხელა. სანატრელა. რ
აჲჲ ეს რა გუისწავიეს ჩნ შნ შრ. ვდ უოფილ არიან წწყუღნი
ჭლნი. ჭეს მისა ღისა. და მერჲ მოცჭლნი. ათორმეტნი. და სწუნაი
ასმეოცდათორმეტნი. და ჩნდა არაჲნი მოაკლინა ღნ გარნა შნ.

¹⁾ Шесть последних строкъ возобновлены черными чернилами.

Шатбердскій текстъ.

მაშინ იწყო სიტყუად ნინო და თქუა: ასულნო სარწმუნოკუ-
ბისანო: მახლობელნო ღთისანო: დედოფალნო ჩემნო გხედაკ თქნ ჳა
პირველთა მათ წათა დედათა: ულსა მას სარწმუნოკუბასა: და სიყუა-
რულსა ღთისასა: და გინუბს გზათა ჩემთა ცნობამ: გლახკასა მკვე-
ლისა თქნისათა: და გაწყოცა ესე რა: მოსრულა სული ჩემი კორკსა
ჩემდა: და მეძინებან მილითა მით დედისა ჩემისამთა საუკუნოდ:

აღ მოიხუენით აღსაწერელნი წიგნისანი: და დაწერეთ: სიგლას-
საკტ ჩემი: და უდები ცხობამ ჩემი: რა უწოდან შეილთაცა
თქნთა: სარწმუნოკუბამ თქნი და შეწინარებამ. ჩემი:

და სასწაულნი ღთისანი რნი გიხილვიან მცირედნი მათათა მათ
ზა მყოფოკანსა მას შინა: სუეტისა აღმართებსა: და მიერ წყაროსა მას
ზა: და ჳე აქა მოსლვამდტ: ჩემდა თვთ რნ იცის: და სულმან
ჩემან რი უხილავს თვალთა ჩემთა: ზეცით გარდამო ქენსა ზა:-

მაშინ მოხიხუნეს საწერელნი: სალომე უყარმელმნ და სივნიელმან
პროკუარი: და იწყო სიტყუად წნ ნინო და იგანი წერდეს: წინა
შობისა მისისა მშობელთა მისთა საქმედ იწყო:

Челпшскіи вариантъ.

მშნ იწყო სიტყუად ნინო. და თქ ასულნო სარწმომხუტბისნო
და მახრებლნო სარწმონოკუბისა ღისნო გხედაკ თქნ ჳა ჳლთა დედთა
ულსა ზა სარწმონოკუტბისა. და სიყრლსა ქსსა. და თო გნებუს
გზათა ჩემთა ცნობამ გლახკისა. მკველისა თქნსა გარწყო თქნ
ელეკე.

აჳა ესრა მოსრლ არს სლი რი კორკსა ჩა და დამეძინების
მილითა მით დედისა ჩისათა სუენოდ. აღ მოიხუტნი აღსაწერლნი
წიგნისნი და დაწერთ სიგლასკე ესე რი. და უდები ცხობამ რა
უწოდენ შკლთაცა თქნთა. სარწმონამ თქნი. და შეწინარებამ რი.
და სასწაულნი ესე. ღისა ჩნისნი რლნი გიხილვიან მცირედნი. მათათა
ზა და მთ შა სუეტისა აღმართებსა. და მრ წყაროსა მრ ზა. და
ჳე აქა მოსლვამდე ჩემდა. თუით რნ უწყის და სოლმნ ჩემმნ. რი
უხლეს თლსა ჩემსა. ზცით გარდამო. ქენსა ზა:-

მშნ მსწრთელ მოიხუნეს საწერლნი და იწყო სიტყუად და იგნი
წერდეს. წინა შობისა მისისა მშლთა მოაკსნა და თქა.

Шатбердскій текстъ.

ცხო-რებაჲ: წ'დისა: ნინო-მსი:

იყო მათ უძმთა ოდენ გი: კაბადოკიელი იწ'მა: ¹⁾ ქ'სისუთ
მათ დღეთა კაბადოკიელთა ქ'ლქით კაცი ვინმე მთაწართა შესაბამი:
მონაჲ ღ: წარვიდა ჭრომედ: მეფეთა წ'ე მსახურებად: და ნიქისა
მოღებად: და მათეუ დღეთა კაცი ვინმე იყო: კოლასტას შინა. და
ესხნეს ორ შვილ: ძ' და ასული: სახელი ძისა მისისაჲ: იობენაღა:
ს' ასულისაჲ სუსანა:

და ვ'რ' აღესრულეს მშობელნი იგი: დაშთეს შვილნი მათნი
ობლად: აღდგეს და წარვიდეს: წმიდაჲ ქ'ლქად იწ'მად: იმედ უეეს
სასოკებაჲ იგი ყ'ლთა ქ'სანეთაჲ წ'ე აღგომამ: და მიეკედრნეს მუნ:

ესე მამა სუსანაჲსი მიემთხვა: დეკლარობასა ს' სუსანა ჰმსა-
ხურებად: მიაფორსა: სარას ბეთლემელს:

ს' ესე ჰკბუეი კაბადოკიელი: მიიწია წ'ე მეფისა ჭრომედ: და
ეწყესეს: ბრანჯნი ჭრომთა ბრძოლად: ეელსა ზ: ჰოტლანისასა: და
მოსცა ღ'ნ ჰკბოესა მას: კაბადოკიელსა: ძალი უმღეველი და ქმნა
წინააღდგომამ მტერთაჲ ძლიერად: ვ'დს წარაქცინა: სიკლტოლად:

Челпшскій вариантъ.

იყო მთ უძმთა შ' უდეს იგი გი კაბადოკელი იწ'მა. კთლითა
აღსრლ'ბითა ქ'ს მ'რთ. ღისა ჩ'ნისა. მათეუ დღეთა შ' კ'ცი ვინმე
კაბადოკიელთა მთაწართა შ'საბამი. წარვიდა. მონაჲ ღისა ჭრომედ მეფისა
წ'ე. მსახურებად და ნიქისა მოღებად ს' მათეუ დღეთა შ' იყო. კ'ცი
ვინმე მთაწარი. კოლასტას შ':- და ესხნეს შ'ელ ორ მე და ასოლ.
სს'ლი ძისა მისისა. იობენაღი და ასოლისა. სოსანა. და აღესრლ'ა
კაცი მთ'წარი და ცოლი მისი. და დარჩეს. და მამნი ესე უბოლნი
აღდგეს და წარვიდეს იწ'ლმად. და იმედ უეეეს ყ'ლთა. ქ'სანეთა. წ'დაჲ
აღდგომამ და მიეკედრნეს. ესნი მ'ონ და ურ'მამ იგი მიემთხუა დეკლარ-
ობასა. ს' სოსანა. მსახურებაჲ. ნიაფორსა. სარას ბეთლემსა. ს'. ჰ'დ
მოკსნებლი ესე ჰკბუეი მიიწია წ'ე მეფისა მ'სეე უ'ს შ' ეწყესეს. ბრანჯ'ლნი
ჭრომთა მეფესა ბრძლად. ეელსა ზ'ს ჰოლოტლანისასა (sic). და
მოსცა ღ'ნ ჰკბოესა მ'ს კაბადოკელსა ძალი ძლიელი. და ქმნა წინააღ-

¹⁾ Эта строчка написана заглавными буквами.

Шатбердскій текстъ.

და შეიპურა მეიჭ ბრანჯთაჲ: და მისთანა მთავარნი მრავალნი:
და შეიყვანნა წჳ მეივისა მეიჭ ბრანჯთაჲ: და ყნი მთავარნი: წ
მეიჭმან განაწესა სიკუდილი მათი:

მაშინ იწყეს ტირილაჲ: ბრანჯთა მათ: და ეუდრებოდაეს: ზაბი-
ლოკნს: მოგუგეტ ჰირეკლად შუგული შენი: და შეკვყვიანენ წნ ტაძარსა
მას ღთისა თქნისასა: და მაშინ იყნენ სიკუდილი: წნი წ შენა შნეკ
გვზყურენ: და შნეკ ყაჲ ესე წნ ზნ და უბრალო იყო სისხლთა წნ-
თავან:

წ ზაბილოკნსლა ესმა მწრათელ აუწყა ესე მეიჭსა და ჰატრიაქსა
სიტყუაჲ მათი: და მოსტეს მათ ნათელი კელსა ქუეშე ზაბილოკნისსა:
და შეიყვანნეს ტაძარსა ღთისასა წსა ეკლესიასა: და აზიარნეს
საიდუმლოთა ქესთა: და უჩუენეს მთ დიდებანი იგი წთა მტქლთანი:
და დილაჲთ აღდგეს: აღდგეს: ბრანჯნი იგი და სამოსელი სამეუდროჲ
შეიმოსეს: და განვიდეს ადგილსა მას: კანთა საკლავსა: ილოცვიდეს
და ჰმადლობდეს ღნ:

ნათლისღებსა მას ზნ: და ზიარებსა: და იტყოდეს წნ სიკუ-
დილსა შინა უკუდაჲ კანთ: წ ღირს მეენა წნ ღნ: ესე კრსა

Челишскій вариантъ.

დგომა უჩომოდ. მტრთა მთ. კდის უუენ აქციუნა სიელტოლაჲ. და
შეიპურა მეიჭ ბრანჯლოთა. და მისთნი ერისთვი და მთვარნი
მრავლნი. მოიყვანნა მეივისა წჳ. და მეიჭ იგი ბრანჯლოთა მისთნ
წ მეიჭმან განაწინა სიკდილი მთ ზნ. მშნ იწყეს ტირილაჲ. ბრან-
ჯლოთა მთ და ეუდრებოდაეს. ზაბილილოკნს. მოგუგეტ ჰდ სჯოლი
თქუწნი. და შეკოყვინით. ტაძარსა ღნისსა და მშნ იყენ სიკდილი
წნი. წ შნეკ. შეკვზიყურენ და შნეკ ყაჲ წნ ზნ სიკდილი და
ობრლო იყო სისხლისგნ წნისა. წ ზაბილოკნს რჲ ესმა ესე. აუწყა
მეიჭსა სიტყჲ მთი და ჰატრიაქსა. და მისტა ნათლი კლსა ქუეშე.
ზაბილოკნისსა და შეიყვნეს ტაძარსა ღნისსა. და აზიარნეს საიდუმლოთა
ღნისთა. და უჩუენა ღნე წთა მოციქლთა და დილოელ აღდეს.
ბრანჯლნი იგი. და სამოსელი სამეუდროჲ შეიმოსეს და განვიდეს
ადგილსა მწ კანთა საკლავსა. მწ სასისხლესა და ილოცვიდეს ღნ
ნათლისღებსა და ზიარებსა. ზნ და იტყოდეს ჰდ წნ სიკდილსა შნ

Шатбердский текстъ.

დზასი სილვად: და სავზასი მას დაუღუენელსა: კორცისა და სისი-
ხლსა ქმს: მისი ღთისი უგუდავისი მისი მეუფისისა: არი არსი
უგურომს უმადლეს: უღთა მადლათა და უქუესსენელეს უღთა ქუეს-
ქსელთა: არი იგი არსი კსელ ოკვი ოკვე არს:—

ჩ ვამ ნაშობთა წნთა: ნაყოფთა სიმწარისათა: მკვდრთა: ბნე-
ღისათა და კომბდეს იგინი: მოკედინი მეკომლქ ეგე: და აღისუენით
თავნი წნნი წნგან:

ამის რამ ზხედვიდა ზაბილოკს: აღიძრა გოსუბითა: და ტიროდა:
არ ვა ცხოვართა თავნი თავნი კლვად წარუგუენეს და ვა ვარჯათა
შვილთა მათთა სწყალობდეს:

მაშინ შევიდა ზაბილოკს წე მეფისა: და გამაითხოვან: და სი-
ქითა განუტეგან: ჩ იგინი ეკედრებოდეს ზაბილოკს: არ წარუგუეს
ქენად მათა და მისტეს შუელი ქესი: და ნათლისუბამ წყლითა უღლს
კოსა მათსა:

ჩ ისმინა მათი ზაბილოკს: და მათხოვან მადელნი ზატონქას:
და ბრძანებამ მთელი მეფისაგან: და წარვიდეს სისარულთ:

და ვა მივადნეს: ვრ ერთ დღისა სავადსა: მიკდა ჭამბაკი

Челюшский вариантъ.

უკვად ვრთ არი გოყენა წნ ონ ესე ვრსი დზის. ხლვად და მო-
გებად სავზასი მს დაუღუენელსა კორცისა და სისიხლსა. ქეს მისი
ღთისი უგუდავისა. არი არსი უმადლეს უთა მადლათა და უქუესსენელეს
უთა სიღრმეთა. არი იგი არსი კსელ უკვე:

ჩ ვამ ნათესავთა წნთა ბნღისი მეუფდრთა. და კომბდეს მღრად
და წადვირად და ეტყდეს. მოკედინი მეკომლქ ეგე. და აღისუენნი თანი
წნნი. წნგან არ მსწრულ მივიდეთ წე ქსა. ამის რამ სედვიდა ზაბი-
ლოკს აღიძრა გლითა და გოსუბითა და ტიროდა არ ვა ცხოვართა
თავნი მთნი კლვად წარუგუენეს. და ვა ვარჯათა შვილთა მათთა სწყ-
ყლობდეს. ჩ ზაბილოკს გამაითხოვან მეფისგან და მეკომლნი განუ-
ტეგან. ჩ იგინი ეკედრებდეს ზაბილოკს. არ წარუგუეს ქენასა მათსა და
მისტეს სჳღი ქესობისა და ნათლისუ ბუბამ წყლითა უღლს კოსა
მათსა ჩ მან ისმინა სიტყვისა მათისა და მათხოვან მადელი ზატონი-
ქისგან. და ბრძანებამ მთელი მეფისაგან. და წარვიდეს და ვა მივიწიეს

Шатбердскій текстъ.

პდ მეივზ მოკვალს ცოცხალი: და ეწი მთავარნი მისთანა:

მასინ შეიმონეს აინი იგი სავრისთაონი: ხოლამაჲ: და სოზა-
ბაჲ: სლაჰაჲ: ხენუმსი: ტიმკარაგი: ზაქაჲ: კზაჲ: ზარდაჲ: ზარმაჲ:
ზარმაჲ: დათმონიგონი: სამეუფოჲ: და მოკეპებოდეს: მდინარეს ზწ
დიდსა ღდამასას:

და განყო მეიუჲმნ ერი იგი და დაადგის წყლის მას იმიერ და
ამიერ:-

და აუერთეს მღვდელთა მდინარს იგი: და მთავდა ეწი ერი
მდინარეს მას: და განიხანებოდეს და აღმოვიდოდეს გამოსვალს
ერთსა: და დასდებდა წიბილოკნ კელსა ეწლსა ერსა ათ დღს: და
აღმართეს კარავნი: და შეწირეს მღვდელთა ესძი: და აწიარეს ქწს
საიდუმლოთა:

და განუტევენ მღვდელი და განკარგა: ეწი წესი ქწს: ხობისაჲ:
და დაუტევა ეერთსეკაჲ და წარვიდა სიჭითა დიდითა ჭრომედ:

და განიზარსა გულის თვისს: და თქვა: წარვიდე ინდ: და
მისცა გლასკოთა ეწი იგი მონაგები: და დეკტელარი იგი ჰატრეჲ
ქმნულ იყო: და ფდ დაიმკობონეს ურთიერთსა წიბილოკნ: და ჰატრეჲჲ.

Челншскій вариантъ.

დღის ერთისა სავალს. მოკვდა ამაჲი პდ მეივ მოკვალს ცოცხალი.
და ეწი მთავარნი მისთანა. მშნ შეიმონეს. აინი სავრისთაონი. ს-
ლაჲ. ხენუმსი. ტიმკარაგი. ზაქაჲ. კზაჲ. ზარდაჲ. ზარმაჲ.
თამონიგონი. სამეოფო. ხოლამა. სოზაგა. ესე სსლები მთავრთა
მთი არს არნი მოკებნეს მდინარეს მწ ზწ დიდსა. და ღრმასა და
განყო მეიუჲმნ ერი იგი წყლის მს იმიერ და ამიერ. და აერთხეს
მდინარე იგი. და მთავდა ეწი ერი იგი მდინარეს მწ მწ. განიხ-
ანებდეს. და აღმოვიდოს. აღმოსვალს ერთსა დასდებდა კელსა ზა-
ბილოკნ ეწთა ზწ ათ დღე. და აღმართნა კარავნი და შეწირეს ესძი
და აწიარსა სამღამელთა ქსითა და დაუტევენ მღვდლი და განუწესა
ეწივე წესი სავალსიოჲ. და წარვიდა სიჭითა დიდითა ჭრომედჲ.

წ განიზარსა გონების თვისს. და თქა წარვიდე ინდ და
კამსახორა სიჭი ესე წი წთა მთ გლსკოთა ინდმისთა. და წარვიდა
ინდ და მისცა ეწი მონაგები მისი გლასკოთა. და დეკტელარი იგი

Шатбердский текстъ.

ჭაჭყუა სარა მიათოომან ჰატრიაქსა: ესე ზაბილოენ მამაჲ და ემბაზი ბრანჯუთაჲ: კაცი სორელი სიბრძნითა, და ღრის მომიშებითა: ამას მიეც დაჲ შუნი სოესანა ცოლად:

და სთნდა წსა ჰატრიაქსა: სიტყუაჲ მისი: და მისცეს სოესანა ცოლად მისა და წარვიდეს თვისა ქალქდ კოლასუად:

და მე ოდენ კიძეუ: მათგან: და იგა არიან მშობელნი ჩემნი: და აღმზარდა მე დედამან ჩემმან წიაღთა მინა თვისთა: მისხორებსას მინა გლახკათასა დღმ და ღამმ დაუცადებულად.

და ვს კიძემს მე ათორმეტის წლისა მშობულთა ჩემთა განვიდეს: აწ რადცა აჭენდა: და წარვიდეს იმშდ:

მაშინ მამამან ჩემმან დაიწერა ვრა ჰატრიაქისიგან: და განავმსა დედისგან ჩემის: და შემიტუბო მე მკურდის მისისა და დამალუარანა ვს ღუარნი ცრმენი თვისნი, თუალთა და ზირისა ჩემისა.

და მარჭუა: შს მხოლოვო: ასულა ჩემო: ესე რა დაგიტუკებ შს ობლად: ჩემგან და მიგიოთუალაჲ შს ღვ ცათასა: მამასა ელთა მზარ-დეღისა და ოან: რ იგა არს მამაჲ ობოლთაჲ და მსაჯული ქუროითაჲ. ნუ ტუშინინ შვილა ჩემო:

Челлишский вариантъ.

ჰატრიაქ ქმნილ იყო. და დაიმეობრნეს ჰატრიაქა და ზაბილოენ დღესა შს ერთსა თქა. სარა ნათყურმნ. ატრიაქსა ესე ზაბილო. მამაჲ და ემბაზი ბრანჯუსიაჲ. და კცი სორელი სიბრძნითა და ღრის მეცნიერბითა. მიეც ესე შსნი სოესანა ცოლად მისისა. ხ მან ყო ეტრე:-

ხ იგნი წარვიდეს თვისისა ქალქსა კალასტად. და მე უდენ კიძეუ მთგნ. ხ იგინი არიან მშობელნი ჩემნი და აღმზარდა (მე) დედამან ჩემმან. წიაღთა შს მისთა. მისხორებსას შს გლახკათასა და ვს კიძემს ათორმეტის წლისა მშობულთა ჩემთა განვიდეს და წარვიდეს იმშდ და მონ განოყუეს გლახკთა რადცა ჰქონდა.

მშს მშმნ ჩემნ დაიწერა ვრა ჰატრიაქისეგნ. და იკმნა დედისგან ჩემისა. და შემიტუბო მე მკურდის მისისა და დამალუარანა ვს წუროანი ცრმენი მისნი. ზირისა ვს ჩემისა. და მარჭუა მე. შს სრ მკლა ჩემო რასა ღრისა ჩემითა ვიძემს შსდა უდენ მამაჲ. აჰ ესრა დაგიტუკებ შს ობლად ჩემგნ. და მიგათლუ შს. მმისა ზეტრასა და

Шатбердскій текстъ.

ნ შნ მაგდანელის მარამის შური აღილე: სიყუარულისათჳს ქსის: და დათა მთ ლაზარესთაჲ.

და თუ შნ ესნტთ გემინოდის მის: ენ მთ: მან ეგნტთ მოგეს ენ: რაჲცა სთხოვო მს: ოდეს რაჲ გინდეს მისგან: და მომცა აზორისებოჲ სუეუნოჲ და წარვიდა წიალ იორდანეს: ეცთა მათთანა ეელურთა: ოლთაჲ ყოიჲჲ მისი იცის მისმან ონ ოჲ:

ნ დედაჲ ჩემი მისცა ჰატრეაქმან: მისხორად ცლასკათა: დედათა უძღურთა: ნ მე კმისხურებდ მიაფორის სომესს: დეინელს ორ წელ:

და კვითხეკდი ვნებთა მათთვის ქესთა: ვრცემისა დაფელის და აღდგომისათჳს მისის: და სომოსლის მისის, და ვრთა და ტილოთსა: და სუდარისსა: ყელს მიწეებით.

ნ არავინ ყოივილ იყო. არცა აყო. შნ ისშსა ზოძი მისი: მეცნიერებთა მჟურლის გზას: მიუელს და ასლას ყელსავე:

Челишскій вариантъ.

ეთა მზრდელს ღა. ონი იგი მჲ არს ობლთაჲ და მისყლი ქორათა. სუეემინი შვილო ჩემო სუეულეო. და მრჭეა მე. ნ შნ მრმ მაგდანელისა შორი აღილე ქს სიყუარისთს. და დათა მთ ლაზარესთა. და თუ შნ ეგნტთ გემინოდეს მისგნ. ენ მთ ეგნტთ მოგეს შნ ენი რაჲცა სთხოვო მს. ოდესცა გინდეს. და მომცა აზორის ყოფო. და წარვიდა წიალ იორდანეს. ეცთა მთ თნა. ეელურთა ოლთა ყოიჲჲ მთი იცის ონ. ოჲ ქე. ნ დედაჲ ჩემი მისცა ჰატრეაქმნ დედათა უძღურთა. მისხორად და მე კმისხურებდი ნაფორის. დედაბრსა სუემესს დეინელსა. ორ წელ. და კვითხეკდი ვნებთა მთ ქსთა. და ყელდე ვრცმისა დაფელის და აღდგომისა. და აღდგომისა მელს და სომოსლის მისისათჳს ონი ვრცომისა განიყეს. ორეს განძარცულს. და წილი იგდეს და ვრცართის (sic) მს ოლსა ზნ ონი აძალდა. და ორნი იგი ზეზეთისი სსდა არიან. ანო ტილონი ოლნი გრემის მისსა წა ვარე მეტრატან ორს ანიმთელმს. და სოდარად ონი იყო თავის მისსა. ესთ ყელსვე მიწეებით კვითხეკდი ორმცა ეცან. ნ არავინ იყო მისებრი მეცნიერებთა სჯორლის გზას. მიუშლთა და ასლთა წიგნთა. ნ მან იყო ყელსავე უწყებდ

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

იწყო ოჯახებად სემდა 1) და თქვა: ვხედავ შეილო სემო: ძალსა შენსა ვა ძალსა ლომისა ძევისასა: რა იზახებნ ვსაკე ზა ოთხეუ-
რესა: გინა ვა რაბი დედალი რა აღვიდის: სიმადლესა ჯურთასა:
უფროჲს მამლისა: და ყლი ქენა გუგასა ოჯახისა მისისასა მც-
ირესა: მარგალიტის სწორასა: შეაუენის:

და განიხილის განიცადის: სკმელი მისი: ცუცხლები დაინახის:
მოუტევის ფრთხი შირიალებად: და მიიმართის მის ზა:

ეგრეთ იყოს ცხორებაჲ შნი წინამძღუარებითა სულისა წმი-
დაისათა:

თავი: დ: აღწერილი: მისვე: სალომე: ოჯახობე-
ლისად:

აწ ვიწყო და გითხრა ვი 1) ოდეს იგი იხილეს დი უგუდავი
კატა მოკუდავთა ქენასა ზა: რა მოსარულ იყო მისგან იწლი უგუ-
დავა: და მოწოდებაჲ ყლთა უცხოთა: ნათესავთაჲ: უცხოთა დთთა
მონებულთაჲ: ვა თუთ უნდა კსნაჲ სოთელისაჲ: რა დაჰბადა იწყო
კეთილის ყოფად ჰურათა: მკუდართა აღდგინებაჲ. ბრმათა აღხილვად:

Ч е л и ш с к и й в а р и ა ნ т ь .

სემდა. და მრქვა მე ვხედავ შელო სემო ძალსა შნსა. ვა ძალსა
ძვსა ლომისა. რა იზახებნ ყლსა ზა ოთხეურესა. გინა ვა ურბი.
დედალი. რა აღვიდის სიმადლესა. ჰურისსა უფროჲს მამლისა. და
ვი ქენა მცირესა მას გუგასა თლისსა შემოიუენის. ისლის და
განიცადის სკმელი მისი. ცუცხლები დაინახის იგი. და მოუტევის
ფრთხი მისნი შირიალებით. და მიეფრნვის მს ზა. ეგრეთ იყოს
ცხობე ში.

ნ აწ ვიწყო და გითხრა შნ ვივე. ოდეს იგი იხილეს დი
უგდავი კატა მოკდავთა ქენასა ზა. რა მოსარულ იყო. ერისა
მისთს რა გამოიუენა ქენით. ეგუიბტით და მისცა მთ ქენა იგი
რლსა თლნი მისნი ხედეენ მს კდ მოწოდებაჲ ოცხოთა ნათესავთა
და (ო)ცხოთა დთთა მონებულთა ვა უნდა კსნაჲ სოთელისა რა
დაჰბადა. და იწყო. კთლის ყოფად. ჰორათა. მკუდართა აღდგინ-
ებაჲ. ნ ბრმათა თლთა აღხილვად და ყთა სხუელთა განიკარნებაჲ.

1) Эта строчка писана заглавными буквами.

Шатбердскій текстъ.

ყელთა სნეულთა განუგრუნებად: ესე შეიშურკვეს: შეიზრახნეს: და წარაკლინხეს სტრატეოტნი ყელსა ქყნასა: სწრაფით მოსლვად და იტყოდეს: რა აჰა ესე რა წარუწყმდებოთო:

მაშინ მოიწინეს ყლით სოფლით კაცნი ჰურიანი: მუცნიერნი მჭუელსა მოსესსა: რწნი ანტაკვად აღუდგეს: სულსა წსა.

და რაჲ იგი ოჯნდა ქა მათგან: მათ აღასრულეს: ჯრს აცუეს: და სამოსელსა მისსა ზა წილ ითხინეს და წილით ჰხუდა ჩრდილოთა მცხეთელთა კუართი იგი ოლისა იჯსა და დაჰფელეს მათ დაზადებელი თვისი: და დაჰკრძაღეს საფლავი:

წ იგი აღდგა ვა თქუა: ზირკელ: და ტილონი იგი ოდეს განთენა: ისხნეს საფლავსა შინა:

და ესე ყი წარმოიცადა ზილატე და შოვიდა საფლავად: იგი და ცოლი მისი: და ტილონი იგი ჰოკნეს. და მოიხუნა იგინი. ცოლმან ზილატესმან:

და წარვიდა წრაფითა დიდითა ზონტოდ: სახედ თვისა: რწ

Челишскій вариантъ.

და ესე სსწლნი რა იხილნეს ჰორიათა. მთ შორითა განიხურსებოდეს. შეიზრახნეს. და სწრაფით წარაკლინხეს სტრატეოტნი ყა ქყნასა სწრაფით მოსლვად იწლმდ. ყთაგნ ნათესუთა. და იტყოდეს რა აჰა ესე რა წარუწყმდებით. მაშინ მოიწინეს ყლით ქყნით. კცნი მუცნიერნი სჯლსა მოსესსა რწნი ანტაკვად წინა აღოდგეს. სლსა წა და რა იგი თვით უნდოდა მთ აღასრულეს. ჯრს აცუეს და სამოსლსა მისსა ზა წილი იგდეს. და მისოდ სამოსლი იგი ჩრდილოთა მცხეთელთა მოქაჯკეთა და მთ წარიღეს და დაჰკრძაღეს და კურჯინ შემძლებლ არს ხილვად და კურცა შემკვად მისსა კდის არა თვით ოწ უნდეს წ გოამი იგი ორსა მთ დაჰფელეს ვა მკდარი ღიტონი. და მოწყაფეთა წარზარკისთს ზა საფლავსა მცელნი და ადგინნეს. ად იგი აღდგა. ვა არს დი ქტი კურცა ლოდისა მის დაბეკდვამ დაყენა. და არცა მცელთა მთ განკრძალუებმ და ვა განთენა მოვიდა საფლავად ზილატე და ცოლი მისი და ჰოკნეს ტილონი იგი მდებარენი. და მოითხოვნა ცოლმან ზილატესმან. და წარვიდა. სწრაფით ზონტოდ სახლად თვისად. რწ იგი მოიწინე ქსი. წ ტი-

Шатѳердскій текстъ.

იქმნა მოწმუნე ქა: ხ შუდგომად უმთა მრავალთა მოკიდეს იგინა კელთა ლუკა მახარებელისათა: და დასხნა იგინი მას: სადაცა თუთ იცის. ხ სუდარი არა იპოვა ეს კორტნი ქესნი:

თქეს კიეთმე ჰეტრესთუხ ვდ იკელწიფთა ასუმად და აქუნდეს: გარნა განცხადებულად არაჲ მიუთხრეს ვრ სხჲ ყი:

ხ ვრნი ამას ქლქსა შინა დამარხულ არიან: ხ ადგილი მათი კერვის იცის ოდეს ინგობს ღნ გამონხდენ.

მამინ მივეც კსკამ: ონ ღნ და მადლი დედოფალსა მას ჩემსა. ამას ულსა ზნ თხობასა: და ვლდ კკითსე ვდ სადაჲ არს ჩრდილომას იგი ქუნაჲ: ანუ სადა არს სამოსელი იგი ოლისა ჩნისაჲ.

მრქნ მე ჩრდილომას ქუნაჲ სომხითისა მთუელ არს: საწარმართოჲ ქუნაჲ: საკელმწიფოჲ: ბერქენტაჲ: და უყიკთაჲ:-

მათ დღეთა შინა მოკინმეიდა. დედაკაცი ეფესელი: თაყუნისცემად წსა ადგომასა: და ჭკითსვიდა მიაფორი: დედაკაცსა მას: თუ ჭკელენე დედოფალი ეკეთსაკე ბნელსა შინა არსა და მეფობაჲ მათი თხნიერ ღთისა:

ხ მან ჭქუა: მე ვარ მკეელი მათი: და მახლობელი განზრახვასა

Челишскій вариантъ.

ღონი იგი მივიდეს კლთა ლოკა მახარებლისთა. ხ სოდარი არა იპოვა. ეს გუმი ქსი. ად თქუთს კიეთმე შტრსთს ვდ კელ ეწიფთა ასომად და აქონდეს შსო. გარნა განცხადებულად არა მოთხრეს ესე ვრ ესე ვრთაცა მთ. ადგლი არავინ იცის ად უდესცა ენუბორ ონ. მშნ გამხნდეს. ხ მე ალდეგ და ალვიჰერენ. კლნი. ჩემნი და მივეც მადლი და კხჲე ონ ღნ ჩემსა და თაყუნის კეც დედოფლსა მს ჩემსა. ამას ულსა ზნ თხობასა. მისსა და ვდ კკითსე თორ სადა რას(sic). ჩრდილომას იგი ქუნაჲ სადა სამოსელი იგი ოლისა ჩნისა არს მრქნ ვდ ჭქუთა ჩრდილოჲ ქუნაჲ სომხითისა და მთიულეთისა. და არს ოდ საწარმართოჲ. ხ არს ქუნაჲ იგი საკელმწიფოჲ ბერქენტა და უყიკთა. მთ დღეთა შნ მოკიდა დდკცი კინმე ეფესოთ ქლქით თაყუნისცემად წსის ადგომისა და ჭკითსვიდა ნეაფორი დედკცსა თო ელენე დედოფალი და მე მისი ეკრუთეე სობნლსა შნ არიან. მეფობაჲ მათი ხ დედაკემ მან ჭქა მე ვარ მკეელი მთა და მახლობელი გან-

Шатбердский текстъ.

მითსა ყლსა: და დიდი წადიურბაჲ აჭუს: ჭრომთა ქსს მიმართ შვე-
ლისათჳს: და ნათლისღებისა:

ნ მუ გარჭეუ მიაფორსა წარმაკლინუ: და წარვიდე წუ ჰელენუ
დედოფლისა: ნუ უკუე შიმიასლოს: სიტყუს გუბად მის წუ ქსსთჳს:
და მან აუწყა ჰატრიაჴსა: ნ მან მიწოდა წნ მამანს ჩემმან ჰატრიაჴმან:
მამან დედისა ჩემისამან: და დამადგინა აღსაჯალსა საკურთხეულისასა:

და დამსხნა კულხი მისნი: მკართა ჩემთა: და სულთ ითქენა
ცად მიმართ: და თქუა: ორა ღრა მამათაო და საუკუნეთაო კელთა
შნთა შეკვედრებუ ობოლსა ამს: შეიღსა დისა ჩემისასა: და წარკა-
კლინუ ჭადაკუბად შ სისა ღთებისა:

და ორ სხაროს აღდგომაჲ შნო: სადაცა შენ სათნო იყო
საბაჲ: მისი: ეჭმენ ქს ამს გზა: მოგზაურ ნაკთ სადგურ:
მოძღუარ: ენა მეცნიერების: გნ იგი წინათა მათ მოშიშთა სასუღსა
შ სისათა:

და მიჯმნა დედისაგან ჩემისა და მოძცა მე: ჳრი და: გურთხე-
კაჲ: საგოღად და წარკუმართუ: დედაკაცისა მისთანა: და ოდეს მი-

Челншскій вариантъ.

ზრასკისა. შთისა ო დიდი წადიურბა აჭოს ჭრომთა ქს შრთ
ხველისთს და ნათლისღებისა ნ მუ გარჭეუ ნიაფორსა წარმაკლინუ
მუ და წარვიდე წუ ელენე დედოფლსა. ნუკუტ მიმიასლოს სიტყვის
გუბად მის წუ ქსსთს ნ მან აუწყა ჰატრიაჴსა ნ მუ მიმწდა წნ
მამმნ ჰატრიაჴმნ. მამმნ დედისა ჩემისამნ და დამადგინა აღსაჯალსა
ზს საკურთხეულისასა. და დამსხნა წნი კლხი მისნი მკართა ჳს
ჩემთა და სოლთ ითქნა ცად ¹⁾ შრთ. და თქა ესე. ორა ღრა ჩე.
მო ღრა საუკუნეთაო. კელთა შთა შეკვედრებუ ობოლსა ამს შკლსა
დისა ჩემისსა. და წარკაკლინუ. ჭადაკუბად შნისა ღთებისა ორ
სხაროს აღდგომაჲ ში სადაცა შნ სათნო იყო. საბაჲ მისი.
ეჭმენ ქე მონსა ამს შნსა. გზად წინამძღუარ და ენაჲ მე-
ცნიერ. გნ იგი წთა მოციქლთა. და მიჯმნა. დედისა ჩემისგან და
მოძცა ჳრი და გნუჲ და წარკუმართუ დედაკაცისა მის თანა. და უდეს

¹⁾ Это слово повторено въ оригиналѣ.

Шатердскій текстъ.

ვედით: სახიდ მისა: მუნ ვპოვეთ დედუივადი ვისმე მუჟეთა ვადავი. სახელთ რიფსიმე: რი ელოდა იმდით სათლისღესასა: და ქეს აღსარებისათჳს სუროდა: მამის მიმცა მე ველთა მისთა: დედაკამონ მს და მივეც მს სათელი: კელსა ქუეშე ხემსა: მს და რამეოცსა სუელსა მისთასა: სახლისა მისისათა: და წარვედით სახიდ მისა: და ვივენით მუნ რა ველ:

მამის მოხედა რს საბურსეთისა და ჳრწმენა მუჟესა კოხტანტინეს: და ქე აღიარა მს და დედამან მისმან: და ვს ჰალატმან მათმან დასაბამითგანთა ველთა სეთათს. რთსას: რამეოცდა რთხსა: ს ქეს აღმადღებითგან: სამას და აეთთმეტსა: და წარმართა ვი საბურსმეთი ქანობასა: მუშადესა ველსა იყო წა ვრებაჲ: ნიკვას: და მურვესა ველსა იყო სიელტოლად ჩნი: საბურსმეთით: რიფსიმე დედოივადი: და გაიანე დედამომ: და რამეოც და ათი სული: წარმოკეპსართებით: თთუესა ჰირველსა ათსეთმეტსა:

და გამოვედით არეთა სომხითისათა: სამოთსესა მს: თრდატ მეფისისა ივინი მოიკლეს მუნ: თთუესა ჰირველსა: რცდაათს დელსა

Челншскій вариантъ.

იგი მოვიწიენით. სახლად დედაკვისა მის. მონა იყო დედავი ვისმე მუჟეთა ვადავი. სახელთ რიფსიმე რდისა იმდამდ სათლიღებად სოროდა. ქს აღსარებისთს მმს მომცა მე დედაკვმს მს ველთა რიფსიმესთა. და მივეც მს სათელი ველთა მდდლისთა. კელსა ქუეშე ხემსა და რამეოცსა და ათსა სელსა სხრასა. მითსა სსელისა მისსათა. და წარვედით სსლად მისსა და ვივენით რა ველ:

მმს მოხედსა რს საბურსმეთისა. და რწმენა მუჟესა კოხტანტინეს. და ელეს დედსა მისსა და ქე რი სიხრლით აღიარეს. ვლმს ვრმს და ჰალატ ბანჯემ მთმს. დასაბამთგანთა ველთა. სოთი ათს რკვას. რამეოცდა ვრთისა. და ქს ამაღლებითგან. სამას. და ათჯამეტსა ველსა და წარმართა ვი საბურსმეთი ქანობასა რს. მუშუადესა ველსა ვრბა იყო ნიკვას. და მურვესა ველსა იყო სიელტოლად ჩნი საბურსმეთით. რიფსიმე დედოივადი და გაიანე დედა მმომე მისი რამეოცდა ათი სელი წარმოკეპსართებით. და გამოვედით არეთა. სამოთსესა მს მს თრდატ მეფისისა. ივნი იმარსკლესეს

Шатбердекіи текстъ.

ზარსკეკს:

ნ მე დაჲშით ეკალთა მისა ვარდისათა: მ ვარდი და ნუში უუჯოდა მას უმსა. და ოდეს იგი აღმოჰვიდოდეს სულნი წთა მათ: კისილე ზეცით სომოსლის მსგავსად სამომავალი დენი: ოღარითა ნათლისადთა: და კელთა მისთა აქუნდა სსსაკუმეულმ: ოღლისაგან გამოვიდოდა კუამლი სულსნელებისა: ონი ცათა დაჰფარვიდა: და მისთანს სიმრავლმ ერთა ცისთადა.

და შეიერთეს წნი იგი სღნი. ერთა მათ ზეცისათა: და დიდებით აღმადღეს ცად.

ნ მე კვლადგუჯ: ორ ორ რად დამიტევე მე შს ასპიტთა და იქედნეთა:

კჲ მესმა მე მოუხით ონი ¹⁾ მეტყოდა მე: ესრმთვე იყოს წარუკანებად შნი ოდეს ეგე ეკალი: ონი შსსა ვარემომს ასს: ყივე იქმესი კარდ: მეწამულ სულსნელ შნი მიერ:

ნ შნი აღდგე და ვიდოდე აღმოსავალით: სდა იგი ასს სსმკვლ

Челишскіи вариантъ.

(sic). მსვე თუჭის ჰლსა დღესა. ზარსკეკს. ნ მე დაჲსნი ეკლთა შს ვარდისთა მ ვარდი და სომს უუოდა.

მთ უმთა უდეს აღმოვიდებოდეს სღნი მთ წთანი. კისილე ზეცით ვარდანსომოსლისა მსგავსად სამომავალი და დიანნი ოღარითა ნათლისთა. და კელთა მისთა აქუნდა სსსაკუმეულე ონისგან გამოვიდოდა კუამლი სომსნებისა. ონი დაჰფარვიდა ცთა. და მისთნა სიმრავლე ერთა ცისთა და შეიერთეს სღნი მთ წთანი ურთიერთასს. ნ მე კისილე რად მთი მისლეგე წე ონისა. და დასრომე წი ჰირთა შს იწრუჭითა. მსველ სსსითა კმითა დღდგვე ორ ორ რად დამიტეკებ მე. შს ასპიტთა. და იქედნეთა და მესმა კმე ონი მეტყოდა. ესრთ იყოს წარუკანებადა ში. უდეს ეგე ეკალი ონი შსსა ვარემომს ასს ყივე იქმესი კარდის ფორცველ. და სომსნელ შნი შრ: -

ნ შნი აღდგე და ვიდოდე აღმოსავალით სდა იგი ასს სსმკვლი ოდ ნ მომავნი მცირედ მ ასა ასს მომავი შსს შემოწონებულთა წარმოვედ და მოვე უღებოარეთა და დაჲიზანთთე ჰირთა შს დიდთა

1) Эта строчка писана заглавными буквами.

Шатбердскій текстъ.

ფე და მუშაკნი ელდვე არა არიან: ხ მუ წამოკედ და მოკედ: ულო-
პოროთა: და დაჰიზამითრწ ქირთა შინა დიდთა.

და თთუესა მეოთხესა: წარკედ მათა ზნ ჰაჰასეთისათა: რა
კცნა თუ სდადთ არს მცხეთაჲ.

და მიკემთხუ მთასა ზნ¹⁾

Челишскій вариантъ.

და თუწსა მეოთხესა. წარმოკემართე მათა ზნ ჰაჰასეთი(ს)ათა რნ
კცნა თრა სდადთ არს მცხეთაჲ და მიკემთხოკე პოთა ზნ ტბასა
დიდსა გარდამდინარესა. რლსა ერქუა ფარაჰსაჲ. და დაჰდეკ მრნა
ურდლე. გითხოკე სზრდლი მეტუეზრრთუნ. და განკრდიერდი. მ-
ლითა მით სზრდლისთა. და მადლი შეეწირე ღნ. და მწყემსნი იუ-
ნეს მსკე ადგილსა. და კოჰილივიდეს სპილივსა ღამისსა. სამწესოთა
შა მათა. და ხადრდეს ღთთა მათა. დაწყეოლთა. არმაზს. და
ზადენს. და უთქომიდეს შესაწირკუთა. რჟს მოკიდეთო. დიდსა
ადრე მიკე და დაჰკვითხე ერთსა მთცხსა. თო რისა სოფელისნი
ხართ. თქნ ხ მან მომიგო მე. ზოგნი დაბით და ზოგნი საყო-
ცლით. და ზოგნი ქინჯარულნი. და რაბატულნი დიდსა ქლქისა
მცხეთისანი სდა ღთნი ღთობნ და მეუენი მეფობენ. მიკესუნ
მათა ჩრდილესთა რ დლეთა ზატუნლისთა სავსენი ჩნდეს ჰირირითა (sic).
და თოკლითა სსსტიკითა და შეკრწონდი ფე და კოქო რ რ
მიმიდე სლი ჩი ჩემენ და მოკიდე ლოდი ერთი და დაჰიდეკ
სსთონაღდ თაკსა და გარდასდინლსა მისი ტბისსა დაჰიმიხე და მო-
კიდა ჩუწნებით კცი ერთი ჰსსაკითა. ზომიერი. თმითა ნანკურ თმო-
სანი. და მომცა მე წიგნი დაბუკლოლი და მრქოა მე ადღეკ და
სწირაფით მიართუი ესე მცხეთს. მეუესა წარმართსა. და ვიწყე
ტირილით კედრეჰად მისსა და კარქუი რ დედა კცი ვარ უცნოა და
უძნარი ვრ მივიდე მე არცა ენაჲ ვიცი თო რაჲ კოქა უცნოთა
ნათესუთა თნ. მქნ განკსნა წიგნი იგი და მომცა მე კითხვად დაწყ-
რილი იყო ჰრომეკუნორ. და დაბუკლილი იყო იჯსსი.

დაწყრლნი იყნეს ათნი სიტყენი ვნ იგი აწ ფიცროთა ქვისთა.
წლი სიტყეა:—

¹⁾ Злсь въ оригиналѣ недостаетъ плато листа, но текстъ сохра-
нился въ Челишскомъ вариантѣ.

Шатбердскій текстъ.

და იყო დინუბაჲ მისი დასავლით კერძო: და მიუდგე გზასა მხელსა: და ფიცხელსა: და კიხილენ დიდნი ჭირნი: გზათაგან: და შიშნი მკეცთაგან: ედუ მოკიწიე აჭა: კინაჲ იგი წყალმან. აღმოსავლით. იწყო დინუბად:

მიერთიგან იყო ღხინუბაჲ ჩემი: და კპოკენ: მოგზაურნი: და

Челишскій вариантъ.

სადაცა იქადაგოს სხრბა ესე მონცა ითქმოდის დედაკეცი ესე.

ბ: არცა მამაკცბოჲ არცა დედაკცბო. ად თქნ უნი ერთ სრთ.

გ: წარკედით და მოიძოწაფენით უნი წარმართნი. და ნათღ სცმდით სწლითა მმისთა და მისთა და სწლისა წისთა.

დ. ნათღი გამოიბრწუინუბად წომართთა დზად ერისა შისა იწლისა.

ე. სადაცა იქადაგოს სხრბოჲ ესე სისილსა ეღლსა სოფლსა ითქმოდეს.

ვ. რწ თქნ შეგიწუნარნეს მე შემიწუნარებს და რწ მე შემიწუნაროს შეიწუნარებს მოძოკლნუბლსა ჩა:-

ზ. ფედ უფრდა. მრმი რწ მდღის ისმინენ მისსა სიბრძნისა კტსა.

ტ. ნუ გეშინინ მთგნ. რლთა მოსწუჟიღნენ კორცნი თქნი სწლისა ეერ შემდებდ არიან მწუღად:

თ. ქჭა მრმი მაგდაღენლსა ივ წარკედ დედკცო. და ახრე მითა ჩემთა.

ი. სადაცა ქჭადგებდეთ სისლითა მმისთა და მისთა და სწლისა წისთა.

და ეა ესე წაიკითხე. ეიწუე გედრუბო ღვის მრთ დ(ა) გღვის ემუეჟ ედ ზწით იყო ჩუჭნუბოჲ ესე და აღვიხაღენ თლნი ჩემნი ზწად და მადლი იგი ვაკჩე და მისგნ ეითხოვე შეწგნაჲ ჩი ჭირთა შა. და გარდამოსადინლსა მის ტბისსა მოკუეჟი და წარმუეჟმართე. და იყო დინუბოჲ წყლისა დასავლით კერძო. და მოადეჟ წყლსა მს. და მიკემთხოვე გზთა მხელთა და ფიცხლთა და ვნახენ ჭირნი. დიდნი გზთა მთგნ. და შიშნი მკეცთგნ ედ არა მოკიწიე სადა იგი იწყო წყლმინ დინუბად. აღმოსავლეთით. მწნლა იქმნა მოღხნუბოჲ ჩი. და კპოკენ მოგზარონი და შეკემოყსიე მთ და მოკიწიე სანახებსა ქრთლისსა და

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

მივიწიე: სნახებეს ჩართლისსა: ქლქსა ურბნისისსა: და ვინილე ერი უცხოა: უცხოთ ღთთა მსახური: ცეცხლსა: და ქვათა: და ძელთა თაყუანის სცემდეს.

შეეურვა სულის ჩემსა წარწყმედასა მათსა ზ: და მოკედ ბაგინსა: ჭურიათსა: ენისათჳს: ებრაელებრისა: და ვიყავ მუნ ერთ თთულ: და განვიცდიდ: ძალსა ამის ქენისსა.

და იყო დღესა ერთსა აღიმჩნეს: ერნი ძლეურნი და ურიცხუნა სიმძკვლითა: მით ქლქით: წარმაკლნი: დიდად ქლქად მცხეთად: რ იყო საკდომელი დიდთა შეუეთაჲ: ვაჭრობად და ლცკად: არმაზ ღთისა მათისა.

ს მე წარგვევი მათისა და მივიწიენით: ქლქად: ძცხეთად: წილით მოგუთას კიდსა ზ: დაკდგით მუნ: და ესედეკით ცეცხლის მსახურსა მას ერსა: და მოგუებასა და ცთომისა მათსა ზ ვტიროდუ: წარწყმედის მათისათჳს: და უცხოკებასცა ჩემს კეგლოკად:

თავი: ვ: მოწეუნაჲ: წდისა: ნინო-მსი: მცხეთად აღწერილი: მისიკე: სალო-მე: ოჯუარმელიისაჲ:

ხვალისაგან იყო კჲ ოსრისაჲ: და საყურისაჲ: და გამოკიდოდა

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

ორბნისა. და ვინილე ერი ურიცხუი. და უცხოთა ღთთა მსახორი ცეცხლსა და ქვათა და ძელთა ღთად თაყუანის სცემდეს. მუნ შეწოხდა სლი ჩი. და მივე ბაგინსა ჭურიათსა ენისთს ებრაელთასა და ვიყე მონს ერთ თულ. და განვიცდიდი ძლსა მის ქენისსა აწ დღესა ერთსა აღიმჩნეს ერნი ძლეურდ. ოჯრიცხონი მით ქლქით წარმაკლნი სმეფოდ მცხეთად ვაჭრობად. და ლცკად წე არმაზისა ღისა მათისა. და წეწოლისა. და წარმოკვევი მეცა მათსა და მივიწიენით მცხეთად ქლქად წილ კერძო. მოგუთასა. კიდსა ზ დაკდგით. მონით ესედეკი. ცეცხლის მსახურსა: ერსა მოგუებასა და ცთომისა. შ და ვტიროდი. ცთომისა მათისათს. და კდ უცხულისა და გულსკობისა ჩმისთს. ს ხვალისა დღე იყო შეიქმნა ოსრაჲ საშხლი და შესამწონებელი. ერთა ურიცხოთა. და კმჲ საყურიოთა ფღთა და გამოკიდა ერი ურიცხოი კს ყუპილოსნნი ზარად და სმინლ იყო

Шатбердскіи текстъ.

იწი ურბცხუ: Ⴆს ყუაგილითს: შა:ნი: და სსშინელი: გამოკიდა-
დეს: ს მეუბლ არღს:და შეძრუაიო:

და Ⴆს ყამსც: ყამმან სიელტოლაჲ: და მიდაძომღუაჲ იყო
ყლისა კაცისჲ და შეიელტოდა ყი კაცი სსფარველსა ქუეშლ: ს
გამოსადჲ კიდადა ნანა დეუფელი:

და Ⴆს განკლო ნანა დელოფაღმან: მაშინღა: ნელიად. ნელიად
გამოკიდადა ყი იწი. და შეამკუეს ფოლოცი ყი სსმოსლითა თათო
შირითა: და ფურცლითა:

და იყო ყნ ერმან ქებად მეფისა: და მაშინ გამოკიდა ძირკან
მეუბლ: თუაღთ შეუდგამითა ხილკითა.

და Ⴆჭკითხუ ჭურისა დედაკაცსა: თუ რაჲ არს ესე: და მან
ძრქა: ღნი ღთთა მათთაჲ უწესს მას: არმაზ: რღ არაჲ არს სსჲ
გარეშლ კერში:

ს მე წარვედ: ხილვად: არმაზისა: და აღივსნეს მთანი იგი
ღროშითა: და კრითა: Ⴆს ყუაგილითა: ს მე შეუსწრვე ციხედ:
არმაზდ: და დაკვეგ: ახლოს კერშისა მის: ნაზარლსა ზღუდისსა: და
წხედვედი სსკურველებთა: და სსშინელსა, რნი თქუმად ენითა კერ

Челпшскіи вариантъ.

ხილვაჲ შთი და კღ სსჲ სიმრავლე ერთაჲ გამოკიდა აღორცხელი
დედებითრთ და ყრძებით და მეყე არღრა შეძრღ იყო ჯგრუთ და Ⴆს
მოკიდადა იწეს სიელტლაჲ და მიმორიდება იქით და აქეთ
გზისგნ. და გამოკიდა. ნანა დედფელი მშნ ნელიადღა გა-
მოკიდა სსჲ კრი ფღ და შეამკუეს ყი ფოლოცი ბისონითა და
ძრქულითა და სსმოსლითა თუთო სხითა. და ფურად ფურადითა
ქრულითა და იყო ყღმნ ერმნ ქებაჲ მეუვისა. მშინ გამოკიდა
მირიან მეფე. თღ შეუდგამითა ხილკითა. ს მე Ⴆჭკითხუ ჭურისა
დედაკაცსა თო რაჲა. და მან ძრქა ღთი ღთთა უწესს რღ არმაზ
დაწყოლი და წარვედ ხილვად მის არმაზისსა. და აღივსნეს მთანი
იგი ღროშითა და კრითა. Ⴆს ყუაგილითა ს მეყე შეოსწარ ციხედ.
არმაზად. და დაკვეგ მსსლობლად კერშისა მის. ნაზარლსა კლდისსა.
და ვხედვედი სსკურველებთა და სსშინელსა ხილვსა. რნის თქუმად კერ
შემძლებლებ არს ენაჲ წი. ვრ იგი იყო სსზარულ. და იყო შიში და

Шатбердскій текстъ.

გებობის. ვრ იგი იყო ზარის აღსაკდელი. შიშით და მრწოლით: მეფეთაჲ მათ და ყლისა ერისაჲ: და სწარო დგომაჲ:

ვისილუ და ჳა დგა გაცი ერთი სშილენმისაჲ: და ტანსა მისსა ეცუა ჳაჳჳ (sic): ოქრომასაჲ: და საფხუტი ოქრომასაჲ: და სამკარნი ესხნეს: ფრცხილი და ბიურიტი: და კელსა მისსა აქუნდა კრძალი ლესული: რნი ბრწყინვიდა და იქცეოდა კელსა შინა რეცა თუ: რნი შეკებინ თავი თვის სიკუდიდ განწირის: და იტყუნ: ვაჲ თუ დასადაკელო რაჲ ღზსა: დიდისა ღთისა არმაზისსა: და შერასმეკსტუ სიტყუასა: ებრაელთა თანა: გინა მოგუთა სმენასა ოდენ: დახუდომილ გიყო: მზის მსახურთა: და რნი იტყან უცუბნი დიდსა ვისძე ღზ ცათას: და სუ უკუე ზოკოს რაჲმე სემთანა ბიწი: და მცეს მასჯლი იგი მისი: რლისგან ეშინის ყლსა ქესსა. და შიშით თავნის სცემდეს ყლნი:

და მარჯულ მისა დგა კერძი ოქრომასაჲ: და სახელი მისი გაცი: და მარცხელ მისა კერძი კეცხლისაჲ: და სახელი მისი: ვა: რნი იგი ღთდ ჳქონდეს მამათა თქნთა არიან ქართლით.

მაშინ გითროდე: და სულთ ვითქუემდ: ღთისა მიმართ ცთომათა

Челишскій вариантъ.

მრწლაჲ დიდი. მეფთა და ყნსა ერისა. ვისლუ დგა კცი ერთა სშილენმისა და ტანსა ეცუა ჳაჳჳ. ოქრომასაჲ. და თვისა მისსა ედგა საფხუტი ოქროსა. და სამკარნი უქროსნიეუ. და თლნი ვა კეცხლი და ბიურიტი. და კელსა მისსა აქუნდა კრძალი ვა ედგაჲ რაჲ ბრწყინვიდა და იქცეოდა კელსა შა მისსა. რეცა რნიცა შეკებოდის ვა თვი თსი სიკდილად განწირის და იტყონ თოკაჲ რაჲმცა სადა დაკაელე ანო ვსტეთ სადა. სიტყისებრ ელენთასა. ანო. რნი იტყოიან. უცუბნი დიდსა ჳცისა ღზ. ვაჲ თო ზოკოს რაჲ ბიწი ჩამთანა და მცეს მე მასჯლი მისი რნისგ ეშინის ყლსა ქესსა და შიშით თაყონისცემდეს მს მეფე და ყნი ერნი მისნი მრწუწნით მისსა უდგა კცი უქროსაჲ და სახელი მისი ვაცი. და მარცხნით კცი კეცხლისაჲ და სხელი მისი. ვაცაჲ. რნი იგნი ღთად აქონდეს მშითა თქნთა. ამიერიტგნ ავტირდი მეორელედ და სოლთ ვითქუწნ მამისა შრთი ცათასა ცთომათა (sic) მთს ჩრდილოეთისა დაფრკს ნათლისა და ზერობს ბნ-

Ш а т б е р д е к і й т е к с т ь .

მათჳს. ქენისა ჩრდილოდასთა: დაღუარკასა ნათლასასა და დაჴურო-
ბასა ბნელისასა:

ესედეკადი მეფეთა მათ ძალ დიდთა: და ულთა მთავართა: წ
ცოცხლოვ შთაენთქეს კუშასსა: ეს მეფედაინი ვოჯობნეთსა:

და იტყოდეს დამბადუკლად ქათა და ძელთა: და სპილენძისა:
და რკინისა და რკალსა: გამობურუით განკედილსა ღთად: თაუუნის-
სკემდეც: ესენი იცოდეს ცისა და ქენისა შემოქმედად.

მაშინ მოვიგსენე: სიტყუაჲ იგი: რი მამცხო: იობენალ ჰატრე-
ჰქმან: წნ მამან ჩემან: ედ ეს მამაცისა: სრულსა წარგაუღინებ:
და მიწენად ხარ: ქენსა უცხოასა: ნათესავთა: დეკეელ: ზეფელ: ხარ.
კადოკელ: რლ არს: გაცნი ღთას მკდომნი: მსრძოლნი და წინა-
აღმდგომნი:

მაშინ ჰეისილენ ზეცად: და კოქე: არ არ მრავალითა ძა-
ლითა შენითა გეცროუნეს შნ მტერნი ესე.

და ესე არს დიდითა სულგრძელებითა შნითა: და იქმან რასაცა
იგონებენ: მტერნი ესე და ნაცარნი ქენისანი: ად ნუ უგულებელს
ჴყოფ. წ სატი შნი არს გაცი. რლისათჳს ერთი სამებისგანი გაც
იქმენ და აცხოუნე ეი სოფელი.

Ч е л и ш с к і й в а р і ა н т ь .

ღისსა. შეხედვედ მეფთა მთ რლ დიდთა და უთა მთერთა მისთა.
წ ცოცხლინივე შთაენთქეს ჯჯისთსა. და იტყოდეს დამბადლად ქათა.
და ძელთა სპილენძისა და რკინისათა. და რკალსა მკედლოთგ გან-
კედლსა ღთად. მშნ მოვიგსენე სიტყჲ იგი რი. მამცხო იობენლი
ჰატრიაქმ წნ შმმნ. ედ ეს მმეცსა სრლსა წარგეზავანი შნ. და
მიწენად ხარ შნ ქენასა უცხოასა. და ნათესავთა ოცნთა. დრგეელ.
ზეკელ. იარკადოლ. რლ არს ფრკოლად გცნი ღის მკდმნი. მშნ
აღვიბილენ თლნი ზცდ და კოქეი რ მრვლითა ძლითა შითა
გეცროუნეს შნ მტერნი ესე. და არსადა თმენაჲ ში დიდითა სოლ-
გრძელებითა შითა. და იქმან რასაცა გონებენ. მტეროვნი (sic) და
ნაცარნი ქენისანი ად ნუ უგულებელს ჴყოფ წ სატი ში არს. რის
თჳს ერთი სამებისგანი გაც იქმენ და აცნენე ეი სოფელი. და
აშთცა ნათესავთა მოხედენ. და შეარსენს რლთა მთ უკეთრთა. უზი-

Шатбердскій текстъ.

ამათგა ნათესავთა მოხედენ: და შეჰრისხენ სწლთა ამათ უზინათა: სოულის მჰყრობელთა მთავართა ამის ბნელისათა: და მახუენე მე ღო: მამისა და დედისა ჩემისაო: მკველსა ამს: ნაშობისა მონისა შისისა: რა იხილონ მაცხოვრებელად შინა ყლთა კიდეთა ქუნისათა:

და რათა ჩინდილოდ ბღუასისა თანა ისარებდეს: და ყნ ენამან შინ მხოლოსა და თაუუნის გნეს ქმ იჯდეს მიერ ღთისა ჩნისა რწლსა მუენის მადლობით დებისა შეწირვად აჲ და შინ: და მერმეთა მათ სუეუნეთა ამენ:

და ვა წამისყოვად თუელისად იყო: დასაჯელით: ჰკუნნი და ჰკანნი შეიძინეს და ვამ სნეს ქუნილთა კმითა საზარელითა:

და ახნდა ღორბელი მოწინაობა: ნიშან საშინელი: და მოილო ნიკამან მიხის დასაჯლისმან სული ვუარკული. სიმწარისად: და სიმყრალისად: მამინ იელტოდა ყი კაცი: სოფლად და ქალქად: და ენა მათ ღოად: რა შეიქმნენ კაცნი საყოფლად:

და მეეს მოიწია რისხვისა იგი ღორბელი: და მოილო სეტყუად. ღიტირისა სწორი მას ადგილსა ოდენ. და დალქნა კურანი იგი: და

Челишскій вариантъ.

ნათა სოფლისა მჰყრობელთა მთავართა შთ ბნლისთა. ად მიიუჭნე მე ღო შმისა და დდისა. ჩნისა მკველსა ამს შნისა ულირსისა და ნაშობისა მონისა შნისსა. რა ისწლონ ყთა კიდეთა ქუნისათა. მაცხოვრებ შინ რა ჩინდილოდ ესე ბღუასისა თანა ისარებდეს და შინ მწლოისა და თაუნის გნემდენ ქე იჯდეს შრ ორისა ჩნისა რწლსა შუჭნის მადლობით დების მტყუად აჲ:-

და ავა წამისყოფასა თღისისა დასაჯელით შეიძინეს ჰკუნნი და ჰკანნი სსეტობნი და ვამ სნეს ღოობლთა ქობლთა კითა საზარელითა და საშინელითა და ახნდა ღოობლი. მოსწინაეუ. ნიშან საშინელი, და მოილო ნიკამან დასაჯლისმან. სღი ვიარკულ სიმწარისად. და სიმყრალისა. მშნ იელტოდა ყი კაცი სოფლად და ქალქად და მე ვხედვიდი ეგე უდენისა შს წარგანკადილებს მთსა ვითხორე მადლით დაეცა დოად და შეიქნა ელი სყოფლთა შა თსთა. მეეს სოფლად მოიწია რისხვისა იგი ღოობლი მცირე და მოილო სეტ-

Шатбердскій текстъ.

დაფქვან: და დაწყოლილს და დაარღუნს ზღუდენი იგი ქარმს სის-
სტიკმან და შთაყარს იგი კლდესა ოლსა იგი თქნისა ზნედეკით
ანუ არს¹⁾.

და თქუაჲ შეუქმან. ცრემლით: ჭე ჭე: რამთებოჲ სოჯათ:
სთახანოზბ: რასოჯელ: ფისარ ზად: ხ თარგმანსუბად: ესე არს²⁾: მარ-
თაღსა იტყუ: ბედნიერო დედოფალო: და მოციქლო მისა ღთისაო.
და რან დასცნარს: რისსუბად იგი გამოკედ კლდისა მისგან: ნაპრალისა:
და კობუე თუალი იგი ბიერტი: აღვილე და წარმოკედ: წინა კერძო
დასასრულსა მის კლდისასა სსდა ძუელ ქლქი ყოფილ იყო და მას
აღვილსა ყოფილ არს ცისხ³⁾:

და მუნ დგა სტ შენნიერი: ბრინჯისაჲ: მალალი და რტომრ-
კალი: მოკედ ქუელს სესა მას: და გამოკინიშს ნაში იგი. ქეს: ჯდ:
და კილოცეკედი მუნ ექუს დღს⁴⁾:

Челишскій вариантъ.

ყუა ლიტრისა სწორი მს უდენ ადგლსა და დალეწნა კერზნი იგი
დაფქვან: და დაწყოლილს და დაარღუენს ზღუდენი იგი ქარმს
სსსტიკმან. და ხაყარს კლდესა მს. ოლსა თღნი თქნისა ხედედექს¹⁾ და
თქნ შფემენ (sic) ჭე ჭე ესრე: რასათჳიმუბ სჯჯას. თახანოგ. რასოღ.
ფასარაჯდ. სხად ენად. და რან²⁾ დასცნარს რისსუბად იგი გამოკედ
კლდისა მისგან ნაპრალისა და კობუე. თლი იგი ბიერტი. აღვილე და
წარმოკედ. წინა კერძო. დასავლსა მის კლდისასა. სსდა ძულ ქლქი
ყოფილ იყო. და ცისე. დადგა მონ ხე ერთი შენნიერი ბრინჯისა
მღლი და რტო მრკალი ხ მიკედ ქელსე სესა მს და გამო(გ)ისასე
ცხოვლს მუფლი ჳნი ქსი. და კილოცეკედი მონ შა. ექუს დღე. და

¹⁾ Тутъ въ Шатбердскомъ сборникѣ недостаетъ одного листа. Въ Челишскомъ вариантѣ недостающаго тутъ текста тоже не находимъ, хотя недостатка въ листахъ нѣтъ, и дефектность текста не обозначена. Очевидно, недостающій текстъ отсутствовалъ и въ томъ оригиналѣ, откуда списанъ Челишскій вариантъ.

²⁾ Эти два строчки написаны заглавными буквами.

³⁾ Далѣе этого пропускъ текста, который наблюдается въ Шатбердскомъ сборникѣ, въ нашемъ вариантѣ даже не отмѣченъ, и слѣдующее слово слѣдуетъ въ строку за этимъ словомъ.

⁴⁾ Эти два слова повторяются въ текстѣ.

Шатбердскій текстъ.

ოდეს იგი გამოხუდით სიმრავლქ კრისაჲ: და კიებდით ღმთთა მათ რლთა ვნებაჲ დაჰბადეს და არა ჰპოვნით: მაშინ მე მუნ ვიყუ ჩ დლქ იყო მექსქ. თთჳსაჲ მის ოდეს იგი კემანუელ: თაბორს მამისა ხატი ასუენა: თაკთა მათ ცნოკელთა: და თაკთა მათ მიცვალებულთა:

მაშინ მოვიდა დაჲ ესე ჩემი შრომანა: სუფქ ქალი: მისილა: და მოიყენა ბერძლ მეტუეელი დედაგაცი: და მკითხა ყრ გზაჲ ჩემი:

მაშინ ვხედედ მე თუალთა მისთა ცრემლთა დინებასა : უფსოკებისა ჩემისათჳს:

ოდეს ცნა ყრ სექმქ ჩემი: მაიძულა: წარუყანებაჲ ჩემი სუეუდ: ხ მე არა ვინებუ და იგი წარვიდა: და მესამესა დღესა სამოკედ ქლქად მცსუთად: და მივიმართქ სამოთხესა მას მეფისასა:

და მირადეკე კარსა ზს სამოთხისისა: იყო სასლასი მცირქ სამოთხის მიცველისაჲ და შერადეკე შინა: ჯდა ესე დედაგაცი ანასტოას და ვა მისილა: აღდგა და შემიტკობ მე ვა მენიერმან: და მეგობარმან:

Челишскій вариантъ.

უდეს იგი გამოხუქდით. სიმრველ ქლქისაჲ და კიებდით ღმთთა მათ თქრანთა რლთა ვნებაჲ დაჰბადეს და არა ჰპოვნით დაწუეულნი იგი მშნ მე მანდა ვეუ:— ჩ თუქ იყო მექსე. და დღე იყო მექლსე თროსა მის. კერთეუ უდეს იგი კემანოელ. თაბორს მამისა ხატი უხუქნა თგთა მთ ცნცხლთა. და თგთა მთ მომედრთა. მშნ მოვიდა ესე ჩი სუეუელი შრომანა და მოიყენა დედაგაცი ბერძლ მეტუელი. და მკითხა ყრ გზაჲ ჩი. და მე ვაუწეუ ყრ გზაჲ და სქმე ჩემი. მშნ ვხედედი თლთა მისთა ცრემლთა საკსეთა. უცნოებისა ჩემისათჳს. და მაიძულებდა წარუყანებად. ხ მე არა ვინებუ და მეორესა დღესა სამოკედ ქლქად მცსუთად. და მივიმართე სამოთხესა მს მეფისასა ვრ მივე კარსა მს სამოთხისისა. ვპოვე სსლი მცირე მცველისა. და შერადეკე შინა ჯდა ესე დედაგაცი. ანასტოას რეს მისლა აღდგა და შემიტკო. ვა მენიერმან. და დამხნა ფერგნი ჩმნი და

Шатбердскій текстъ.

და დამბანსა ფერკნი ჩემნი: და მცხო ზეთი: და დამიგო ტრახუზი:
და ღვინო და მადიულა მე: ჭამად და სუმად: და დაჟუჟ მასთანა:
ცხრაჲ: თთულ:

ესე იყო უშვილოჲ: და ზრუნვიდა ეგე: და ქმარი მკისი:
ჩუენებით ვხედავდ: მოვიდა კაცი ნათლისა ფერი: და შრჭა მე: სამო-
თხესა შეკედ ნაძეთა ქუეშ: ბაბალოთა: ადგილი არს მცირე: საყუა-
რულად: შემზადებული: მიწაჲ აღილე ადგილისა მისგან: და შეკამბ
კაცთა მკათ: და ესუას შვილი:

ნ მე ვუჟ ეგრეთ: და ესხნეს: ძეგუ და ასულეუ მარულად:
რლსა ესე თუთ ვხედავთ: და მათვე დღეთა შინა ორგზის და სამგზის
ვიხილ: ჩუენებსა შინა მცირედსა მას მიწულეობას: ჩემსა მუკლთა ზა.

მოვიდიან მფრინველნი ცისანი: შთავიდიან მდინარესა: დაიბან-
ნიან: და მოვიდიან სამოთხესა მას: და ბაბილოსა მას: მოისტუ-
ლებიანი: და ყუაჟილსა მას მოკდიან: და მოწლედ ჩემდამო
დალაღებდ: რეცა ჩემი არს სამოთხე იგი:

Челишскій вариантъ.

მცხო ზეთი. და მომართა პარი და ღვინო. ნ დაჟუჟ მისთნა ცხრა
თულ ნ დედაკვი ესე იყო უშვილოჲ. და ფედ ზროხვიდეს იგი და
ქმარი მისი და ვიხილე დამესა ერთსა ჩუენებით მოვიდა ვინმე. კაცი
ბრწყინელე ნათლისა და მრჭუა მე შეკედ სამოთხესა მკას შა და
ნაძოთა ქუეშე ბაბილოთა მონა ადგილი არს მცირე. საყუაჟილედ
შემზადებოლი. მიწაჲ აღილე ადგილისა მისგან. შეკამე და ესუას
შვილი. და ვუჟ ეგრეთ. და ესხნეს მს ძეგუ და ასრლებ. მრვლ
რლსა აწ თლნი თქნნი ხედავენ. მათვე დღეთა შა ვიხლე. წინებსა
შა. მცირესა მს მიწოლებსა ჩემსა. ორგზის და სამგზის. ფერკთა
რაჲ ჩემთა ზა მუინა. მოვიდიან მფრინველნი ცისნი. და შთავიდიან
მდინარესა. დაიბანნიან (sic) და მოვიდიან სამოთხესა. შა. მს და
ბაბილოსა მოისტლებიანი. და ყლსა შა ყუაჟილსა მოკდიან. და
მოწლედ ჩემდა მომართ ღდებდიან. რეცა თო ჩემი არს სამოთხე.
გარემომადგიან უღკლით. და შუენიერ იყო ხილკაჲ იგი მთი.

Шатбердскій текстъ.

გარსშომადგინ: უღაგილით და კომბედ ჩემდა მომართ მრავალ
ფერად: და შუენიერად იყო: ხილვად იგი მათი: და მრავალ გზის
იყო ესე: და უთხარ ესე დასა ჩემსა ასულსა: აბიათარისსა ¹⁾.

მომიგო და მრქა მე მან: უცხოლო: და აჭა არა ²⁾ შობილო
ტყუეო და ტყუეთა მკსნელო უწყი რ შნზმ მოიწია ასალი იგი
ჟამი და შნ მიერ ისმეს: ჭამბავი იგი ძუელი: მამათა წნთა ნაქმარი.
წინის მის კანცადა: უბრლოდას სისხლისადა: უსამართლოდ: და-
თხევისადა: რომლითაცა ქმნა ღწ ჭურიათა სირცხული: ცისკიდეთა
განბნეადა: მეფობისა დატემადა და ტამრისადა მის წინისა მოღებადა:
ერისა მის უცხოდასა მოგებადა: და თუსად წოდებადა: და დბა: მათა
მიცემადა:

და კლდ თქა: იწმ იწმ: ვწ განგემარტვან შვილნი შენნი: და
შეიკრებ ულთა ცისკიდისა ნათესავთა: ფრთეთა ქუეშე შენთა: აჭა
ესერა აჭაცა მოსრულ არს: დედაკაცი ესე და შეტვალას: უწ წესი
ჭყნისადა ამის: და მომეტეცა და მრქა:

Челишскій вариантъ.

მრველგზს იყო ხლვად ესე. ჩემდამო და უთხარ ესე დასა ჩემსა.
სიდონისა. ასოლსა აბიათარისსა წ მან მრქეა ტყუწლო და ტყუწთა
მკსნლო. თუტსუ (sic). და აჭა შობილო. აწ უწყი რ შნ შწ მოიწია
და შწ ძლით. მოისძას ჭმბვი. იგი ძუწლი მმთა წნთა ნაქმარი.
წწინსა კწსა წწ სისხლისა: უბრლოსა დათხეადა. რწინა ქმნა ღწ.
ჭურიათა სირცხლო. და ცისკიდეთა განბნეადა. მეფობისა მრთისა. და
დატემადა ტამრისა მის წწინსა. წ ერისა მის უცხოლსა მოწოდბდა.
დბისა საოკნოსადა მრთა მიცემადა. ესე წწყელთა და კდ თქა იწლმ.
იწლმ კდ განგემარტვან ფრთენი შწნი. და მჭკრებ უთა ცისკიდეთა.
ფრთეთა შთა ქშე. აჭა ესერა აჭაცა მოსრლ არს დედაკაცი ერთი რ
ამან შეტვალას უწ წესი ამისა და კდ მოეტეცა ჩემდა და

¹⁾ Здѣсь въ оригиналѣ внизу на полѣ имѣется замѣтка заглавными буквами и киноварью: ესე დედაკაცი იყო სიდონია მწუტ წწინსა ნინოლისა რწ ესე უწ აღწერა.

²⁾ Это слово я добавляю, въ оригиналѣ не имѣется.

Шатбердскій текстъ.

ჩუენებაჲ შნი არს ესე: ო დგელი ესე სამოთხისაჲ შნი მიერ
იქმნეს: სამოთხე სადიდებულად ღთისა: არღისაჲ არს დებაჲ აწ და
ძღს და ოკნი ოკნი არს.

თავი ზ რნი აღწერა დედაკაცმან: ჰო-ზროიამან: სახე-
ლით: სიდონია: ასო-კლმან: აბიათარ: მღდელიისამან:

და იყო ოდეს მოხუდა ღწ წყალობითა: ქუნასა ამას დაიწყო-
ბუღსა: ჩრდილოაღსასა. კაკასიათა: სომხითისა მთუღსა: არღსა
მთანი დაეფარნეს: ნისღსა: და კუღნი აზმურსა ცოთმისა: და უმეც-
რებისსა: და იყო ქუნაჲ ესე ჩრდილო: მზისაგან სიმართლისა მისა
ღთისა: მოსღვისათჳს და ცნობისა: ეს სახელი ერჭუა სამარ-
თლად ჩრდილოა.

არაფთჳ ამის მზისა: ნათლისაგან დაკლებულ იყო ანუ აწ არს
დაკლებულ მისგან: ენი ცასა ქუეშე მყოფი იხილავს: და უღსა ჰხუდავს
იგი და არღსა სიცხითა: მიჭრადის ნათლითა უღსა ადგილსა მისუღის.

ესე არა თჳ: ამისათჳს ერჭუა ქუნასა ამას: ჩრდილო: ად იყენეს
ესოდენნი წუღნი: და ესთენნი ნათესაჳნი: ნაკვესითგან: და ებურისითგან

Челпшскій вариантъ.

მჭუა ჩუენება შნი არს. მსგავს ჩუენებსა. აკობისსა. ო დგელი ესე
შნი შრ იქმნეს სამოთხე უკე.

თავი. აღწერა დედაკაცმან სიდონია. ასო-კლმან
აბიათარისმან.

და იყო ოდეს იგი მოხუდა ღწ წყალობით ქუნასა დაიწყო-
ბ(უ)ღსა ჩრდილოა კაკასიანთა მთილეთისთა. და სომხითისა და
სდ ერისა სამეფოსა. არისა მთანი დაეფარნეს ნისღსა. და კუღნი
აღმორსა. ცოდვისსა. და იყო ქუნაჲ მზისგან სიმართლისა დაკლე-
ბოღი დაკლებილი ქს მისა ღრისა მოსღვისათჳს და ცნობისა ეს
სახელი ერჭუა. სამართლად ჩრდილოა. არა თო ამს შრესა ცისსა
დაკლებდ იყო არი აწ არს არღ უღი ცასა ქმე მყოფი იხლვს. და
ხუდავს ს ამისთჳს ერჭუა ჩრდილოა თო რაოდენნი უამნი და წუღნი
და ნათესაჳნი გარდაჭედეს ადამისთგან ნოესამდე. და აბრამისსა. შს

Шатбердскій текстъ.

და აბრაჰამისითგან: და მუნ შინა იყო იობი სხნაური განცდილი განმ-
ცდელისაგან ვა იოსებ მამის ისუ: მღვდელნი და მსაჯულნი: და
შემდგომითი შემდგომად. არ იგი ვიცით: სიძნელა წიგნთაგან: სიღ-
მითითა:

გარდაკდეს ქსის მოსლვამდღ: წელნი: ჭებ: შობითგან ქსისით
ვე ვარცუდამდღ: ღებ: და ვარცუდითგან ქსისით: ვე ვარცუდითგან
ბურმენია მეფისა: მოსათლვამდღ: ტონ: და ათოთსმეტისა წლის
შემდგომად მოაკლინა: ქმნასა წსისა ქადაგი ჭეშმასიტუბისაჲ: ხინა:
დედოფალი წნი ვა ბნელის შინა მითები არა აღმოკვდის: და ცის-
კანი აღიღის: და მისა შემდგომად: აღმოკვდის: დიდი იგი მოკლადელი
დღისაჲ. კვრეთ იყო ცხობებაჲ წნი ქართულნი:

რ [კე]ქრადეთ ხათელსა და სეკადრ ვიყენით ბნელისა. ვის-
რებდით შუბითა და ვიყენებდით გლოჯისა არღის ნეგემისის მტემელ
არა იყო: ვამსახურებდით სიმღ დახადებულთა: და არა დამადებულთა:

ქრობინთა ეტლთა ზს მკდამარისა წილ მათთა მადლთა
თაყნის სტემდეს მამხა წსნი: გებაღსა და გარაჩინისა: და მსა ზს
არა იყო არცა ღრ. არცა მამღ არცა ნიში მათა: ად კვრება ქი-

Челюшскій вариантъ.

ჟს შს იყო იობი. განცდილი. განმცდელისგან. ვა იობი. ჰარამი და
მოსე. იენეს მღვდელბურ. და მსაჯოლებურ. ხამოწყებით. არ იგი
ვიცით. სიძნელი და წიგნთგან ეახგილეუთაგან სლოთა. გარდაკდეს ქს
მოსლვამდე წელნი. ხოთი ათის სთასი. და ქს ვარცუდითგან ვე
ვარცუდითგან მეგობამდის. და ბურმენია მოსათლვამდე. სიმას და
ათერთმეტი წელიწადი. და ათოთსმეტისა შემდგომად, მოკვდინა ქმნასა
ამს წსისა ქადაგი ქტი ხინა დედოფალი ჭემე ვა ბნელსა შს მითები
არა არცა ცისკარი. და ხათობნი. და მისა უკასა აღმოკვდის დიდი იგი
მოკლადელი დღისა და განმსათლვადელი წნი. კვრეთ იყო ცხობება წნი
ქართულნი. რ ვიქრადით ხათელსა. და მკვიდრ ვიყენით ბნელსა.
ვისრებდით შუბითა და ვიყენებდით შუბისა გლოჯისა. არღის ხო-
გემისის ცემად არა იბოჯა. ვამსახურებდით დახადებულსა და არა დამ-
დებულსა ქრობინთა ეტლთა ცით მათთა მადლთა თაყნისსიტემდეს
შსნი. გებაღსა. და გარაჩინისა. არღის ზს არ იყო არცა ღრ და

Ш а т б е р д с к і й т е к с т ь .

სანი უსულონი:

ს ა მ ს რ ქ ე ნ ს ა : ქ ა რ თ ლ ი ს ს ა ა ე რ ე ს ო რ ნ ი მ ი ა ნ ი : და მ ა თ ო ზ : ო რ ნ ი კ ე რ ე ნ ი : ა რ მ ა ზ და ზ ა დ ე ნ . ო რ ნ ი ა ე ნ ო ს დ ე ს ს ო ლ დ მ უ რ ლ ო ბ ი თ ა თ ა ს ს ა ს ო უ ლ ს : გ რ მ ი ს ზ ი რ მ შ ო ა ს ს ა : ა რ მ ა ზ და ზ ა დ ე ნ : და შ ე ს ა წ ი . ო რ ა გ ა დ უ ს ნ დ ე ს მ შ ო ბ ე ლ ო ა მ ო თ ო ა : მ ს ს უ რ მ ლ ა დ : გ რ მ ე ა ო გ ე ა რ ო ა ე უ ს ო კ ე დ ო ლ ო : და ე ს ე ო გ ო მ ო ა ჯ მ დ ზ :

ს ა ე ნ ე ს კ ე რ ე ნ ი ს ს უ ხ ი რ ა ს მ ე უ ო ბ ი : გ ა რ ი : და გ ა : და შ ე ი წ ი რ კ ო დ ა მ ო თ ე რ ო თ ს ო გ ო ზ წ ო ლ ი (გ ე ს ლ ო თ ა და წ უ ე ა დ . და მ ტ უ ე რ ი : გ ა რ დ ა ბ ნ ე კ ა დ : თ ა გ ის კ ე რ ე ბ ი ს ს ა :

და ა მ ი ს უ ლ ო ს ა შ ე მ დ გ ო მ დ : თ ს რ ო ბ ს ა გ ი თ ს რ ო ბ მ შ მ ი ს ს ე ბ ი ს ს ა : ო რ ო წ ო გ ს ო ა გ ა ს ვ ი რ ი ვ ი თ ს ვ ი თ : და მ ა მ ი ს ს ე მ ი ს გ ო ო ო ს რ ო ბ ი ლ ს :

ო დ ე ს ო ვ ი მ ე უ ო ბ დ ა ქ ე რ ო დ ე და მ ო გ უ ე ს ა ა ჯ : ვ დ ს ზ ა რ ს ო თ ო ო რ მ ი : და ი ბ ე რ ე ს ო : გ ლ ო ბ ი ს წ ო გ ნ ი მ ო ე წ ე რ ა უ ლ ო თ ა ზ უ რ ო თ ა მ ო მ ო რ თ ქ ა რ თ ლ ო ს ო თ ა .

მ ც ხ ე თ ე ლ ო თ ა მ ე ჯ დ ო რ თ ა : ბ ო დ ე ლ ო თ ა მ ლ დ ე ლ ო თ ა : კ ო დ ო ს წ უ ა რ ო კ ე ლ ო თ ა მ წ ო გ ნ ო ბ ა რ ო თ ა : და ს ო ბ ი ს ვ ა ს ხ ე ლ ო თ ა თ ა რ გ მ ა ნ ო თ ა : ვ დ ა თ ო რ მ ტ ო ს ნ ი მ ე ო ზ ნ ი მ ო ა ვ ი დ ე ს ო დ ა ზ გ ო რ ო ბ დ ე ქ ე ნ ს ო ს ს ო ს ო ს და გ ო ნ ი შ ე ი ბ ო ს ე ს

Ч е л и ш с к і й в а р і ა н т ь .

ა რ გ ა მ ო ს ე ო რ კ ე რ ე ნ ი ქ ე რ ს ნ ი . წ ე უ ო რ ლ ო ნ ი :

ს ა მ ს რ ქ ე ნ ს ა ქ ა რ თ ლ ო ს ს ა ა ე რ ე ს ო რ ნ ი მ ი ა ნ ი ო ზ ო რ ნ ი კ ე რ ე ნ ი . ა რ მ ა ზ . და ზ ა დ ე ნ ო რ ნ ი ა ე ნ ო ს დ ე ს ს ო ლ დ მ უ რ ლ ო ბ ი თ ა თ ა ს ს ა ს ო ო რ ო ს ა . გ რ მ ო თ ზ ი რ მ შ ო ო რ ო ს ო ს . და მ ს ს უ რ მ ლ უ უ ს ნ დ ე ს შ ე ს ა წ ი ო რ ა გ ა დ . მ შ ო ბ ე ლ ო თ ა მ ო რ ო თ . გ ე ო გ ე ა რ ო ა რ ო ს ო კ ო დ ო ლ ო ს . ო ა ე ნ ე ს კ ე რ ე ნ ი ს ს უ ხ ი რ ა ს მ ე უ ო ბ ი . ს ს ლ ო თ გ ა რ ი . და გ ა რ ა . და შ ე ი წ ი რ კ ო დ ა მ ო თ ო დ ე რ ო თ ო ს ო გ ე წ ო ლ ო . (გ ე ს ლ ო თ ა და წ უ ე ა დ და მ ტ უ რ ო თ ო თ ა გ ის გ ა რ დ ა ბ ნ ე კ ა დ . კ ე რ ე ნ ს ო მ ს და ა მ ი ს უ რ ო ს ო რ თ ს რ ო ბ ს ა გ ი თ ს რ ო ბ მ შ მ ი ს ს ო ს ო ს . ო რ წ ო გ ს ო ა გ ა ს თ ა ო თ ვ ი რ ი . ვ ი თ ს ვ ი თ ა და მ შ მ ი ს ს ე მ ი ს ო ს რ ო ბ ი თ ა უ დ ე ს ო ვ ი მ ე უ ო ბ დ ა კ ე რ ო დ ე . და მ ო გ უ ე ს ო ს ა ვ დ ს ზ ა რ ს ო თ ო ო რ ლ ო მ ი და ი ბ ე რ ე ს ო . თ ო რ მ ტ ო ს ნ ი მ ე ო ზ ნ ი მ ო ა ვ ი დ ე ს ო . და გ ლ ო ბ ი ს წ ო გ ნ ი მ ო ი წ ო . უ რ ო ო ო ზ ო ო ო ო ო ო . და ქ ა რ თ ე ლ ო თ ა მ ც ხ ე თ ე ლ ო თ ა მ ე უ ო ბ ო რ ო თ ა . და ბ ო დ ე ლ ო თ ა . მ ლ დ ე ლ ო თ ა . კ ო დ ო ს წ უ ა რ ო კ ე ლ ო თ ა მ წ ო გ ნ ო ბ ო რ ო თ ა . და ს ო ო გ ის ვ ა ს ხ ე ლ ო თ ა .

Шатбердскій текстъ.

სივლტოლით შეწევნად მათა:

ნ შემდგომად მცირედრტ მოიწია სსჯ დაღადისა: ნუგეშინის-
ცემისაჲ იტმით: ყელსა ქუნსა ედ სმარსნი იგი: არა დაპერობად
ქუნისა მოკიდეს: ად აბჯრისა და საკურკელისა წილ: და საგზლისა:
აქუნდა ოქროჲ ყუთელა: მური მწრაფელ მკურნალი: წყლულასაჲ: და
გუნდრუგი: სულ ჭამოჲ:

ესე ყელსა მკედარსა მათსა და თუთ მეფეთა: თითო სატურთი
აქუნდა: და ეძაბედეს ყრმასა კისმე ახლად შობილსა: მესა დაკითისსა:
რინა ჰოკეს მწირი ერთი. მწირისა დედაკაცისა ძტ: უყამოდ შო-
ბილი. უადგილასა ადგილსა ენ აქუს ნუეულებჲ გარტმდგომთაჲ:

ესენი მის ყრმისა მოკიდეს და თაყუანის სცეს და ესე ყი
ძღუენი მისა შეწირეს და მთაჲ გარდაკლეს და წარვიდეს მძვდობით:
აწ ნუ გეშინინ ჭირინო მე ჭეროდე: კვიებდ: და არა კპოვე:
ყრმაჲ იგი და არცა დედაჲ მისი:

ად აწ წარვიმართო მახული: ყელსა წულსა ზედა ორით წლით-
გან და უდარესსა: და მოწყდეს იგიცა მათთანა: აწ გულდებულ იუ-

Челишскій вариантъ.

თარგმანთა. და ესრთ შეიძინეს ყნი სივლტლად.

ნ მცირედთა დღეთა შდ სსჯ დაღადისი მოიწია იტლმით
ყელსა ქუნსა ედ სმარსნი. არა დაპერობად მოკიდეს ად აბჯრისა
და საკორკელისა და საგზლისა ნაწილისა ნაწილი აქუნდაო. უქროჲ
ყოჯითელი და შორი. მსწრელ მკურნალი. წყლლისა. და გონდრუგი
სოლ ჭმოჲ. ესე ყელთა მკედართა მთურთა და თუთ მეფეთა თუ-
თო სატურთი აქუნდაო. და ეძაბედეს ყრმას კისმე. შობილსა
მესა დთისსა რლცა ჰოკეს მწირი ერთი მწირისა დედაკაცისა შვლი
მე უყამოდ შობილი. უადგილასა ადგილსა. ენ აქოს ნუელებჲ გარე
მდგომთა კაცთა ესე მის ყრმისა მივიდეს და თაყუანის ცეს და ესე
ყელი მისსა შესწირეს და მთაჲ გარდაკლეს და წარვიდეს. მშნ ჭქა
აწ ნუ გეშინინ ჭირინო მე ჭეროდე კვიე. და კე(რა) ეწეე იერცა
ყრმე და კერცა დედაჲ მისი. და არცა იგი ძღუტნი. ად წარვიმართო
მახული ყელსა ზნ წოლსა ურით წლითგან და უდარესამდი. რა
მოსწყდეს იგიცა შთ თნა აწ გულდებოლ იყენით. ნ უნებით იყო

Шатбердскіѣ гекстѣ.

კესით: წ უტნებით იყო ესე ენი: ამისა შემდგომად გარდაკდეს
წელნი: ოცდაათნი: მოწერა ანა მღვდელმან იწმით: მამის მამისა სე-
მისა ოზიამსა: ვდ იგივე ყრმაჲ: წლისა: სპარსთა მეფენი მოსრულ
იყვნეს ძღვნითა: იგი ყრმაჲ: განსამწმინდელი არს სსწომისა ჭასაკისსა
მოწეკნულ არს: წყალსა მას იორდანისსა: ზაქარიაჲ ძისა: განვი-
დოდეს წლნი ნათესავნი იწმისნი: და შნი მამის დედის ძმა
ელეოს თანავე იყო:

და აჰს ესე რა: ცამ ქუხდა და ქუნაჲ იბრვოდა მთანი: ჰკრთე-
ბოდეს: ბორცუნი იმღვრდეს: ზღუაჲ დგა: წყალნი აღმართ დიოდეს:
ზაქარიაჲ ძმ იელტოდა: და ჩნ ყლთა ზარი შემწუნებისაჲ დაგუ-
ეცა და ერისა სიმრავლისათჳს დავიდუმეთ საქმწ ესე: რი იყო
სამწ ცხად საუგუნიტგან დთისა თნა:

და მეოთხესა წელსა: გამოკდა ბრძნებაჲ იწმით ჰკროდე მე-
ფისაგან: ვდ ყლთა ძეთა იწმისთა განბნულთა ყლსა ქუნსა.
ისილეთ ერთი დნი და იგულეთ და ისმინეთ: ერთი შჯული და ის-
წაკეთ ერთი სიტყჲა მოსესი: რი თჳს რწ ქუნსა ზა თჳს
დთად თაჲი თჳსი: ძელსა დამოკვიდეს: და მერმე თჳს წყულ იყავნ
ენი რი დამოკვიდებულ იყოს ძელსა:

Челишскіѣ вариантѣ.

ყლი. ამს შა გარდაჰკდა წელი. ოცდა ათი. მეწერა იწმით წიგნი
ანნა მღვდელმ. შმის შმის ჩნსა უზის. იგივე წლისთს სპარსნი
მეფენი მოსრლ იყვნეს ძღვნითა იგი სამე ყრმაჲ გაზრდელი არს.
და ჭასაკსა ზომისსა მოწეკნილ არს. წყლსა მს მდინარესა იურდა-
ნესა ზაქარიაჲ ძისგან ნათლ ილო და განვიდოდეს ენი ნათესავნი
იწმისნი. და შა მამის დედისა ძმაჲ ელეოს თნა იყო. აჰს ესრ
ცამ ქონდა და ქუნაჲ იბრვოდა. მთანი ჰკრთებოდეს. ბორცონი.
იმღვრდეს ზღჲ დგა წყლნი აღიმრ ლუწოდეს. ზაქარიაჲ მე შემინდა.
და იელტოდა. და ჩნ ყთა ზარი შემწონეკებისა. დაგუეცა. და ერისა
სიმრავისთს დავიდომეთ. სქმე ესე სრვნიტგნ. და მეოთხესა წელსა.
გამოკდა ბრძნებაჲ ჰკროდე მეფისგნ. ისმინეთ ყთა ძეთა იწმისთა.
გნბნულთა ყლსა ქუნსა. ისლეთ ერთი დნი. და ისწკეთ ერთი
სიტყჲა მოსესი. რლ თჳს. რწ თჳს დთი ქუნსა ძელსა დამო-

Шатбердскій текстъ.

აწ ესე რა აღდგა კაცი ერთი: და სახელი მისი იწ თავით
თჳსით ჳხადის დნ მამად: და რეცა თუ არს იგი თჳთ რა დნი:

მოკედით ყლნი სიკუდილსა მისსა: და აღკასრულათ მცნებაჲ
დნი: და მოსტნი:

და წარვიდა აქამთ მამის: დედის ძმაჲ სემი ელიოს კაცი მოხუ-
ცებული: და ესუა მას დედაჲ: ტომისგნ ელი მდდელისა. და ესუა
ერთი ს დაჲ ელიოზს:

ეკედრებოდა დედაჲ იესა თჳსსა და ეტყუოდა: წარკუდ შეილო
წოდებასა მეფისასა: და წესსა შჯულისასა: ს რლსა იგინი განი-
ჭრახვენ. ნუ შეერთვინ ცნობაჲ შენი მას ყდვე ნუ შეილო სემო:-

რ სიტყუაჲ არს წნწყლთაჲ და იგავი ბრძენთაჲ: საიდუმლოჲ
არს დათარული ჳურიათაგან: ს წარმართთა ნათელ: და ცხორება
საუკუნო:

და წარვიდა: ელიოზ და ყნი ჳურიანი ქართლით და აღკასრულა:
ყიკი რი აწ იცით ნახლას მიერ კანგელეთაგან ქტს მრ:

ს სამოსელი იგი: ჳხუდა ამას ქყნსა წილით: და წარმოიღო
ელიოზ:-

Челишскій вариантъ.

ეკედენ. კდ თჳა წყეულ იყენ ყნი რი დამოკიდოს ძელსა. აჳ ესრა
აღდგა კცი ერთი რისა სახელი მისი იწ. თჳით თსით ხადის დნ
მამად. და რეცა თო არს იგი თჳით რა დნი. მოკედით ყნი. სიკო-
დილსა მისსა. და აღკასრულათ მცნებაჲ დნისა. და მოსესნი. და წარ-
ვიდა. ელიოზ. მშის დედის ძმაჲ. სემი იყო. კცი მოხრცული და
ესუა მს დედაჲ მცნთლი. ტომისგნ. ელი მდდელისა. და ესუა
ერთი დაჲ. და ეკედრებოდა. დდაჲ იესა თსსა. და ეტყუოდა. წო-
დებსა მეფისსა და წესასა სჯულისსა ს რლსა იგი განიჭრახვენ. ნო
შეერთვინ ცნობაჲ ში მს. ნო შეილო სემო ნო. რ სიტყუაჲ არს
წწყლთა. და იგავი ბრძნთა. საიდუმლოჲ დათარული. ჳორიათგნ და
წარმართა. ნათლი და ცხობა სოკონსა. და წარვიდა ელიოზ და ყნი
ქართულნი. და აღკასრულა ყლი აწ რლი. იცით. ნინოს მრ კან-
გილთგნ.

ს სამოსელი იგი ხუდა ქართლთა. ჳორიათა. და წარმოიღო.

Шатбердскій текстъ.

წ დედას მისის ვა ესმა კამ: ოდეს ჰასანიემნ ჳა ზა სამშ-
ტკალს: დასცა ეგერი მჭედლისაჲ იწმს: აქა ესმა კამ: და იკრხნი-
ალხა: მწარედ: დედაკაცმან მან და თქა: მშჯღობით მეფობაჲ ჳურია-
თაჲ: წ მოჭკალთ თაგისა მაცხოვარა. და მესხელი: და იქმნებით
ამიერითგან მტერ შემოჭმდისა:

კამ თაგს ჩემსა: რლ არა წინარე მოკვეუდ: რთცა ესე არლარა
სმენილ იყო და არცა კნინ უკუნაჲსრლ დაკრხი: რლმცა მესილკა:
ნათელი გამობრწყინებული წარმართთა ზა და დბჲ ერისა იწლისაჲ:
და ამას სიტყუასა ზა შეისუენა: დედაკაცმან მან დედამან ელიო-
სისმან:

წ ამან ელიოზ: მოილო კუართი იგი მაცხოვრის იჯ ქტსი
მცხეთად: სახლად წნდა: და ისილა წ მომკედარ იყო დედაჲ მისი:
ამას სიტყუასა ზა: წ დაჲ მისი მიეგებოდა: შესუარული ცრემლითა:
ვა სისხლითა და მოკუჯა ეელსა მმისა თჯსისა: და მოულო სამო-
სელი იგი იჯჲსი და შეიტგბო მკერდსა თჯსსა ზა და მწარედ სულნი
წარტკდეს. სამითა ამით სიმწართა: სიკუდილითა დედისაჲთა. და
უმეტეს ტკივილითა სიკუდილსა ზა ქტსისა: და სურვილითა მის
სამოსლისაჲთა:

Челншскій вариантъ.

ელიოზ წ დედს ელიოზისსა ეს.მა კამ იწლმით. მცხეთად უდეს
იგი ჰასანიემნ ჳა ზა სამსტკალს დასცა. გოერი მჭედლისა. გოლ-
გოთა აქა ესმა. და იკრხნიალხა დდაკცმნ და თქუა მშუიდობით
მეფობრა. ჳორითათა. წ მოჭკალით. დნი კრცითა მოსრლი და მაც-
ხრნი და იქმნენი მტერ შემოჭმდისა. კამ მე საწულებლსა თაგს ჩემსა.
რლ არცა წინარე მოკვეუტდ რამცა კამე ესე არ სმეხილ იყო სემდა.
და არცლა კნინი უკანარე რლჲ არა მესლკა. და აქა აწ გამობრწყინე-
ბად წარმართთა ზა დბჲ იწლისა. და ამს ზა შეის(უ)ტსნა დდმნ
ელიოზისმნ. წ რეს მოილო ელიოზ. კუართი იგი ქსი მცხეთა
ს სლად წნდა და ვა ისლა წ მომკედარ იყო დდე. მისი. წ ამს ზა
მიტკებოდა დაჲ. მისი. შესურაილი ცრემლითა ვა სსხლითა. და
მუწსუთა ელსა მმისა თსისსა და მწარედ გამოელო სამოსლი იგი.
იჯსი და შეიტგბო მკერდსა თსსა. და მწარედ სლნი წარტკდეს.

Шатбердскій текстъ.

მაშინ იყო შიგომთი დიდი მცხეთას შინა მეფეთაჲ და ძთავარ-
თაჲ: და ყწლისა ერისაჲ: და ისილა მეფემან ამაზაქურ: სამოსელი იგი
იწჯისი: და უნდა წარლებჲა მისი: წ ზარსა მას ზა დედაჯინისა მეფე-
დროისა: კელთგდებასა შემინდა: და კურ იკადრა:

წ კელიოზს: დაჰმარსა დაჲ იგი თვისი: და კელთა მისთა აქუნდა:
სამოსელი იგი და არს ადგილი იგი: რი ღწ იცის: და იცის დე-
დამან ჩემძან ნინო: და არა იტყვს წ არა ჯურ არს სიტყუად აწ.

არამედ ესე წ კმა იყავნ: ნინოჲს მოწაფეთათვის: და ქწს
მოწმუნეთა: წ მასლობელარს ადგილი იგი ნამუსა მას ლიბანით
მოსრულსა. და მცხეთას დანერგულსა.

თვნიერ ესე მესმა. მაშინსა ჩემისაგან: არს სსჯცა ძალითა
შემოსილი მრჩობლი იგიცა ხალენი: ელიამსა ამას ქწქსა შინა: კელთა
წნთა საკურთხეველისა სამტკიცესა ქეუმწ: ქვათა შინა უღობოლეულად
კე უამადმდე მისა წ მრჯელგზის მახარა მე დედამან ჩემძან ნინო
მაშინსა ჩემისა მიმართ: რა გამოკსწულილო ადგილი იგი სამოსლისაჲ
მის გულითად. წ მან ესთენ დაღვა ნაწილი ჩემთანა: და მრქა: აქა

Челншскій вариантъ.

შშნ იყო შიგომთი დიდი მცხეთას შა. მეფთა და ყწისა ერისა. და
იხილა მეფემან ამაზაქელ სამოსელი იგი და უნდა წარლებჲა მისი. წ
ზარსა მის დედაჯინისა მეფედროისსა კელთ შინა დებასა მეტკენით შე-
შინდა და კურლ(ა) რა იკადრა. კწლის მიყოფად. და კელიოზს დაჰმარსა
დაჲ. თწი და კელთა აქოს სამოსელი. იგი. და არს ადგილი იგი
რი ღთმნ იცის და იცის დედამან ჩემძანცა. და არა იტყვის. წ არა.
ჯურ არს. აწ კწთა სიტყუად. ად ესე უდენ თქა. კმა. იყვნ. ნინოს
მოწაფეთა. ქს მოწმუნეთათწს წ მასლობელ არს ადგელი იგი. ნა-
მუსა შს ლიბანით მოღწლსა. და მცხეთას აღმადლებლსა. თვნიერ
ესე მესმა. მიმისა ჩემისგან. და არს სსჯცა ძლითა შემოსილი მრჩო-
ბლი ამსვე ქწქსა შა. კლთა შა წნთა. არს სესწლისა სამტკიცესა შა
ქვათასა. ხალენი იგი ელიასი. უბოვნილად. კე უამადმდე მისსა. და
აწ ესე სამოსელი. იწჯისი. აქა არს უთქომლად. კე უამადმდე მისსა.
წ მრჯელ გზის მაშრომა. დედამან ჩემძან ნინო. შმისა ჩემისა შწთ
რწმცა გამოკსწულილე ადგილი იგი სამოსლისა მის. კწდ. წ მან

Шатбердскій текстъ.

არსა ადგილი სამარსკოა მისია:

რლსა ენა[ნი] [კ]ატანანი არა დადუმენ[ენ] გალობად ღთისა მიმართ მას ზა: არს ადგლი იგი ვა ადგილი იაკობისა: კიბუდ სილუი: და ზეტად აღწეესული: ამიერთგნ და რკე: ღბა და ჭება მოუკლებელ:

თავი ს თქმლი სიღონიძასუე დელაკაციისა:

ოდეს ვინილს ასულმან: აბათარისმან: სიღონია წა ნინოა: თავსა ციხისასა: პირველ: მცხეთისას კოშკსა მას მალას ბრინჯთა მათ ქუეშ: ბარტმან მეფისა საგრილთა და სასუენებულთა ჯდა.

ოდეს იგი შემოსრნა: რნ არმაზ: და სხნი იგი კერზნი საზა-რელითა რისხვითა პირისა მისისადათა: რლი იგი წინა წერილ არს ანდერძსა მას მისსა შინა:

ს ეე რწმუნებადმდს დედოფლისა ნანაძისა: ქს ღი ძედ ღთისა: სასატრელმნ წნ ნინო: დაყო ექუსი წელი: ერ იგი თვით იტყუს ყოფასა შინა მისისა:

და ოდესმე შუანი დედანი დაგუმოწაფნა: შუელის მისსა მ ჭყოფდა ფარულად: კურნებათა მრავალთა: ვდს ნებსით იწყო კურნებაა

Челишскій вариантъ.

გორლითად ესე უდენ დაღვა ჩნთანა. არს ადგლი იგი. წდა სამარ-ხოა მისი რლსა ზა ენანი ანგლზთა. და კატანანი არა დადუმენ. გლობად ღთისა. მიმართ მს ზა ს არს ადგლი იგი ვა ადგილი იგი იაკობის კიბუდ ხლლი ზეტად მრთ. აღწეესილად. ამიერთგნ უკე არ. თავი ვ თქმლი მისუე სიღონიძასი. კვხმ-მო.

ოდეს იგი მე სიღონია ასოლმნ აბათარისმნ, კასლე დდკცი ესე წა ნინო. თავსა ზა ციხისასა. ჰლ მცხეთისა კოშკსა ზა. მალ-ლსა მერმე ბრინჯთა ქუეშე. ბარტმან მეფისა სასუენებულთა ჯდა უდეს იგი შემოსრნა რნ კერზნი. არმაზ და ზადენ. საშინლითა რისხვითა. პირისა მისისთა ეე რწმუნებადმდის ნანა დედოფლისა. ს ნანა ქე ღი აღიარა და ძედ ღთისა ყო. ს სასატრელმნ ნინო. ექოსი წელი ამას შა დაყო. ერ იგი თვით იტყოსის უდეს მე შუიანი დე-დანნი დაგუმოწაფნა სკვლსა მისისა. მ ჭყოფდა ფარულად. კურნებათა მრავალთა. ვდის სუეეთა ზა იწყო კურნებად. განგებითა ღთისთა.

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

განგებოთა ღმერთა: დედოფლისა ნანაჲს ზნაჲს და ჰირველად
 ძალი მისი მის მიერ: მათულოვანსა მას შინა: განგებონა ლოცვითა
 მისითა: სენისა მისგან მიმისა: რღესა კელოვნებაჲს კაცთამან ვერ
 შეუძლოა განგებონაჲ მისი: და შემდგომად მისა მოკვ მთავარი სპარსი
 სურა სხუელ იყო: სულითა უკეთურითა ფიცხლად: იგუგებოდა
 სიკუდიდ მიწვესულ იყო და იყო მთავარი იგი დედის ძმაჲ: ნანაჲსი
 დედოფლისაჲ:

მაშინ კედარხეს დედასა ჩემსა ნინოს: ნანა დედოფალი: და მე-
 ფეცა ისიღვიდა მცირე მცირედ: საქმესა მას და ორგულებით ეტყოდა
 ნინოს: რღისა ღმრთისა ძალითა იქმ საქმესა ამას კურნებისასა: ანუ
 ხარ შენ ასული არმაზისი: ანუ შვილი ზადენისი: უცხოკებით: მო-
 ხუდა: და შეუბრდი: ხ მას ზნა აც მოწყულებაჲ. და მოგანიჭეს ძალი
 კურნებისაჲ რა მით სცხოვრებოდა: უცხოას ამას ქენასა და დბლმცა
 არიან ოკე:

ხ შენ წე ჩემსა იყუ შნ ვნ ერთი მათუკუნებლთაგანი ჰატეკ-
 რემულ ქენსა ამას შნ ად უცხოას მას სიტყუას ნუ იტყუ: რომთა

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

დღფლსა ზნა ნანას, და ახუტნა ღნ ძალი მისი მის მრ მათულოვანსა.
 მს შნ ლცვითა მისითა განკორნა სენისა მისგან მიმისა რი
 კელოვნებაჲს კაცთმან ვერ შეოდლ განკორნებად მისისა. და შდ. მისისა
 მუგუი ვინმე. მთავარი სპარსი სსხელით სურა. სსუელ იყო სღითა
 უკეტითა. და მნიად იგუტმებოდა და სიკედლისა მისხლებოლ იყო.
 და იყო მთავარი იგი დედის ძმაჲ ნანა. დედოფლისა და კედარხეს დე-
 დისა ჩნსა ნინოს. ნანა დედოფლი და თვით მეფეცა ჩნი ისღვიდა.
 საქმესა ამს მცირედ ურგულებით. რ ეტყუის ნინოს შ დედაკცო რისა
 ღნისა რღითა იქმ შნ კორნებთა ამთ. ანო ხარ შნ ასოლი. არმა-
 ზისი. ანო შვილი. ზადენისი. და ცოცხლებით მოხუტდ აჭა. და
 შეუბრდი შთ და შთ ზნა აც. მოწყულებაჲ. და მოგანიჭეს შნ ძალი.
 კორნებთაჲ რა მით სცხოვრდე უცხოას ქენსას.

დბლმც არიან უკე. ხ შნ იყუ წე ჩნსა ვნ ერთი შვილთა
 ჩნთა მათუკუნებლთაგანი. ჰატეკრემულ ქენსას ამს ჩნსა ად უცხოას
 მს სიტყუას ნო იტყოი და რომთა შეცთომილთა სჯღლსა ნო

Шатбердскій текстъ.

მათ შეტომილთა შჯულისა:

და ნუ გნებან უდგე აქა თქუიად: წ აჰს ესე რა ღონი. დიდთა ნყოფთა მომცემელნი: და სოფლის მჭერობელნი: მზის მომფენელნი და წყლის მომცემელნი: ქუნი[ს] ნყოფთა განსწრდელნი: ქართლისანი: არმაზ: და ზადენ: ყდისა დაფარელისა: გამომეძიებელნი: და ძეგლნი ღთისი მამათა წნთანი: გაცი და გა: და თავი შენი იგი იყენ და საწმინოკებად გაცათ მიმართ: და აწ უგუეთუ განჭკურხო: მთავარი ესე განგამდიდრო: და გუო მკუდრ მცხეთას შინა მსახურად არმაზისა:

დაღაცათუ ჰქარისა მის სიფიცხლითა შეამყისა: ად მისი ადგილი შეუძრაჲ არს. ეგე არმაზ და ქალდეკლთა ღი ითარუმსა უდგე მტურ არიან.

ამან მისზა ზღუთაჲ მოადგინის: და მან ამის ზა ერთი სურამეჲ მოაწიის ვა აქუს სუეულებაჲ სოფლის მჭერობელთა: და კმა გეუენ ზემგან ბრძანებად ესე:

მიოგო ნეტარმან: ნინო მეყესა და ჰქა: მეფე შენ ოკე ცხოვნი სსხელითა ქსითა: და კედრებითა წდისა დედისა მისისაჲთა:

Челинскіи вариантъ.

გნებეს უდგე თქომად. წ აჰს ესრა ღმრთნი დადნი სოფლისა მჭერობელნი. და მზისა. მომფენელნი. და წომისა მომცემელნი ქუნით სყოფთა გამოძებელნი ქართლისა იგი ღთისი. არმაზ. და ზადენ. და ყდისა დაფარელისა გამომეძიებელნი. და ძეგლნი ღთისი მამათა წნთანი. გაცი. და გაცა. და ფიცი იგი შნი იყენ დასაწმინებლად გრთა მრთ: აწ უგუთო ისმინო წი და განჭკურხო მთავარი ესე. განგამდიდრო და გუო შნ მცხეთის მეოდიად. და მსახურად არმაზისა. დაღაცათუ ჰქარითა და სუტყუთა მისი შემოსრუჲა ვიხლეთ. ად იგი ადგილი შეუძრაჲ არს. და წეეოლი არმაზ და შესონებოლი. ქალდეკლთა ღი. ეთროჴანო. უდგე მტურ არიან ოართი ერთაჲს. ამნ მს ზღუთა ზა მოადგინის. და მან ამის ზა ესეთა დამკობჲ მეწია. ვა აქუს სუწოლბჲ სოფლის მჭერობელთა და კმა გეუენ შნ ბრძანებაჲ ესე:

მიოგო წნ და ემზამნ ქართლისმნ ნინო მეყესა და ჰქა მეფე შნ უგე ცხოვნი სსხელითა ქსითა და კედრებითა დედისა მისი-

Ш а т б е р д с к и й т е к е т ь .

და მისთანა ყლთა წთაჲთა: შიკვლინენ შნ ზნ ღნ ცისა და ქენისა შემოქმედმნ. და მბადაბუღმან ყლისა დაბადებულისამნ: დიდისა ღმისა მისისაგან: და აურაცხელისა მოწყალებისა მისისაგან კან საკუთილისაგან ხბურწყელი ერთი მადლისა მისისაჲ: რან სცნა და გულის სმა ჭყო: სიმართლტ ცისაჲ და სინათლტ მზისაჲ სიღრმტ ზღვსაჲ: და სამირ-გუგლნი მისნი: სივრცტ ქენისაჲ და საფუძველნი მისნი: და რან უწყებულ იყო შენ მეტტ. თუ ვინ შემოსნა ცანი ღრუბლითა და ქენილნი კმითა ჭკრისაჲთა: და იძრვინ ქენაჲ სიმძაფრითა მისითა: და რბი-რდინ მესისტესანი გუგლსა მისსა: ეგზებინ ცცხელი გულისწურომითა მისითა: ანუ რდეს შეიძრის კეშაში იგი დიდი რლ არს ზღვსა შინა: და შეძრის ყი ქენაჲ კდს დაირღვან მთანნი მყარნი. და კლდენი: და მეცნიერ გუგუნ შნ ამის ყლსა ზან მიწკენით:-

რ ღნი არს ცათა შინა და უხილავ არს თაკადი იგი: ყლისაგან დაბადებულისა: თხნიერ მისა რნი იგი მისგან გამოკიდა: ესე მოი-ვლინა ქენსა ზან კან: რან ყივე ალსრულა: რლისათჯსცა მო-სრულიყო: და ალკდა მათთვე: სიმალღეთა მამისა თანა:

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

სათა. და ყთა წთა მისთათა. მუკვლინენ შნ ზან ღნ ცისა და ქენისა შემოქმედმნ. და დაბადებულმნ. ყლისა დაბადებულისამნ. დიდისა ღმისა და აურაცხელისა მოწყალებისა. მისისაგან. მოგუგლინა შნ კან საკომ-ლისგან. ხბურწყელი ერთი მადლისა მისისა რან გლის კმა ჭყო სიმ-აღვე ცისა და სინათლე. მზისა. და სიღრმე ზღვისა. და სამირ-გუგლნი. და სივრცე ქენისა და საფუძველი მისი, და უწყებულ იყენ შნ მეფე თო ვინ შემოსნა ცანი. ღრობლითა. და ქონხან სამინულზით. კმითა ჭკრისთა. და იძრვის ქენაჲ სიმძაფრითა მისითა და რბიედ მესისტესანი. და გუგლსა მთსა ეგზებინ ცცხელი გლის წურომითა მისითა ანო რდეს შეიძრის კეშაში იგი დიდი ზღვთა შან. და შეი-ძრის, ყი ქენაჲ. კდს დაირღვივნან. მთანნი მყარნი და კლდენი ს ამის ყლსა ზან. მიწკენით მეცნიერ გუგუნ შნ იჯ. რნი ღნი არს ცათა შან. და უხილავ არს თაკადი იგი ყნისა დაბადებულისგან. თხნიერ მისა მისსა. რნი მისგან გამოკიდა. და ქენსა ზან აქკეოდა კან კაცი. რან ალსრულა ყივე. რის თან მოსრულ იყო და ალკიდა მთვე სიმალღეთა.

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

მან მხოლოდმან იხილა დაუსაბამო იგი: და იგი მხოლოდ მისთანა არს: რა იგი მდაბლთა ჰხედავს: და მალღნი იგი შორით იცნის:

ხოლო აწ მეუფე ახლოს არს მიახლებამ შინი ღთისა: მე ვხედავ რა არს ამას ქალაქსა: სასწაული ერთი სამოსელი მისა ღმე: და ხალღნისა მის ელიამისისა: ყოფამ ვიეთმე აქა თქუეს: და მრავალნი სასწაულნი: არიან აქა რა ინი თვით ღმე გაუწყნეს.

მე ესე მთავარი განკუთვნილი: ძლითა მემე სემისადთა: და ჯრითა ვნებისა მისისადთა: რა იგი დედოფალი ნანა განკუთვნილი: სენისა მისგან ფიცხლისა: და რამ იგი გაუწყნეს მას: ჰყოფს მას იგი რა სულიცა თვისი განხარწყინი: და ერიცა თვისი მიახლოვნი ღმე:

მამის მოკუთარეს მთავარი იგი: და წარიყვანა წინ ნინო: და მე და ნანა დედოფალი სამოთხესა მას: მისა: ნამეთა მათ ქუეშე დაადგინა იგი და აღმოსავლით აღზერობად სცნა კელნი მისნი:

და ათქუმიან სამეფის კვიჟმნი შენგან ეშმაკო: და შეუდგები ქა მესა ღთისსა:

და ტიროდა სულ თქუმითა: სულისა თვისისადთა წამ ნინო: და

Ч е л ѣ ш с к и й в а р ი ა н т ь .

მამისთანა მან მ იხილა დაუსაბამო იგი. და მხოლოდ იგი მალღ არს. და მდაბლთა ხედავს. და მალღნი იგი შორით იცნის და წინ ჰქა მეუფე ახლოს არს მიახლებამ შინი ღთისა. მე ვხედავ რა არს ამს ქალაქსა შინს. სასწაული. ერთი სამოსელი იგი სამოსელი მისა ღმესად არს აქა. და ხალღნისა მის ელიასი. ყოფამ თქუეს ვიეთმე. აქავე და მრავალნი სასწაულნი არიან აქა რა ინი თვით ღმე განწყნეს. მე მესე მთავარი განკუთვნილი. ძლითა ქს ღმეს რისთა. და ჯრითა ვნებისა მისისთა. რა იგი დედოფალი ნანა. განკუთვნილი ქს. სენისაგან. დიდისა. და რამ იგი მე გაუწყნეს მას ჰყოფს. რა სულიცა თვისი განხარწყინი და ერი თვისი მიახლოვნი ღმე. ამას შინ მოკუთარეს მთავარი იგი. და წარიყვანა წინ მთავარი იგი და ნანა დედოფალი და შევედით სამოთხესა მას შინ სამოსთა მთ ქუეშე და დაადგინა იგი აღმოსავლით. კელნი აღზერობად სცნა. ღმეს მრ. და ათქუმიან სამეფის. კვიჟმნი შენგან ეშმაკო და შეუდგები ქსა მესა ღმესსა. და ტიროდა ნინო სდოქმითა სწლისა მისისთა. და ითხოვდა ღმესგან შეწყნეს. კაცსა მს შინ და მს მის-

Шатѣрдскій текстъ.

ითსოვდა ღწსგან შუწგანას კანს მას ზნ: და წნ მისთანა ერთ დღმ: და მწწაილ: გახვიდა სული იგი ბორბტი და დაემოწაფა წწს ნინოს იგი და ყნი სხელი მისი:

და ადიდებდა ღწ მამსა და ძესა და წწს სულსა რწსსაჲ არს ღწაჲ რწი რწი აწ.

თავი თ: თქმო-ვლი მისიკე:

და იყო დღეს ერთსა ზაფხულის ჰორსა თუესა ივლისსა:

Челншскій вариантъ.

თანა. ერთ დღე და რღ დამე. და მსწოფელ გახვიდა მისგან, სოლი იგი ბორბტი და დაემოწაფა ხინოს მთური იგი ყნით სხლელოით და კწითრთ მისით და ადწდა მმს და ძესა და წწს სწსა. აწ.

თავი ზ. აღწწრილი მისკე სიდუნია რწი ისწა აღწწრა.

მირიან მეფისა მოქწწისა და ჟწისა აღმართებისთს. და კელსი-ათა აღმეხებისთს და ყთა სსწწლთა თს რწნი აღასრულნა. წწს ნინო სსწწწმნ.

და იყო დღეს ერთსა ყწ ზაფხულისსა თუშწსა ივლისსა. კ. დღესა შოფთსა აღკდა მეფე და გახვიდა ნადირობად. მოხნარით კერძე და მოგლო სანაწხე(sic). მოწწწწწისა. და გახვიდა. მათათა ზწ. ფხობისათა. ძაღწწწათა არწწა მისღწა წისყთა მწთ დიდთა ასწად და კასწად. და რწს წისყდ. და გახვიდა თსემსა მის მთისსა. და შუგა სმწწწწწწ. დაბწწდა მის ზწ მწყ და იქმწა დამე უგწწნი ბწლი ფღ დაფრწა ბწლმწწ არწწი და ადგიღწნი იგწნი და განიბწიწეს ურწვისა მასწწ. და ჭირისა ურთიერთარს. ყწნი კწწნი მისწნი და დარწწა მეფე მარტოჲ და იარბობდა მათათა ზწ და ძაღწწწათა შწ მე-შანგელი. და მეძწწწწწწწწ. და დადგა ერთსა ადგილსა. და წარე-წწწა სწსბჲ წწწწწისა მისისა. წწ კწლღისა მეფეწწმწწ ღწს აქწწთა გარბემა მისი უწწწწწწწწწწ. წწწწად და უმეწწწწწწწ მეწწწწწწწ. და მოეგო წწწწწსა და განიწწწწწწ და გწლსა თჯწსა და თქწუა აწკა ეს რა. ვხედავ რწ კხადი კწითა ძაღწწწთა არწწწწს და ზადეწს. და არა ვბოვე ღწწწწწა ჩემწწ. აწ უგწწწ კხადო არწლსა იგი ნინო ქადგბს.

Шатбердскій текстъ.

ოცსა დღესა¹⁾ იგი ქლქი განვიდოდეს მიგებებად მე-
ფისა: წ ბირველ ესმინა წარწყმედაჲ და მერსე: მოქვეყნაჲ მძვდობით.

Челишерскій вариантъ.

წს და ჟუარცმდესა. და ჳეოფს კოინებთა მრკლთა მისითა სსბითა
აწ რამცა მალ ედგა კსნაჲ ჩემი, ამას ჭირისაგნ. წ ვარ მე ცოცხლიჲ
ჟუჯხთს შს. და არს ჟწვი ესე თო ულისა ქენასთს იქმსა დაქვეყნაჲ
და ნთლი ბნლად გარდაიქვა. ანო ჩქათჳინ ჟდენ არს ჭირა ესე
მესლდ კმა ეო და თქა. ღთო ნინოსო განმინათლე ბნლი ესე და
მინნე საყოფლი ჩემი. და აღვიარო სასელი ში. და აღვიართო ძელი
ჟრისა შისა. და თაჟუანის ესტე მს და აღვიშნო სასლი. სასლდ
შსნდა და სწლოცქლად. ჩემდა. და ვიეო მორჩლ ნინოსსა. და სწლსა
წს ჳრომთასა და ესე რაჲ თქა და წარმოთქა მშს განთენდა და
მსწრათელ გამობრწყინდა მზე. მშს გარდამოვიდა მეფე ცსნისგნ და
დაურდა. პირ დაქტწვით ქწენასა. წს. სოლთქმით და ტირლით და
აღდგა და განიჰურსა გწნი აღმოსაგლეთით. და თქა შს სწ ღი
ერთა წს. ღთთა და რი ერთა წს რთაღთა. ღი რლსა ნინო ქადა-
გებს. და საქებლ სასლი ში ულისგნ დაბადებლისა ცასა ქუჭმე და
ქწენასა წს. შს მიკსნ ჭირისგნ. და სსელისდებითა შითა მსწრათელ
განმინათლე ბნლი წი აჳს ესრა მიცნობიეს წ განდა კსნაჲ წი და
მიასლებჲ წი შსნდა და აწ ამი ადგილსა. ავმართო ძელი ჟრისა შისა
რითა იდიდებოდს სსელი წჲ ში. და იკსნებოდეს საქმე ესე.
სსწლთა ამთ ჟქე. და ისწვლსა ადგილი იგი და წარმოქმართა და
გამოვიდა და წს ინლეს ნათლი ერმს. მასშს მეოკარ ეამ. შეიერთნეს
განბნეოწნი. ესე და შეწბლნი: და მეფე დჯდებდა და ეტეოდა
ულისა მს ერსა. მისსა. ვდ მიეცით დბჲ ღს ნინოსსა ულმნ ერ-
ქან. წ იგი არს ღი სჟეოწნჲ, და მს მსლსა შეწბნის ქებჲ. ჟქე არს.
წ ნანა დედფლი და ული ქაღაქი განვიდეს მიგებებად მეფისა. წ
ესძა ვდ წარწყმედაჲ. და კდ მოსლუაჲ. მშეიდობით და იქმსა ფ დი
სიბრლი. მალატ ბანაკსა შს მეფისსა: წ გლოკაჲ მთა სინრლად

¹⁾ Тутъ въ Шатбердскомъ сборникѣ недостаетъ одного листа.

Шатбердскій текстъ.

და მიეგუბოდეს ქინძარს: და ლართს: და იყო სინსარული დიდი მძუ-
დობით მოჭტევისათჳს: ხ ნეტარი ნინო: დადგრომილ იყო ლოცვას
მწუხრისასა. ჩუეულებისებრ: მაელოკანსა მას შინა და ჩნ მისთანა
ორმოცდა ათი სული:

და იყო ვა შემოვიდა მეფე იმროდა ყი იგი ქალქი: და კითა
მადლითა ღაღადებდა მეფე: და იტყოდა სდა უკუე არს დედაკაცი
იგი უცხოჲ: რლ არს: დედაჲ ჩემი და ღი იგი მისი მკსნელი
ჩემი:

და ვა ესმა ვდ აქა მაელოკანსა შინა არს: და ილოცავს.
მოდრკა მეფე და ყი იგი ლაშქარი: მოვიდა და გარდამოკარდა საკე-
დრისგან: და ეტყოდა ნინოს აწ ღირს კარა სადიდ სახელსა ღთისა
შნისასა და მკსნელისა ჩემისასა: ხ წჲ იგი ასწავებდა: და აწუედა
მწრათელ თაყუანისცემისა აღმოსავალით ქტსა მესა ღთისასა: მაშინ
იყო გრგუნჲ: და ტირილი ყლისა მის კრისაჲ. რ ჰხედვიდეს
მეფესა: და დედოფლისა ცრემლითა დინებასა: სინსარულისა მისგან: და

Челишскій вариантъ.

გარდაიქცა. და მიეგუბოდეს ქანკარს და ლართს ხ ნეტარი ნინოჲ (sic).
დგა ლოცვად მწოხრისა მათუალთა მთ შა ჩუტლებისებრ თსისა. ზ.
ყმსა დღისსა. და ვა შემოვიდა მეფე. იმროდა. ყი ქალქი. და კითა
მადლითა ღღადებდა მეფესა და არს დედაკაცი იგი უცხოჲ რლ არს
დედა ჩემი. და ღი მისი მკსნელი ჩი. ვა ესმა ესე ვდ მეფეს. თო
მაყლთა შა არს ლოცვად მსწრათელ მოდრკა მეფე. და ყი ლაშქარი.
მისთანა და გარდამოიქრა ჰონისგნ თჳსისა. და დავრდა ქუნასა ზა.
და ეტყოდა წა აწ ოწყი რ ღირს კიქმენ აღსარებად სახელსა ღთისა
შისასა და მკსნელისა ჩისსა. ხ სანატრლი იგი ასწავებდა. და აწო-
კდა მსწრათით თაყუანისცემისა აღმოსავალით. და მართლ აღსარებად
ქსა მესა ღთისა. მუნ იყო გარგუნჲ დიდი და ტირილი ყლისა.
კრისა ოდეს ხედვიდეს მეფესა და დედულსა რ სდიოდეს ცრემლი
მწარნი. თდთენ მთთა მუნ ჰქა წნ მეფესა ზ მეფე ისმინე ჩი რ
ღნ მოხედნა ქუნასა ამას დღეთა მეფობისა შრისთა და მე დედკაცი
კარ ცოდვლი და არს ჰურ არს ჩემგნ ნათლის ცემე ად მსწრათელ
წარგზავნენ მოციქლნი საბერძნეთად კოსტანტინე და ელ(ე)ნე მეფეთა

Шатбердскій текстъ.

საკურეულებსა: დიდის რი იქმნა:

და ხვალის დღს წარუღინნა: მცქლნი საბერძნეთა წ ნეტარი ნინო ასწავებდა დღს და ღამს უღსა კაცსა ჭეშმარიტსა მსგზასა: სარწმუნოებისასა:

წ მეფე ეტყოდა: ნინოს აღშენებისათჳს ეკლესიისა: ოდეს იგი წარემართა: მეფე და ყი ერი: მოწრათებით ჭქანობასა: ემ მღღელთა მათ მოსლუადმდღს: საბერძნეთით:

ჭქა მეფემან მოწმუნებან წსა ნინოს: სდა უშენო სახლი ღს: წ ნეტარმან მან ჭქა სადაცა მეფეთა გონებაჲ მტვიცე არს. წ მეფემან ჭქა მიუარან: მიუუღნი ეკე შინი: და მუნ მინებს გონებითა: ად არა ესრტ.

ად არა კვრიდო: სამოთხესა მას სამეუფოსა: და ნამუთა სიმადლესა: და ბაბილოთა მათ საყოფიერებისა: და ყუვილოთა მათ სუღნელებსა: ად მას შინა აღაშენო ტამარი სალოცველად ჩემდა. რი კგოს ოკე.

Челишскій вариантъ.

წ. და წიგნიცა ჩემი. რ მოგიუღნოს ეპისკოპსი. და მღღლნი. და მათ მრ. აღიბეღნეთ სჩელსა ზს მამისა და მისა და წისა სწლისსა. და სწლისა დღესა წარუღინნა. მოციქლნი საბერძნეთად წ ნეტარი ნინო ასწავებდა. დღე და ღამე მეფესა უღსა ჭტსა გზასა. ღისსა აწ და უკთი უკემ ან:-

თაჳი წ. მისივე აღწროილი აღშენებისათჳს ეკლესიათსა.

მს ყს შს წარემართა მეფე და ყი ერი ჭართლისა. მოსწრათებით ჭქანობასა ზს ემ მღღელთა მოსლუადის შშნ ეტყოდა ნინოს მირიან მეფე. ბრძანე ნეტროთა თო სდა აღაშენო ღსა სახლი წ წს ჭქა სადაცა მეფეთა გონებაჲ მტვიცე არს წ მეფემან ჭქა მიუარან მიუუღნი ეკე შინი. მოწნა მნბეს გონებითა ჩემითა. რს აღაშენო ღს სწლი სალოცველად ჩემდა. და არა კვრიდო სამოთხესა მს სამეფოსა და ნამუთა სიმადლესა. და ბაბილოთა მისთა საყოფიერბსა. არცა ბაბილოთა და ყუვილოთა სუღნელებსა. და მს შს აღაშენო ტამარი

Шатбердский текстъ.

და მეყსეულად მოიღეს ძელი და იწყეს შენებად: და მოჭკუეთეს ნაძუ იგი და შემზადეს სუეტად: და ძირთა მისთა ზნა დადკეს საფუძველი კელესიისა.

და იყო სუეტისა მის საშინელი ხილკაჲ: და საძირკველი ოღ ზემო წყრილ არს.

ს ოდეს მოიწია ყამი: აღმართებად. სუეტი იგი ჰირველ მოკსენებელი: იწყეს სურათა მათ აღმართებად და ვერ უძლეს:

მაშინ შეკრბა სიმრავლჭ ურიცხუ: და მეფჭ მათონს იწყეს ფერად ფერადთა ღონეთა: და მანქანათა მზადებად: არა თუ აღმართებად ოდეს ვერ შეუძლეს: ად შეძრადცა: და უჭმ იქმნა: ყრი სიბრძნჭ და ღონისძიებაჲ კაცთაჲ: და რა სუეტისა მის აღმართებითა: საკვრველად ღი იდიდოს: და კაცნი უძეტესად დამტეცნენ საწმინდობასა:

და ვრ ვერ შეუძლეს აღმართებად: და უძარკუ იქმნა: საჭმ იგი: წარვიდა მეფჭ და ყრი კრი გულდებული ურვისსაცან: და მწესარჭ იუუნეს ამას ზნა.

ს ნეტარი სინო დაშთა ადგილსკე: და თორბეტნი დედანი სხუნაი: ს სანატრელი იგი გოდებდა: და დაადენთა (sic): ცრემლთა.

Челышский вариантъ.

ღთისა სალუცველად ჩმდა, და სადიჯებლად სასელისა. მისისა წისა და მსწრთელ, მოსალოიღეს ძელი, და დაიწყეს შენებჲ კელესიისა და მოჭკუეთს ნაძუ იგი, და შემზადეს სუეტად და ძირთა მისთა ზნა დადკეს საძირკველი, და საშინელ იყო სუეტნი იგი, სახილკად, და რყს საკმარ იქმნა, აღმრთებჲ სუეტისა მის, დღლისა, ჰბრძლეს შეიდეოლეს კრთისა, მეფემს და სმთა მისთა ყრთაჲ მანქანითა და ღონის ძიებითა, კაცობრივითა და ვერ შეოდლეს აღმართებჲ და ვერცა თვით შეირბად, ადგილისა მისგან, ს მეფე ფდ წარგანკდილ იქმნა, და დაბრკოლდა სუეტისა მის ვერ აღმართებსა, და დიდითა მწახრებითა აღსავსე წარვიდა ჰაღატად და გოლ კლებოლი იგი და მისი კრი ფდ, და ოს ღამეს დადგა წჲ იგი სუეტსა მს თნა, და მე და თორბეტნი დედანი უკანა შედგომილ კიეუნით და კსედკდით ყლსაჲ ღუწლისა მისისა, მაშინ წჲ იგი გოდებდა და მოადენდა

Шатбердскій текстъ.

სუეტსა მას ზ^ა და ზ^ბ შუკლამ^ბ ოდენ იყო წარმოიქცეოდეს: ორნი ესე მთანი: არმაზ და ზადენ: რეცა თუ ესრ^ტ სამოიროღუეოდეს: და დააყენეს: ორთავე წყალნი იგი: და მტკუარ^მმან გარდამოხეთქა და წარ-
ჭქონდა საშინელად ქლქი: და მიერ შეიქმნეს კმანი საშისელნი: და საზარელნი ტყუბისა და სივლტოლისანი:

ეგრევე არაგვ გარდამოკდა ცისესა ზემოეთ: და იქმნებოდეს საშინელნი გრჯუზანი: და შეშინდეს დედანი იგი და ივლტოდეს: და მეცა მათთანავე: ხ ნეტარი წ^ა ხინო დაღადებდა: ნუგეშინი დასო ჩემნო: მთანი იგი მუნვე ჭგანი: და წყალნი იგი მუნვე დიან: და ესა ყ^ალსა სძინავს.

ხ ესე რ^ლ რეცა მთანი დაივლეს: სამართლად გუარუენებს: რ ურწმუნოებისა მთანი დაივლეს ქართლს შინა: და წყალნი რ^ლ დაეყენეს. დაეყენა სისხლი იგი ყრმათაჲ: ეშმაკთა შეწირვისაჲ. ხ კმანი ესე ტყუბისანი არიან ეშმაკთა სიმრავლისანი: რ ეკლავან: თავთა მათთა ოკრებასა. რ არიან იგინი მეოტ ამითი ადგილით: ძალითა მადლისაჲთა: და ჯ^რითა ქ^ტსითა: მოიქცეით და ილოცევიდით ღთისა მიმართ შეიღნო: და მეესეულად დასცხრეს კმანი იგი და იყო არა რ^აჲ:

და დადგა წ^ა ხინო: და განიჴესა კელნი: თჯსნი: ცად მი-
მართ: და თუალნი ღთისა მიმართ: ილოცვიდა და ეკედრებოდა: რ^ა
არა დააბრკოლოს საქმ^ბ ესე სარწმუნოებისაჲ მტერ^მმან: რ^ლსა წა-
დიერებით წარმართებულ არს მეფ^ბ და ყ^რ ირი.

და ზ^ე არღა ევიგნა ქათამს: სამთავე კართა სცა ზარსა: ლაშ-
ქარმან ძლიერმან: და დალენეს კარნი ქლქისანი: და აღივსო ქლქი

Челншскій вариантъ.

ცრემლთა სუტსა მ^ს ზ^ა. და ზ^ბ შუკლამე იქმნა. ეხსლეთ ჩუტსესსა
ღამისსა ძილსა შ^ა ჩემსა. სახილვი. ვ^რმცა წარმოიქცეოდეს ორნი ესე
მთანი. ზადენი და არმაზი. რეცა თო ესრ^ტ სამოიროღუეს რ^ლ და-
აყენეს ურთვე წყ^ალნი და მტკუარ^მმან. გარდმოხეთქა. და წარღონიდა
ქლქისა. და შეიქმნეს კმანი. საზარელნი ტყუბისა და სივლტ^ლისანი.
და მეესლად დასცხრს. კმანი. და იყო არა რ^აჲ. და ზ^ა არღრა ევიგლა
ქათამს სამთავე კართა ქლქისათა. დასცა ზარსა ლაშქარ^მმან ძლ^რმან

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

სპარსთა ლაშქროთა. და მესეულად შეიქმნეს ზარის აღსაკდელნი ზრინვანა და ყაიღინი: და კლკაჲ ერისაჲ ვრმცა სისხლი დიოდა: და აღიესო ყი ადგილი: და მოკიდა ჩნ ზნ სიმრკელ ზახილთაჲ: ა მახლთაჲ: და დადნეს კორცნი ჩნნი და განილია: სულა ჩნი.

ნ მე კტიროდე მამისათჳს და ნათესაჳთა ჩემთათჳს: და მწრაფელ მესმა კმოხდეს: ძლიერად: ამას ბრძანებს მეფელ სპარსთაჲ ხუარა: და მეფეთ მეფელ ხუარან ხუარა: ყი ჭურიაჲ განარინეთ ჰირისა-გან მახლისა:

ქ ესე მესმა მოკეგე გონებასა: შეორგულდი მე და ათნი იგი ჩემთანა: და მოახლოებულ იყუნეს მახლელსანნი: და ჩნსა: გარემოს სცემდეს და კლვიდეს:

და ისმა კჲ ძლიერად: მირან მეფელ შეიზურესო: და გარემო იხილა მკნედ მოღუაწქმან მან და თქუა (sic): კლდ ყუესა: კიცი რ დიდად შქირს: და ჳმადლობდა ღს:

რ ესე ნიშანი მათისა წარწყმედისაჲ არს და ქართლისა ცხო-რებისაჲ: და ამის ადგილისა დიდებისაჲ: და ნუგეშინის გუცემდა: კნ მოძღუარნი კელკანა:

ნანდჯლკე: ჭემდარიტად: მოძღუარი და მოციქლი ქესი წჲ ნინო: და მოქცა ერსა მას მომაკალსა ჩნ ზნ: და ჳქა: სადა არიან

Ч е л п ш с к и й в а р и а н т ь .

და დალენეს კარნი და აღივს ქლქი სპარსთა ლაშქროთა და შეიქმნა ზარი და ყივლი. კლკაჲ და სისხლი ფდ დიოდა. და მოკიდა ჩ ნ ზნ სიმრკელე მახუილოსნთა. და დადნეს კორცნი და განილია სლი ჩნი. ნ წჲ იგი და ნეტარი დგა შეუძრწონეებლად. და მე კტი-როდი. მშისა ჩემისთჳს. და მწრაფელ მესმა. კმოხდეს ძლრდ ბრძანე სპარსთა მეფთა მეფეო. ხუარან, ხუარა. კდ ყი ჭურიაჲ. განარინეთ. ჰირისგნ მახუილისა. და მოახლოებულ იყუნეს მახუილოსნა იგი ჩნსა გარემოს. სცემდეს და კლვიდეს და ისმა კმაჲ ძლრად. მირან მეფე შეიზურესო. მშნ გარდამოიხილა მკნედ მოღწქმნ და თქა აწ დიდად სამე ჳქირს ვმადლობ ღსა ჩნს (sic) რ ნიშანი მათისა წარწყმი-საჲ არს და ქართლისა ცხრბისაჲ და ამა ადგილისა დბისა. და მოიქცა ერსა ამს ჩნსა და რქა, სადა არიან მეფნი მეფეთა სპარს-

Шатбердскій текстъ.

მეფენი სპარსთანი სურს და სურს სურს სპარსტანით გუშან წარმოხუ-
დითა: მალე მოხუდით: დიდად სამე არს ლაშქარი: უზომო ემე
სართ: და ძლიერად დაჭლეწით ქლეჩი ესე: მახჯლა დაეცით ქართა და
ნიაეთა:

წარკედით ბნელთა სრდილლასათა მათათა მათ კედარისათა. აქა
მოვიდა იგი რლსა თქნ კელტოდით: და განძის მარჯუნე თვისი: და
დასწერა: კელითა სახს ქს:

და მეფესულად უზინო იქმნა ენი იგი სიმარჯულ ქრანსა: და
იქმნა დაეუდობა დიდი: და წნ კადიდებდით ღს: და ეწნატრიდით წსა
და სანატრელსა ნინოს.

და ეს ცისკარი აღებოდა მცირედ მიერულა დათა მათ ჩემთა:
ს მე მღჳმარს ჩიყავ: და წა ნინო დგა კელ აღბურობილი:

და აქა ესე რა წა მოადგა ჭაბუგი ერთი: ყლადვე ნათლითა შე-
მოსილი: და მიებლარდნა ცენტლის სახედ შეწარი: და არქენა სამნი
რამე სიტყუანი ნეტარსა ნინოს:

ს იგი დაეცა პირსა წა თვისსა: ს ჭაბუგმან მან მიყო კელი
სოეტსა მას და უზურა თავი და აღამაღლა და წარიღო სიმალლესა
ცათასა. და მე განკვარებული მიკვანსლ და კარქე ნეტარსა დედო-

Челишскій вариантъ.

თანნი. სოკარ. სორან სორან. სოკა სპარსტანით წამოსულდით.
და მალე სამე მოხდით ძლრდ და დაჭლეწით. ქლეჩი ესე.
და მახუილი დაეცით აწ კბრძანებ სსლითა ორისა წინისა ივ
ქსითა ქართა და ნიაეთა წარგოალეთ და კედართა ადგილთა. აქა
მოვიდა რლთა თქნ კელტით და განძარტა მარჯუნა კლი ქსის სახედ
და მეფსოლად უზინო იქმნეს ენი იგი ეშმაგნი და იქმნა დაეუდობა
დიდი. და წნ კადიდებდით ღთსა და ენატრიდით წს ნინოს. ს ეს
ცისკარი აღებოდა მიერულა დათა მათ ჩემთა ეთა. ს მე მღჳმარე
ვიყუ. და დადგა წა კლთ განბურობით აქა ესრა მოადგა ჭაბუგი ვინმე.
შესწარი. ედ ნათლითა შემკოილი და შეებლარდნილი ცენტლისა
შეწარი. და ქსნა რამე სიტყუნი რლ არს ნეტარბა ს წა ნინო
დაეცა პირსა წა თვისსა. და მიჭყო კლი ჭაბოკმან. მან სოეტსა მს
და აღმართა შე და წარიღო სიმალლესა ცისსსა და მე განკვარებული

Шатбердскій текстъ.

ფაღსა: რაჲ არს ესე:

ნ მან მომიდრიკა თავი ხეში ქუნად: და მე ტირილად ვიწყე: ზარსა მას ზნ: და მცირედისა ყამისა შემდგომად. აღდგა ნეტარი იგი: და მეცა აღმადგინა და ვანუშმორენით მას ადგილსა მას:

ნ დედანი იგი იუენესეუ კიდე: და აჭა ვიხილე სუეტი იგი ცეცხლის სა[ხ]ედ ჩამოვიდოდა და მოკანლა ხარისხისა მას თვისსა: და ვრ დაქმართა და დადგა ზნ ხარისხისა მას ქენით აღმორებულად: ვრ ათორმეტ წყრთა და ხელიად ჩამოიცვალუბდა თვისსავე მას ზნ ნაკუჭთსა.

ნ ხარისხად იყო ძირი [იგი] მისი რწლისაგან მ[ოკუეითილ-იყო] სუეტი იგი ცსოკელი:

და ვრ რიყურაყუოდენ იყო აღდგომილ იყო მეფე გულგდებული ურკათაგან: და მისედა სამოთხესა მას: დაწყებულსა მას მისსა ეკლესიასა: ნ მონ მტკიცე იყო გონებაჲ მისი. და ისილა მენ ნათელი ვნ ელვამ. ზეცდმდლ აღწყენული: სამოთხესა მას მინა:

იწყო სრბად მეგრცხლ მოსლვად: და ყლისა ერისა სიმრავლმ მისთანა: და ვნ მოვიდეს და ისილეს საკურველი იგი ნათლითა

Челншскій вариантъ.

მიკვანლე წნ და ვარქეი დდოფლო რაჲ ესე. ნ მან კლითა დამდრიკა ქუნად. და ტირლად ვიწყეთ. ზარსა მს ზნ და მცირედისა ყრისა შდ ნ სხლანი იგი დედნი იუენესე მონეუ. აჭა ვდ ვიხლეთ ხილვამ ვანუშმორენით. ნ სუეტე იგი ზნით ქუნად. ცცხლის სახედ ჩამოვიდოდა. და მოკანლა ხარისხისა მს. ზნ კერთ აღმრთებოლი. და დადგა. ქენით აღმორებოლად. ვრ ათ უდენ წყრთაჲ. და ხელიად ხელიად ჩამოიცვალუბდა. თვისსავე მონაკუჭთსა მს ძირსა თსსა. ზნ ნაძიისსა. ვნ რიყორყოი იყო. ადგომილიყო მეიე გოლგდებოლი ურკათგნ. და მოიხედნა სამოთხესა მს და დაწყებოლსა მს თსსა ეკლესიასა. ნ მონ მტკიცე იყო გონებაჲ მისი.

და ისილა ნათლი ვნ ელვამ ზნად აღწრლი და აღწყენილი სამოთხით თსით. და იწყო სრბად მეგრჩხლ (sic). მოვიდა მეიე და ყნი სიმრველე ქლქისა მისთნა. მოვიდეს და ისილეს საკურველი. იგი ნათლითა ბწყენილე სუეტეი. ჩამოვიდოდა. ადგლად თვსად

Шатбердскіѣ текстъ.

მბრწყინვალტ სუეტო იგი ჩამოკიდოდა ადგილად თჳსა რეტა თუ დადგა სარისხსა თჳსსა ზნ: და დაემყარა კელთ შეუსებულად კატოტენ:

ნეტარ მას ყამსა რამ იგი იქმნებოდა: შიშითა და სისარულითა აღიკოსო მცხეთამ ქლქი: და დამოსდიოდეს: მდინარენი ცრემლთან: მეფესა და მთავართა: და ყლსა ერსა სულთქუმიითა სულისა მათი-სამთა: და ადიდებდეს ღნ: და ჰნატრიდეს. ნეტარსა ნინოს: და იქმნებოდეს: მას დღესა შინა სსწყუნლი მრავალნი:

თაუი ია: თქმლი მისიუე:

პირველი საწყაული: მოკინმეკიდა ჰურიაჲ ბრმაჲ: შობითგანი: და მიესლას: სუეტსა მას ცხოველსა: და მუნქუესეუ იქმნა იგი მხე-დეულ: და ადიდებდა ღნ:

ყრმაჲ ვინმე სუეტტ წუელი: იდეა: რჳა წლისა სსუელი: წარმართი: მოიღო იგი დედამან მისმან სარწმუნოკუბით: დადგა იგი ცხედარსა ზნ: წე სუეტისა მის: ნათლისამსა: და ნანდვლეუ ნათლით შემოსილსა და კეედრებოდა ნეტარსა ნინოს: და ეტუოდა: მოხედუ დედოფალო ძესა ამას ჩემსა მინსლეულსა სიკუდიდ: რ ვიცო რდ იგი არს დი ღთთამ: რლსა შნ ჰმსასტუებ: და ჩნ გჳიქადაგებ:

მამინ შესო ნეტარმან ნინო: კელი თჳსი სუეტსა მას, ცხო-

Челишскіѣ вариантъ.

რეტა თო ზნით და დადგა სარისხსა ზნ თსსა და დაემყნო კელთა შეარხლად. კატოტენ. მს ყამსა შიშითა და სისარულითა აღიკოსო მცხეთამ ქლქი. და მდინარენი ცრემლთან სდიოდეს. თლთენ მეფესა და მთავართა. და ყლსა ერსა და ჰნატრიდეს წნ ნინოს. და იქმნეს მს დღესა სსწყლნი მრავლნი.

კლი სსწყლი. მოკიდა ჰორია შობითგნ ბრმაჲ და მიესლას სუეტ-ტსა მს რ მონთ ქს. დახედულ იქმნა. და ადბდეს ღნ. მეორე სუეუ წოლი ვინმე ყრმაჲ მრგლ წლისამ სსუელი მოიყუნა დედამს. მისმან სარ-წმონობით. და დადგა იგი ცხედართა წე სუეტსა მს ნათლისსა დადბლსა და კეედრებოდა დრამ იგი. ყრმისა მას წნ და ეტუონს. მოხედენ დედოფლო ძესა ჩემსა მინსლეულსა. სიკუდიდ. რ ვიცო რდ დი ღთთა იგი არს. რლსა მსხორებ. და ჩნ გჳიქადაგებ. მშნ

Ш а т б е р д с к і й т е к с т ь .

ველსა და დასდგა ერმას მას ზნა: და ჰქა: გრწამს იჯ ქტ: ძე
ღთისა ცხოველისა: გორცითა მოსრული: ცხორებისათჳს უღლისა
სოფლისა: და ჰქა ერმამან მან: ჰტ: დედოფალა: მრწამს იჯ ქე:
მკსნელი: დაბადებულთაა: .

მაშინ ჰქა მას წნ ნინო: განიკურსე ამიერთგან და ადიდებდი
მას: ვისმან ძალმან: განგკურნა: და მწრაფელ აღდგა ერმაა იგი: კნ
უტკვირელი: და დაეცა შიში დიდი მეფესა და უღსა სიმრავლესა
ერისსა:

და თითო სახენი სსუელნი მოვიდოდეს: და განიკურნებოდეს:
კადს მეფემან შექმნა საბურველი ძელისაა გარემოა სიუეტს: მას: და
დაფარა ხედვისაგან:

და კრეთ შეეხებოდეს ერნი სართულსა მას: და განიკურნებო-
დეს მწრაფელ: და ადიდებდეს ღნ: საკურველთ მოქმედის: და იწყო
მეფემან აღშენებად: სამოთხესა მას შინა კელესიასა: გულსმოდგი-
ნებითა: და სინარულითა დიდითა:

მაშინ მოვიდეს მოცქლნი საბურმნეთით: მღდელთ მოძღუარი
მღდელნი და დიაკონნი. და იწყეს ნათლისცემად: კნ ზემო წერილ

Ч е л и ш с к і й в а р ი ა н т ь .

შესო ნინო კლი სუტტსა მს და დასდგა ერმსა მს ზნ და ჰქა
უტო გრწამს ძე ღისა გორცითა მოსრული ცხრბად ერის სოფ-
ლისა. განიკურნე და მს ადიდებდი. ვისმნ ძლმნ განგკურნოს და
მსწრაფელ აღდგა ერმა იგი გრმცა უდეუ არა სჭირებოდა. და
დაეცა. შიში დიდი მეფესა. და უღსა ერსა და ადიდებდეს. წ
თითო სახენი სსუელნი მოვიდოდეს და განიკურნებოდეს. კდის
მეფემნ შექმნა საბურველი ძელისა გარემოს. სუტტსა მს. და
დაფარა ხედვისაგან. და კრეთ სახედ შეეზოდეს. ერნი საბორველსა
მს. და განიკურნებოდეს. და მსწრაფელ. დაიწყო მეფემნ და აღშენა
კელესიაა. სამოთხესა მს შა. და განაბრწეინა იგი ფდითა რქ-
როთა და ვეცხლითა და შეამკო. ერთა სამკაოლითა. ესრთ რღ
ტრფიალებისა მისრგან. მნად განეშორებოდეს მეფნი და მთვრნი და
უღნი მხილვლნი მისნი. მშნ მოვიდეს საბურმნეთით. მღდლთ მო-
ძღარი და მღდლნი და დიაკონნი. და იწყეს ნათლის ცემა: მეფმნ

Шатбердскій текстъ.

აბს ყლისა ერისა:

თავი იბ: რი თქო-ჯა: აბიათარ: რი იყო: პირველი:
მღვდელი: ბაგინსა: შინა: ჭო-ჯრიათასა: მცხეთას: და
ნათელ ილო: კელსა შინა: ნინო-მსსა:

მე აბიათარ მღვდელი ვიყავ: წილით ხუედრებულა სამღვდელსა
ზნ მის წელიწდისსა უდეს ესე ნეტარი დედაკაცი ნინო მოვიდა
მცხეთად: მას უამისა ჩემთანა წიგნები: მოსრულ იყო: ჭრომით და
ეგუბტით: და ბაბილოკნით: ჭურიათამ მღვდელთამ და მწიგნობართამ:
რლსა წერილ იყო ესრეთ:

ვდ განსეთჱ ღნ მეუობამ ჭურიათამ: აჱ ესე რა წნწელნი
დასცხრეს: რ რლსა სული აწუედა უნი აღესრულა: და განვიბნიენით
წნ ყლსა ქენასა: და ჭრომითა დაიპყრეს მეუობით ქენამ წნი: რ
ვცოდეთ ყლითურთ და განჯარისსეთ შემოქმედი ღნი:

აწ ისილენ წიგნნი მოსესნი რნ დამიწერა წნ ესე ყნი: რი

Челишскій вариантъ.

და ყნ ერმნ ვნ ზემოწერილ ასს.

თავი თ. აღწრილი აბიათარ ჭო-ჯრისა რი იყო.
მღვდელი ზლო მცხეთას და ნათელ ილო. კელსა შა
ნინო-მსსა.

მე აბიათარ ვიყვ მღვდელი წილით ხუედრებულნი, სამღვდელსა
მის წელიწდისსა, უდეს ესე ნეტარი დედაკაცი მოვიდა, მცხეთად
დიდთა მეფეთა საგდომლად. წ მსვე ეს მოვიდა წიგნი ჩემდ ჭრო-
მით, და ეგუბტით და ბაბილოკნით, ჭურიათამ, მღვდლთამ, და
მწიგნობართამ, წერილი ესრეთ ვდ სამად განსეთჱ ღნ მეუობამ
იწლისა, რ აჱ ესრას წწელნი წნნი დასცხრეს რ რლსა იგი, მთ
სლი აწუეებდა სიტყად იგი ყნი აღესრულა, და განვიბნიენით წნ
ყლსა ქენასა და ჭრომითა დაიპყრეს ქენამ წნი, მეუობით, წ ამს
ზნ კტიროდით ყითრთ, მადლისა მრთ და არა ისმიანა წნი, რ
განჯარისსეთ ღნი შემოქმედი, წნი აწ ისლენ შნ წიგნნი მოსესნი
(sic) რნ დამიწერა წნ ყივე და ბრძანა, რი იტყოდეს თავსა თსსა

Шатбердскій текстъ.

იტყუჲს ქენსა ზ' ღთად თავსა თჳსსა ძელსა დამოკეიდოს. ანუ უკუე შეკეპესტით ნაზარეველისა: მის იჯას სიკუდილისა: ჳ ქხედაჲ ზირველ ოდეს შამათა წ'ნთა შესტოდან ღ' და ულადვე დაიწყიან იგი: მისტნის კელმწიფესა ძლიერსა და ტყუეობასა. წ' ოდეს შოიქციან და ლაღად უვიან მწრთულ განაზინნის იგინი ჳირსაგ'ნ.

და ესე შჯდგზის ვიციოთ წყრითაგან: წ' ვინამთგან კელნი შესხხეს: ძესა მის დედაკაცისა მწირისასა: და მოკლეს. აღიღო ღ'ნ კელი მისი წ'ნ ზ': განხეთქა მეფობა და განგუაშორნა ტამარსა ღ'თისასა: და უგულუბელს ყო: ნათესავი წ'ნი ს'დ.

წ' აწ არს სამასი წელი: ვინამთგან: არცაღა უდვე ისმინა კედრებად წ'ნი: არცა ყო ღსინებად საგონებულ მისს: კ'დ ჴეციოთ იყო კაცი იგი: და ესე განმძრავლა მოწერილი:

წ' მე ვ' მესმა ესე: ვიწყე: კითხვად დედაკაცისა მის ნინოასა ქესთჳს თუ ვინამ იყო იგი: ანუ რ'ლისა მიზეზისათჳს იქმნა ღ' კაც: მამინ ნეტარმან მან აღაღო ზირი თჳსი: ვ' ჴურღუმუღმან:

Челпшскіі вариантъ.

ღთად ძელსა დამოკეიდენ. ანო თო შეკსტით ნაზარეველისა მის იჯას სიკ'დღსა ჳ უწყით ესე ჳლ. უდეს იგი შამათა წ'ნთა შესტოდან ღ'თსა უდვე დაიწყუნეს იგი ღ'ნ. და მისტნის იგინი კელმწიფესა. ძნელსა. და ტყუელ'ობ'სა და კ'დ უდეს შოიქციან და ღ'დფვიან მწრთულ დასტხრის რისსუად და განაზინნის იგინი ჳირს'გ'ნ ესე შუიად გზის ვიციოთ წყრ'ლთგ'ნ. წ' აწ ვინამთგან კ'ლნი შესხხეს. ძესა მ'ს დედაკაცისა მწირსსა. და მოკლეს მ'როთგ'ნ აღიღო კ'ლი თ'სი წ'ნგ'ნ. და განხეთქა მეფობა წ'ნი. და განგუაშორნა ტამარსა თ'სსა. და უგოღებელს ყო ნათესავი წ'ნი და არს სამასი წელი ვინამთგან. არა ისმინა ვისი წ'ნგანისა. კედრობა და არცა ყო წყ'ლობა. და ღსინება. წ' აწ საგონებულ გუიის კ'ცი იგი კ'დ ჴციოთ იყო ეს'რთ იყო. მოწერილი იგი. წ' მე ვ' მესმა ესე და წარვიკითხე წიგნები იგი. გოლსა შემეიკა და ვიწყე კითხვად. დედაკაცისა ამის'გ'ნ ნინ'სსა. ქ'ს თ'ს თო ვინ იყო. იგი ანო რ'ლისა. მიზეზისთ'ს იქმნა ღ' კაცად. მშ'ნ აღაღო წ'ა იგი ზირი თ'სი ნეტარმან ნინო. და

Шатбердскій текстъ.

აღმოდინარქმან და ენ წყარომან დაუწუედეღმან: იწუო საუეუნით-
განთა. ჩემთა წიგნთა ზეპირით წარმოიტყოდა და განმიმარტებდა: და
ენ მიინარქსა: განმალჯებდა:

და ენ დასულებულსა განმანთლებდა: და მამთა ჩემთა შემაწყა-
ლებდა და შუგულსა ცვალებასა შემაჯუერებდა: ედის მრწმენა სიტყუთა
მისითა ქე ძმ ღმ: და ენებამ მისი და აღდგომამ ღზით: და
მეორედ მოსლჯამ მისი: საშინელებით: და ქეშმარიტად იგი არს
ძოლოდებამ წარმართთამ:

მას უამსა მე და ¹⁾ ასული ჩემი: ღირს ეიქმენით: საპეურე-
ბელსა: და განსაწმედელსა ცოდვასას: ემბაზსა წყალსა მას წსა:
რლსაცა ინატრიდა: დტო წწწელი: და ეერ ეიფიფა:

და ელდ მესმა მე ეამ ასლისა შუგულისა მკალბებულთამ რლსა
ინატრიდა იგიეუ დტო და ეერ მიემთხვა:

და ღირს ეიქმენ: ზიარებამ ქეშმარიტსა კორცსა და სისხლსა:
კრავისა მის ღთისასა: სოფლისა ცოდვათს სეწირფულისა: რლისა
ტებელ არს: მისი გემამს სილჯამ.

Челишскій вариантъ.

აღმოდოდეს სიტუნი მისნი. წყარონი წყლისნი. და იწუო დანებდ.
წელსა მს უგდაგებისსა. საუეონითგ ჩემთაეუ წიგნთა ზეპირით
წარმოიტყოდა. ელსაეუ. განმიმარტებდა. და ენ მიინარქსა განმალჯე-
ბებდა. და ენ შესჯლებლსა გონებეს განმინთლებდა. და მამთა ჩემთა
შემაწყლებდა. და სჯღლისა ცვლებსა დამაჯუერებდა. ედის გლის ემა
მიეო და მრწმენა სიტყუითა მისითა. იჯ ქე მე ღნსა. და ენებამ მისი
და აღდგომამ მისი და ედ ღზით მეორედ მოსლჯამ მისი. და
ქეტად იგი არს ძოლოდებამ წმმართთა. მს უა მე და ასოლი ჩემი
ღირს ეიქმენით საპეორებლისა მს განსაწმედელსა ცოდვასას. ემა-
ზისა წელსა რლსა ინატრიდა დტო. და ეერ ღირს ექმნა. და ედ
მესმა მეეუ ეამ ერთა მგგლობლთა რლსა ინატრიდა იგიეუ დტო. და
აწ მე ღირს ეიქმენ. ქეტსა კორცსა. და სისხლსა ღთისა კრავისსა.
ცოდვათს სოფისათა შეწირღლისა. რისა ტებელ არს მისი იგი
გემამს სილჯამ. ს მრჯღნი სსწღნი კინღენ თღითა ჩემითა აღს-

¹⁾ Это слово я добавляю, въ оригиналѣ нѣтъ.

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

და ამის შ^ა უკნ ო^რ განსლვამ ჩემი კორცთავან წ მარკალნი
სასწაულნი ისილნეს თუ^ღლთა ჩემთა ნინო^მს მ^რ: მცსეთას შინა:
დღეთა ჩემთა:-

წ სახლი ელიოზისი იყო: ქლქსა შინა: დასაკალისა იყო ვარსა
მოგუეთისასა: მტკუარსა შ^ა: და იყო მცირებ^რ ბავინი სამარხვო^მ
მათი ო^რლსა შ^ა აღმართა წ^რ ნინო ჯ^რნი ქ^ესი: და ერთი ერთსა
ნათელსცემდა მუნ შინა კელითა იაკობ მღვდელისა^მთა: და პ^როსილა
მ^რთა]კარ ღ^ვნისა^მთა: მთავართა შ^ე[ილუბსა] წ^ი[აღთა] ქ^ა[ლსა]ქ^ი[სათა]ს:
დაერქვა: ადგილსა მას მთავართა სახათლო^მ: და ფ^რდ დიდებულ იყო
ადგილი იგი დღეთა წ^რთა: წ^რ დ^ეა იგი კელსა თ^ენიერ ნაშე-
ნებისა.

და მათ დღეთა შემეშურებეს ფ^რდ ჰ^ერისანი მცსეთელნი: ჩემ შ^ა:
და დასტეს ხ^ბ იგი კილა^მო^მ: ო^რ დ^ეა ვარსა შ^ა ბავინისასა: ო^რ
განაშეენებდა: ადგილსა მას წ^რ გარდაურთხნეს ო^რტონი მისნი: ყ^ღლსა
მას სტოკასა ბავინისასა: და იწყეს სადა^მთვე წ^არსლვად: თ^ენიერ წ^რ
ბარბანთასა ო^რნიცა: მოინათლნეს ო^რმეოცდა ათი სული: სახლისა
მათისა^მ: და მკუდ^რ იქმნეს მცხეთას შინა: და მიუბოძა მირჴან მეფემან
დაბა^მ ერთი ო^რლსა ჰ^ერქვან ცის^ტ დიდი: და იყენეს დიდ წ^ე მეფისა და
[ყ^ღლთა] ქ^ენეთასა: მადლითა ნეტარისა ნინო^მსითა და მოძღუ-
რებითა მისითა:

და მათ დღეთა შინა მოიწია წ^იგნები ჰ^ერომით: წ^რდისა: ჰ^ეტრე-
აქისა^მ: ნეტარისა ნინო^მსა: და მირჴან მეფისა და ყ^ღლისა ერისა
ქ^ართველისა: და მოკვლინა: ბრ^აჯვი მთავარ დიაკონი ქ^ებისა შესხმად:
და კურთხევისა მოცემად: და წ^რდისა და ნეტარისა ნინო^მსა ღოცვისა
წ^არღებად: და მადლისა ზიარებად: და ჰ^ექონდა: წ^იგნი ბრ^აჯვთა მეფი-
სა^მ: ნეტარისა ნინო^მსა:

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

წ^ელებნი ნინოს მ^რ მცსეთას შ^ა. მათ დღეთა შ^ა მოიწია წ^იგნი
წ^რისა ჰ^ეტრიაქისა. ნინოს მ^რ. ჰ^ერომით. მეფისა და ყ^ღისა ერისა. წ^ე
და წ^არმოგზენნეს ეპისკოპოსნი და დიაკონნი ქ^ების შესხმად და
გ^ენისა მიცემად და ამის ნეტარისა ღ^ვცისა მიმადლებად. და მადლისა
ზიარებად (sic). და ჰ^ექონდა წ^იგნი ფ^რნგთა მეფისა ნინოს წ^ე წ^რ

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

წ მოენათლეს იგინი მამასა მისისა ზაბილოკის: და ესე უნ
მისძენილ იყო მათა: ისლმით ჰრომით: კოსტანტინუპოლით: ედ
ქენსასა მას ჩრდილოელსასა მიფენილ არს მისი იგი სიმატლისაჲ:
ნათელი მამისა მის მოსრული ქს:

და ამისთვის სანატრული წიგნი მოეწერა: რამცა ეუწყეს სსქენი
იგი: და სსწაუღნი: და სუეტისაჲ მის და მსაუფლოვანისაჲ მის
საკურეულებანი: და ძალი იგი კურნებათაჲ: რი ისილა მთავარდენსანი:
და განკურნებით აღიდებდა ღა: და წარილო: წიგნები და წარვიდა:

თავი იგი: პეტროსისა: ქრონოსათჳს რი: აღწერა: იაკობი:-

და იყო რესმს მოკეკეთა ხს იგი: პეტროსისა და ძლევის
მყოფელისა პეტროსისაჲ ჯა და მოაქუნდა იგი: ათსა ათეულსა
კაცსა: ხს ხს რტომთურთ: და ფურცლით შემოაქუნდა ქლქად და
მისტყუებოდა ერი იგი მუყანის იერობასა მას და ფურცლიანობასა:

Ч е л и ш с к и й в а р и а н т ь .

მოენათლეს იგნი მამასა ნინოსსა და ესე სსწლი ელდეუ მისძენილ
იყო. მთდა ისლმით ჰრომით და კოსტანტინოპოლით. ედ ქენსას
მას ჩრდილოელსასა. მიფენილ არს. მისე იგი სიმატლისა ქე. ამისთს
წიგნი მოეწრა. რამცა ეუწყეს მთცა იგი სსწლნი რნი ისილეს
მოსრლთა მთ სსკსნი სისრლთა წარვიდეს. და წარილეს წიგნები.
და (ა)დბღს ღა:-

აღწერილი იაკობ მღდლისა და იწე მთკრები-
სკობოსისა და აღმართებისთჳს პეტროსნი და
ცხვლ მყოფლისა ქრისა მცხთას:-¹⁾

და იყო უდეს მოჭკათეს ხე იგი ჯანოს და მუაქანდა ასსა
კაცსა რტოთა და ფურცლითერთ მისით და რეს შემოიდეს ქლქად
მიეყრებოდა. ერი მრელი წ მიწანის იერობას და ფურცლიანობას
მისსა სტროფიანობადეს. ხ ესმსა მს გაზაფხელი ზინსსა სსა ხე

¹⁾ Въ Челышскомъ вариантѣ эта глава помѣщена въ концѣ слѣдующихъ двухъ главъ, т. е. въ самомъ концѣ Житія св. Пины, но мы переносимъ ее сюда, чтобы помѣстить параллельно соответствующей главѣ Шатбердекаго текста.

Шатбердскій текстъ.

დღეთა ზ:ფხუღის ჰირისათა: ოდეს სხ^ა ენი სხ^ა კმელ იყო: ხ იგი ულადკე ფურცელ დაუცუვნებულ: და სულ ჰამო: და სეღვად შუენიერ იყო: მაშინ ძირსა ზ^ა აღჰმართეს: კარსა კელესისასა სამხრეთს: და ჰურგიდა წყალთაგან ნიაგი: და შაღვიდა ფურცელსა ხისა მისგან: და აძრეკდა რტოთა მისთა: და იყო სიღვაძე მისი შუენიერ: და სულ ჰამო: გ^ა სმენით გიცით ხისა მისთვის ალვისა:

და ესე მოგჰგეთეთ თუესა მარტსა: გჰესა: დღესა ჰარასკეესა: და დაადგრა დღ^ა იგი ოცდა ათხუდმეტ დღ^ადმდღ^ა: და არა შეიცვალა ფურცელი მისი: გ^ა ძირსა ზ^ა მდგომარისაჲ: თაესა წყარომახისა: კ^ადს ენი ხენი მადნარისანი: შეიმოსნეს ფურცლითა: და ხენი ნაყოფიერნი შეიმკესსე უჯაილითა: მაშინ თთუესა: მაისსა ერთსა შეიქმნეს ჯ^არნი ესე: და შუდსა მის თჯ^ასა აღმართნეს: კელის დადებითა მეფისაჲთა: სიხარულითა და დიდითა წადიერებითა: უღისა ქალაქისაჲთა:

იყენეს რაჲ ენი იგი: კელესისა შინა. და ისილეს [უღს] სიმრავლემან ქალაქისამან [ერთა] მათ დაშეთა და აჰა ჩამოკიდის ჯ^არი ცცხლისაჲ დაგურგუნებული ვარსკულავითა: და დაადგრის ზ^ა კელე-

Челншскій вариантъ.

ენივე კმელი იყო. და ესე ფორცელ დაუცოვნებულ. და სოღ ჰამ^ა. და სიღვითა შუწნიერ იყო სე იგი. და აღმართეს სე იგი ძირთა ზ^ა მისთა. კარსა თ^ა კელესისათა. სამხრით კერძო. და მოქროდა წელთგან ხელი ნიაგი. და შლიდა ფორცელთა მის ხისთა და რტოთა მისთა და იყო სიღვაძე მისი შუწნიერ და სსრულ. გ^ა სმენით ვიცით რ^ა გოასმიეს ხისა მის ალვისა. ხ სე იგი კილმორ. სხ^ალით. მოკეუჭთა. მარტსა. გ^ა. დღესა ჰარასკეესა. და დგა სე იგი ოცდა ხუიდეშტსა დღესა და არა შეეცვალა ფერი ფორცელსა მისსა. გ^ა ძირსავე თ^ასსა ზ^ა მდგომარემან. შ^აშ თუჭ^ასა მახსსა ერთსა. შექმნეს ჯ^არნი სამნი და მეშუიდეესა დღესა აღმართანეს. კ^ადის დადებითა მეფისთა და წადიერებითა ენისა ერისთა და იყენეს კელესისასა შ^ა ჯ^არნი იგი. და ისლეს უღმს სიმრავლემან ქალაქისმან ერთა დაშეთა მიმწოხრი აჰა ჩამოკიდის ზ^აციით ჯ^არი ცცხლისა გურიგოანოსნი ვარსკულავითა. და ზ^ა დაადგის კელესისას. ვ^აე განთიადამდე. და რიყო-

Шатбердскій текстъ.

სიასს ვე განთიადმდღ: და ენი აღიდებდეს ღ: ამს ზ::

და განთიად რიუერაჟსოდეგ: გამოვიდის მისგან ორი ვარსკუ-
ლაჟი: ერთი იგი წარვიდის აღმოსავალით და ერთი დასავალით: და
იგი თავადი ეგრევე დგან: მბრწეინვალებ: და სელიად ხელიად
კანდგის. მრ კერძო არაგუს. და დადგის ბორცუს ზ: კლდისას:
ზემო კერძო ახლოს წყაროს მას რ: იგი აღმოადინეს ცრემლით
წდის ნინოღსთა: და მუნით აღმდღდის ზეცად:

ესე მრავალგზის იხილა ენ სიმრავლემან ერისმან: მაცხოვრ-
ებამდ დთისა ჩნისად. მაშინდა ვიწვეთ სეტარისა ნინოღსა კითხვად:
ვდ რამე არს: რ გამოვიდის ხანერწყალა მისი და წარვიდის აღმოსა-
ვალით და დასავალით.

ჩ წნ მან ჰქვ მეფეს: და ელს ერს: განსვდინენით კანნი

Челишскій вариантъ.

რეეს. ოდენ გამოვიდის მისგან ორი ვარსკოლჟი. და წარვიდის ერთი
აღმოსვლით და ერთი დასავლით. და იგი თავადი რღ არს ჰნი ქს
ღთსა. ეგრთვე სელიად ადგებიან და წარვიდის იმიერ კერძო. არა-
გუს და დადგრის ბორცოს ზ: კლდისას ზემო კერძო ახლოს
წყაროს მს რ: აღმუცინეს ცრემლით წის ნინოღსთა. და ეგრთდა
ამდღდის ზცად. და ესრეთ მრვალგზის იხილა ელმნ ერმნ მაცხო-
ვრბდ ღისა.

მუნ იწეთ მეფემნ ეთა კითხვად ვედრბით თრ რამე არს
დღეფლო ცხადად გამობრწეინვაქობლი ესე სსწლი რ ენ დამისსა
ვიხლავთ. სმინლიათა ხილვითა და თლთ შეოდგამითა ნათლითა
ზეცით ქენად. შთამომავლას. ნიშსა ჰნისსა და სუტტსა ამს ნათ-
ლისსა დამე ელ. ზ: დადგრომელსა და რიუტრავოს ოდენ კდ
ბორცოსსა ამს ზ:. სელიად მიცვლუმოღსა. და კდ ქენით
ზცადვე ამდღობლსა. ანო გოირგოინი. მისკლეგითა შემკრლი
რამე არს. ანო ხანერწყლნი ისი რღ წარვლენ აღმოსავლით და
დასავლით. რამე არს ესე. ელი. გუწვე დღეფლო. ჩ წნ ნინო
ჰქა. ჰე მეფე იტენის თო ნო ეძიებ გამოჰიებლ[ის] და ნო განსცდი
გამწედლსა რ სქმნი მისნი გამეკოლეველ არიან აწ უწვეობლ
იუფნ ვდ მოგხედნა შნ ღნ და ჰეტოვცვა ოფორს ეთა მეფეთა

Шатбердскій текстъ.

მთათა ზნ: მღაღთა ღმომსაყვალად: ვჲ კახეთისა მთადმღზ: და
დასავალთა: ვჲ მანჭკვედეს სსმუკუთღო შნი: და ოდეს მთაებნა იგი
კამბარწყინდენ: ისიღონ თუ სდა დადგენ: და მუნცა აღჴმართოენით
არნი ესე ჳრნი: სცოდ ეღთა ქქინასკეთა: და დასმჴობულად მტუ-
რის:

ზ მეფემან ეთ გერეთ: და შეიცუნა თუნბი მთათანა მანჭკუბით
ათ დღზ: ესე იეთ ზანსკვეს: შანათადღადა ¹⁾ კახთენებოდა: და იეთ
სასწყაული იგოვე იქმნა გერევე: ვნ ელდევე იქმნის: ხვალან დღზ
მოვიდეს დასავალთონი იგი. რნი იგი დგეს მთათა ზნ: რღ ან
მთაჲ ქუბთა თავსაჲ: და უთხრეს მეიკეს ვღ დაადგრა ვარსკულავი
იგი მთათა თხოთისათა: და შთავიდა ერგეს (sic) და კასზისსა და
დაადგრა ადგილსა ერთსა და ხელად უხინო იქმნა.

გერევე მოვიდეს ღმომსაყვალთა: და თქეს ვიხილეთ: ვარსკუ-
ლავი იგი აქაჲთ მომავალი: და დაადგრა დაბას: ბოდს კახეთისა
ქქნს.

Челншскій вариантъ.

ქქინისთა გნს და მხიარლ იუგ რ ჳრ იგი რღსს ზნ თუთი სეუხით
თჴრით კელნი განიძურსა აჲ იგი მოგავლისა შნ მკსნღად შდა
ერთუნ სობრჴეთა მტრისათა. და აჲ მსწყრათუღ განავლინენ. ვტნა მთათა
ზნ მღღთა. ღმომსაყვალთით ვჲ დასავალადმდე. და სრითგნ მანჭკვეს
სსმუკუთღო შნი. და ოდეს კამბარწყინდენ მთაებნი იგნა დაასწონ
ადგღი იგი და მს ადგლსა ღმომართენ არნი ესე ჳრანი ქნნა.
მშნ მეფემან ეთ გერთი და შეიცუნა თუნბი მთონი მანჭკუბით და დღე
იგი იეთ ზანსკვი. და შანთი კახთენებოდა. და გამოჴმნდა იგოვე
სსწყლი და იქმნა გერეთევე ვნ ეღთი იქმნებოდის. და ხვალს დღესა
მოვიდეს დასავალსანა რნი დგეს თჴთა ზნ ქჴუბთა. თავისთა და
მოთხრეს მეიკეს. ვნ გამოვიდა ვარსკულავი იგი ღმომადღა და
მოიწთა მრთა ზნ თხოთისათა. კარდასეულსა სიასზისსა (sic). და დადგრა
ადგლსა ერთსა. და ხელად უხინო იქმნა:—

გერეთევე მოვიდეს მთით კახეთისით და თქელს ვიხილეთ ვარს-
კულავი აქეთ მომავალი. და დაადგრა დაბას ჩნს. ბოდს. ქქნს

¹⁾ Это второе да повторено при переносѣ, какъ видно, ошибочно.

Ш а т ъ р д е к і й т е к с т ь .

მსიან ბრძანს ნეტარმს ნინო: ოწ წარისუხენ ორნი ესე ჳწნი: და აღმართხენ ერთი ოსიოას: სჯად იგი ამხილად ოწ მიჸუეს: ძალი ოჯნი: და ერთი იგი მიჸეც სჯლამქს უჸარმქლას: ჳქმძარატს მიჸე-
გადას ქქესს: და აღმართას იგი უჸარმის ქქლქს და დაბად ბოდანი არა წინა აღუდგეს ქქლქს მიჸუეთას ოწ ერის სიმრავლქ არს მუენ.

დაბად კუელა ბოდანი ოჯი ვისილეთ სთხომე იგი ადგილი ოწ: და უჸავთ ეგრეთ ვწ გუბრძანს ჩწ წწ ნინო:

წ ესე სსწაუღოთჯან ზეცისითა: ხუენებული ზტოთსანა ჳწ მიცხეთისამ: აღვიზურით კელთოთ გაცობრივითა და მიჸუდით ბორცუს მას ქქექუე წყაროს მას ოწ: და ვათიეთ დამქ და ვილცტეკუდით ოწთას მიძრთ: წ ნეტარი წქ ნინო ცრემლითა: განჳსაგუბდა წყაროს მას: და იქმსებდქს: კურსებასა და სსწაუღანი დიდ დიდნი:

და ხვალის დღქ აღკუდით კლდქს მას ოწ: და მიჸიდა ნეტარი ნინო: და დავარდა ქქათა მათ ოწ ბორცუსათა და ტირილად იგი და

Ч е л и ш с к і й в а р і а н т ь .

კახეთისს. მწ ბრძანს ნეტარმს ნინო. ოწ წარვიდქს ებისკეპოსი და სიმრავლე ერის და წარბოწხენ ორნი იგი ჳწნი და აღმართხენ სჯად იგი გამხილად ოწ. ერთი ოსიოას. და ერთი მიჸეცით სჯლამქს. დღუდღას მისას ქქესს. ოწ აღმართას უჸარმის ქქლქს. ოწ დაბად. ბოდი. არა წინა აღუდგეს. სჯადმღას მიჸუეთას ოწ ერის სიმრავლე არს მინა ოწ. ბოდისმ. დაბათით ვისლეთ. სთხომე იგი ადგილი ოწ. და უჸე იგი ვწ გუბრძანს ნინო. წ მიესმე სწ-
წლითა ზცისითა გამოხინებული ზტოთსანა ჳწ მიცხეთისამ აღვიზურით კელთოთ გაცობრივითა. და განვიდა მიჸეუ და ეწი მიჸურნი მისნი ¹⁾. და ეწი ერთი ქბრთღის. დედუბითით და ერმებით და მიჸუდით ბორცს მწ ქქექუე წყაროს ოწ. და ვათიეთ დამქ და ვილცტე დის მწ წ წქ ნინო ცრემლითა შეზაგუბდა. წყაროს და იქმსებდქს კურსებასა და სწწლანი მრუღნი. სჯადის დღქს აღუდით ოწ კლდქს მწ და მიჸიდა წქ იგი ოწ ბორცს მწ და დავარდა ქქათა მთი ოწ. და ტირილად მწარედ. და მიჸეენი და მიჸურნი. და ეწი სიმრავლე

¹⁾ Это слово повторено въ оригиналѣ.

Шатбердскій текстъ.

მეფე და ენი მთავარი: და ენი იგი სიმრავლე ერისაჲ: მამთაჲ და დეათაჲ: და ერმთა ჩხლოთ: ეთვილა: ვღეს მთანიცა კის-სტემდეს:

და დასდგა კელი წინ ნინო: ერთას ქვას და მრქა მე მოვედ შინდა ჯერ არს დასწერე წინ ქვას ამს: და მე ვეკუ ეგრეთ: და მუნ აღმშროეს წინ იგი დებით მეფეთა.

და მოდრკა მეფე მეკლთა თუსთა ზნ: და ენი მთავარი და ენი სიმრავლე ერისაჲ და თავეუნი სტეს ძლევათ შემოსილსა წრს: და აღიარეს წრტმული იწ ქე: ჭეშმარიტად დთად და ძედ დთის ცხოველისად: და ჰრწმენა სამებით დლი დი ელთა: რღეს შუენის დბჲ ონი ონი ან:

ხ დედანი იგი მთავარი არს სდა განქორტმდეს: წს კელესიას: და სუეტს ნათლისს: და წს ცხოველს: რ ჰხედვიდეს: სასწავლთა მთა უხომთა: და ეურნებთა მიუთხრებულთა:

მამინ დაუტევა წინ ნინო მცხეთაჲ ქლქი: და წარვიდა მთი-

Челпшскій вариантъ.

ერის. დედითრთ და ერმებთა ჩხლოთა:-

ტირილი და ურინგაჲ მიიწედა. ცამდე. ვღეს მთანიცა კიმბდეს მთ თხვე და იუა შიში დდი. ელსის სოღისა. და შემრწონვებლნი ადბღს. დთის ქსის და წრს მისსა ჰტიოსნსა. დასდგა კელი ერთას ქვას ნეტარმ. ნინო. და ჰქნ მთერ ეზისკზსსა მოვედ შდა ჯერ არს რ დასწერო წინ ქვას ამს და ადღღსა მს აღმართეს წინ იგი დლი:-

ხ წჲ იგი და მეფნი და მთვარი და ენი იგი სიმრავლე ერთა ურიცხოთა დადრკეს და თაენის ტეს წს. წს და აღიარეს წრტმელი იგი ჭდ ძედ დთის ცხოველისა. და სმებჲ ერთ არსებით დლი ან. ხ დედული და სხონანი იგი მთავარი. დედანი. არს სდა განქორტმდეს კელესიას სოჭტისა მის ცხოველისსა. და ნათლისსა. რ ხედვიდეს წრის მის ჰტიოსნისა სსწლთა და ეურნებთა მიუთხრებულთა:- ხ დაუტევა წინ ნინო მცხეთაჲ ქლქი და წარვიდა მთითათა სარებად ჰირტყთა სხეთა მთა ანთა და შემოსრვად კერზთა მთთა. ხ მცხეთას მს დაუტევა მდღლი ანთარ. ჰორთაჲ რი იგი

Шатбердскій текстъ.

უფლას ხარებად: ზირუტყუთ სხსეთა მათ კატა: და შექმურვად კერძთა მათ):

ნ აქა შინა დაუტყვა: აბათარ: ჭურთა ყოფილი იგი მადელთა: რნი იყო მეორებ ნვლნ რნი არა დანცხრებოდა დამნ და დლნ ქადაგებასა ქქსსა [და] დბს მისს: ვდს სიფლტლად იწყეს] ჭურთათა:

ნ ბაგინისათჳს იძულებდა მეფეს: რა არა შეძრან [ნა]შენები იგი მისი: ად რა შესძინოს აღშენება: წ ვე არღა ცამოხინებულ იყო: ახალი მადლი ქქსსა ამს: მუნ შინა იყო დბლი სხელი სუკუქრომსა მის დ. და ერნდა მეფნ მისთა დღეთა: და იყვნეს მუნ შინა ელიოზის ხათესენი მადელად ჭურთათა სნ:

აღმაზრთებ: პტნსისა: ვქნისა: მცხეთისა: და მეზმე ვლდ: გმჩინბ: თვი: იღ:)

და იყო რქს მოაქცა: ენი ქართლი: სრანვა ეკეს მადელთა მათ რნი მოსრულ იყვნეს სბერძნეთითა: აღმაზრებად ნიში ჯ: ჭქქს მადელთა მთ შირან მეფეს: ჯერ და წეს არს აღმაზრებად სუფლომ ნიში ჯ: და სთირო უხნდა მეფეს და ვდსა ერს: და სინხარულით შეიწყინარქს სიტყუთა იგი მადელთათა მათ და სწავლათა: და უბრძანა შირან მეფემან ძელი სჯუარედ: წარვიდეს ხურთნი და მოჭკუეთეს სნ ერთი ჭკუროვანი და უბრძანა: მეფემან: შესქემედ ჯ: ი:

ნ მადელნი იგი ასწავებდეს სხესა მას ჯრისსა: და რქმს შექმნეს ჯრი იგი მოვიდეს და უთხრეს შირან მეფეს ხურთთა მათ: ვდ შექქმენით რნ ჯრი იგი ვა მადელთა მათ გუასწავეს:

და მეეს აღდგა მეფნ იგი სინხარულით: და ენ ერმან იხილეს

Челншскій вариантъ.

იყო მეორე ნვლე. რნი არა სადა დანცხრებოდა ქადაგებსა ქქსსა. და დბს მისს ვდის სიფლტლად იწყეს ჭორთათა მთ. წ იძუებს ჭორთანი იგი მეფეს რა არა შეიძრან ბაგინი იგი ვკდა არა ცამხინილ იყო ახლი მადლი ქქსსა ამს ტარსა მს შს იყო. სხელი სუკოს. მის. და ერნდა მეფე. დღთა მანთა და იყვნეს მს შს მადელად ელიოზის ხათესენი ჭორთათა სნ.

ბსლსა შნ დნ.

1) Эта глава совершенно отсутствует въ Челншскомъ вариантѣ.

Шатбердский текстъ.

სახსტ იგი ჳდ მის და ¹⁾ უკურდა ფდ და ადბდეს ღა.

მას ჟამს გულის ხმა ეო და მოეკესს მეუკეს: ოდეს იგი დღმტ დაუბნელდა: მთასა ზა ვრ იგი ნათელი: მბრწყინვალების დიდისაჲ: იხილა მსგავსად ჳრისა: და ვრ იხილა იცნა: მაშინ უთბრბდა მდღელთა მათ: და ელსა ერსა: ხილვას მას: და ვრ განუნათლა ბნელი იგი: ნიშმან ჳრისამან: წე თუალოთა მისთა: მაშინ ვა კსმა ერსა მას: სტეე იგი მეფისაჲ უმეტესადლა და უფროს ჳრწყენა ია ქე: და ნიში იგი ჳრისა მისისაჲ: და ელთა ერთობიან სახარულითა: თენისსტეს მას: და ადიდებდეს: ღა:

მაშინ განახრახვიდა მეუტ ელსა მას ერსა: ვდ რლსამე ადგილსა: აღჳმართონ სახსტ იგი ჳდ: ხ კაცად კაცადი იტეოდეს: სდა ვის მარჯუე უხნდა: ად ვერ სდა გამოიბრხოეს: მას ჟამს მარკან მეუტ ილოცვიდა: და იტედა:

ოა ია ქე რი გურწამ ტეუს ამის მიერ: და გუასწავეს მდღელთა ამთ შნთა: შენ ია ქე რნ თავი თუსი დაამდბლტ: და სატი მონუბისაჲ შთაიციუ: სიმდაბლითა შნითა რი გარდამოჳკედ კურთხეულთაგან წაღთა მამისთა: რნ დაუტეკენ რხთეს სუდარნი უფლებანი. და ისინი: და დაემკედრე: სამოსა წდის ქლწლისას და მერმტ ჳრს ეცუ ზობტოეულისა მილატესზე: დაეოალ გუელს ქენისანისას: და მესამეს დღეს ასდკვ და ადასრულე ქიკე თქმელი წწყელთაჲ: აღჳმადლდი ზეცად და დაშეკედ მარჯუენით მამისა: და მერმე მოსლუად ხარ განშეად ცხოველთა და მეუდართა: და დაკვტეკე რნ ნიში ჳრისა შნისაჲ: დასარლუეკვლად უხილავთა მანქანეობთა მტერისთა: ხ რნ მომიშთა შნთა მოკვლებიეს სასწავლად რნ განკერნეთ ზირსა ქმშაკისას: რლისაგანცა წარწყეენულ ვიყვენით.

ხ აწ შენ რ ღა მაცხოვარო რნო: იხებე გამოცხადებაჲ ადგილისაჲ: რლსა აღჳჳმართთა: ნიში ჳრისა შნისაჲ რნ იხილონ მოძულეთა რნთა: და ჳრცხუენოდის: რ მნ რი მექეწიე რნ და ნუგემინის მეც რნ:

და ვა შემწყურდა: მას დაშეს ნუენებით დაადგრა ანგელისა

¹⁾ Это слово повторено въ оригиналѣ.

Шатбердскіи текстъ.

ოჲ მირქან მეუეკს: და უხუეხ მას ბორცუ ერთი: ანაგუსა წად
კერძი: მახლობელად მცხეთას: და ჰქან მას: ესე ადგილა განაოურ-
ხევიეს ღან: ამის ზან ადჰმართლ ნიში ჯჲ: და ვან განაიენა უთხრა
მირქან მეუეკს: მადელთა მათ: სუენებად იგი ანგელ^სხისად: და
სიტყულცა იგი რ^ლ ჰქან: და ბორცუნცა იგი რ^ი უხუეხს:

ვან ესმა სუენებ^ლ იგი: და ადგილიცა იგი იხილეს საიხო
უხნდა: ელსა ერს: ბორცუ იგი: და სიხარულითა: და გალობათა
დიდითა ელთა ერთბამად. ადიდეს ჯ^რ იგი და ადჰმართეს ბორცუნს
მას ზან მადლ^ლ ნიში ჯჲ: მცხეთასა მახლობელად: მართელ წ^ე აღმო-
სვალით: დღეს კარაიკეს: ადუსებისა ზატაისა ზატაისა:

და ვან აღმართა ნიში ჯჲ ქუნს მას ქართლისსა მეესეულად
მას უამს დაეცეს: ენი კერზნი რ^{ნი} იყენეს ს^სდვართა ქართლისთა:
და მეამისრქეს: და სკერზიხი დაირღუეს: ვან იხილეს ესე: სკუ-
რველი ს^ქმზ: და სსწაული რ^ი ქმნა: ძლევის მეფეულმან მან:
ნიშმან ჯ^რისამან: კერზთა ზან:

თუფრომს განუკრდებოდა ს^ქმზ ესე: და ადიდებდეს ღან და
სიხარულით: თაგუენის სტემდეს: ზატაისსსა ჯან: და უო მირქან
მეუეკს: და ენ ერმან მცხეთისამან: შესწაირავი დიდი მას დღეს
შინა. ზატაისსისა ჯ^რისა.

და დაწყეს დღესსაწაული: ძლევიო მემოსილისა ჯჲ ადუ-
სებისა ზატაისა ზატაისა: დღეს კარაიკეს ენ ქართლმან: ვ^ე
დღენდელად დღემდელ^ლ და ვ^ე თ^ე.

და იყო რათდენისმე უამისა შემდგომად: მარტულიისა უკუნა:
იხილეს სსწაული დიდი. და სშინელი დღეს თთხმბათსა:

ანა ესერა სუეტი ნათლისად სსხედ ჯ^რისა დგა ზან ჯან მას. და
ათორმეტნი ანგ^სნი დაგურგუნებულ იყვნეს გარემომს მისა: უგრევე
სსხედ ათორმეტნი ვარსეულავნი: დაგურგუნებულ იყვნეს.

ნ ბორცუ იგი ჯჲ ერთსახედ კუმოდა სულხელად: და ვ^რ
ჰხედგოჯეს: სსწაულს მას: მრავალნი უღმერთთაგანნი მთაქტევოდეს:
და ნათელს იღუჯეს: და ალაშენებდეს ეკლესიათა. ნ მორწმუნენი
უფრომს განმტკიცებოდეს: და ად^რადეს ღან: და მერმე კ^ლდ იხი-
ლეს სს^ლ სსწაული: ზატაისსისა ჯჲ ვან ცეტხლი დგა: და ვან ალი

Шатбердскіи текстъ.

ეგზეობდა: ონ თავსა ჯარისსა: სამკნას მონას უბრწყინებულესა: და ვნ საკუთლსა რამ ნაბერწყალა: აღვალნ ძლაერად: ეგრძ სხედ იყო აღვიდოდეს: ანკელონსა და გარდამოვიდოდეს: ონ: ზატოისანსა ჯნ: ნ ბორცუ იგი ჯმ იხარებდა ძლაერად: და ერი ქენახა იძრუოდა: და მთათა და ბორცუთა: და ლელებათა არმური სულსელებასა აღვიდოდა ცამდ: და კლდენი შეიმურსვოდეს:

და სულსელებამ დიდ ძალი მიუთებობდა: ელსა ქენასა და ესე არა ონმოდთ იყო და არცა თანა წარსლვითა: ანდ შეუკარ ჟამ და კმანი დიდნი იხმოდეს: და ერი იგი ერი ჭხედვოდა მას: და ესმოდა ოხრამ იგი გლობისამ: შემანდეს და დაუკრდა ფდ: მიძით და ძრწოლით: თავუყანის სცემდეს ზატოისანსა ჯნ და სიხარულითა დიდითა აღიდებდეს ღს.

და იყო რაოდენისამე ჟამისა შემდგომად: ვნ სასწყულნი: და ხილვანი. დასცხრებოდეს ეგრევე ძრვანი. იგი დიდ დიდნი და საშინელნი დაუესტრეს: და შემდგომად ამის სსუანი: მრავალნი სასწყულნი: და ნიშნი იქმნებოდეს: ონ ზატოისანსა ჯრსა: ზეცითა გარდამო:-

და ჭხედვოდა ერი ერი: და მიძით და ძრწოლით მივლებედ: თავუყანასცემად გულსმოდგინედ: ზატოისანსა ჯნ და სიხარულითა აღიდებედ ღს.

მას ჟასსა იყო ვინმე: კაცი ერთი: მოშაშა ღმ: რღსა ერთეუ რეე ძმ მეფისამ: და იყო ძმ რეკასა სხუელ: და შაწკვხულ სიკუდიდ:

მ იგი ნ მარტომ ესუა: მოილო იგი და დაავდო წე ზატოისანის ჯრისა: და ცრემლით ითხოვდა მანგან. უგუეთუ მომბობოთ ერმამ ესე გუმბადი აღვაშენო საყოფლად შენდა:

და ვნ იგი შწარედ და უწყებოდ ტირიდა: წე ზატოისანის ჯრისა: მუნქეესკე განიკურნა: ერმამ იგი: და სიხარულითა დიდითა: წარიუგანა: და აღიდებდა: ღნ და ზატოისანსა ჯნ.

მერმე მოვიდი აღნათქეე მისა აღსრულებად. და ეო მადლასა მიცემამ: და დიდი სიხარული: და გულსმოდგინედ გუმბადი აღაშენა: მცხეთასამ რეკას ძემან: და წლითა წლად მოკადას და აღა-

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

სრულის მსხურებაჲ იგი ჰატოისნისა ჯ: და შაერთიგან უფროაღს. და: და უმეტეს მოვიდოდეს სხუელნი მრავალნი და უძლეურნი და განიკურნებოდეს: და სინარულით: აღიდებდეს ღ: და ჰატოი. სსსსა ჯ:

იყო ვინმე: ჭარუგი ერთი და ოწნავე თუაღნი დადგომად იუენეს: მოვიდა და შეუერდა: ჰატოისსსსა ჯ: და კვედრებოდა იგი გუელს მოდებდა. და შემდგომად შუდისა დღისა აღეხილეს თუაღნი მისნი: და სინარულით აღიდებდა ღ: და ჰატოისსსსა ჯ: და.

დედაგაცი ვინმე იყო: შ: და გუემული სულითა უაკოურითა: და ეგოდენ გუემაჲ მოიღო: რ: და ჰატოისსსსა: ჯ: და შამთხუევე: სმი-სულსა ჯ: რისსა მოადებ: და იყო შათოთხმეტისა დღისა შემდგომად განიკურნა დედაგაცი იგი და წარვიდა იგი ფერკითა თჳითა სინარულით აღიდებდა ღ: და ჰატ: სსსსა ჯ: და.

გ: და იყო ვინმე დედაგაცი სს: და ესუა მას ძ: და შეუესე-ულად: დასწუენს: ერმას მას: და აღიქუა იგი დედამან მასშ: მოიღო იგი და დაავდო წ: ჰატოისსსსა ჯ: და იღვა ერმაჲ იგი მწედარი: წ: წ: ჯ: და ილეულოთგან ვ: მწუნრამდ: და.

ზ: და დაჲ ერმისაჲ მის: ტირილით: ილოცვიდა წ: ჰატოისსსსა ჯ: რისა: და ეტოლოდეს მას მუნ იდგომარენი: მომეუდარ არს ეგ: წარიღე და დავმარს: და სულარა აწიენეს: ზ: მან არა წარიკუეთა სსსსა: ა: და უფროაღსდა სწყალობელად. ცრემლოდა: და ითხოვდა შეწევსსა.

და მწუნრისა ოდეს ერმსა სულნი უკუნ ისუნა ერმამან მან: და თუაღნი აღიხილნა: და შემდგომად სმისა დღისა: განიკურნებულაო წარიყვანა იგი დედამან თჳსმან: და აღიდებდა ღ: და ჰატ: სსსსა ჯ: და.

და ვ: იხილეს ელთა სსწაულნი ესუ დ: ჰატოისსსსა ჯ: და: მრავალნი უშივლონი მოვლენედ და ილოცვედ მისგან: შვილი-ერებანს: და შვილითა: განმადარნი აღიდებდეს ღ: და შესწარავთა და მადლთა მისცემედ ჰ: სსსსა ჯ: და.

არა ზ: თუ რ: ნი მუნ მივლენედ და მათოდეს მაჳმადლებ: სათხრეულსა ა: და მათცა რ: ნი შორს არიედ:

გინა თუ ბრძოლას ღუაწლსა მინა: ხადაედ ჰატოისსსსა ჯ:

Шатбердскіи төрөстү.

ეგზებოდა: ონ თაკსა ჯარისსა: სამკლას მოსას უბრწეინვალესა: და ვნ საკუმიდლს რამ საბერწყალა: აღვანს ძლიერად: ეგრძ სახედ იყო აღვიდოდეს: ანკლოონი და კარდამოვიდოდეს: ონ: ჰატოისსსა ჯნ: ო ბორცუ იგი ჯმ იხარებდა ძლიერად: და ერი ქენახ იძრვოდა: და მთათა და ბორცუთა: და ლელეთა არმერი სულსელებიანა აღვიდოდა ცამდს: და კლდენი შეიმურვოდეს:

და სულსელებამ დიდ ძალი მიუთებოდა: ელსა ქენასა და ესე არა ონმოდთ იყო და არცა თანა წარსლვით: ად შეუვარ ჟამ და კამანი დიდნი ისმოდეს: და ერი იგი ერი ჰხედვიდა მას: და ესმოდა ოხრამ იგი გლობისამ: შექმნეს და დაუკრდა თვ: შიშით და ძრწოლით: თავუუანის სცემდეს ჰატოისსსა ჯნ და სიხარულითა დიდითა აღიდებდეს ღს.

და იყო რაოდენისმე ჟამისა შემდგომად: ვნ სასწაულსა: და ხილვანი. დასცხრებოდეს ეგრევე ძრვანი. იგი დიდ დიდნი და საშახელსა დაუესცხრეს: და შემდგომად ამისა სრენა: მრავალნი სასწაულსა: და ნიშნი იქმნებოდეს: ონ ჰატოისსსა ჯრსა: სეცით კარდამო:-

და ჰხედვიდა ერი ერი: და შიშით და ძრწოლით მივლენედ: თავუუანისცემად გულსმოდგინედ: ჰატოისსსა ჯნ და სიხარულითა აღიდებედ ღს.

მას ჟასსა იყო ვინმე: კაცი ერთი: მოშაშა ღმ: ოლსა ერქეს რეგ ძს მიუთისამ: და იყო ძს რეკისა სსეულ: და მაწევსულ სიკუდიდ:

ო იგი ო მარტომ ესე: მოიღო იგი და დაავდო წე ჰატოისსისა ჯრისა: და ცრემლით იახოვდა მისგან. უკუეთუ მოშაბოდო ერმამ ესე გუმბადი აღვამუნო საყოფლად შენდა:

და ვნ იგი მწარედ და უწყინოდ ტიროდა: წე ჰატოისსისა ჯრისა: მუნქესევე განიკურნა: ერმამ იგი: და სიხარულითა დიდითა: წარიუვანა: და აღიდებდა: ღს და ჰატოისსსა ჯნ.

მერმე მოვიდი აღნათქვე მას აღსრულებად. და ესე მადლისა მიცემამ: და დიდი სიხარული: და გულსმოდგინედ გუმბადი აღშენა: მცხეთისამ რეკისი ქემან: და წლიათი წლად მოვიდას და აღ-

Ш а т б е р д с к и й т е к с т ь .

სრულის მისხურება იგი ზატოისნისა ჯ'ჲ: და მკერითგან უფროაჲს-
და: და უმეტეს მოვიდოდეს სსუელნი მრავალნი და უძლეურნი და
განიკურნებოდეს: და სიხარულით: ადიდებდეს ღ'ს: და ზატო-
ისნისა ჯ'ს:

იყო ვინმე: ჭბუგვი ერთი და ორნავე თუაღნი დადგომად
იუენეს: მოვიდა და შეუურდა: ზატოისნისა ჯ'რისა: და ეკუდრებოდა იგი
გუფს მოდგინედ. და შემდგომად შუდის დღისა ადენილეს თუაღნი
მისნი: და სიხარულით ადიდებდა ღ'ს და ზატოისნისა ჯ'რისა.

დედაკაცი ვინმე იყო: მ'დს გუემული სულთა უკუთურითა: და
ეკადენ გუემად მოიღო: რ'ეს ზატოისნისა: ჯ'ს: შესამხუევედ: სამი-
სელსა ჯ'რისისა მთლებს: და იყო მკათობხეტისა დღისა შემდგო-
მად განიკურნა დედაკაცი იგი და წარვიდა იგი ფურკათა თჳსითა
სიხარულით ადიდ'ბდა ღ'ს და ზატ'ისნისა ჯ'ს.

კ'ლდ იყო ვინმე დედაკაცი სს'ჲ: და ესოა მას ძმ' და მეუესე-
ულად: დასწყვიდა: ერმას მას: და აღიქვა იგი დედამს მისმ'ნ მოიღო
იგი და დაატო წ'ე ზატოისნისა ჯ'ს: და იფა ერმად იგი მწყადარი:
წ'ე წ'სა ჯ'ს: დილეუფითგან ვ'ე მწყებრადმღ'ს:

ზ' დედაჲ ერმისაჲ მის: ტირილით: ილტვიდა წ'ე ზატოისნისა
ჯ'რისა: და ეტეოდეს მას მუნ მდგომარენია: მოიკუდარ არს ეკე:
წარიდე და დაჰმარს' და სულარა აწყინებ: ზ' მან არა წარაკუთა
სისიკებაჲ: ა'დ უფროაჲსდლა სწყალობებულად. ცრემლოდა: და ით-
ხოვდა შეწყენასა.

და მწყებრისა ოდენ ჟამსა სულნი უკუნ ისუნა ერმამს მან: და
თუაღნი ადიხილსა: და შემდგომად სმისა დღისა: განკურნებული
წარიევას იგი დედამს თჳსისა: და ადიდებდა ღ'ს: და ზატ'ისნისა ჯ'ს:

და ვ'ს იხილეს ე'ლთა სსწყაულნი ესე ღ'ბლნი: ზატოისნისა
ჯ'ჲ: მრავალნი უშვილობნი მოვლენედ და ილტვიდა მისგან: შვილი-
ეკებასა: და შვილითა: განმადარნი ადიდებედ ღ'ს: და შესწირავთა
და მადლთა მისცემედ ზატ'ისნისა ჯ'ს.

არა ზ' თუ რ'ნი მუნ მივლენედ და მათოდენ მაჰმადლებს:
სათხოველსა ა'დ მათცა რ'ნი შორს არიედ:

კინა თუ ბრძოლასა ღუაწლსა შინა: ხადიედ ზატოისნისა ჯ'ს

Шатбердский текстъ.

მცხეთისსა მუთქუესუ მძლე კქმნიან მტერთა: შეწევნათა: ზატო-
ასნისა ჯღათა.

და დიდთა სიხარულითა მოვიდინ: მადლისა მიცემად ზატო-
ასნისა ჯრისა:

მრავალნი უღთონიცა ჭირსა შეცუვეს: ხ რწმის სარწმუნოებთა:
ჭხადადეს ზატოასნისა ჯრისა: მცხეთისსა: მუნქუესუ კანერნიან: და
სიხარულითა დიდთა მოვიდინ: თენისცემად ზატოასნისა ჯრისა:
და ნათელი მოიღიან. და სიხარულითა აღადებოდ ღზ: და ზტსანისა ჯრისა:

ხ სხუანი მრავალნი მრავალსა ჭირსა შეცუვეს: და ვედრებითა
ზატოასნისა ჯღათა კანერნიან: და მრავალნი სხეულნი ზირად ზირადითა
სენითა მოვლენად ვედრებად ზატოასნისა ჯრისა: და კანკუერნებოდ
ვქ დღენდელად დღედმდჭ: და სხუანიცა სსსწყულნი იქმნებოდეს
წქ ზატოასნისა ჯრისა ზეცითა კარდამო: ღთისა მიერ: რნი არა
დაწერილ არიან წიგნისა ამას:

ხ ესე ოდენ დაიწერეს სსქებულად ღთისა: და სდადებულად
ზატოასნისა ჯრისა: და რზ ჩნ ენი: უადიდებდეთ მამას და ძეს და
წსა სუფსა: რღსაჲ არს ღმე აწ და მს და ოკი ოკე ამენ.

წიგნი: რნი: დაწერა: მირიან: მეფემან: ქართლისა-
მან: ჟამსა: სიკუდილისასა: აღწერა: კელითა: ია-
კობ: მთავარებისკობობისსაჲთა: და მისცა: სალო-
მეს: უჟარმელსა: მის ცოლსა თვსსა: რნი:
მეცნიერ იყო: ყლსავე: ჭემმარიცად:

და იყო ჟამსა მას რღსა მოიკესნა ონი: ქენაჲ ესე ჩრდი-
ლომსაჲ: დახელებული ცოდვითა: და სავსე ცთომითა ეშმაკისაჲთა:

Челпшский вариантъ.

თავი ი. წიგნი რღლ. დაწერა მირიან მეფემნ ქარ-
თლისმნ. ჟა სიკდლისა მისსასა:-

და იყო ეშმას მს რღსა მოიკესნე ონი. ქენაჲ ქართლისაჲ. და-
ხელებული ცოდვითა. და სავსე ცთომითა. ეშმაკთა მონიბსენ და

Шатбердскій текстъ.

კიევენით ჩნ ვა ცხოვარნი კლავანი.

ჩ ვარ მეოცდა მათუქუსმეტ მეფე კინათგან მამანი ჩნნი მოაუღინეს: ეე დღეთა ჩემთამდე: და შეჴმნეს. შვილნი მათნი მსხუერძლად კერზთათუხ სამაკელთა: და უბრალო იგი ერი ქენასა და მას: და რნი შვილთა მათთა ვა თაკასა თაბდეს მამანი ჩნნი: რა სათნო ეყენენ კერზთა:

და უფროეს ხ ორთა მთ მათთა: არმაზისა და ზადენისა: რლთა ქანიცა მათნი დაულთუან (sic) სისხლითა ჩხულთათა: და ღირსცა არიან მათნი იგი: ასპოლკად ცეცხლითა რისსკითა დრთისა მადრითა:

ხ ოდეს მოიწია უძი და მოვიდა: ნეტარი ესე დედაკაცი მტკლი და მხარებელი: ძისა დეა წე ნინო: ჰირველ ვა ტყუე ვა უცხო: და ვა მწირი. ვა შეუწევნელი [ვან] უსმ[ი] და უტყუ არცა აწ მექმნა ჩუენ ტყუე იგი დედაოფელ უცხო იგი დედა: შეუწევნელი შესაკადრებელ ულთა: და უტყუ იგი ქადგ ძლიერ: და მეცნიერ დაფარულთა ჩემთა: გულის სიტყუათა:

ამან წნ აღანთო გულს ჩემსა სანთელი ნათლისა: და შუა-

Челпшскіи вариантъ.

კიევენით ჩნ ვა ცხოვარნი კლავანი ჩ ვარ მე. მეოცდა თექოსმეტე მეფე. კინათგან მამნი ჩნნი აქა მოიწინეს. ეე დღეთა ჩემთამდე. შეჴმნა შელნი მთნი ცეცხლმს. მსხუერძლად კერზთათს. და ობრლო იგი ერი ქენისა. ამის რნი ¹⁾ შვილთა მთთა ვა კრავთა უმანკოთა შესწირვიდეს. და თაკას აიღებდეს. მამნი ჩნნი ძლით რა სათნო ეყენენ კერზთა უფროეს ხ. ორთა მთ შესუწენებლთა. არმაზს. და ზადენს. რლთა ქანიცა დაულთუან სისხლითა ჩუილთათა. და ღირს არიან მათნი იგი ასპოლკად ცეცხლითა რისს მართთა ხ ოდეს მოვიდა დედა ესე. ჩნი წე ნინე. ქენასა ამს ძლ ვა ტყუელ და უცხო. და ვა მწირი და შეოწვენელი ხ ვა უტყუი და უსმი. რითა აწ მექმნა ტყუელ იგი. დღოფელ. და უცხო იგი და შეუწევნელი. დედაცი. შესაკადრებელ უთა. უტყუი იგი ქადგ. ძლიერ. და მეცნიერ დაფარულთა ჩემთა ამან ნეტარმან აღანთო გულს ჩემსა. სანთელი იგი ნათლისა. და შუალმსა ოდეს. მიანუწნა მზე იგი სიმართ-

¹⁾ Это слово повторено въ оригиналѣ.

Шатбердскій текстъ.

ღამეს ოდეს მუხუენა მე მზჭ მბრწყინებულჭ: ქუ ღნი ჩნი: ოღლისა ნათელი მისი აზა მოაკლდეს ოკუ:

და მექმნა ჩნ მოძღუარ და შემოტნა ჩნ ერსა ქესსა ნათლის ღებთა წდითა: და შატოისნისა: ძელისა თაყუენის ცემითა: და მოძცა ჩნ შვეული ახალი ცხობებისა და სინარულისა: და ღირს იყნა გემოას ხილკად: საიდუმლოთა უხრწყელთა ზეცისათა: მე ვიქმენ მოძრხილ ბრძანებთა მისთა: ოღიცა მასწავა: და აღვაშენე ეკლესია სალოცველად სამოთხესა მას მამათა სემთასა: და მას შინა სუეტი ესე ნათლისა: ოღიცა მე უდ ვერ შეუძლჭ: ყლითა ძლითა: და ცნობითა კაცობრივითა: ხ ღნ მალადმინ მოაკლისა ერთი მსახურთა მისთაგანი: და წამის ყოფითა მისითა ქუნით ცად აღვია.

და თვთ თუაღნი თქნნი ხედვენ: საძინებუბასა: და საკვრეულებასა მისსა: და მეძმჭ კურნებთა მათ მისთა:

და ოდეს მაუწყა აღმართება: წარკაულისენ ხურონი: მიებად ხესა: და ვერ შოკეს სჭ ერთი ძარტოდ მდგომარჭ: კლდესა ზა. ოღლისა: და აზა მისებულ იყო კელი კაცისა: ად მონადირეთაგან სმენით გუესმინა: სასწაული ხისა მის: ხ ოდეს ირემსალა ენის

Челпшскій вариантъ.

ღისა. ბწყინებულ ქუ ღნი. ოღისა ნათელი მისი აზა უდეს მოაკლდების უჭე ან. და მექმნა ჩნ მოძღუარ. და შემოძინა ქსა ღა ნათლის ღებდთა. ზნისა თაყუენიცემითა, მოძცა ჩნ სჯღლი ახალი ცხობისა და სინარღლისა. და ღირგოყენა გემოას ხილკად. საიდუმლოთა ზეცისათა ხ მე ვიქმენ მოძრხილ ბრძანებულთა მისთა. ოღიცა მასწავა, და აღვაშენე ეკლესია ჩი სალოცველად ჩმდა. სამოთხესა შა მამათა ჩნთა მეიეთასა. და ოღნ შა სუეტი ესე ნათლსა ოღი მე ვერ შეუძლუ ყითა ძლითა. და ცნობითა კაცობრივითა ად მალადმინ მას მოაკლისა ერთი მსახობთაგანი. და წამის ყოფითა მისითა ქუნად ცად აღვიდა. და ამს ხ თვით თღნი თქნნი ხედვიდეს. სუეროღლისა მისსა და მისსა შდ კდ სსწღთა და კორნებთა ოღთა აღასრლებს დლითი დღე. და ოდეს მაუწყა ჩნ წნ ნინო აღმართებად ზნი წარკაულისენ ხოღნი და ეძებდეს ხესა ვღს შოკეს ძარტოდ მდგომი. კლდესა ზა ოღლსა აზა მინებობულ იყო კელი კაცისა. ად მონადირ-

Шатбердскій текстъ.

ისარი: მიჰელტინ ბორცსა მას ქუეშტ: რლსა ზა დგა სტ იგი: და სწრათთ ქამნ თესლსა მას მის ხასასა ჩამოცუქებულსა და სიკუდილისაგან განურის:

ესე მითხრობან და ვიყუ დაცუკებულ: ამითხუ მოკუეთუ მე სტ იგი: და შუეჭმენ მისგან სამნი ჯინი: ერთი ესე რლ ზეჯით იყო სასწაული მისი: და ერთი ალკმართუ ადგილსა მას: სადა იგი მხილებდ ოღისა მიერი ვისილუ მთა მთასა ზა: თხოთასასა: ს ერთი იგი ქლქსა უყარმას რი წარილო სალოძე:

და ალკაშენე ეკლესიამ მუელუკანსა. მას შინა ნინოღისა: და კქმენ მას შინა საქმტ ქმნული უწინომ: და ცხადი დდბე მუელუკანთა მათ რ არა გამოკავე ფურცელი ერთაგა მათგან: ად სარისსითა გარტ შუეისვენ:

რ მესილენეს მრავადნი: სასწაულნი: მას შინა და კურსებანი დიდნი: და ალკაშენე ზემომ ეკლესიამ თავისა ჩემისათხს ქითა და ერისა სამრავლი[სათხს]. რ ქუემოსა ეკლესიასა [ერ]ქუა წე წთამ:

Челншскій вариантъ.

რეთენ სმენით ვიკოდით სასწლა ხისა მას ერთ რდ ოჯდეს ირემსა ეცის ისარი მსწრთელ მიჰელტ ბორცოსა მს ქუტშე. რლსა ზა დგა სე იგი და სწრათთ ქამის სრის მისგნ ჩამოცუკებულსა თესლისა. და სიკდლისგნ განურის. ესე მითხრობან. და ვიყუ განკუიროვებულ ამისთხსა მოკუეთუ სე იგი და შუეიქმენ ჯი სმი. ერთი რისა ზცით იყო სსწლი მისი რი ენისგნ გლობოივისა კერ შემოღობლ არს თქომად დმსა მისსა. რ გონდნი ანგლოზთანი გარდამოკვდეს ადგლსა მს ზა გოლგოთას. რლსა ზა ალკმართუ ჯი მკნრღისა ჩემისა დაუესრომლად გაღობდიან თყენას ცუმათ. და წდასრობით შუ:სსმიდან. ესე სასმენულად ერთა. და ერთა ალკმართუ ადგილსა მს რლსა მხილებდ იგი. ოღისა შრთ ვისლუ. მთასა ზა ფხოთისსა და ერთი ქლქსა უყარმას რი წარილო. მას წოდმნ (sic) ჩემნ სალოძე. და ალკაშენე ეკლესიამ მუელუკანსა შთ ზა ნანოღისა. რ ერთი ფურცელიცა არა გამოკუეთუ. ად გარეშუეკვენ უნბლად რ. მესილენეს მრკელნი სსწლნი და ვარსებენი. დიდნი ნანოს შრ. ალსობლდნი მს ზა და ალკაშენე ზემომ ეკლესიამ. თავისა ჩემისთხს და ერისა

Патбердскій текстъ.

და [ეღ]ვე ვერ ვიკადრებდი კართა მისთა განხემად: თხნიერ ხ
დღეს ვჯრიაკეს: არცა შესლკად ვინ იკადრებდა თხნიერ მღღუჯთასა:
რწნი გალობედ მას შინა:

მ შიში დიდი დაცემულ იყო ყლსა ზნ კაცსა: სუეტისა მის-
გან ცხოველისა: და ხხედვიდა ენი კანი სუეტსა მას ვნ ძალსა ღთი-
სსა: და მიხედვადცა ვერ ეძლო კაცთა: სართულსა მისსა რწლსა
თუთ ვხედავთ: და ვერ ვიკადრებ წე მისსა აღმოკუთვად: მიწაჲ
სამარედ ხემა: რწმცა დავსხენ კორცნი ხემნი მის წე მ მუშინოდა
მისგან ცოდვისა ოდენ მოქმედსა და შეკამზადე ზემო საფლავი ხემი:
რწ თუასა მისსა მივჭრიდო: და წყალობასა მისსა მივემთხვიო [აღ-
დგომასა მას ყლთასა].

და ვცა შევიმზადე კეთილითა ღწისთა განსრულებასა ხემ ზნ
და ვიტყოდე ვდ შევედრო სლი ხემი დედასა ხემსა წწსა ნინოს:-

ხ წმან მან შევედრა: სული თუსი უბიწოჲ: კელთა დამბადე-
ბელისა თუსისთა.

Челшскій вариантъ.

სიმრავლისთ-ს. მ ქუჭმოსა ეკლესიასა. ვიქუა წე. წთა და ეღ ვერ
ვიკადრებდი. კართა მისთა განხემად თხნიერ კვთა დღეთა შევიდას.
მღღლთა მოძლირი და მღღლნი. რწნი გალობნ მს შნ მ დიდი
შიში იყო. ყლსა ზნ კაცსა სუეტისა მისგან ცხოველისა. მ ხედვიდა
ენი კნი სოეტსა მს ვნ ძალსა ღწისსა:-

და ვერცა ვიკადრე წე მისსა მოკუშთად მიწაჲ. საფლავად
კორცთა ხემთა რწმცა დავუძარხე წე მისსა. მ მუშინოდა ცოდვისა
ოდენ მოქმედსა. და შევიმზადე ზემოსა ეკლესიასა. საფლავი ხემთს
რწ თლსა მისსა მივეჭრიდო. და წყალობსა მივემთხვიო. მისსა
აღდგომსა. მს ყთასა და ვნ განსრდღეს. ყლნივე კთლნი ღწინი
ხემ ზნ და აღსავსე ვიყავ სიხრლითა და ვჭმდლობდი ღწ. და განვი-
ზრასე გონებასა ხემსა რწ შევედრო სლი წი დედასა ხემსა წწ
ნინოს. აწ ესრა მოიწია მსწრფელი მწონსრუბე და გლოკაჲ ფდი
წწ ზწ. და ყლსა ესრა ქართლისსა: მ ობოლ ვიქმნენით დედისა
განმანათლებლისა. წწისგნ. მშნ შევედრა ობიწოჲ იგი სლი მისი
კლთა ოწისთა და დამბადებლისა თუსისთა ქკლ აღასრლსა ყივე

Шатбердскій текстъ.

წ აღასრულა ყაუე მცნებე ღმე და სწყალაჲ წდისა მის დე-
დის მძისა მასისა მამისა წნსა შატბერდისაჲ: და დაგუაობლხა წნ:
ახლად შობილნი ჩხლნი: უმეცარნი და ფედ შეკძრწუნდი სუფითა
ჩემითა: და ყი ნათესავი: ჩრდილოაჲსაჲ აღიკოსო მწუნსარებითა

წ აღმოაღეს სრულ იყო მცხე სიძარტლისაჲ: და მოაღეს
ფენილ იყო: ჭეშმარიტი და დაფარა ღრუბელმან წმე ნინო: ხ წმე
იგი ულდვე ნათელსა შინა არს: და ყლთა განგუანათლებს: ხ მე
განვიზრახე: წმე იგი გუამი მისი: რამცა წარმოვილე გულს მოდგინე-
ბითა დიდითა აჭე: წე სუეტსა ნათლით შემოსილსა: და არა გზოვე
ღონე ულდვე: წ ვერ განძრეს ორასთა კაცთა: მცირე იგი ცხედარი
წლსა ზნ შეისუენა წნ და სინატრელმან ნინო:

მამინ დაჰმარსეთ: წმე იგი გუამი მისი: ულდვე დბლისაჲ:
ბოდს: დაბასა კახეთისსა: და კეგლოკდით სიობლესა წნსა: ოცდა
ათ დღე ულითურთ სამეფოეთ ჩემით:

Челишскій вариантъ.

მცნებე ორისა თჯისსა. და სწყალაჲ წდისა მის მძის დედის მძისა
მისისა. და დაგუაობლხა წნ კა ჩვილნი ახლ შობილნი. და შეკ-
ძრწუნდი მე და ყი ჭუნაჲ ჩრდლო განშორებისა მისითს. წ აღმო-
აღესსრულ იყო მცხე, და მოიყენილ იყო. ნათლი აჭა დაფარა
ღრუბელმან: ფამთარისმნ ჩნგნ. ხ წმე იგი ულდვე ნათელსა შნ არს და
განანათლებს ყთა წნი სადიან სახელსა მისისა წა:— და განვიზრახე.
გლსმოდგინედ: რა მივცულენ წნი ნაწილნი. მისინი მცნეთად. წე
სუეტსა ნათლისა წარუყებდ.

აჭა სჭე სამინლი და შესძრწუნებდი. წ არა გზოვე ღო-
ნე რამცა ნებაჲ გდისა აღმესროლა. კერცა განვიანეს. სლვად.
ფერკნი იგი ჰონეთა წნთანი. და კერცა შემოა: ორასმნ კაცმნ
ცხედარი იგი ოლსა ზნ შეისუენა და მარგლნი კრებოლნი განიგორ-
ნებოდეს და მოისწარაფდეს ყით კერძო რამცა შეეხნეს გუამის მისსა
წდასა. მწნ. მესამსა დღესა ძლით სამე დაჰმარსით უდვე ლუაწლით
შემოსლი გუამი მისი. დიდითა შტოვიითა. და დბითა. ბოდს. შნ
დაბასა კახეთისსა. და კეგლოკე სიფლესა ზნ წა მისსა. და. დღე.
სამეფეთა ჩითრთ და აღვიშნე მს ზნ. კელსიაჲ. ფედ დიდი და შე-

Шатбердскій текстъ.

და აღვაშენე მას ზნა ეკლესიაჲ: და განკადიდე ფუდ და მისითა მუხუხებითა მამქუს: სასოკეებამ მისა ღთისისგან: და სასწუმუნოკეებასა ზნა: დაუსაბამოამს ღთისა: მამისასა: და ყლდ ძლიერისა მისასა: და ცხოველს მყოფელისა სულისა წდისა უკუდავისასა.

და კვირებ და მოკელი აღდგომასა მკუდრუთით. და შეკვედრებ სულისა ჩემსა ქეს მეუფისათა, რდლისაჲ არს დბჲ სიმტვიცე: და ძლიერებაჲ აწ და მს და რვი რვე ან.

ანდერძი: მიროვან: მეფისა: მისა: თუსისა: მიძარბო:

რევისა:- და ცოლისა: თუსისა: ნანამსა:

აჲ ესრჲ მე წარვალ: ვინამცა მოკუდ: წ შენ: ნანა: უკუეთუ გეტეს მოცადებაჲ ცხოვრებისაჲ შემდგომად ჩემსა: განყავ: სამეფოჲ ჩემი ორად და მიილე სამარხუოასა წდისა ნინომსსა: ჟამთა შეცვალე-ბისათვის: რა არა შეირყიოს რვე: ადგილა იგი წ არა მეფეთა საჯდომი არს მწირ არს ადგილი იგი.

ეგრევე ვკვედრებ მთავარ ებისკოპსსა: რა დადვას დბჲ მის ადგილისაჲ: წ ღთის არს ჰატვიცემისა:

Челншскій вариантъ.

კამკვე. იგი ყნთა სამკოლათა და შეესწირენ მრუდნი სოფლნი და აგარანნი.

და აწ მისითა უხითა მამქუს სსრბჲ ქს მისა ღთისგან და სასწუმუნოებსა ზნა ძდისა. მამისა და მისა და ცხელს მყოფლისა. სდლისა დავიძინებ. და მოკელი აღდგომსა უგანასეგლ. და შეკვედრებს სდსა წმსა ყნთა მგალბობთა რნისა მრ ან:-

ანდერძი მიროვან მეფისა, მისა მრბო თიისსა რევასისა და ნანა დედფლისა სტყჲ გლვისა:-

აჲ ესრჲ მე წარვალ. ვინამცა მოკუდ და შნ ნანა უკუეთუ მოკეტეს შნ ღთისა მწი ჟამი ცხოვრებისა. შდ ჩემსა განყვ სამეფოჲ წი ორად. და მიილე ბოდს სამარხუოასა წდისა ნინომსსა. რა ჟამთა სიგ-რბემან და შეცვალეებან. არა ოდეს შეარყიოს ადგლი იგი დეგოს შეომარულად.

უწითი რვე. და ეგრევე მთავარ ებისკოპსსა ვკვედრებდა.

Шатбердскій текстъ.

ნ ძესა თჳსსა ასწაუბდა აჳა ესერა შეიტყალა ბნელი ჩნი ნათ-
ლად: და სიკუდილი ჩნი ცხორებად.

აწ სადაცა ჳპორენე ქენსა შინა შესსა კნებანი იგი ქართლისანი.
მატოურნი კერზნი ცეტსლითა: დაწუნ: და ნაცარი მათი: შესსე მათ
კინ მათ ეგლოკადის:

და ესე ამცენ შეილთა შნთა: რ მუ იიცი იგი მწრათელ: კარკა-
სიათა შინ: კერ დაილეკიან:

ნ შენ ესე ჳყოფად: თაგი შნი შეჳკედრტ სუეტსა მას ზეკარ-
დამო დბლსა და შატოსისსა ჳრსა ცათა შინა ჩინებულსა:-

და იუაჳნ შნი მისლგაჲ მიწად: ძილად საუკუნოდ: საწმუნოკე-
ბსა ზნ წდა სამებისსა: ამენ:

წიგნი: ქართლის: მოქცევისჲ: რლითა: ღნ: ნათელი:
გამობრწყინება: დასაბამი: წთა: ეკლესიათა: გამობრწყინებდასაჲ [ძლ-
თა: ზეტისა მგალობელთა გუნდთა უთაილად: უბიწოჲ საწმუნოკეჲჲ
შეუძრავი კედელი ქესსა: ესე ჩნისა ცოდვისა ხსნაჲ და მარტებელ] ¹⁾
სულსაჲ: ჳნ: ტლანტი: წინამძღუართაგან: დაფარული: შემდგომად
ძრავლთა: ჳამთა: და წელთა კბოკოთ:-

Челишскій вариантъ.

რნ დადეს დბჲ მისი. რნ ღირს არს ჰტივის ცემსა. რნ მეცა ღირს
კიქმნა ცხორებას მს სუკონოსა:

ნ ძესა თსსა ასწაუბდა ედ აჳა ესრს შეილო. შეიტყალა ბნლი
ჩნი ნათლად და მწოხრებაჲ ჩნი სიხრლად სოკონოდ. რ არა არსნი
ესე არსად შეკიცვლენით ძლრბითა ქს ღწსთა რნ ქუტსკვლით
ჳწხითით ინება აღმოყუნებჲ. ჩნი და გუიკსნნა. კლთგნ მტრისა მის
კტის მკლკლისთა. რი არა ოდეს განძებობდა სისხლითა ფრთა
ჩუილთა და უმანკოთთა. და ესეცა უწუბოლ იუენ შნდა რ მტრნი
იგი რლნი გარდამოსთუნა მკსნლმნ ჩნმნ. და შეპრობილ ვიუენით
საცრორითა. შთითა რ იიცი ედ კაკასიათა შიგან არა დაილეკიან და
არცა დასცხრებიან ბრძლისგნ კაცთასა. ნ შნ ფრთხილ იუე შეილო
სურულო. რეკ. ჳნ უწუბოლ კართ წისა და ნეტარისა დედისა ჩნისა

¹⁾ То, что заключено въ скобкахъ, въ оригиналѣ писано киноварью, но сильно попорчено, и чтеніе текста въ данномъ мѣстѣ гадательное.

Челншскій вариантъ.

ნინოსგან. მცხებანი მისნი დაამარხენ. და თვი ში შეკვედრე სუჭტსა მს. ზეგარდამო დბლსა და ჯა პატროსნასა. და იეგნ განსლუად ში ამიერ სოფლით სარწმონუჭტსა ზა. წისა სამბრისსა მშდობე შნდა:-

დაესრლა ცხრბე ნეტარისა და ბეკრ წლ სანატრლისა ღირსისა ჩნისა დდისა და განძანთლებლისა. უბოლოს წისა ნინოსი:

წო ნინო. უმლე ბსლისა თლთა ¹⁾.

თა იანუჩისა იღ წისა ნინოსი ო დღტყსა კე დ შენნი.

აღზრდილი ობიწკუბით. მტვიცე სარწმონუბითა. მოძლირი ქრთლისა სნტრლი ნინო. მონაჲ ერთა მკსნლისა. რი კუელსა მისსა. შეოდგა სახრლით. და უჭადგა ერთა. ძალი დტბისა. და ასწაკუბდა კრსა. განუენებად. კერპთა მთგნ უსლთა. და უჩნა. გზაჲ ჭტბი:-

აღმოცხებული ნურგი. ნაყოფთგნ ეენაკისა. რი აქონდა კლთა მისთა სწლად. სანატრლსა წა ნინოს. სახე ჯრისა სწოდ. და მის შრ იქმდა. ერთა მთ სსწლთა. ქლქსა შს დიდსა. მცხთისა და რთა. შეიწყნარეს. მოძღრბე მისი სუნტგნ. განიკორხეს და დწ აჭებდეს:- რი მჟისა დასაულით. აღმოწკლეთად მოკიდა. დაბნულელებლი კრი განანთლა. სიბრძნითა სწაკლთა მისთათა. ეწვე ალაკსნა. მეფნი და მთურნი. დამონებლნი კერპთნი. განათკისოფლანა. და მოსწრათუედ შეიწყნარეს. და ადიდეს მთ. რწ იკსნა იგნი. მონუბისგნ კრპთსა:-

სწხნი დწი ჭსსწლი მდლისა სკონჯესა ნინს.

მოკუდით მოწმონენო: და ერთკობით პატრიკსტემდეთ. რ ესე არს მსგავსი მოციქლთა. რი მოიკლენა ჩრდილლსა ქყნად. და მადლითა საღთთა გამომიკსნა ჩწ. ჭ შრომნი შწხნი სანატრლო მციქლო. რწ ჰევენ. ჩწდა მმრთ მუონ გეკ სლთა ჩწნათს:- ჭ სსწლი სკუიარულთა. რ მელი იგი. ცხრბის მომნიჭებლი. დედტისა ღრვითა მუის აღუმარტების. დღეს დბის მეტულებს ქრთვლთა ენაჲ. და იკლტიან ამაზადენტა ერნი: ჭ შრომანი შწხნი სანატრლო მციქლო.

¹⁾ Этими тремя строчками кончается собственно глава о воздвижении Честнаго Креста, которая нами приведена выше.

Челпшскій вариантъ.

რითცა აცხ'ნნ. ზ დიდ'სა საკუთირ'გლბსა. ვ'რ უძლრი იგი ბონუბე დედობრივი. საკუთირ'გლად განძლ'რდბის. და სიმკნესა მ'ს მეთუკზო-რთსა მიემსგ'ვსების. და ნინოს მ'რ განათლდების ქენა. ხ' ნისლი უღთ'ბისა განაქ'რავა. და მ'ყე იგი. სიმ'რთლისა გამოკუთბრ'წუინდა ქე ღ'ი წ'ნი. ზ დ'ლი სახდომლოჲ. ხ' შვა ქ'წლმნ. ძე უთესლოდ მოცლად ღებით. და ღ'ი იცნობა დაღ'რთო კ'ც იქმნა წ'ნთს. რ'ნ ბუქედნი ქ'წლებისნი. უენებლად დაიცვნა შობ'სა მის'სა. ზ მ'დლი რ'ი შ'ნ მხ'ლთსა მოკუცა: ღ'ისა მ'რთ. ზ უ'დ სახატრლო მარ'მ მ'ხ:-

სტ'ქნნი 2 გ'ი თ'უთი. აღმატებოლ არს უზესთაეს ბონუბეთასა ქებე შ'ი. ხ' მსგავსად მოცდიქლთასა გამოსწნდი. ბონუბითა მით დედობრივივითა. სახატრლო ნინო ხ' წ'რმ'რთთა მიუენი. დამონებ'ლნი ემიკთენ გამოიკნენ. და უქა'დგე უთა ძ'ლი ქ'ს მკსნლისაჲ: სასწ'ლნი საკუთირ'გლნი. აღსარლენ ნეტარო ნინო. ხ' ქა'დაგე ძ'ლი საძ'ბისა ერთ ღ'თბისა. და სიმრავლე ერისა და განწყბილბე მარ'თლ მ'დიდებლობისა. წარ'ოდგინე ქ'ა ღ'ა. დ'ბე ჰ'რთა ქ'ს მკსნლისთა. ტამარნი იგი საკერძნი დამკუშ'ნ. მღაწეო ნეტარო ნინო. და მ'თ წილ დაფომენე ეკლესიანი. მარ'თლმ'დიდებლთანი ვ'ა სენი. შუშ'ნიინი და ყუაილენ გარდაფენენი. მაგ'რლობლად მორწმუნეთა ქ'სთა:-

წ'რგმე 2 გ'ი გ'ხნი გ'ხნი რ'ი ბ'რწუინკ. მოცქლთა თ'ნ ნეტარო ნინო. ხ' სწორად მათსა იღუაწე და სწორი გუ'რგნი. მათ თ'ნა მოიდე. ვ'ა ე'ლ. მოსკ. მთასა მ'ს ზ'ნ სინასა. სჯო'ლი მოიღო. ეგრ'თვე შ'ნ. ლოცვითა მოიხუშ'ნ ღ'ისგნ. ათნი მცნებანი. და ბრძანებით მოიკლენე: ქ'ლქლ სამეოფოდ მცსუთად. რ'ნ უქა'დგო მ'თ. ქე ღ'ი ცხოკლი. იშვა ქ'წლისგნ. და აწ' მ'ს ეკედრე. მონიჭებად ს'ლთა წ'ნთა დღეს დიდი წ'ე:-

უ'გბა კ'ე ღ'ა რ'ნ რ'ხ ბნსწმიდ ქე. ქენაჲ ორითა მდინა-რითა. სისხლითა მით და წუელითა. ლონგინოზის ლახ'რორითა. გუშ'რდისა შ'ისა განღებითა:- ადიდე შ'ნ ქე. ქართლი. სამითა ღ'ბითა: კუარითთა მით შ'ითა. და კლ'თა შ'ნთა შ'თა სამსკ'ლითა. და ფერკათა შ'თა ფიცრითა: შ'ენაჲ დავიწუებ'ლი კერძ'ტენ დახბუ-ლებ'ლი. კ'დ მოკსნებოლი. ღ'ისა შუქლ'ბლი, ნინოს მ'რ განა-

Целпшскій вариантъ.

თლბლი. უზემთაჲს ბძა არწს იბრ. სახილკლითა. საკრუკლითა და
სასიარკლითა. სოკუტითა ნათლისთა. ჰქურთა დამოკიდებითა. ნინოს
ლწითა განნათლე ქართლი:- ოჯღთოკებისა. კურძთა გებისა და
სოლმეაზობისა. სიონისა ნაჲმწნ. ნინო ვწ კარდი მიჭთვისა. და მან
სოანსლეოა ქენხ იგი ქართლისა:- ლმობიერთა ლწვითა და ცხელითა
ცრქმლითა. დათხეოლითა არათო. მახოილითა ად ნინოს სიტყვითა.
მიესნენ წნ ქე წარტოეწნიდნი მტრისნი. მჯსრდლო სიძლო. შსსა
სიურლიწუ. იწლმით ჩრდლსა. მოიწია წყლლობისა ნაბეაწკალი.
ნინო ქს მკვლი. და აღატყინა ცწხლი. ღწის მეტნიერებისა:-
ზაბილონ მძმნ მისმნ. თურზენი მოაქცინა მახოილითა. წ ნეტარმწ
ნინო. მოაქცავნა ქართლსნი. ჳრთა ცხლითა ხანა მეოღლე მეფისა.
ნტრო ნინო განნათლე სლითა და განჭკრნე კორცითა. მოძღურე-
ბითა შირთა. და ქს ჰადაკებით:- საშნლ ღგანწლ ზემ იგუწმა
საშინლითა მირიან მეფე ორსებითა. შუა სამხრის ოღენ წყო-
დაიადითა: შშნ ლწვითა ლმობიერითა ცრმლითა და კედრბითა. ნი-
ნოსითა და ითხოვდა მისგნ. შენდობსა და მშუიღობსა:- ნათლითა
ხილულითა. კორცლითა მით თლითა. განბწყინდა მეფე იგი
სლითა. და აღიარა მან ქე ღწ ვრთა გლითა. მოძღვრებითა ნინო-
სითა. და ვრთა მღლითა ითხოვდა მისგნ შენდობასა:-

ოჯდეს მთისა მისგნ ბწლისა. განკურა მეფე განსიცდლსა. განე-
შორა კრძთა სანაგლთა. და შეუკრდა ღწ სახელ საწადლსა:-
და სჯღლს მისსა სანატრლსა. სახრებსა სრწმბისსა. აღესალ. ღწ
ღღდბდა:- იწრბდა. მეფე იგი ქს აღსრბსა. და ჳრისა. აღმარ-
თებსა და ნინოს მოძღვრბსა. და კეკესისა. შენებსა და შს შს
ლწკასა:- რწეს იგი იწლმწ ჳწ აცუწს ოწ. და განიყუეს. სამოსლი
მისი და განიგდეს წილი. წ კუართი იგი. წარმოიღო მცხეთელმან
ელიოზ მღღლმწ.

სძალი ნინო. დედა გუწქმნა წნ მეორედ შობითა. გოზრდიდა
სლითა. სღწრთა მით სრწმონბით. მართლმადიდებლობით. მართლ
აღსრებითა სწმბისთა.

შემეტეს სწ. კწსა შწნ სტყუ ექმენ ემბაჲს კრსა მწკლსა.
ჩრდილოსსა ბწლსა მჯღლსა. ნინო და ასწაჲე მწ. კწრ შწნ ოწღწ:-

Челишскій вариантъ.

მწაფე ში სიდიონის მოძღვრ ექმნა მშისა თსისა და ჰმაღლობ-
დათქა კსრ შნ ორ. წადიერთ ნინო მოძღვრო. და სლთა წნთა
წინამძღრო. შნ გუასწვე სიტყვად. კსრ შნ ო. და ღო მძმ:
მით არს ბით სმმა. აქსა მფსა ქ:- რეს იგი აღასრულე შნ
ღუაწლი. ნინო და აღმთჳიხსარ ღუარძლი. და დასთესე შნ იფქლი.
გლობე მართლმადიდებლობისა. ენი დაბადებლნი. დამბდბლსა:
იქსსენ. გეოწყა შნ განგბე. სოლთა და კოარტთა კოარტებისა ნინო.
და მის მრგუე მოძღვრბე. და ეთა გუასწვე გლობე. ენი დაბადებლნი
და:- აღვიარებთ. შნ ნინო ენი. მოძღვრად და დედად სოლვრად.
საუგონდ წინდად და წინამძღვრად. ო შნ გუასწვე გლობე. ენი
დაბადებლნი და:- მფესა ქა ღა. ადბა შობე ში უხ. იქმენ შნ
ქართლისა მტადებლად. და დასდეე სწული ურეალებლად. და ჰტეს
შეოდრეადა. მართლსა შა სოწმონობსა. მოძღვრო ნინო. შნ გვე
სლთა წნთა. ნინო მწაფეო მაცხარისო. და მოცქლო ჩრდლსა სო-
ფლისო. შნ ხრ მოძღვრი ქართლისა. სწუტი ნათლისა რუარნი
ღრობლისა. მწრდლი სლისა. მასწავლელი სინზლისა: წის
დდგლისა მკვლო. და სლთა წნთა კსნისა მიზრო. კმა მდლო ქა-
დაგო. კურბთა დასამკობლო ნეტრო ნინო. შემისმლთა შთა მს
გვე წე ღისა: ღის მშბლო ქწო მამ.

სხნი გლობნი წისა ნინოსნიკე. კე დ გიოგბა
ოგლობდთ ოა.

მოკედით უგლობდთ. შესმისა ქებითა მენესა ნინოს. ტამრისა მს
წა. ვადიბდეთ გლობითა ახლითა. ო დბლ არს ოკე:- იხრბს ეკლე-
სიაჲ. და კონიერად დღესასწაულებს დღეს. კსნებსა ნინოსა. ბწყინ-
კალითა ქებითა შვილთა თკითა თხა:- დღეს ნათლითა სლთითა.
განებწყინდეთ მოწმონენო სინზლით. და ვდღესასწაულობდეთ.
კსენებსა ღირსად მოღუაწისა. შნ ოქროწ:- ბძა. შნ სრ დამ.
მოკედით სარწმნობით. მოწმონენო და ღირსად ქებითა შვასმიდეთ.
ობწოსა ნინოს შესხმითა სლრითა:- დღეს გამოჩნდა მენედ მოღწე.
სათნობითა შემკობილი ნეტრი ნინო. ქს მრ დიდებოლი მყოდროჲ
წათ საყოდლი. და სსოჲ მოწმონთა:- მოწმონო ქებით ღირსად.
ვდღესასწაობდეთ წნ კსნებსა ნინოსსა. და უგლობდეთ ონი მად-

Челишскій вариантъ.

ლითა მოწოდებულ კართ:- მსა მესმა ოცნ. ამაღლდი შნ მოღწეო. სიმდაბლითა სათნობთა შთათა. და ტაძრი ში ობწო. სლთა მადლითა მადლითა განახლეულ არს. წარმაველი დაუტევე. და მიღწეუ წარაკლესა მს ღირსო. მეულებლსა ცხრბსა. ღთ შემოსლო ნინო მკვიდრად გამოსწნდი:- შტად იჭადიან. წნი ღბითა და ისწებენ. საკსნებლსა ზნ შთსა. კნ ქადჯა სღთმნ ღთ:- საგოიკრებნი შნნი. ნეტრო ნინო ქადგებს ღირსბით. სათნობთა შთა ძლესა. რთა ქს მადლითა აღასრლებდი:- რღსთს გან. ღგნ. ბონებთა ქსთა. ჭქადგებდი ღირსო ნინო ღუაწლით შემოსლო. თჯითობითა თსითა. ღთებსა. და კაცებსა სრლესა. შუარკენლად და განოყოფლად. აწწაგბე ყთა. საშბსა ერთა არსებსა. ყთა მოწმინეთა:- ტაძრთათს სღთთა. გამოსწნდი მაშენებლად. ნინო ობწო. და მსხრებე კერბთაჲ. ამაღე წარსუმიდე ქენით შით: და ერსა აწწაგბედი თაუნის ცუმსა საშბისა წისა რწ დაჭბადა ყწვე:- ბონებე დედობრივი. უბღორო განაგდე ყდ სახატრლო ნინო. ახოკნად გამობწყინდი და ახოწნე სამკნე შმა კწრკვი. და გოჩდი ეშშვთა განიოტი ძლითა ჟღისთა. და საცთრორისტნ იკსნენ მოწმინენი:- ლღეკეკეობსა: ღაფოძნე კელესიაჲ წარმართთა ნინო. შესაგედრლად ერისა მოწმინისა. კნ გამოსახა კარავი წამებისაჲ. ეღ მოსე ქს შრ სობრბით კწრად. და შეგრიბენ მს შა. საშბისა მგლობლნი ნეტრო. შდ ღიდნი საგოიკრებნი გამოჩნდეს. კედრებითა შითა ნინო. ობწო. მისსა შრთ რწ განწმიდა კელესიაჲ. მოწმინეთა. სისწლითა თსით. და ახოწნა. წარმართა ერსა. სღთოჲ ძღრბე კაცთ მოყრებისა თჯსისა:- ნოდაც. ქსა. შენითი ოდა. ტაძარნი საკერბობნი. დაამკოკნ და ქს სრწმოკნებე განჭვინე. და წთა ადგილთა. კელესიანი დაფუძენს ნინო და იტყოდე. შმთა ჩნთა ღრ: მწსსლებე მადლისაჲ. მოყვა წარმართთა შნ შრ ნინო ნეტრო. და კოკრებთა ნიჭნი. კნებოღთა აღმუწენდეს და მადლებით იტყოდს. შმთა ჩნთა: მეფნი წარმართნი. დაბნებლნი მსხრობითა მით კერბითა. მისარღ-ჭეკნ ნათლითა. ღის მეტყულებისთა ნინო და ღაღადებდეს და იტყოდეს. შმთა ჩნთა ღრავ: აკნა შორიდ წილათ მოღუაწეო ობწო. ქწლებისა სიჭდლო. და მოხსოწნებისა ყუავილო და სიმტკიცეო.

Челишскій вариантъ.

განცხადებლნი ნაშნი. და სასწლნი უაღრეს ცნობთა. შნ შრ მოე-
ნიქებინ. მორწმნეთა. და კობენ კმნდთ ქს ღს უქმ. გონდი
მართლმდდლთა. განწყებლი შეწნიერებით. გამოკსნილნი ყდგე
მტვიცითა სასწმონობითა. მეფეთა და მთავართა. მდდდთ მძღუართა
და მდდლთა კრობლითროთ. დღესსწლობენ სკნებღსა შნსა. და
კობენ აკხდ:-

ზანწყობილსა წთასა. მიიწიე წო ნინო მოღაწყო. და
კრებღსა თს ახგლზთას იშუტბ ღირსად. და ცათა შს შს.
გუიოგინ შემოსლისა თნობითა. მეოხტეუქ წნ შვილთა შნთა. ქს
მიმართ რს შნ შრ აცხნხეს სლნი წნნი:- შნ რი რქო. ბბ. განა-
თლებოლი ქენაჲ შნ შრ ქადგებითა. დღეს მიცვლებსა შნსა ნინო
დღესსწაოლობს. და კობლი ქართკლთა გვედრობის შნ. სძლო
ქსო ითხოვე აწ სლთა წნთათს დიდი წყღმა:-

ბჰს ესე აწ ტამრი ში ნინო სავიოირელებითა. და კს წყროჲ
დაუწყდელი აღმოდის მს შს. მადლი კოიბნებთა განკოიბებად სენ-
თა უძლოარებსა. და ადიდბნ რნცა გადიდა შნ სსტოლო. ნო
დასცხრბი კედრებად ქს ღისა შრთ ნინო ნეტარო. მშუიდობით
დაცუად კვლესითა დაკსნად განსაცდელთენ. რნი კსნებსა შნსა აღვა-
სრლებთ. რს მღსინებელ გუტქმნის ქე ცოდეკათა წნთა:- ზამოაკვლნე
რნ ცისასა შს არემნ ზებღისმნ. აღმოაკენნა იყუად იყუადნი
ყოვლნი სოწნლებისნი. და განნათლენ გლნი მორწმონეთინი. და
გუაწყე გზაჲ იგი ტტისა. და აწცა ნო დასცხრბი რსდ სლთა:
ბქს ბკი ბხნი. მსგავსად მთიებისა დიდისა. აღმოჰქე დასვლით
დბლო ნინო. და მიხუტდ. აღვთა წთა თაყნის სსცემლთა. და შრ
კს საღთო მდინარე. მდიდრად. მომრწყელი ჰირსა ერისა ქენისსა.
მოიკვლენ. ბრძანებითა ქე ღისთა. და უბწოასა. ქწისა შწწნითა.
არეთა დაბნელებლთა. ჩრდილთა სოფლისთა. და განანათლე იგი.
ქდაკებითა სმბისთა. და აწ მს კვედრე. ცხრბისათოს სლთა
წნთა:- აღსარლებდ ნიქთა მადლთა. მსგავსად მცაქლთა ღირსსა
ნინო. და დასცენ. კრზნი და ბომონნი მთნი დააკუტთეს. და სლნა
ბოარტნი. სიტყოთა იოტენ. ს ეონი ფეცნღსნი და ნათესენი
დიდაღნი. მუაქციენ. მონებად წისა სამბისა. და აღოშენენ. წნი

Челишскій вариантъ.

ეკლესიანი, და დასუომენ მს შა. სიმრველ მოწმონეთა. და ესრთ
ღთუ ბრწყინელდ. სრლ ჭყა სრბაჲ ში სგლობლო. და აწ სოფე
წთა. მოციქლთათნ და მართლთა ღირსო:-

ბრწყინელედ მოქადაგლ არს შნთს. ღთუ განიერი და საღ-
თოჲ კობლი. ქართულთაჲ. ქადაგო სამზისო ნინო განთლდლო. და
დღესსწლსა. შნსა წა. ძნობით. მეფეთა და მღვდლთ მოძღვრთა და
ერთა თნა. წადიარად. ადიდებნ და ჰეტიკესტემენ. შიშით და ბრწო-
ლით. წთა ნაწილთა შთა. და ნიშთა და სსწლთა. მდიდრად აღ-
მოუესებნ. მთ შრ და. ჰმაღლებნ ღნ მადიდებლსა შნსა. და აწ მს
ვედრე. მონიჭებად სლთა სნთა დღეს დიდი წელ:-

თნ იანჯრისა იღ. მიცუვლობე წისა ნინო მცქლისა
და ქართულთა განმანათლებლისა რნი მოივლნა

მუნსა ქართლისსა. და კერზთა მონებისუნ დაზნებელი კრი
განათვისოფელა. და ფდნი მოლაწებნი. და ურცხონი სსწაოლნი
აღასროლნა. ძლითა ქსითა და ქადაგებნ. დღნდლდ დღედმდე.
წყოჲ იგი რნი ცრემლთა მისთა აღმოაცნეს. და კდ აღმართებ
სუჭტისა მის ცნოვლისა. და კდ მაჟუადთა მთ შა თო
როადებნი გარნებნი აღასრლნა. ბრმათა ნათლი მოენიჭებოდა
მკელობნი ვიდოდეს. და სლთაგნ არა წთა შეპყრობლნი განთა-
ვისოფელდებოდეს და კდ უდეს იგი ითხოვა ღნსუნ. და შემოსრნა
კერზნი რისხეთა ზეგარდამოითა. და კდ ოდეს იგი მიწიან მე-
ფესა. ოდეს იგი განვიდა ნადრობდშმითთა მღვლთა დაუბნლდა მზე.
და კდ მრვლ გვის წამებანი მიწიან. კდმწიფისუნ. წ მნიად მრგ-
ლითა სსწლითა და აწმომან და განაჟირგნა. უნი კწნი სსწლთა
სიმრველითა დაღათუ აურაცხლ არიან. ად მცირე ესე მოკვირნეთ.
რნ არა განკავრძოთ. სიტყუნჲ წწნი წ დაღათო დდბრვიით: გუჰმითა
იქნეოდა. უცხოთა ნათესავთა შს. და უცხოთა ღთთა დამონებლთა.
ად უზესთაეს გამოხნდა. ერთ კწთა სიურლსა ზა. ქსსა და მის-
თს ადიდა ნეტარი ესე ნინო ღნ. ვნ იტყოის კდ მე მადიდებლნი
ჩემნი კადიდნო. წ ესე ნეტარი ფდ უგანას იყო თეთა მთ მოციქ-
ლთასა ად მდღითა და სსწლითა. ღთმნ სწოარ მათღა გამოანისა

Челншскій вариантъ.

და დაჯიწებოლი ქენსაჲ ქართლისაჲ ძლითა სიტყუათა მისთა და ურაცხთა სწულთა მისთა ქმნითა მოაქცია და მოაღობითა თსითა დაამტკიცა რღ მრითგნ ნე აღსსრღამდე. ჰგეოს შუეძრღლად მარტლსა სარწმონეწებსა ზა და ნამოშაქევი თსი. წა ღის მშხლსა შეჰჰეღღღა ხ იტყუიან კიეთსამე. წთა შძთაგანნი. ვდ ნაწილადცა სუჭდრებოთ იყო ღისგნ. წისა უდეს იგი ბრძანებოთა ზეგარდამეთა წილი იგდეს წთა მოცეჰლთა თახა დგომითა წისა ღის მშობღლისათა. ყლთა ქენსასა ზა განწილეს თჯითეოლად მამინ წილადცა სუჭდრებოთ წისა ღის მშხლსა წილი იყო ქართლთა ნათესავი. ხ არა უგოლებლს (ჰყო) სწომნ ყთამნ. ნათეს(ვი) იგი. დაჯიწებოლი ქართლთა ად მსწრთელ აღიძრა და წარემართა მისდა სუჭდრებოლსა მს ნაწილსა. და თა წარიყუნსა. იაკობ მღდლთ მოაღწი და იწე ღის მტყელი და დანი იგი რღლი მსხორებდეს და წარვიდა და კლთ გზასა. და ეზ მიიწია იოპედ. გამოეცნადა მს ინი და ჰქჰ ვდ არა ჟერ არს განმორებე ში იწღმით ად დაჟედ ქლქსა შა ეზ. დდღელი ყთა. ხ ნაცელად ხემსა შდ. შს იყო მზროზელ და ნოგეშინის მტმღ შთდა. რნი სსღლისა წისათს იღოწდენ. და ნაწლისა მის შნდა სუჭდრებოლისათს აწ. ნო მქმონკარე სრ სასორღლო დედაო. ხ ყნივე დაბადებლნი წმნი შნდა შეეუდრებოლ არიან. და ნათესავისა მისთს მე კიზრონო. და არა უგლებლს კყო. ამისთს დედაცისგნ. ისება მოქცეჰაჲ მის და საკემნ ყითა სათნებოთა. დაიძისა მილი იგი სანატრელი და სწყადლი. რისა ნაწლსა წნცა ღირს გუყუნე ქს ღწ ყნი ქეანნი და ამისნი მსმწლნი და დღესწლისა ამის ჰატვის მტმღნი ან:- ბასღსა და მისთა გარდასრღლთა შს ღწ ან:-

Переводъ текста „Обращенія Грузіи въ христіанство“ по Шатбердской рукописи X вѣка помѣщенъ нами въ XVIII вып. „Сборника матеріаловъ для описанія мѣстностей и племень Кавказа“ (стр. 1—116). Въ „Обращеніи Грузіи“ въ Шатбердскомъ сборникѣ недостаетъ всего 4-хъ листовъ ¹⁾,

¹⁾ См. XLI вып. Сборника, стр. 37.

изъ нихъ текстъ трехъ листовъ пополняется теперь текстомъ Челишской рукописи ¹⁾, а текстъ одного листа ²⁾ отсутствуетъ и въ послѣдней рукописи, но не по дефектности листовъ, а, вѣроятно, по дефектности оригинала, откуда списанъ былъ текстъ означенной рукописи. Въ Челишской рукописи совершенно не имѣется главы „О воздвиженіи Честнаго Мцхетскаго Креста ³⁾, сохраненной Шатбердскою рукописью и другими списками Житія св. Нины. Въ свою очередь въ Шатбердскомъ сборникѣ нѣтъ главы о подомничествѣ кахетинской царицы Суджи въ Мцхетъ, которая сохранилась въ Челишской рукописи и въ другихъ спискахъ ⁴⁾. Въ Шатбердскомъ сборникѣ отсутствуютъ также и иѣспопѣнія въ честь св. Нины, съ краткими метафрасными отрывками, приведенныя въ Челишской рукописи ⁵⁾. По дефектности листовъ въ Челишской рукописи не сохранилось начала Обращенія Грузинъ, которое заключаетъ въ себѣ свѣдѣнія о первыхъ 28-ми царяхъ грузинскаго царства ⁶⁾. Что касается сохранности текста, то текстъ Шатбердскаго сборника представляется образцовымъ сравнительно съ Челишскимъ вариантомъ. Это и понятно. Шатбердскій текстъ сохранился въ списокѣ X вѣка, лучшей поры грузинскаго книжнаго дѣла, а Челишскій пережилъ періодъ паденія культуры Грузинъ и подвергся такимъ искаженіямъ, что многое въ немъ для насъ было бы непонятно, если бы мы не имѣли Шатбердскаго текста. Въ этомъ отношеніи Челишскій текстъ напоминаетъ текстъ Картлисъ-Цховреба царицы Маріи.

Искаженія фразъ и отдѣльныхъ словъ очень часты въ Челишскомъ вариантѣ. Пропуски словъ, исковерканія собст-

¹⁾ См. ХLI вып. Сборника, стр. 53—55, 88—89 и сей вып., стр. 16—17.

²⁾ См. ХLI вып., стр. 95, прим. I.

³⁾ См. выше, стр. 37—42 и ХVIII вып. Сборника, стр. 106—112.

⁴⁾ См. ХLI вып., стр. 68—73; ХVIII вып., стр. 51, прим. I.

⁵⁾ См. выше, стр. 50—57.

⁶⁾ См. ХIХ вып., стр. 48—50.

венныхъ имень, ошибки отъ смѣшенія схожихъ буквъ хуцури обыкновенныя явленія текста рукописи. Слова, писанныя сокращенно, иногда приведены безъ титла, а слова, писанныя полностью, очень часто имѣютъ совершенно ненужныя титла; послѣднія нами очень рѣдко сохранены въ изданіи. Сочетаніе ჟ^ლ большею частью приведено съ титломъ надъ ჟ (т. е. въ формѣ ჟ^ლ), быть можетъ, это предвѣстникъ введеннаго католикосомъ Антоніемъ I-ымъ сочетанія ჟ^ლ. Въ нашемъ изданіи титло надъ ჟ не сохранено. Въ остальномъ отношеніи напечатанный текстъ Челпискаго варианта вполне соответствуетъ сохранившемуся рукописному тексту. Текстъ же Шатбердскаго сборника оставленъ безъ измѣненія ¹⁾).

440 (=410). Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція Руфа, переводъ съ русскаго католикоса Антонія I, томъ I, рукопись безъ переплета, въ 28,5×18 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули; оглавленія писаны заглавными хуцури и киноварью, знаками препинанія служатъ двѣ точки, точка и запятая. Пагинація показана по тетрадамъ, въ тетради по 8 листовъ; всего 25 тетрадей и одинъ листъ. Рукопись заключаетъ въ себѣ пять первыхъ книгъ Квинта Курція. Впереди указатель главъ по отдѣльнымъ книгамъ съ хронологическими свѣдѣніями. Пространное предисловіе посвящено переводчикомъ царю Ираклію II. წინასიტყვაობა. ირაკლის უკუღად ბრწყინებულესა მეფესა ქართულთა და კახთასა. მისს მეფობის სიძლიერესა.

ძიულებული აწმეოდასუახ მდგმოების, რლი ორთა განსემ-
ზომთა რამეთა დამეჭტებეს მე, რლ უსწრობს ზემდა საბაკთოს
და საკოდებელსა საქმესა მიზეზი უბედნიერესისა კეთილდღეობისა
და მიზეზისა ამის დაუგებეს ზემდა ვერ სრულებით მისათესაღჭლად

¹⁾ Разбору Обращенія Грузинъ въ христіанство я намѣренъ посвятить особую статью и потому здѣсь болѣе не распространяюсь.

განმლასწრელი იგი საქმე საბავთოჲ შენთანა დასაობლებელი ჩემი, რელითა ბუნებითასაებრ ქსეულისა ოსლანონი კორცთასი ცრემლთა მიწქებუნ: და ცრემლნი განუყოფელნი ოსთავან განყოივალთა მოქსდინ მიზეზთავან მით, რელ საგოდებელისავან ავისინდისა და უბედნიერესისავან კეთალდუობისა ზავდების:

რამჲე ვქსთქუა ღირსი აწინდელისა გარემოებისა ოჯაპტიოსნესო წკერო შენისა და ჩემისა თანშობილებითისა ერთობისაო. მიმიცავს მწყინებულსა მშუდისა მამისსა კუბელი სოზაროჲსა მწუნარებისა, რელ მიმეფარების შარავანდდი უდ ბრწყინებულე მასისა მის მეფობის სი-მაღლისა შენისა და ჩემისა სოზოგადოჲსა მამისა. განგბრწყინდები შენითა წინათუჭ სულაისა მიერ წისა განკებიითათა საყდრისა მაღე-ბითა. ვქსტიორ, რელ რადლა თუენი ვინაჲთავან დაკით მქსამისა დიადიმითა გურგუნოან-ქსინისა არა გჭურეტენ შენ. ვქსარობ, ვინაჲთავან უბედობაჲ ჩემი გაცემოაჲ მით რელ რამცალა გავნო მიდ-მოაქვევამან და დაუდგრომელობამან კეთალდუობისამან ჩემსა შენთანა ყოფისა ძლობით ჩემისა მის უბედობისა შენდა დასლუბასა ვაბრალუბ:

მოგილოცავ ახალსა წინაშართა ჰაპათა ჩუჭნთა აღრით განჭრა-ლისა საყდრისა შეერთებულად მაღებასა, შენ გონიერსა მკნესა მეთესა ვითა კუროსს. და მემეჯდრესა ვითა ქსერქსისსა.

იყავნ სასული ოჯისა შენ ზედა, ვითა მამასა შენსა ზედა და-ვითასა: იყავნ მახალი აღმოწუდილი შენგან ქარქამით შენათ მტერთა ზედა, ვითა მახალი გედოანანი მადიამთა ზედა. შეამეგრენ მქსტავსად კვანის ჭურთა კელთავან გედოანისთა უამსა ბრძოლისასა შემეგრულთა შენ მიერ მტრინა შენნი, აღენტენ ლამპარი ძლევისა შენასა დაუშე-ტელად:

მე უკრეჭ სიმაღლისადმი შენისა ვქსაჲე მირთმად დროსა ამას მოლოცუბად წიგნი ვურტიოსისი, რომელთა საქმენი აღექვანდრე დიდი-სანი, შრომითა ჩემითა ქართულსა კმასა ზედა გარდმოღებულნი. მით რელ შეტავს ახალთა მჭურობელთა ჭაბუკისა მას კელმწიფისა დაწუ-ბასა შინა ძიელობელობისასა, წინადადებად დიდსულობაჲ მისი, სიმ-კნეჲ, შრომისა მოყურებაჲ, წყალობაჲ, არა განესკულად ქსეჲაჲ,

განსჯას შინა ყოველსავე. კეთილს სჯინდისი, სიუწარული ძეგდათა, წყალობად მღუელთა ზედა, და სსწყათა ყოველთა მისთა განუმოქცევაჲ. და კქლად, თუ რადათჳე მოიგებს მუჳე გულებსა ერთს თჯსთასა, და რადათჳე წინაღმდეგობსა ამისსა:

განსაღ ურჯადებელსა ერთგულებსა შენსა ზედა კვტე: და სა-უწარულსა.

მონაჲ და მძა შენი ანტონი არხიუპისკოპოსი კლადმიირისა და იეროპოდისა: წელსა: 1762. ჟებერჯანს, 16 დღესა.

Начало текста:

ნათესავთ-სიტოჯანა ალექსანდრე დიდისა რეინქტით:

ალექსანდრე დიდი იყო მამუელ ტომისაგან ირაკლისა და დედუელ ასილესისა, კითა ქეწმოსრე ჳკსენებულა ასს: მაგრს დედუელს ტომსა შინა. რდლისა ჳურ იყო განჯარკით მოკსენებად, არა რადჳე ჰოკნილ ასს უწებად:

Филигрань бумаги: медвѣдь на заднихъ лапахъ съ топоромъ. Надъ головою корона и выше 1783 г. Рукопись конца XVIII в.

441 (=394). Исторія Александра Македонскаго Квицта Курція, томъ II, рукопись тако-го же формата и висьма, бакъ предыдущая, заключаетъ въ себѣ продолженіе предыдущаго труда, т. е. 6, 7, 8, 9 и 10 книги; въ началѣ указатель главъ съ хронологическими свѣдѣніями: წელთა აღწერა შემოკლებითი გოჯრციუსისა. На оборотѣ 1-го листа индексъ книгъ, принадлежащихъ, повиди-мому, царевичу Давиду Георгіевичу. Въ началѣ текста запись царевича Давида: საქართველოს მეფის ძე დავით (ვизью). Рукопись принадлежала царевичу Давиду. Конецъ текста: სხუელი ალექსანდრესი პტოლემეოსის შრ, რდსსანა ჳხუდა კვჯტე მიტანილ იქმნა მეძიისს შა, და მუნიტ მჯსწრაფელ ალექსანდრისს, და ყოველითა სახითა იდიდების სახელი მისი. Въ рукописи 18 тетрадей. Въ концѣ хронологическія свѣдѣнія, писанныя ца-ревичемъ Давидомъ, сыномъ послѣдняго грузинскаго царя

Георгія XII. Записи упоминають о событіяхъ, въ которыхъ принималъ участіе самъ царевичъ ¹⁾).

442 (=3673). Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція, томъ I, рукопись, 33×22 сант., въ простомъ картонномъ переплетѣ, писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули, аналогичнымъ съ рукою предыдущихъ рукописей; писецъ былъ, вѣроятно, одинъ и тотъ же. Въ рукописи 19 тетрадей и одинъ листъ, въ тетради по 8 листовъ. Въ концѣ немного недостаетъ. Последнія слова 36 главы 5-ой книги: *წარკლესნა დიდებულად ცხოვრებაჲ თჳსი*. Рукопись конца XVIII вѣка. Она принадлежала прежде царской невѣсткѣ Кетеванъ, урожденной Церетели. Это видно изъ двухъ записей на первой страницѣ съ печатью Кетеваны и съ датою 1795 г. *მეფის სძლის ქეთევანის ვარ. მეფის სძლი ქეთევან. სქართველოს მეფას სძლი წერეთლის ასული ქეთევანი ვარ. ს.ლ.ე.ე. Кетевანა* была жена царевича Іоанна, сына послѣдняго грузинскаго царя Георгія XII-го.

443 (=1273) Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція въ досчатомъ переплетѣ, перекрытомъ черною кожею, рукопись въ 28,5×21,5 сант., писана на бумагѣ строчнымъ красивымъ мхедрули и черными чернилами; оглавленія писаны заглавнымъ хуцурп и киноварью; полная рукопись изъ двухъ томовъ, или 10 книгъ, страницъ 427, съ обычнымъ предисловіемъ. Антонія и указателемъ въ началѣ. Въ концѣ запись, изъ которой видно, что рукопись переписана въ 1811 г., августа 14-го,

¹⁾ Эти записи будутъ напечатаны мною въ III томѣ сборника „Древняя Грузія“.

священникомъ Осе Габашвили по привазию сахлхуцеса (министра двора) Григорія Церетели:

დასრულდა წიგნი ესე ბრძანებითა სახლთუხუცესის წერეთლის ძის გრიგოლისათა, კელითა ოსე მღუდლის გაბაშვილისათა, თთუჭისა ჯგვისტოსა იდ. წელთა წიგნი:

444 (=2390). Исторія Александра Македонскаго Квипта Курція, рукопись въ картономъ переплетѣ, въ 35×21 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрулп. Первые пять книгъ переписаны въ 1873 г. Давидомъ Иваповичемъ Амридзе, когда послѣднему исполнилось 54 года. Объ этомъ онъ говоритъ въ концѣ 5-ой книги:

წელსა ხუოგ-სა დეკემბრის კის ესე წიგნი ალექსანდრე მაკედონელისა დიდისა მეფისა გადაწერე მე დავით ივანეს ძემ ამირიძემ მოურავმა უამსა სიბურისსა, რომელაცა ვიყუე მამონ წლისა ომბოცდა თოთსმეტისა. წამკითხველნო, შენდობა მიბძნეთ. Далѣе оставлены бѣлыя листы для II тома текста, а за бѣлыми листами часть текста II тома, писанная на синей бумагѣ и равнѣ предыдущей рукописи; она начинается 44 главою 8-ой книги и кончается 17-ой главой 10-ой книги. Въ числѣ знаковъ филиграней бумаги этой части рукописи 1824 г. Это рукопись первой половины XIX вѣка. Текстъ ея повторяетъ текстъ перевода Антонія I католикоса, тогда какъ текстъ 1-ой части рукописи считается новымъ переводомъ 1823 г. Такъ, по крайней мѣрѣ, сказано въ оглавленіи:

კვანტოს კურციოსისა ისტორიისა ალექსანდრესთვის დიდისა მეფისა მაკედონელთასა აღესებოთურთ გინს ზედა დაწოთურთ ქრეინს-ღემისათ და შესწავებოთურთ თარგმნილი ლათინურისაგან რუსულსა ენასა ზედა. ხოლო რუსულისაგან ქართულსა ენასა წა 1823-სა წელსა. Всѣхъ листовъ въ рукописи, написанныхъ и не написанныхъ 220.

445 (=1465^a). *Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція*, томъ I, рукопись въ простомъ картонномъ переплетѣ, въ 21,5×18 сант., писана на бумагѣ строчнымъ мхедрули, переписана въ 1846 году, декабря 30-го, Давидомъ Евстафьевичемъ Циціановымъ. Давидъ Циціановъ является и переводчикомъ этого произведенія съ 5-го русскаго академическаго изданія. Заглавіе:

კვირტოს კურციოზის ისტორია თჳს ალექსანდრე დიდის მეფის მკვედონელის აღწესებითა ქრეინსლეიმისთა, და სსუათა მიერ თარგმნილი ლათინურის ენისაგან სტეფანეს შრ ნნიკოკისი, აკადემიის ქსწავლათა ჰრანფესორისი მიერ. მეხუთედ გარდამოცემული ტომი შლი სანკტპეტერბურღს იმპერატორის აკადემიის ქსწავლასა შინა 1809. ს რუსულით ქართულსა ენას ზა თარგმნილი თაკადის კესტათის მის ფანასკენტელ ციციანოკის მიერ 1846 წელსა დეკემბრის 30. Въ концѣ: სრულ იქმნა ჩემუ წელსა დეკემბრის ღ-ს დღეს ოთხშაბათს. დავით (вязью). Въ рукописи 15 тетрадей. Въ пространномъ предисловіи этого тома переводчикъ Давидъ Евстафьевичъ Циціановъ заявляетъ, что первые два перевода этого произведенія на грузинскій языкъ не удовлетворяютъ современному требованію; поѣтому онъ сдѣлалъ новый переводъ съ пятаго русскаго изданія Академіи Наукъ.

446 (=1465^b). *Исторія Александра Македонскаго Квинта Курція*, томъ II, такого же формата и письма, какъ предыдущая, переводъ этого тома законченъ Давидомъ Евстафьевичемъ Панаскертели Циціановымъ въ 1849 г.: სოლო ქართულად რუსულით თარგმნილი თაკადის დავით კესტათის მის ფანასკენტელ ციციანოკის მიერ წელსა ჩემთ. Переписанъ переводчикомъ въ 1854 г.; это видно изъ записи въ концѣ: სრულ იქმნა ჩემდ-ს წელსა იანუარის იე-ს დღესა ჰრანსკეკს. დავით ციციანოკის (последнія два слова вязью). Въ рукописи 18 тетрадей.

Опечатки и поправки.

Стр.:	Строка:	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
28	9 сверху	улубленій	углубленій
45	9 снизу	(стр. 29)	(стр. 24)
48	13 —	слѣлалъ	сдѣлалъ
63	14 —	(+ 1348)	(+ 1346)
65	17 —	выдѣлена	выдѣлены
84	18 —	(1025—1125)	(1089—1125)
88	9 сверху	прим. 4	прим. 14
105	9 —	а	, а
112	13 сверху	иослѣ	послѣ
115	10 снизу	втеперь	теперь
146	13 —	186	181
168	8 —	Захарій	Захаріи
178	10 сверху	сардара.	сардара
181	7 —	537	1537
198	3 снизу	Іосебъ Зилиханіани	Іосебъ-Зилиханіани
207	2 —	წიჭად	წიჭად
213	4 —	печто	не что
236	2 сверху	Хвалѣнскимъ	Хвалыпскимъ
266	10 —	ლეილ-მიფნურიანი	ლეილ-მიფნურიანი
273	4 —	Базика	Базика,
308	8 —	ბიშაბურის	ბიშაბურის
376	14 сверху	заключаетъ	заключаетъ
511	13 —	Леофоръ	Леофаръ
594	12 —	отца	брата
624	9 снизу	192	292
698	10 сверху	Іосселиана	Іосселиани
734	6 —	მკურნალისა	მკურნალისა

II

Стр.:	Строка:	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
736	3 сверху	ქ ^ლ სს ^ვ თ	ქ ^ლ სთ ^ვ ს
—	14 —	ვაბადუკიელი	ვაბადუკიელი
239	5 —	დათმონიგონი	და თმონიგონი
778	5 —	ა	და
809	3 —	დათქა	და თქა
814	1 снизу	XIX	XLI

Бесѣда дня и ночи или, „Сарке-Ткмулта“ есть произведение Теймураза II-го, какъ вѣрно указано на стр. 186, 244, 253, 260 и 263 этого тома, а не Теймураза I, какъ указано въ т. I, стр. 300.

„Краткія свѣдѣнія о грузинскихъ писателяхъ“ (стр. 599), какъ выяснилось, составляетъ часть произведенія, извѣстнаго подъ названіемъ „Калмасоба“, іеромонаха Іоны Хелая.

